

İsveççe Kaynaklarda Hz. Peygamber Tasavvuru

Akademiden Okula ve Kamusal Tartışmaya

Representations of the Prophet Muhammad in Swedish-Language Sources
From Academia to Schools and Public Debate

Hacı YILDIZ

eski
yeni

İsveççe Kaynaklarda

Hız. Peygamber Tasavvuru

Akademiden Okula ve Kamusal Tartışmaya

Dr. Hacı YILDIZ

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No. | General Publication Number: 2023

FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Eskiyei

Yayın No | Publication Number: 449

Kitap Adı : İsvçe Kaynaklarda Hz. Peygamber Tasavvuru

Alt Başlık : Akademiden Okula ve Kamusal Tartışmaya

Book Title : Representations of the Prophet Muhammad in Swedish-Language Sources

Subtitle : From Academia to Schools and Public Debate

ISBN : 978-625-8596-63-2

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786258596632

Yazar | Author: Hacı Yıldız | orcid.org/0000-0002-2276-009X

Editör | Editor: İsa Yalçın | orcid.org/0000-0002-1735-2489

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book – Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 232 (xvi+216)

Yayın Tarihi | Publication Date: Ekim | October 2026

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: JFSR2 - İslami Çalışmalar | Islamic Studies

BISAC: SOC048000 - İslami Çalışmalar | Social Science / Islamic Studies

THEMA: QRP - İslam | Islam

LC Classification: BP75.3 - Hz. Muhammed – Biyografi Yazımı, Tarih ve Eleştiri | Muhammad, Prophet – Historiography, History and Criticism of Biographies

DEWEY: 297.63 - Hz. Muhammed / Peygamber | Muhammad the Prophet

WoS Category: Din | Religion

WoS Citation Topics Meso: 6.146 - Antropoloji | Anthropology

WoS Citation Topics Micro: 6.146.794 - İslam | Islam

Scopus Subject Areas: 1212 Din Çalışmaları | Religious Studies

Atf Bilgisi | Cite as: Yıldız, Hacı. *İsvçe Kaynaklarda Hz. Peygamber Tasavvuru: Akademiden Okula ve Kamusal Tartışmaya*. Ankara: FCR Yayın Ltd.-Eskiyei, 2026.

© Tüm hakları saklıdır | All rights reserved: FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

İsveççe Kaynaklarda

Hız. Peygamber Tasavvuru

Akademiden Okula ve Kamusal Tartışmaya

Dr. Hacı YILDIZ

Ankara 2026

Yazar Hakkında | About the Author

Hacı YILDIZ

Hacı Yıldız, İsveç'te yetişmiş bağımsız bir araştırmacıdır. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası İlahiyat Programından 2012 yılında mezun olmuştur. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesinde Temel İslam Bilimleri alanındaki yüksek lisans eğitimini 2019'da, doktora eğitimini ise 2026'da tamamlamıştır. Türkçe, İngilizce ve İskandinav dillerine ileri düzeyde hâkim olan Yıldız, Arapça da bilmektedir. Çalışmaları İsveç ve İskandinav oryantalizmi, Batı'daki Hz. Peygamber temsilleri ve Kur'an tercümeleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Siyer, şemâil, hadis ve sünnet literatürü de araştırma alanları arasında yer almaktadır. Özellikle İsveççe kaynaklarda Hz. Peygamber'e ilişkin tasavvurları, bu kaynakların tarihi ve kültürel bağlamlarını dikkate alarak incelemektedir. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Hacı Yıldız is an independent researcher who was raised in Sweden. He graduated from the International Theology Program at Marmara University Faculty of Theology in 2012. He completed his master's degree in Basic Islamic Sciences at Erzincan Binali Yıldırım University in 2019 and his doctorate in 2026. Yıldız has an advanced command of Turkish, English, and Scandinavian languages and also knows Arabic. His research focuses on Swedish and Scandinavian Orientalism, representations of the Prophet Muhammad in the West, and translations of the Qur'an. The literature on sîra, shamâ'il, hadith, and Sunna is also among his research interests. In particular, he examines representations of the Prophet Muhammad in Swedish-language sources by taking into account their historical and cultural contexts. He is married and has three children.

Kitap Hakkında

İsveççe Kaynaklarda Hz. Peygamber Tasavvuru:

Akademiden Okula ve Kamusal Tartışmaya

Bu kitap, İsveççe kaynaklarda Hz. Peygamber'in nasıl tanıtıldığını, bu anlatıların hangi kaynaklara dayandığını ve zaman içinde nasıl değiştiğini inceler. Hz. Peygamber hakkındaki ifadeleri akademik, pedagojik ve kamusal alanlarda takip eder.

İsveç oryantalizmi, Avrupa şarkiyat birikimiyle temas hâlinde gelişmiş, İsveç'in akademik ve kültürel şartları içinde kendine özgü bir nitelik kazanmıştır. Kitap, bu geçmişi Uppsala ve Lund üniversitelerindeki çalışmalar üzerinden ele alır. Yazma koleksiyonları, tercüme faaliyetleri ve dinler tarihi araştırmalarının bu süreçteki yeri de eğitim ve yayın hayatıyla birlikte değerlendirilir.

İsveççe Kur'an tercümeleri ile siyer ve şemâil eserleri, ansiklopedi maddeleri ve ders kitaplarıyla birlikte incelenir. Seyahatnameler, popüler yayınlar ve akademik çalışmalar da bu incelemenin kaynakları arasındadır. Mümkün olduğunca birincil kaynaklara başvurularak metinler tarihî bağlamları içinde karşılaştırılır. Hz. Peygamber hakkında kullanılan kavramlar ve verilen hükümler bu karşılaştırmanın merkezindedir.

Hz. Peygamber bazı metinlerde vahiy alan elçi, ahlâkî rehber ve sünnetin kaynağı olarak tanıtılır. Başka metinlerde ise din kurucusu, kanun koyucu, siyasî lider veya reformcu olarak ele alınır. İsveç örneği, sert polemik dilinden daha akademik ve öğretici anlatımlara geçildiğini gösterir. Bununla birlikte nübüvvet çoğu metinde tarihî, filolojik veya psikolojik açıklamalar içinde yeniden tanımlanır.

Bu tasavvurların dinî yayınlardaki ve eğitim metinlerindeki yeri de ele alınır. Kamusal hassasiyetler ve Hristiyan-Müslüman ilişkileri, söz konusu anlatıların toplumsal hayattaki karşılıklarını anlamak bakımından değerlendirilir.

Anahtar Kelimeler: Hadis; Hz. Peygamber Tasavvuru; Oryantalizm; İsveç Oryantalizmi; Kur'an Tercümeleri

About the Book

Representations of the Prophet Muhammad in Swedish-Language Sources: From Academia to Schools and Public Debate

Swedish-language accounts of the Prophet Muhammad offer contrasting understandings of his life and mission. Some present him as a messenger receiving revelation, a moral guide and the source of the Sunna. Others portray him as the founder of a religion, a lawgiver, a political leader or a reformer. This book examines the sources behind these accounts, traces how the accounts have changed over time, and asks how statements about the Prophet are used in scholarship, teaching and public debate.

Swedish Orientalism developed in contact with the wider European tradition of Oriental studies, acquiring a distinctive character within Sweden's academic and cultural setting. The book explores this history through scholarship at Uppsala and Lund universities. It places manuscript collections, translation work and research in the history of religions within this development, considering them against the background of education and publishing.

The book draws on Swedish translations of the Qur'an, works of *sīra* and *shamā'il*, encyclopaedia entries and textbooks. Travel writing, popular publications and academic studies also form part of the material examined. Primary sources are used wherever possible, and the texts are compared in their historical contexts. Particular attention is paid to the terms used for the Prophet and the judgements made about him. The Swedish case shows a shift from harsh polemics towards more academic and educational accounts. In most texts, however, prophethood is redefined through historical, philological or psychological explanations.

The book also examines these representations in religious publications and educational texts. Public sensitivities and Christian-Muslim relations are assessed to understand the social significance of these accounts.

Keywords: Hadith; Conception of the Prophet Muhammad; Orientalism; Swedish Orientalism; Qur'an Translations

İTHAF

*Bu kitabı, henüz dünyaya gözlerini açmamış
evladıma armağan ediyorum.*

ÖN SÖZ

Hız. Peygamber'i İsveççe kaynaklardan tanıyan bir okurun zihninde nasıl bir tasavvur oluşur? Bu kitabı hazırlarken çıkış noktam bu soruydu. Cevap ararken, kaynakları karşılaştırarak yazarların Hız. Peygamber'i nasıl anlattıklarını ve yorumlarını neye dayandırdıklarını inceledim. Amacım, bu anlatıların akademiden okula, oradan kamusal tartışmalara nasıl taşındığını ortaya koymaktı.

Araştırma beni İsveç oryantalizminin geliştiği tarihi şartlara götürdü. İsveç'in Avrupalılığını ispatlamak için oryantalizme duyduğu ihtiyacı bu çerçevede ele aldım. Üniversitelerde yürütülen araştırmalar kurumsallaşırken, kütüphanelerde yazma koleksiyonları oluşturuldu ve tercüme çalışmaları gelişti. Bu çevrelerde üretilen bilgi, eğitim metinleri ve kamusal yayınlar yoluyla geniş okur kitlelerine ulaştı.

İncelediğim kaynakları, ait oldukları dönemin dili ve kültürü içinde anlamaya çalıştım. Bunun yanında İslâm'ın vahiy ve nübüvvet anlayışını açıkça ortaya koymaya önem verdim. Bazı kaynaklarda Hız. Peygamber'in vahiy ve nübüvvet boyutu geriplanda bırakılırken din kurucusu, kanun koyucu veya siyasî lider kimliği öne çıkarılır. Nübüvvetin tarihî ya da psikolojik açıklamalara indirgenmesi, İslâmî kaynakların ortaya koyduğu peygamber anlayışından farklı bir çerçeveye dayanır. Bu nedenle, yazarların kullandıkları kaynakları hangi kabullerle okuduklarını da sorguladım.

Bu kitabın İsveç ve İskandinav oryantalizmi, siyer yazımı ve Avrupa'daki İslâm tasavvuru üzerine yürütülen çalışmalara mütevazı bir katkı sunmasını ümit ediyorum.

Çalışmamı yakından takip eden ve görüşleriyle bana yol gösteren hocalarım İbrahim Tozlu ve Mehmet Gayretli'ye, bu süreçte desteğini gördüğüm İsa Yalçın ve İbrahim Koçyiğit'e içtenlikle teşekkür ederim. Bu uzun çalışma sürecinin yükünü sabırla paylaşan, desteğini ve fedakârlığını her zaman hissettiğim eşim Hilal Yıldız'a gönülden minnettarım. Çocuklarım Meryem, Nuri ve Hamza varlıklarıyla hayatıma neşe ve güç kattılar. Maddî ve mânevî destekleriyle her zaman yanımda olan anne ve babama da teşekkür borçluyum.

Hacı YILDIZ
Ankara 2026

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	ix
KISALTMALAR	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İSVEÇ ORYANTALİZMİNİN AVRUPA ARKA PLANI	7
1.1. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve	8
1.2. Oryantalizmin Tarihsel Gelişimi	10
1.2.1. Orta Çağ'da Oryantalist Bilginin Teolojik ve Polemik Temelleri	10
1.2.2. Rönesans ve Erken Modern Dönem'de Filolojik Dönüşüm	13
1.2.3. Aydınlanma Düşüncesi ve Doğu Tasavvurunun Sekülerleşmesi	16
1.2.4. Modern Şarkiyatın Kurumsallaşması	20
1.3. Oryantalizm Eleştirileri ve Said Sonrası Tartışmalar	24
1.3.1. Abdel-Malek'in Eleştirel Yaklaşımı	25
1.3.2. A. L. Tibawi ve Oryantalizmin Misyonerlik Mirası	27
1.3.3. Edward Said ve Oryantalist Temsilin Eleştirisi	29
1.3.4. Postoryantalizm ve Yeni Temsil Biçimleri	34
1.3.5. Kuzey Avrupa Bağlamında İsveç Oryantalizmi ve Ulusal Anlatılar	36

İKİNCİ BÖLÜM

İSVEÇ ORYANTALİZMİNİN GELİŞİMİ ve KURUMSALLAŞMASI	39
2.1. İsveç Oryantalizminin Tarihsel, Kurumsal ve Güncel Bağlamı	40
2.1.1. Uppsala ve Lund Üniversitelerinde Şarkiyat Çalışmalarının Kurumsallaşması	41
2.1.2. Oryantalist Bilginin İnşasında Seyahat, Diplomasi ve Kurumsal Temaslar	45
2.1.3. Ulusal Kimlik İnşası ve Oryantalist Bilginin Kültürel Arka Planı	49
2.1.4. Modern Oryantalizm Öncesinde Doğu Temasları ve Tarihsel Hafıza	51

2.1.5. Oryantalist Bilgi Üretiminin Uluslararası Ağları ve Dolaşımı	53
2.1.6. Saint-Barthélemy ve İsveç'in Kolonyal Tecrübesi (1784-1878)	58
2.1.7. Müfredat, Ders Kitapları ve Ansiklopedilerde Bilginin Standartlaşması	61
2.1.8. Okul Dışı Bilgi Dolaşımı ve Kamusal Yayınlar	65
2.2. İsveç Oryantalizminin Öne Çıkan Araştırmacıları	68
2.2.1. Erken Dönem Öncüleri	68
2.2.1.1. Michael Eneman (1676-1714)	69
2.2.1.2. Johan Adam Tingstadius (1748-1827)	69
2.2.2. XIX. Yüzyılda Filoloji ve Çeviri	71
2.2.2.1. Johan Fredrik Sebastian Crusenstolpe (1801-1882)	71
2.2.2.2. Carl Johan Tornberg (1807-1877)	72
2.2.2.3. Herman N. Almkvist (1839-1904)	73
2.2.3. XX. Yüzyılın Başında Dinler Tarihi, Semitik Filoloji ve Akademik İslâm Araştırmaları	75
2.2.3.1. Nathan Söderblom (1866-1931)	75
2.2.3.2. Karl Vilhelm Zetterstéen (1866-1953)	76
2.2.3.3. David Myhrman (1866-1940)	78
2.2.3.4. Axel Moberg (1872-1955)	79
2.2.3.5. Tor Andrae (1885-1947)	80
2.2.3.6. H. S. Nyberg (1889-1974)	81
2.2.3.7. Geo Widengren (1907-1996)	82
2.2.4. Geç Dönem İslâm Araştırmaları, Çeviri ve Eleştiri	84
2.2.4.1. Sigrid Kahle (1928-2013)	84
2.2.4.2. Christopher Toll (1931-2015)	86
2.2.4.3. Jan Hjärpe	86
2.2.4.4. Christer Hedin (1939-2022)	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSVEÇÇE KAYNAKLARDA İSLÂM ve HZ. PEYGAMBER TASAVVURU:

TEMSİL, TESİR ve DÖNÜŞÜM	91
3.1. Kaynaklarda İslâm ve Hz. Peygamber Tasavvuru	91
3.1.1. Ana Kaynaklarda İslâm ve Hz. Peygamber Tasavvuru	91

3.1.1.1. Kur'an Çevirilerinin Giriş, Ön Söz ve Dipnotlarında Hz. Peygamber Tasavvuru	91
3.1.1.2. Siyer ve Şemâil Literatüründe Hz. Peygamber Tasavvuru	97
3.1.1.2.1. Tor Andrae'nin İsveç'te Siyer Yazımındaki Yeri	99
3.1.1.2.2. Tor Andrae'nin Siyerinde Hz. Peygamber Tasavvuru	100
3.1.1.2.3. Tor Andrae'nin Siyer Yazımına Eleştirel Bir Yaklaşım	103
3.1.1.3. İsveç Ansiklopedilerinde İslâm ve Hz. Peygamber Tasavvuru	109
3.1.1.4. Ders Kitaplarında İslâm ve Hz. Peygamber Tasavvuru	118
3.1.1.4.1. Ders Kitaplarında İslâm Tasavvuru	118
3.1.1.4.2. Ders Kitaplarında Hz. Peygamber Tasavvuru	123
3.1.1.5. Ana Kaynaklarda Hz. Peygamber Tasavvurunun Temel Eksenleri	130
3.1.2. Popüler ve Kamusal Kaynaklarda İslâm ve Hz. Peygamber Tasavvuru	139
3.1.2.1. Seyahatnameler, Popüler Yayınlar ve Ara Metinlerde Hz. Peygamber Tasavvuru	139
3.1.2.2. Medya, İfade Özgürlüğü ve Kamusal Tartışmalarda Hz. Peygamber Tasavvuru	143
3.1.3. Hz. Peygamber Tasavvurunun Genel Görünümü ve Dönüşüm Hatları	146
3.2. Hz. Peygamber Tasavvurunun İsveç'teki Dinî, Toplumsal ve Kamusal Tesiri	148
3.2.1. Müslüman Cemaatlerde Hz. Peygamber Sevgisi, Sünnet ve Ahlâkî Örneklik	149
3.2.2. İsveççe İslâmî Yayınlarda Hz. Peygamber Anlatısı	150
3.2.3. Eğitim ve Kimlik İnşasında Hz. Peygamber	152
3.2.4. Hristiyan Teolojisi ve Dinler Arası Diyalogda Hz. Peygamber Meselesi	153
3.2.5. Kamusal Tartışmalarda Hz. Peygamber Hassasiyeti	159
3.2.6. Hz. Peygamber Tasavvurunun Tesiri: Genel Değerlendirme	161

SONUÇ	163
KAYNAKÇA	169
EKLER	205
Ek-1: İsveççe Terimler ve Kurumlar Sözlüğü	205
Ek-2: İsveç Oryantalizminde Başlıca Kişiler, Kurumlar ve Eserler	208
Ek-3: İsveççe Kur'an Çevirilerinden Dört Başlık Sayfası	210
DİZİN	213

KISALTMALAR

b.	: bin, oğlu
bk.	: bakınız
çev.	: çeviren
DiVA	: Digitala Vetenskapliga Arkivet (İsveç akademik arşiv platformu)
Dr.	: Doktor
ed.	: editör / editörler
Gy	: Gymnasieskola
Hz.	: Hazreti
IAHR	: International Association for the History of Religions (Uluslararası Dinler Tarihi Derneği)
Lgr	: Läroplan för grundskolan (Temel Eğitim Müfredatı)
Lpf	: Läroplan för de frivilliga skolformerna (Zorunlu Olmayan Okul Türleri Müfredatı)
Lpo	: Läroplan för det obligatoriska skolväsendet (Zorunlu Eğitim Müfredatı)
ö.	: ölüm tarihi
SBL	: Svenskt biografiskt lexikon
SOU	: Statens offentliga utredningar (İsveç devlet resmî araştırma raporları)
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
ts.	: tarihsiz
vd.	: ve diğerleri
WAMY	: World Assembly of Muslim Youth (Dünya Müslüman Gençlik Teşkilatı)

GİRİŞ

Hız. Peygamber'i tanıtan İsveççe metinler onun peygamberliği hakkında hükümler de taşır. İsveç'te bu alandaki çalışmalar Avrupa'daki Doğu araştırmalarıyla yakın temas içinde yürütülmüştür. Yazarların Hız. Peygamber hakkındaki yorumları da bu ilmî çevre içinde ve kendi İslâm anlayışları doğrultusunda şekillenmiştir. Bu sebeple İsveççe kaynaklardaki peygamber tasavvurunu anlamak, bu kaynakların dayandığı Avrupa birikimini de incelemeyi gerektirir.¹

İsveç'in şarkiyat geleneği İngiltere ve Fransa gibi büyük sömürgeci merkezlerden farklı şartlarda gelişmiştir. Uppsala ve Lund üniversitelerindeki araştırmalar Avrupa'daki şarkiyat çevreleriyle sürekli temas içinde yürütülmüştür. İsveçli araştırmacılar bu çevrelerin yöntemlerinden ve kaynaklarından yararlanmışlardır. İsveç'in farklı tarihî tecrübesi oryantalizmini kendiliğinden tarafsız saymak için yeterli değildir. Buradaki eserlerin de hangi kabullerle yazıldığını araştırmak gerekir.² Bu kitabın temel iddiası İsveç'in oryantalizme Doğu'yu yönetmekten çok kendi Avrupalılığını ispatlamak için ihtiyaç duyduğudur. Bu iddia Saint-Barthélemy örneğinde görülen kolonyal tecrübeyi önemsiz saymaz. İkinci Bölüm'de ayrıntılı olarak ele

¹ Johan Cato, *När islam blev svenskt: föreställningar om islam och muslimer i svensk offentlig politik 1975-2010* (Lund: Lund University, Doktora Tezi, 2012), 82; İbrahim Kalın, "Batı'daki İslâm Algısının Tarihine Giriş", *Divân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 15 (2003), 21; Andrew Lawler, "Bridging East and West", *Science* 325/5943 (2009), 940; Pär Cassel, "Solitary Swedish Sinologists: Three Hundred and Fifty Years of Swedish China Studies", *Journal of Chinese History* 7/2 (2023), 463-464.

² Inga Brandell - Annika Rabo, "Orienter i Sverige och Norden: Perspektiv på forskningens historia och möjliga framtid", *Babylon Nordisk tidsskrift för Midtøstenstudier* 2 (2018), 18; Tobias Hübinette, "Orientalism Past and Present: An Introduction to a Postcolonial Critique", *The Stockholm Journal of East Asian Studies* 13 (2003), 73-77; Emelie Larsson, *Orientalisk institution eller institutionaliserad orientalism? En arkivvetenskaplig studie av Carolina Redivivas orientaliska handskriftssamling* (Uppsala: Uppsala universitet, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 28-29, 43-44.

alındığı gibi İsveç'te şarkiyat başlıca gücünü üniversite, kütüphane, çeviri, katalog, ansiklopedi ve okul üzerinden kazanmıştır. Doğu'yu Avrupa şarkiyat çevrelerinin kabul ettiği yöntemlerle inceleyebilmek, İsveç akademisinin hem ilmî yetkinlik iddiasını hem Avrupa'ya aidiyetini desteklemiştir.

İsveççe kaynaklarda Hz. Peygamber için kullanılan ifadeler bu incelemenin merkezindedir. “Din kurucusu” veya “kanun koyucu” gibi adlandırmalar, bu kaynaklarda onun nübüvvetinin nasıl anlaşılacağını da belirler. Bu ifadeleri anlamak için yazarın vahiy ve nübüvveti nasıl açıkladığına bakmak gerekir.³ Bu yorumların oluşumunda İsveç'in Doğu'yla kurduğu tarihî ilişkiler ve bu yolla edinilen İslâm bilgisi de etkili olmuştur.⁴

Türkiye'de ve Arapça literatürde oryantalistlerin Hz. Peygamber hakkındaki görüşleri üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu birikimde İngiliz, Alman ve Fransız oryantalistleri geniş yer tutarken İsveçli yazarlar daha az incelenmiştir. Tor Andrae'nin (ö. 1947) eserleri üzerine hazırlanmış doktora tezi bu alandaki önemli çalışmalardan biridir. Ancak tek bir yazar üzerine yapılan inceleme, İsveç'teki peygamber tasavvurunun bütününe açıklamaya yetmez. Sarıçam, İngiliz ve Alman oryantalistlerini ele alan çalışmasında İsveççe biyografilerin de incelenmesini önermiştir. Bu öneri araştırılması gereken alanı açıkça göstermektedir.⁵

Bu kitap İsveçli yazarların Hz. Peygamber hakkında verdikleri hükümleri dayandıkları kaynaklarla karşılaştırır. Bir Kur'an tercümesinde ayrıntılı biçimde tartışılan görüş, ders kitabında kısa bir bilgiye dönüşebilir. Karşılaştırmada tekrar

³ Seyfettin Erşahin, “Doğu-Batı İlişkilerinde Oryantalizmin Hz. Muhammed için Kullandığı Kavramların Rolü”, *Uludağ Uluslararası Çalışmalar Dergisi* 2/1 (2018), 63.

⁴ Joachim Östlund, “An Ottoman Imperial North: The Routes and Roots of Knowledge in the Age of Tulips”, *Forms of Knowledge: Developing the History of Knowledge*, ed. Johan Östling vd. (Lund: Nordic Academic Press, 2020), 75-76.

⁵ İbrahim Sarıçam vd., *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2011), 456; Bekir Armağan, *Tor Andrae'nin Eserlerinde Hz. Muhammed* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012), i-vii, x-xi.

eden görüşler ve bunların dayandığı gerekçeler birlikte ele alınır. Böylece Hz. Peygamber hakkındaki bir yorumun nasıl kurulduğu ve sonraki anlatımlarda gerekçelerinin ne ölçüde konulduğu anlaşılır.⁶

İsveç'te yazılan eserleri değerlendirirken ülkenin dinî geçmişini de dikkate almak gerekir. Bu nedenle açık polemik dili taşımayan akademik ve eğitime yönelik metinler de eleştirel bir okumayı gerektirir. Anlatımın daha ölçülü olması Hz. Peygamber'e ilişkin önceki kabullerin terk edildiğini tek başına göstermez.⁷

İsveççe kaynakları incelemek Müslümanların peygamber anlayışıyla dışarıdan yapılan tasvirler arasındaki gerilimi de ortaya koyar. Müslümanlar Hz. Peygamber'i Allah'ın elçisi kabul eder ve hayatını örnek alır. Onun nübüvvetini beşerî sebeplerle açıklayan bir metin, Müslümanın inandığı ve sünnetini takip ettiği peygamberi farklı bir anlayışla tanıtır. Bu fark özellikle okulda kullanılan anlatımların değerlendirilmesinde önem taşır.⁸

İnceleme mümkün olduğu ölçüde birincil kaynaklara dayanır. Kur'an tercümeleri okunurken çeviri metniyle birlikte önsözler ve açıklayıcı notlar ele alınmıştır. Çevirmenlerin Hz. Peygamber hakkında söyledikleri, Kur'an'ın okura nasıl sunulduğunu da gösterir.⁹ Siyer ve şemâil eserlerinde Hz. Peygamber'in hayatının nasıl anlatıldığına ve ahlâkî örnekliliğine bakıl-

⁶ Jan Hjärpe, "Swedish Translations of the Qur'an in a Historical Perspective", *LIR:journal* 2 (2013), 7-8; Jonas Otterbeck, "What Is Reasonable to Demand? Islam in Swedish Textbooks", *Journal of Ethnic and Migration Studies* 31/4 (2005), 797, 804-806; Cato, *När islam blev svenskt: föreställningar om islam och muslimer i svensk offentlig politik 1975-2010*, 82.

⁷ Östlund, "An Ottoman Imperial North", 75-76; Anna Bohlin - Ragnhild Johnsrud Zorgati, "Tracing the Jerusalem Code c.1750-c.1920: The Christian Storyworld Expanded and Fragmented", *Tracing the Jerusalem Code: The Promised Land: Christian Cultures in Modern Scandinavia (ca. 1750-ca. 1920)*, ed. Ragnhild Johnsrud Zorgati vd. (Berlin; Boston: De Gruyter, 2021), 3/26.

⁸ Tobias Hübinette, "Swedish Antiracism and White Melancholia: Racial Words in a Post-racial Society", *Ethnicity and Race in a Changing World: A Review Journal* 4/1 (2013), 26-27; Hjärpe, "Swedish Translations of the Qur'an", 7-8; Otterbeck, "What Is Reasonable to Demand?", 797, 804-806.

⁹ Hjärpe, "Swedish Translations of the Qur'an", 7-8.

mıştır. Nübüvvetine ilişkin hükümler bu anlatımlarla birlikte değerlendirilmiştir. Ansiklopedi maddeleriyle ders kitaplarında ise Hz. Peygamber’in hangi yönleriyle tanıtıldığı incelenmiştir. Seyahatnameler ve popüler yayınlar akademik çalışmaların dışındaki anlatımları takip etmek için kullanılmıştır.

Metinler yazıldıkları dönemin şartları içinde ve birbirleriyle karşılaştırılarak okunmuştur. Aynı sözün her eserde aynı hükümü taşıdığı varsayılmamıştır. Meselâ “kanun koyucu” ifadesi bir biyografide Hz. Peygamber’in başarısını överken başka bir metinde nübüvveti siyasî liderlikle açıklayan bir yorumun parçası olabilir. Bu farkı belirleyen, ifadenin metin içinde nasıl gerekçelendirildiğidir. İsveç’e özgü yönleri görebilmek için de Avrupa’daki ortak kaynak ve yöntemler göz önünde tutulmuştur.¹⁰

Araştırmada İsveççe kaynaklar doğrudan incelenmiş, Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi’nde ve ilgili arşivlerde yürütülen çalışmalar sonucunda birincil kaynaklara ulaşılmıştır. DiVA ve üniversite veri tabanlarından yararlanılmış, İsveçli akademisyenlerle temas kurulmuştur. Kitapta geçen İsveççe terimlerin ve kurum adlarının açıklamaları Ek-1’de verilmiştir.

Kitapta “tasavvur”, incelenen metinlerin Hz. Peygamber’i tanıtmaya biçimini ifade eder. “Algı” ise İslâm ve Hz. Peygamber hakkındaki daha genel yaklaşımı anlatır. Araştırmacının sonuçları incelenen kaynaklarla sınırlıdır. İsveç toplumunun tamamının görüşünü veya Müslüman cemaatlerin fiilî peygamber anlayışını ölçen bir saha araştırması yapılmamıştır.

Hz. Peygamber tasavvurunun tesiri ele alınırken de bu sınır korunur. Bu anlatımların başka metinlerde, eğitimde ve kamusal tartışmalarda nasıl karşılık bulduğu araştırılır. Hz. Peygamber’e ilişkin değerlendirmelerin Hristiyan-Müslüman ilişkilerindeki yeri de bu metinler üzerinden ele alınır. Öğrencilerin veya cemaat mensuplarının bu anlatımlardan ne ölçüde etkilendiği hakkında ölçülmüş bir sonuç ileri sürülmez. Başka

¹⁰ Cassel, “Solitary Swedish Sinologists”, 464; Bohlin - Zorgati, “Tracing the Jerusalem Code”, 3/23.

araştırmaların öğrenciler veya cemaatler hakkındaki bulgularına başvurulduğunda bu bulgular ait oldukları çalışma, grup ve bağlamla sınırlı tutulur. Kaynakların doğrudan aktarımı göstermediği yerde değerlendirme, metinler arasındaki benzerliklerle sınırlı tutulur.

Kitap İsveç'teki çalışmaları anlamak için önce Avrupa şariyatının tarihine bakar. Ardından İsveç'te Doğu araştırmalarının gelişimini ve bu alanda eser veren araştırmacıları ele alır. Üçüncü bölümde Hz. Peygamber hakkındaki hükümler bu tarihî ve ilmi birikimle birlikte değerlendirilir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSVEÇ ORYANTALİZMİNİN AVRUPA ARKA PLANI

Oryantalizmin tarihi, Avrupa'nın Doğu'ya yönelik ilmî ilgi-
siyle birlikte dinî rekabeti ve medeniyet tartışmalarını da içe-
rir. Orta Çağ'da teolojik polemikler öne çıkmış, erken modern
dönemde tercüme ve metin incelemeleri gelişmiştir. Aydınlan-
ma döneminde Doğu, tarih ve medeniyet üzerine yürütülen tar-
tışmalarda ele alınmış, XIX. yüzyılda ise şarkiyat araştırmaları
akademik bir uzmanlık alanı olarak kurumsallaşmıştır. Üniver-
siteler, kütüphaneler, ilmî cemiyetler ve süreli yayınlar bu çalış-
maların düzenli biçimde yürütülmesini sağlamıştır.¹¹

Bu bölüm, söz konusu tarihsel gelişimi İsveç oryantalizmine
giden yolu hazırlayan bir arka plan olarak ele alacaktır. Amaç,
oryantalizmin bütün tarihini ayrıntılı biçimde yeniden kur-
mak yerine, İsveç'te daha sonra gelişecek Doğu dilleri ve dinler
tarihi çalışmalarının, Kur'an tercümelerinin ve Hz. Peygamber
tasavvurlarının hangi Avrupa birikimi içinde anlam kazandı-
ğını açıklamaktır. Bölüm önce oryantalizm, şarkiyat ve Doğu
çalışmaları kavramlarının kullanım sınırlarını netleştirecek,
ardından Orta Çağ'dan XIX. yüzyıla uzanan tarihsel gelişimi
izleyecektir.¹² Bölümün son kısmında Anouar Abdel-Malek
(1924-2012), A. L. Tibawi (1910-1981) ve Edward Said (1935-
2003) üzerinden oryantalizme yöneltlen eleştiriler ile Said
sonrası tartışmalar ele alınacaktır. Bu eleştiriler, Doğu hakkın-

---

¹¹ Zachary Lockman, *Contending Visions of the Middle East: The History and Politics of Orientalism* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 2-5; Edward W. Said, *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*, çev. Berna Ülner (İstanbul: Metis Yayınları, 2013), 11-20; Ziauddin Sardar, *Orientalism* (Buckingham: Open University Press, 1999), 1-12.

¹² Lockman, *Contending Visions of the Middle East*, 68-70; Said, *Şarkiyatçılık*, 11-20; Sardar, *Orientalism*, 28-29.

da üretilen bilginin metin, tercüme ve akademik uzmanlık kadar temsil, otorite, kurum ve iktidar ilişkileri içinde de şekillendiğini gösterir. İkinci bölümde İsveç oryantalizmi, Avrupa'daki tarihsel şarkiyat birikimiyle bağlantısı korunarak ve İsveç'in kendi kurumsal yapısı ile ulusal anlatıları dikkate alınarak değerlendirilecektir.

1.1. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Oryantalizm kavramı, tarihsel olarak birbirine yakın iki anlam alanı içinde kullanılmıştır. Bir yönüyle oryantalizm, Doğu dilleri, metinleri, dinleri ve toplumları üzerine yürütülen filolojik, tarihsel ve akademik çalışmaları ifade eder. Diğer yönüyle Batı'nın Doğu'yu belirli kavramlar, temsil kalıpları ve hiyerarşik ayrımlar içinde tanımlama biçimine işaret eder. Bu iki kullanım çoğu zaman iç içe gelişmiş, Doğu üzerine yürütülen akademik çalışmalar kendi dönemlerinin siyasî, dinî ve kültürel varsayımlarıyla birlikte şekillenmiştir. Bu kitapta oryantalizm, tarihsel bir akademik alanı adlandırmanın yanında, bu alanda üretilen temsil biçimlerini anlamaya yardımcı eleştirel bir kavram olarak da kullanılır. Hz. Peygamber tasavvurunu şekillendiren ad ve nitelemeler bu çerçevede incelenir.¹³

İngilizcedeki *orientalism* kavramı ile Almanca ve İskandinav dillerindeki *Orientalistik/orientalism* kullanımları farklı akademik ve kültürel çağrışımlar taşır. İskandinav ülkelerinde Doğu dilleri ve metinleri üzerine gelişen güçlü araştırma geleneğinde filoloji ve dinler tarihi önemli bir yer tutmuştur. Bununla birlikte bu araştırmalarda Doğu'nun hangi kavramlarla ve nasıl bir bakışla ele alındığı da sorgulanmalıdır. Bu nedenle İsveç'teki şarkiyat çalışmalarını değerlendirirken hem Avrupa'daki genel oryantalist söylemle bağını hem de kendi tarihsel ve kurumsal şartlarını gözetmek gerekir.¹⁴

¹³ Said, *Şarkiyatçılık*, 11-20; Lockman, *Contending Visions of the Middle East*, 2-5; Sardar, *Orientalism*, 4-5; Adnan Muhammed Vezzan, *Oryantalizm ve Oryantalistler*, çev. Yavuz Fırat (Kayseri: Tezmer Yayınları, 2013), 16-20.

¹⁴ Hübinette, "Orientalism Past and Present", 73-75.

Edward Said'in çalışması, oryantalizm kavramına eleştirel anlamını kazandıran en etkili müdahalelerden biridir. Said'in asıl katkısı, yanlış hükümleri düzeltmenin ötesine geçip bunların hangi bilgi, otorite ve iktidar ilişkileri içinde üretildiğini tartışmaya açmasıdır. Onun yaklaşımında temel mesele, Batı'nın Doğu'yu nasıl tanımladığı, sınıflandırdığı ve hakkında söz üretilebilir bir alan hâline getirdiğidir. Said'e göre oryantalizm, metinlerde, akademik kurumlarda, uzmanlık alanlarında, seyahat anlatılarında ve siyasal pratiklerde işleyen geniş bir temsil biçimi olarak anlaşılır.¹⁵

Said sonrası tartışmalar, oryantalizmin tek yönlü ve değişmez bir yapı olarak kavranamayacağını da ortaya koymuştur. Ziauddin Sardar, oryantalizmin Batı düşüncesi içinde süreklilik taşıyan, fakat dönemlere göre farklı biçimler alan bir gelenek olduğunu vurgular. Zachary Lockman ise akademik üretim ile emperyal pratikler arasındaki ilişkinin tarihsel bağlama göre farklı yoğunluklar ve görünümeler kazandığını belirtir. İsveç oryantalizmi, büyük sömürgeci merkezlere göre daha sınırlı bir ölçekte ve farklı kurumsal şartlarda gelişmiş, Avrupa'daki filolojik, teolojik ve akademik birikimle sürekli temasını korumuştur.¹⁶

Oryantalizm, ideolojik temsil biçimleriyle akademik ilginin iç içe geçtiği tarihsel bir bilgi alanı olarak değerlendirilmelidir. Bu alan, farklı dönemlerde kurumlar, metinler, kaynak tercihleri ve uzmanlık biçimleri üzerinden çeşitli görünümeler kazanmıştır. Böyle bir yaklaşım, Avrupa'daki şarkiyat geleneğinin tarihsel gelişimini izlemeyi kolaylaştırdığı gibi, İsveç örneğinde bu geleneğin yerel şartlar, akademik kurumlar ve ulusal anlatılar içinde nasıl kendine özgü biçimler aldığını anlamaya da imkân verir.¹⁷

¹⁵ Edward W. Said, *Orientalism* (New York: Vintage Books, 1979), 2-3, 6, 48-49.

¹⁶ Sardar, *Orientalism*, 11-12; Lockman, *Contending Visions of the Middle East*, 195-198; Hübinette, "Orientalism Past and Present", 73-77.

¹⁷ Hjärpe, "Swedish Translations of the Qur'an", 11-14; Larsson, *Orientalisk institution eller institutionaliserad orientalism?*, 2, 15, 48-49; Hübinette, "Orientalism Past and Present", 73-77.

1.2. Oryantalizmin Tarihsel Gelişimi

Avrupa’da Doğu’ya ilişkin bilgi uzun bir tarihî süreçte birikmiş, araştırmaların yönü de dönemin şartlarına göre değişmiştir. Doğu bilgisi bu süreçte polemik dilden filolojik uzmanlığa, oradan kurumsal akademik şarkiyata uzanan bir seyir izlemiştir.¹⁸

1.2.1. Orta Çağ’da Oryantalist Bilginin Teolojik ve Polemik Temelleri

Oryantalist bilgi üretiminin kökleri, modern üniversitelerden ve disiplinleşmiş şarkiyat araştırmalarından çok daha geriye uzanır. Orta Çağ’da Avrupa’nın İslâm’a yönelişi, bağımsız bir ilmî meraktan çok Latin Hristiyan dünyasının kendi hakikat iddiasını koruma, dinî sınırlarını belirleme ve siyasî meydan okumaya cevap verme ihtiyacıyla şekillenmiştir. İslâm’ın kısa sürede geniş bir coğrafyada etkili bir güç hâline gelmesi, Hristiyan Avrupa’da askerî ve siyasî bir tehdit olarak algılanmış, aynı zamanda itikadî bir sarsıntı hissi doğurmuştur. Bu sebeple dönemin İslâm’a dair metinleri, çoğu zaman anlama çabasından önce Hristiyan inancını savunan, karşı tarafı sınırlandıran ve mahkûm eden polemik bir dille yazılmıştır.¹⁹

Haçlı Seferleriyle ilgili tarih anlatıları, bu polemik dilin erken örneklerindendir. Bu metinlerde Müslümanlar çoğu zaman kendi inançları ve toplumsal hayatları içinde ele alınmamış, “barbar”, “pagan”, “Allah’ın düşmanı” veya “düşman-kâfir” gibi ifadelerle tanıtılmıştır. Bu ifadeler, Müslümanların Hristiyan toplumunun karşısında ortak bir tehdit olarak görülmesini güçlendirmiş, Hristiyan toplumu kendisiyle Müslümanlar ara-

¹⁸ Lockman, *Contending Visions of the Middle East*, 1-6, 36-44, 68-70; Hübinette, “Orientalism Past and Present”, 73-75; Said, *Şarkiyatçılık*, 11-20; Yücel Bulut, “Oryantalizmin tarihsel gelişimi üzerine bazı değerlendirmeler”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 2/3 (2002), 16-17.

¹⁹ Lockman, *Contending Visions of the Middle East*, 36-44; Said, *Şarkiyatçılık*, 70; Yücel Bulut, “Oryantalizm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/428-437; Faruk Saldıran, “Müslüman Hristiyan Münasebetleri Bağlamında Oryantalizmin Ortaya Çıkışı”, *Eskiye* 4 (2007), 74.

sındaki ayrımı bu tasvirler yoluyla da belirginleştirmiştir. Bu tasvirleri doğrudan gözlemden veya sağlam metin bilgisinden çok savaş şartları, teolojik korkular ve yerleşik önyargılar beslemiştir.²⁰

XII. yüzyılda Cluny çevresinde yürütülen tercüme çalışmalarıyla Kur'an Latinceye çevrilmiş, bazı İslâmî metinler Avrupa'da daha sistemli biçimde tanınmaya başlanmıştır. Bu tercümelemler, Avrupalı yazarların İslâm hakkında yazarken Müslümanların kendi kaynaklarından da daha fazla yararlandığına işaret eder. Çalışmaların başlıca amacı, İslâm'ı kendi kaynaklarından tanıyıp Hristiyanlık adına daha etkili biçimde eleştirmekti.²¹

Bu polemik dil içinde Hz. Peygamber tasavvuru merkezi bir yer tutar. Orta Çağ Latin yazınında Hz. Peygamber çoğu zaman sahte peygamber, bidatçı, aldatıcı veya siyasi-dini bir kurucu şahsiyet olarak anlatılmıştır. Vahiy, ilâhî hitap olarak anlaşılmaktan çok bilinçli kurgu, yanlış anlama, dış etki veya kötü niyetli yönlendirme gibi açıklamalarla yorumlanmıştır. Hz. Peygamber'in şahsına yönelik suçlayıcı tasvirler ile İslâm'ın inanç içeriğine dair indirgemeci yorumlar bu dönemde birbirini besleyen iki ana hat oluşturmuştur. Bu imgeler Avrupa'da geçici metinsel kalıplar olarak kalmamış, yüzyıllar boyunca tek-

²⁰ Tomasz Pelech, *Shaping the Image of Enemy-Infidel in the Relations of Eyewitnesses and Participants of the First Crusade: The Case of Muslims* (Wrocław; Clermont-Ferrand: Université Clermont Auvergne; Uniwersytet Wrocławski, Doktora Tezi, 2020), 30, 59, 255; Norman Daniel, *Islam and the West: The Making of an Image* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1980), 11; R.W. Southern, *Western Views of Islam in the Middle Ages* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1962), 1; David R. Blanks - Michael Frassetto (ed.), *Western Views of Islam in Medieval and Early Modern Europe: Perception of Other* (New York: St. Martin's Press, 1999), 3.

²¹ James Kritzeck, *Peter the Venerable and Islam* (Princeton University Press, 1964), 4-5, 109-111, 115-116; Roberto Tottoli, "The Qur'an in Europe, A European Qur'an: A History of Reading, Translation, Polemical Confrontation and Scholarly Appreciation", *Jurnal Studi Ilmu-Ilmu Al-Qur'an Dan Hadis* 24/2 (2023), 285-287; Barış Can Aydın, "Toledo School of Translators and Its Importance in the History of Translation in the West", *Abant Journal of Translation and Interpreting Studies* 2/2 (2024), 40.

rarlanarak İslâm'a ve Hz. Peygamber'e dair kalıcı tasavvurların oluşmasına neden olmuştur.²²

İslâmî kaynakların ve bunların Latince tercümelerinin daha yakından incelenmesi, bu dönemde önyargıların kendiliğinden ortadan kalkmasını sağlamamıştır. Arapça ve Latince metinlerin Avrupa'da daha fazla tanınması, daha nitelikli bir bilgi imkânı sunmuş fakat bu metinler baştan belirli bir teolojik süzgeçle okunmuştur. İslâm'ın ne söylediği kadar Avrupa'da hangi anlam çerçevesi içinde görülmesi gerektiği de bu süreçte belirlenmiştir. Orta Çağ'daki İslâm bilgisi bu yönüyle bilgi aktaran bir malzemenin ötesine geçerek sınır çizen, kimlik kuran ve kültürel farkı hiyerarşik bir düzene yerleştiren bir söylem hâline gelmiştir.²³

Rönesans ve erken modern dönemde yöntem değişecek, dil bilgisi ve metin çalışmaları güçlenecek, seyahatler ve yazma koleksiyonları yeni bilgi kanalları açacaktır. Buna rağmen Orta Çağ'da şekillenen bazı temel varsayımlar, özellikle İslâm'ı Hristiyan Avrupa'nın karşısında açıklama ve Hz. Peygamber'i dışarıdan tanımlama eğilimi sonraki metinlerde farklı biçimlerde yaşamaya devam edecektir. Orta Çağ, modern anlamda kurumsallaşmış bir şarkiyat disiplini üretmeden de İslâm'ın ve Hz. Peygamber'in Avrupa düşüncesinde hangi sınırlar içinde konuşulacağını belirleyen güçlü temsil kalıpları bırakmıştır.²⁴

²² Daniel, *Islam and the West*, 11; Southern, *Western Views of Islam in the Middle Ages*, 1; John V. Tolan, *Saracens: Islam in the Medieval European Imagination* (New York: Columbia University Press, 2002), 104; Fahd Mohammed Taleb Al-Olaqi, "The Distorted Image of Prophet Muhammad in Percy's Mahomet and His Heaven (1601)", *Advances in Social Sciences Research Journal* 4/14 (2017), 142; Archibald R. Lewis, "Review of The Arabs and Medieval Europe, by Norman Daniel", *The American Historical Review* 85/1 (1980), 98; Annemarie Schimmel, *Doğu-Batı Yakınlaşmaları: Avrupa'nın İslam Dünyasıyla Karşılaşması*, ed. Mesut Keskin, çev. Hüseyin Ağuçenoğlu (İstanbul: Avesta Yayınları, 2012), 14, 21-22.

²³ Kritzeck, *Peter the Venerable and Islam*, 109-111, 115-116; Daniel, *Islam and the West*, 2-3, 8-9; John V. Tolan, "The Historiography of Medieval Christian-Muslim Relations (1960-2020)", *De Medio Aevo* 12/1 (2023), 115-117.

²⁴ Daniel, *Islam and the West*, 252, 259-260; Said, *Şarkiyatçılık*, 372-373; Samuel C. Chew, *The Crescent and the Rose: Islam and England during the Renaissance*

1.2.2. Rönesans ve Erken Modern Dönem’de Filolojik Dönüşüm

Rönesans ve erken modern dönemde Avrupa’da Doğu’ya yönelik araştırmaların yöntemleri değişmeye başlamıştır. Orta Çağ’ın polemik dili sürerken Doğu’ya ait metinlerin okunması, çevrilmesi ve sınıflandırılması da önem kazanmış, bu metinler Avrupa’daki ilmî birikimin parçası hâline gelmiştir. Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi gibi dillerin öğrenilmesi Kur’an, hadis, tarih, coğrafya ve edebiyat metinlerine daha doğrudan ulaşma imkânı sağlamıştır. Bu gelişme Avrupa’da İslâm’a dair bilginin hacmini artırmış, aynı zamanda bu bilginin hangi amaçla, hangi bakışla ve hangi otoriteyle üretildiği sorusunu daha belirgin hâle getirmiştir.²⁵

Erken modern dönemde Arapça çalışmalarının güçlenmesi, İslâm’a yönelik merakın yanında Kitâb-ı Mukaddes filolojisi ve Christian Hebraism (Hıristiyan İbranistik çalışmaları) ile de yakından bağlantılıdır. Bu bağlamda Arapça, İbranice ve diğer Sami dilleriyle birlikte kutsal metinleri anlamaya yarayan önemli bir araç hâline gelmiştir. Özellikle Protestan çevrelerde Eski Ahit’in dilsel problemleri İbraniceyle akraba diller üzerinden çözülmeye çalışılmış ve Arapça bu karşılaştırmalı filoloji içinde akademik meşruiyet kazanmıştır. Teolojik ihtiyaçlardan beslenen Doğu dilleri çalışmaları, zamanla üniversitelerde daha teknik ve metin merkezli bir uzmanlık alanına dönüşmüştür.²⁶

(New York: Oxford University Press, 1937), vii-viii, 5, 387-388, 434-438; Tolan, “The Historiography of Medieval Christian-Muslim Relations”, 115-117.

²⁵ Lockman, *Contending Visions of the Middle East*, 68-69.

²⁶ Peter N. Miller, “The ‘Antiquarianization’ of Biblical Scholarship and the London Polyglot Bible (1653-57)”, *Journal of the History of Ideas* 62/3 (2001), 463-467, 470-475; Alastair Hamilton, “The study of tongues: The Semitic languages and the Bible in the Renaissance”, *The New Cambridge History of the Bible: Volume 3: From 1450 to 1750*, ed. Euan Cameron (Cambridge: Cambridge University Press, 2016), 3/30-36; Jan Loop, “Language of Paradise: Protestant Oriental Scholarship and the Discovery of Arabic Poetry”, *Confessionalisation and Erudition in Early Modern Europe: An Episode in the History of the Humanities*, ed. Nicholas Hardy - Dmitri Levitin (Oxford: Oxford University Press, 2019), 443-446.

Filolojik çalışmaların gelişmesiyle Doğu dillerini bilen araştırmacılar da polemikçi din adamları ve seyyahların yanında Doğu hakkında söz sahibi olmuştur. Yazmaları derleyen, metin neşreden, sözlük hazırlayan ve tercüme yapan bu araştırmacılar daha ilmî, teknik ve polemikten uzak görünen bir dil kullanmıştır. Ancak metinlerin daha ayrıntılı incelenmesi, Doğu'yu Batı karşısında aşağı bir konuma yerleştiren bakışı bütünüyle ortadan kaldırmamıştır. Doğu'yu ayrıntılı biçimde tanımlama ve sınıflandırma imkânı Avrupa'nın bu alandaki bilgi üzerindeki otoritesini güçlendirmiş ve daha sistemli hâle getirmiştir.²⁷

Erken modern dönemin seyahat yazıları ve gözlem metinleri de bu dönüşümün önemli parçalarıdır. Mary Louise Pratt'ın "temas bölgeleri" kavramıyla açıkladığı üzere, Avrupa'nın dış dünyaya dair yazıları, görülen yerleri kaydederken Avrupa'yı başka toplumları gözlemleyen, adlandıran ve düzenleyen özne olarak da konumlandırır. Seyahatnameler, coğrafi betimlemeler ve dış toplumlara dair gözlemler, Doğu'yu Avrupa'nın bakış düzeni içinde yeniden kurmuştur. Dil öğrenimi, seyahat, tercüme ve tarih yazımı bu süreçte aynı bilgi alanında buluşmuş, Doğu hakkındaki bilgi artarken Avrupa merkezli tasnif dili de güçlenmiştir.²⁸

Bu dönüşüm özellikle Leiden merkezli Arapça çalışmalarıyla daha somut bir akademik biçim kazanmıştır. Thomas Erpenius (1584-1624), Arapçanın Avrupa üniversitelerinde sistemli biçimde öğretilmesini sağlayan isimlerden biridir. Onun gramer çalışmaları ve Arapçanın ilmî değerini savunan yaklaşımı, Doğu dillerini yalnız polemik veya misyonerlik amacıyla kullanılan araçlar olmaktan çıkarıp filolojik uzmanlığın merkezine taşımıştır. Jacobus Golius (1596-1667) ise sözlük, yazma eser, ders malzemesi ve metin açıklama faaliyetleriyle bu çalışmalara daha kalıcı bir temel sağlamıştır. Bu süreçte otorite, İslâm hakkında dolaşan menkıbe ve söylentilerden çok metni okuya-

²⁷ Sardar, *Orientalism*, 29-31.

²⁸ Mary Louise Pratt, *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation* (London; New York: Routledge, 2008), 6-7, 32.

bilen, yazmaları karşılaştırabilen, sözlük hazırlayabilen ve kaynak zinciri kurabilen uzmanlık sahibi araştırmacıların elinde toplanmıştır.²⁹

Ludovico Marracci (1612-1700) ve Adriaan Reland'ın (1676-1718) çalışmaları, erken modern filolojinin polemik nitelikli metin yazım geleneğinin mirasıyla iç içe geliştiğini gösterir. Marracci, 1698'de yayımlanan *Alcorani textus univversus* adlı eserinde Kur'an'ın Arapça metnini Latince tercüme, tefsir malzemesi ve açıklayıcı notlarla birlikte sunmuştur. Bu eser, Katolik reddiye amacı taşımasına rağmen kapsamlı bir filolojik incelemedir. Eser, polemğin artık kaba efsanelerle sürdürülemediğini, metin bilgisi, kaynak kullanımı ve dil hâkimiyetiyle desteklenmek zorunda kaldığını da göstermiştir. Reland ise *De religione Mohammedica* adlı eserinde Müslüman kaynaklara başvurarak İslâm hakkındaki asılsız rivayetleri ayıklamaya yönelmiştir. Reland'ın yaklaşımı Avrupa merkezli sınırlarını korusa da Avrupa'da İslâm hakkında söz söylemenin şartlarını önemli ölçüde değiştirmiştir.³⁰

Filolojik çalışmalar geliştikçe Avrupalı araştırmacılar daha fazla kaynağa ulaşmış, Doğu dillerini daha iyi öğrenmiş ve metinleri daha ayrıntılı incelemiştir. Buna rağmen İslâm'ı Avrupa'nın kendi teolojik, siyasî ve kültürel meseleleri üzerinden

²⁹ Jan Loop, "Introduction", *The Teaching and Learning of Arabic in Early Modern Europe*, ed. Jan Loop vd., *The History of Oriental Studies* 3 (Leiden; Boston: Brill, 2017), 6-11; Arnoud Vrolijk, "Arabic Studies in the Netherlands and the Prerequisite of Social Impact-a Survey", *The Teaching and Learning of Arabic in Early Modern Europe*, *The History of Oriental Studies* 3 (Leiden-Boston: Brill, 2017), 13-16, 21-22, 28.

³⁰ Alexander Bevilacqua, "The Qur'an Translations of Marracci and Sale", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 76/1 (2013), 94-95, 122-123, 129; Lot Brouwer, "Adriaan Reland's Legacy as a Scholar of Islam", *The Orient in Utrecht: Adriaan Reland (1676-1718), Arabist, Cartographer, Antiquarian and Scholar of Comparative Religion*, ed. Bart Jaski vd. (Leiden-Boston: Brill, 2021), 45-47, 52-57; Richard van Leeuwen, "Adriaan Reland and Dutch Scholarship on Islam: Scholarly and Religious Visions of the Muslim Pilgrimage", *The Orient in Utrecht: Adriaan Reland (1676-1718), Arabist, Cartographer, Antiquarian and Scholar of Comparative Religion*, ed. Bart Jaski vd. (Leiden-Boston: Brill, 2021), 91-92, 102-105.

yorumlamayı sürdürmüşlerdir. Simon Oomius (1630-1706) ve Olfert Dapper (1636-1689) örneklerinde de görüldüğü üzere, bilgi artarken küçümseyici ve dışlayıcı dil birçok metinde varlığını korumuştur. Doğu'nun nasıl tanımlanacağını ve onun hakkında hangi bilgilerin geçerli sayılacağını belirleme gücü Avrupa'nın elinde kalmıştır.³¹ Aydınlanma döneminde bu birikim akıl, medeniyet ve tarih kavramlarıyla birleşmiş, XIX. yüzyılda ise üniversiteler, cemiyetler, dergiler ve kongreler üzerinden modern şarkiyatın kurumsal yapısına yerleşmiştir.³²

1.2.3. Aydınlanma Düşüncesi ve Doğu Tasavvurunun Sekülerleşmesi

Aydınlanma döneminde Avrupalı düşünürler, Doğu'yu gide-rek daha çok tarih ve medeniyet tartışmaları içinde ele almaya başlamıştır. Açık teolojik reddiyeler geri çekilmiş, Doğu toplum-ları akla ve toplumsal gelişmeye ilişkin ölçülerle değerlendiril-miştir. Anlatım daha ölçülü ve rasyonel bir görünüm kazanmış, fakat Avrupa'yı Doğu'dan üstün gören yaklaşım sürmüştür. Av-rupa kendi tarihini ve medeniyet anlayışını Doğu'yla karşılaştı-rmış, akli üstünlük iddiasını bu karşılaştırmalarla daha sekü-ler ve ikna edici bir dille ifade etmiştir.³³

Aydınlanma düşüncesinde insanlık tarihi çoğu zaman belir-li aşamalardan geçen bir gelişme süreci olarak tasavvur edil-miştir. Bu anlayış içinde Avrupa aklın, düzenin ve ilerlemenin merkezi olarak konumlandırılırken, Doğu toplumları gelenek, durağanlık ve geçmişe bağlılıkla ilişkilendirilmiştir. Böylece Doğu, Hristiyanlığın karşısındaki dinî rakip olmanın ötesinde,

³¹ van Leeuwen, "Adriaan Reland and Dutch Scholarship on Islam", 97-105; Lucas van der Deijl, "Orientalist Ambivalence: Translating the Qur'an in the Dutch Republic", *Early Modern Low Countries* 6/2 (2022), 177-179.

³² Claire Gallien - Olivera Jokić, "Eighteenth-Century Orientalism in Contemporary British Historiography and Literary Criticism", *Literature Compass* 12/4 (2015), 122.

³³ Roy Porter, *The Enlightenment* (London: Red Globe Press, 2001), 1-2, 11-12, 29-30; Lockman, *Contending Visions of the Middle East*, 66-69.

Avrupa'nın kendi gelişmişlik iddiasını anlamlandırdığı tarihsel ve kültürel bir karşı alan hâline gelmiştir.³⁴

Doğu'ya yönelik teolojik eleştirilerin yanında, Doğu toplumlarını tanımlayan ve sınıflandıran araştırmalar gelişmiştir. Araştırmacılar bu toplumları karşılaştırmış, yaşadıkları coğrafyayı haritalamış ve onları Avrupa'nın tarih anlayışına göre değerlendirmiştir. Doğu hakkında söz sahibi olma gücü, belirli kavramlarla çalışan uzmanlarda ve bu uzmanlara otorite kazandıran kurumlarda toplanmış, önyargılı hükümler de bu araştırmalar içinde üretilmiştir. Aydınlanma döneminde bu yetki, akıl, bilim ve tarih diliyle meşrulaştırılmış ve güçlendirilmiştir.³⁵

Seyahat yazıları ve gözlem metinleri de Doğu'nun bu dönemde nasıl tanıtıldığını etkilemiştir. Seyyahlar gördüklerini betimleyip Doğu toplumlarını Avrupa'yla karşılaştırmış, Doğu'ya duydukları merak bu toplumları Avrupa'nın medeniyet anlayışına göre değerlendirmeleriyle iç içe geçmiştir. Avrupa, bu anlatılarda Doğu'yu tanımlayan ve medeniyetler arasındaki yerini belirleyen taraf olarak konumlandırılmıştır.³⁶

Bu dönüşüm, İslâm ve Hz. Peygamber tasavvurunda özellikle belirginleşir. Orta Çağ'da Hz. Peygamber'e yöneltilen sahte peygamber, aldatıcı veya bidatçı gibi sert suçlamalar Aydınlanma döneminde daha tarihsel ve seküler görünen açıklamalara yer açar. Hz. Peygamber kimi metinlerde yasa koyucu, toplumsal kurucu, askerî-siyasî lider veya etkili bir tarihsel şahsiyet olarak ele alınır. Ancak bu ton değişimi, nübüvvetin hakikatini kabul eden bir bakışa dönüşmez. Vahiy çoğu zaman ilâhî hitap olarak kavranmak yerine tarihsel şartların, toplumsal ihtiyaçların, siyasî kabiliyetin veya dinî dehanın ürünü olarak açıklanır

³⁴ Porter, *The Enlightenment*, 29-30; Lockman, *Contending Visions of the Middle East*, 66-69; Larry Wolff, *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment* (Stanford, California: Stanford University Press, 1994), 88, 149-150.

³⁵ Sardar, *Orientalism*, 3-5.

³⁶ Pratt, *Imperial Eyes*, 32.

ve Hz. Peygamber'in peygamberliği bu kez seküler tarih anlatısının sınırları içinde yeniden tanımlanır.³⁷

Eski polemik imgelerinin etkisi bu dönemde de sürmüş, bununla birlikte Hz. Peygamber için "dinî reformcu" gibi seküler adlandırmalar da kullanılmıştır. John Toland (1670-1722) ve Henri de Boulainvilliers (1658-1722) çizgisinde Hz. Peygamber'in getirdiği tevhid inancının sadeliği, ruhban sınıfına karşı öne çıkarılmıştır. Peygamberlik ise ilâhî hakikat iddiasından çok toplumsal düzen kurma gücü ve tarih üzerindeki etkisi bakımından değerlendirilmiştir. Hz. Peygamber bu değerlendirmelerde Avrupa'nın kendi kilise, otorite ve medeniyet tartışmalarında işlev kazanan bir tarihsel aktör hâline getirilmiştir.³⁸

Bu dönüşümde Hz. Peygamber'e yönelik eleştirilerle onun tarihsel etkisini öne çıkaran değerlendirmeler bir arada görülür. Voltaire (1694-1778) erken döneminde Hz. Peygamber'i fanatizmin ve siyasî manipölasyonun simgesi olarak sahneye taşımıştır. Daha sonraki tarih anlatılarında ise İslâm'ın kurucu gücünü ve Hz. Peygamber'in tarihsel etkisini farklı bir dille ele almıştır. George Sale'in (1697-1736) Kur'an tercümesine yazdığı geniş giriş de bu dönüşümde önemli bir yer tutar. Sale, Hz. Peygamber'i eleştirirken onu Arap toplumunu dönüştüren, dinî ve toplumsal düzen kuran güçlü bir tarihsel şahsiyet olarak da değerlendirir. Vahiy ve risâlet bu çizgide de İslâm'ın kendi nübüvvet anlayışı içinde kavranmak yerine tarih, toplum, karakter ve siyasî başarı kavramlarıyla açıklanır.³⁹

Aydınlanma, İslâm'a dair daha ayrıntılı bilgi üretirken Avrupa'nın kendi ölçülerini genel norm gibi sunmasını da kolay-

³⁷ John Toland, "The Enlightenment Prophet: Muhammad in Early Modern Europe", *Journal of the British Academy* 12/1-2 (2024), 1-2, 12-13, 15-19; Lockman, *Contending Visions of the Middle East*, 44-48, 66-69.

³⁸ John V. Toland, *Faces of Muhammad: Western Perceptions of the Prophet of Islam from the Middle Ages to Today* (Princeton: Princeton University Press, 2019), 158-163; Alexander Bevilacqua, *The Republic of Arabic Letters: Islam and the European Enlightenment* (Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press, 2018), 87-91.

³⁹ Toland, *Faces of Muhammad*, 169-174; Bevilacqua, *The Republic of Arabic Letters*, 88-89.

laştırmıştır. Arapça ve diğer Doğu dilleri önce teolojik tartışmaların hizmetinde öğrenilirken zamanla karşılaştırmalı tarih, dinler tarihi ve kültür araştırmalarının parçası hâline gelmiştir. Bu süreç, İslâm'ın Avrupa'da daha kapsamlı biçimde incelenmesine imkân sağlamış fakat incelemenin yönünü belirleyen kavramlar çoğu zaman Avrupa'nın akıl, tarih ve medeniyet anlayışından alınmıştır. Bilgi birikimi artarken Doğu toplumlarını Avrupa'dan aşağı bir konuma yerleştiren sınıflandırmalar da daha incelikli bir dille sürdürülmüştür.⁴⁰

İsveç, büyük emperyal merkezlerden biri olarak öne çıkmasa da Aydınlanma sonrası Avrupa'nın bilgi kalıplarıyla sürekli temas hâlinde olmuştur. İsveç örneğinde Avrupa'da oluşan filolojik, tarihsel ve seküler açıklama biçimleri daha yerel, daha akademik ve kendi kurumsal şartları içinde yeniden işlenmiştir. Bu nedenle İsveç oryantalizmi merkezî Avrupa örneklerinin basit bir kopyası olarak da bütünüyle ayrı ve mâsum bir örnek olarak da ele alınamaz.⁴¹

Aydınlanma dönemiyle birlikte Doğu'ya ilişkin bilgi daha sistemli, daha seküler ve daha yaygın bir nitelik kazanmıştır.⁴² İslâm ve Hz. Peygamber hakkındaki değerlendirmelerde de açık teolojik suçlamanın yerini giderek tarihsel, toplumsal ve siyasal açıklamalar almış, vahiy ve nübüvvet bu çerçeveler içinde yeniden yorumlanmıştır.⁴³ XIX. yüzyılda kurumsallaşan şarkiyat ise bu zihinsel birikimi üniversiteler, ilmî cemiyetler,

⁴⁰ Maurits S. Berger, *A Brief History of Islam in Europe: Thirteen Centuries of Creed, Conflict and Coexistence* (Leiden: Leiden University Press, 2014), 182-183; Bekir Emiroğlu, "Aydınlanma Tecrübesi Üzerinden Kurgulanan Avrupa-merkezcilik ve Güç Retoriği", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 11/1 (2022), 147.

⁴¹ Tobias Hübinette, "Orientalism före och efter Said" (Orientalism revisited: Cultural relativity and intercultural communication, Stockholm: Center for Pacific Asia Studies, 2002), 2, 5-6; Johan Östling vd. (ed.), *Histories of Knowledge in Postwar Scandinavia: Actors, Arenas, and Aspirations* (London: Routledge, 2020), 249.

⁴² Said, *Orientalism*, 117-120.

⁴³ Said, *Orientalism*, 120-122.

dergiler, kongreler ve yazma koleksiyonları üzerinden daha kalıcı bir akademik yapıya taşımıştır.⁴⁴

1.2.4. Modern Şarkiyatın Kurumsallaşması

XIX. yüzyılda oryantalizm, Avrupa’da kalıcı bir akademik uzmanlık alanı hâline gelmiştir. Önceki yüzyıllarda biriken tercümeler, seyahat anlatıları, polemik metinleri ve filolojik eserler, bu dönemde üniversite kürsülerinde ve ilmî cemiyetlerde yürütülen çalışmalara temel olmuştur. Süreli yayınlar ve uluslararası toplantılar araştırmaların paylaşılmasını sağlarken yazma koleksiyonları ve kataloglar kaynaklara erişimi düzenlemiştir.⁴⁵

Bu kurumsallaşmanın en açık örnekleri, XIX. yüzyıl boyunca Avrupa ve Amerika’da kurulan şarkiyat cemiyetlerinde görülür. Paris’te 1822’de kurulan *Société Asiatique*, aynı yıl yayımlanmaya başlayan *Journal asiatique* ile şarkiyat çalışmalarına düzenli bir yayın ve tartışma alanı kazandırmıştır. Londra’da 1823’te kurulan *Royal Asiatic Society*, 1834’ten itibaren yayımladığı *Journal of the Royal Asiatic Society* ile İngilizce şarkiyat çalışmalarına kalıcı bir yayın imkânı sağlamıştır. Aynı kurumsal yapı, Amerika Birleşik Devletleri’nde 1842’de kurulan *American Oriental Society* ve 1843’te yayımlanmaya başlayan *Journal of the American Oriental Society* ile Atlantik’in öte yakasına uzanmıştır. Almanya’da 1845’te kurulan *Deutsche Morgenländische Gesellschaft* ile 1847’den itibaren yayımlanan *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* ise filoloji, dilbilim ve metin neşri alanında güçlü bir akademik standart oluşturmuştur.⁴⁶

⁴⁴ Said, *Orientalism*, 6, 43, 99, 123-124, 201-203.

⁴⁵ Lockman, *Contending Visions of the Middle East*, 68-70, 90; John M. MacKenzie, *Orientalism: History, Theory and the Arts* (Manchester; New York: Manchester University Press, 1995), 42-44.

⁴⁶ Harun Anay, “İslâm Düşüncesi Alanında Yapılan İngilizce Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri”, *Divân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 8 (2000), 202; F. E. Pargiter, “The Royal Asiatic Society”, *Nature* 112/2802 (1923), 60; Benjamin R. Foster, “Yale and the Study of Near Eastern Languages in America, 1770-1930”, *The United States & the Middle East: Cultural Encounters*, ed. Abbas Amanat - Magnus Thorkell Bernhardsson (New Haven, CT: Yale Center for

Paris'te Silvestre de Sacy (1758-1838) çevresinde gelişen çalışmalar, şarkiyatın kurumsallaşmasında belirleyici bir rol oynamıştır.⁴⁷ Sacy'nin hazırladığı Arapça metin seçkileri ve ders kitapları, öğrencilerinin de içinde yer aldığı düzenli bir filoloji öğretiminin temelini oluşturmuştur.⁴⁸ *Société Asiatique*'in kuruluş metinlerinde Asya dillerinin öğrenimini teşvik etmek ve yazmaları temin etmek başlıca hedefler arasında sayılmıştır. Metin basımı, özet ve tercümelerin hazırlanması, gramer ve sözlük çalışmalarının desteklenmesi de bu hedeflere dâhildir. *Journal asiatique* ise düzenli yayımladığı eleştiri yazıları, haberler ve bibliyografyalarla bu çalışmaların Avrupa'daki akademik çevrelere ulaşmasını sağlamıştır.⁴⁹ Bu öğretim ve yayın faaliyetleri, şarkiyat çalışmalarına süreklilik kazandırmıştır.⁵⁰

Bu cemiyetler ve dergiler, araştırmaları desteklerken alanın ölçülerini de belirlemiştir. Hangi konuların araştırılmaya değer, hangi yöntemlerin güvenilir sayılacağı, hangi kaynakların kullanılacağı ve kimlerin uzman kabul edileceği bu kurumların etkisiyle şekillenmiştir. Doğu'ya ilişkin bilgiler de bu ölçülere göre kataloglanmış, öğretilmiş ve tercümeler yoluyla aktarılmıştır.⁵¹

Napolyon Bonapart'ın (1769-1821) 1798 Mısır seferi, XIX. yüzyıl oryantalizminin siyasal ve ilmî boyutlarını aynı sahada buluşturan güçlü bir dönüm noktasıdır.⁵² Kahire'de kurulan

---

International and Area Studies, 2002), 18-19; Christoph Herzog, "Notes on the Development of Turkish and Oriental Studies in the German Speaking Lands", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 8/15 (2010), 7.

⁴⁷ Said, *Orientalism*, 83, 123-124.

⁴⁸ Said, *Orientalism*, 127-130.

⁴⁹ Said, *Orientalism*, 165-166.

⁵⁰ Antoine-Isaac Silvestre de Sacy, *Chrestomathie arabe, ou, Extraits de divers écrivains arabes, tant en prose qu'en vers: avec une traduction française et des notes, à l'usage des élèves de l'École royale et spéciale des langues orientales vivantes* (Paris: Imprimerie royale, 1826-1827), 1/v-ix; Said, *Orientalism*, 51-52, 201-203; Société asiatique, *Discours d'ouverture prononcé à la première séance générale, le 1er avril 1822, par M. le baron de Sacy: précédé du prospectus de la Société, et suivi du Règlement qu'elle a adopté, et de la Liste des membres qui la composent* (Paris: Société Asiatique, 1822), 1/31, 46.

⁵¹ Lockman, *Contending Visions of the Middle East*, 68-70; MacKenzie, *Orientalism: History, Theory and the Arts*, 42-44.

⁵² Said, *Orientalism*, 80-83.

Institut d'Égypte, askerî seferi bilimsel gözlem ve idarî hedeflerle bir araya getirmiştir.⁵³ Daha sonra *Description de l'Égypte* başlığı altında yayımlanan kapsamlı incelemede Mısır, Avrupalı araştırmacıların bakışıyla ayrıntılı biçimde tanımlanmıştır.⁵⁴ Bu çalışmaların gözlem ve betimlemeleri, Doğu'nun Avrupa tarafından ölçülebilecek, yönetilebilecek ve düzenlenebilecek bir yer olarak görülmesine de hizmet etmiştir. Mısır seferi, modern oryantalizmde bilgi ile iktidar arasındaki bağın ne kadar erken ve güçlü biçimde kurulduğunu gösterir.⁵⁵

XIX. yüzyılda filoloji, karşılaştırmalı dil çalışmaları, tarihçilik ve metin neşri bu kurumsal yapı içinde etkili bir konum kazanmıştır. Doğu dillerini bilen araştırmacılar yazmaları okumuş, metinleri yayıma hazırlamış ve kaynaklara erişimi düzenlemiştir. Filolojik uzmanlık, bu araştırmacılara Doğu hakkında söz sahibi olma ve hangi bilginin güvenilir sayılacağını belirleme gücü kazandırmıştır. Bu uzmanlar belirli dönemleri ve metinleri öne çıkarmış, Doğu'nun hangi kavramlarla açıklanacağı ve hangi kaynaklara öncelik verileceği de büyük ölçüde bu çevrelerde belirlenmiştir.⁵⁶

Yazma eserlerin toplanması ve kataloglanması, XIX. yüzyıl oryantalizminin başlıca çalışma alanlarından biridir. Avrupa'daki büyük kütüphanelerde sayısı artan Arapça, Farsça, Türkçe ve Sanskritçe yazmaların korunması, sınıflandırılması ve araştırmacıların kullanımına açılması bir ihtiyaç hâline gelmiştir. Kataloglar, metinleri konularına göre ayırarak araştırmacıların eserlere ulaşmasını ve atıfta bulunmasını kolaylaştıran ortak bir başvuru düzeni oluşturmuştur. Katalogların hangi

⁵³ Said, *Orientalism*, 83-84.

⁵⁴ Said, *Orientalism*, 83-84.

⁵⁵ Said, *Orientalism*, 87-88; MacKenzie, *Orientalism: History, Theory and the Arts*, 42-44.

⁵⁶ Paul Michael Kurtz, "The Philological Apparatus: Science, Text, and Nation in the Nineteenth Century", *Critical Inquiry* 47/4 (2021), 757-759; Lockman, *Contending Visions of the Middle East*, 68-70; Caner Övşan Çakaş, "Batı'nın Bir Hegemonya Kurma Aracı Olarak Oryantalist Bilgi ve Söylem Üretim Sürecinin Analizi", *R&S - Research Studies Anatolia Journal* 1/2 (2018), 98.

eserleri öne çıkardığı, araştırma konularını da belirlemiştir. Derslerde ve metin neşirlerinde başvuru bu koleksiyonlar, onları derleyen kurumların ve kullanan uzmanların akademik otoritesini güçlendirmiştir.⁵⁷

XIX. yüzyılda geniş sömürge ağlarına sahip olmayan İsveç de Avrupa'daki şarkiyat sahasıyla temasını sürdürmüştür. Üniversite dersleri ve dil çalışmaları, Doğu'ya ilişkin bilginin İsveç'teki akademik çevrelerde yer bulmasını sağlamış, felsefe tarihi anlatıları, yazma koleksiyonları ve yayın faaliyetleri de bu gelişmede rol oynamıştır. 1889'da VIII. Uluslararası Oryantalistler Kongresi'nin Stockholm ve Christiania'da düzenlenmesi, İsveç'in XIX. yüzyıl sonunda Avrupa şarkiyatının toplantı ve yayın faaliyetlerine katıldığını, uzmanlar arasındaki bilgi alışverişi içinde görünür bir yer edindiğini gösterir.⁵⁸

XIX. yüzyıl İsveç düşünce dünyasında “oriental thought” kavramı düşüncenin kökeni, gelişimi ve medeniyet tarihi tartışmaları içinde önemli bir yere sahip olmuştur. İsveçli düşünürler bu tartışmalarda Doğu'yu düşüncenin başlangıcını açıklamak ve medeniyetleri karşılaştırmak için ele almıştır. Bu değerlendirmeler kimi zaman Avrupa merkezli anlatıları desteklemiş, kimi zaman da bu anlatıları zorlamıştır.⁵⁹

İsveç'te Doğu hakkında kullanılan akademik dil de Doğu'yu belirli kavramlar, kaynaklar ve uzmanlık biçimleri içinde ta-

⁵⁷ Annick Fenet, “La Société Asiatique : histoires et collections II”, *Journal Asiatique* 301/1 (2013), 280-281, 293, 308-315; Christoph Rauch, “Growing Collections and Rising Expectations: The Endeavour to Catalogue Manuscripts in Arabic Script at the Royal Library in Berlin”, *Manuscripts, Politics and Oriental Studies: Life and Collections of Johann Gottfried Wetzstein (1815-1905) in Context*, ed. Boris Liebrecht - Christoph Rauch (Leiden, The Netherlands: Brill, 2019), 33-35, 39-40; Larsson, *Orientalist institution eller institutionaliserad orientalism?*, 44.

⁵⁸ bk. Congrès international des orientalistes, *Actes du huitième Congrès international des orientalistes, tenu en 1889 à Stockholm et à Christiania* (Leiden: E. J. Brill, 1892).

⁵⁹ Cassel, “Solitary Swedish Sinologists”, 464; Isak Hammar, “A Smorgasbord of Print: The Development of Scholarly Publishing in the Swedish Humanities, c. 1840-1880”, *History of European Ideas* 51/4 (2025), 802; Fredrik Bjarkö, “Orientalism in 19th-Century Swedish Historiography of Philosophy”, *East Asian Journal of Philosophy* 2/1 (2022), 61-63, 91.

nımlama gücüne sahip olabilir.⁶⁰ Bu ülkedeki Doğu dilleri ve dinler tarihi çalışmaları, Kur'an tercümeleri ve yazma koleksiyonları, XIX. yüzyılda Avrupa'da kurumsallaşan şarkiyat çevreleriyle temas içinde gelişmiştir. İsveç oryantalizmi bu çevrelerin ilmî yöntemlerini ve filolojik araçlarını kullanmış, Doğu'yu anlatma biçimleri de aynı ilişkiler içinde şekillenmiştir.⁶¹

1.3. Oryantalizm Eleştirileri ve Said Sonrası Tartışmalar

XX. yüzyılın ikinci yarısında sömürge imparatorluklarının çözülmesi, Asya ve Afrika'daki toplumların bağımsızlık mücadeleleriyle birlikte Avrupa'nın Doğu hakkında söz söyleme yetkisini tartışmaya açmıştır. Savaş sonrasında değişen siyasi dengeler ve Avrupa merkezli bilgi anlayışına yöneltilen eleştiriler bu tartışmaları güçlendirmiştir. Oryantalizm eleştirisi, metinlerdeki hatalı hükümlerle birlikte bu metinlerin üretildiği kurumları ve yayıldığı çevreleri de incelemeye yönelmiş, araştırmacıların Doğu'yu anlatırken kullandıkları dil ve öncelik verdikleri kaynaklar da sorgulanmıştır. Bilginin kim tarafından ve hangi yetkiyle üretildiği, bu eleştirilerin ortak sorusu hâline gelmiştir.

Bu soru İsveç örneği için de geçerlidir. İsveç'te Doğu ve İslâm hakkındaki bilgi, üniversitelerde ve çeviri çalışmalarında üretilmiş, ders kitapları, ansiklopediler ve kamusal yayınlar yoluyla aktarılmıştır. Açık polemik taşımayan akademik açıklamalar da öğretim amacıyla yapılan sadeleştirmeler ve tekrarlanan kavramlar yoluyla Doğu'ya ilişkin kalıcı tasavvurlar oluşturur. Bu nedenle İsveççe metinlerde Hz. Peygamber'i tanıtmak için seçilen kavramların ve kullanılan kaynakların bu tasavvurları nasıl şekillendirdiği önem taşır.⁶²

⁶⁰ Hübinette, "Orientalism före och efter Said", 5; Larsson, *Orientalisk institution eller institutionaliserad orientalism?*, 48-49.

⁶¹ Lockman, *Contending Visions of the Middle East*, 90; Bahar Karataş, "Western Observations of the Mevlevi Sema: Nineteenth Century Reports on the Galata Mevlevihane in the Context of Orientalist Discourse", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 115 (2025), 207; Hübinette, "Orientalism före och efter Said", 5.

⁶² Anouar Abdel-Malek, "Orientalism in Crisis", *Diogenes* 11/44 (1963), 112; Lockman, *Contending Visions of the Middle East*, 149-152; Yücel Bulut, 1945

Said sonrası literatür, İsveç'in farklı tarihî şartlarını Avrupa'daki oryantalist birikimle ilişkisi içinde ele alır. Bu değerlendirilmede akademik kurumlar ve koleksiyonlar kadar metinler, estetik tercihler ve İsveç'in kendisi hakkında kurduğu ulusal anlatılar da incelenir.⁶³

Anouar Abdel-Malek, A. L. Tibawi ve Edward Said, oryantalizme yöneltilen eleştirileri farklı yönleriyle geliştirmiştir.⁶⁴ Abdel-Malek, sömürgecilik sonrası dönemde oryantalizmin epistemolojik krizini gündeme taşımıştır. Tibawi, İngilizce konuşan oryantalist çevrelerde İslâm araştırmalarının misyonerlik mirası ve temsil etiğiyle ilişkisini sorgulamıştır. Said ise oryantalizmi söylem, temsil ve bilgi-iktidar ilişkisi içinde sistemli bir çözümlemeye tâbi tutmuştur.⁶⁵ Bu çalışmalar, Doğu hakkında üretilen bilginin otoritesini ve Doğu toplumlarını tanımlama yetkisinin kimlerin elinde bulunduğunu tartışmaya açmıştır.⁶⁶

1.3.1. Abdel-Malek'in Eleştirel Yaklaşımı

Anouar Abdel-Malek'in 1963 tarihli "Orientalism in Crisis" makalesi, oryantalizm eleştirisinin erken ve kurucu metinlerinden biridir. Makale, hatalı bilgiler ve önyargılı hükümlerle birlikte oryantalist bilginin üretildiği tarihsel şartları ve dayandığı bilgi anlayışını da sorgular. İkinci Dünya Savaşı sonrasında sömürge imparatorluklarının çözülmesi, Asya ve Afrika'daki bağımsızlık hareketleri ve Doğu toplumlarının kendi adlarına konuşma iradesi, Doğu'yu dışarıdan tanımlanan edilgen bir araştırma nesnesine dönüştüren eski bilgi anlayışını sarsmıştır.

Sonrasında Oryantalizme Yöneltilmiş Eleştirilerin Değerlendirilmesi (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000), iii-viii, 62-65.

⁶³ Hübinette, "Orientalism Past and Present", 76-77; Larsson, *Orientalisk institution eller institutionaliserad orientalism?*, 51.

⁶⁴ Said, *Orientalism*, 96-97, 105, 108, 346-347.

⁶⁵ Said, *Orientalism*, 2-6.

⁶⁶ Abdel-Malek, "Orientalism in Crisis", 103-104, 112; A. L. Tibawi, "English-Speaking Orientalists: A Critique of Their Approach to Islam and Arab Nationalism (First Part)", *The Muslim World* 53/3 (1963), 185-186, 190-192, 195-196; Said, *Orientalism*, 3-6, 96-97, 201-203.

Abdel-Malek'in "kriz" teşhisi bu değişime dayanır. Ona göre oryantalist artık yöntemini, tarihsel konumunu ve Doğu toplumlarını hangi hakla tanımladığını açıklamak zorundadır.⁶⁷

Eleştirinin merkezinde, Doğu toplumlarını değişmez özelliklerle açıklayan anlayış vardır.⁶⁸ Klasik oryantalist yaklaşım, bu toplumları çoğu zaman sabit bir zihniyet ve tarih boyunca değişmediği varsayılan ortak bir karakter üzerinden açıklar. Bu bakış iç farklılıkları, tarihsel dönüşümleri, toplumsal hareketliliği ve bu toplumların siyasal iradesini geri plana iter.⁶⁹ Böylece Doğu toplumları, Batı'nın tanımlayıp sınıflandırdığı ve yönetilebilir hâle getirdiği bir araştırma nesnesine indirgenir. Abdel-Malek, bu toplumların kendi tarihlerini kurma ve anlatma gücünü savunarak bu anlayışa karşı çıkar.⁷⁰

Abdel-Malek'in eleştirisi, modern Doğu toplumlarını eski metinlerle açıklama eğilimine de yönelir. Filoloji ve klasik metin incelemeleri önemli bir bilgi birikimi sağlamıştır. Ancak modern toplumları yalnızca bu metinler, kadim gelenekler ve değişmez sayılan kültürel özellikler üzerinden anlamak, onları yaşadıkları tarihsel şartlardan koparır. Abdel-Malek çağdaş siyasal dönüşümlerin, ekonomik yapıların, toplumsal hareketlerin ve bağımsızlık mücadelelerinin hesaba katılması gerektiğini savunur. Filolojik bilginin de yaşayan toplumların tarihsel şartları ve güç ilişkileriyle birlikte değerlendirilmesini ister.⁷¹

Oryantalist uzmanlığın sömürge yönetimleriyle bağı da eleştirinin önemli bir konusudur. Oryantalist bilgi, uzun süre sömürgeci devletlerin sağladığı araştırma imkânlarıyla güç kazanmıştır. Bu destek, arşivlere ve araştırma malzemesine erişimin yanı sıra seyahat imkânlarını ve idarî kolaylıkları da kapsamıştır. Doğu hakkında üretilen bilgi de çoğu zaman Doğu

⁶⁷ Abdel-Malek, "Orientalism in Crisis", 112; Lockman, *Contending Visions of the Middle East*, 149-152.

⁶⁸ Said, *Orientalism*, 96-97.

⁶⁹ Said, *Orientalism*, 95-97.

⁷⁰ Abdel-Malek, "Orientalism in Crisis", 103-108; Said, *Orientalism*, 44-46.

⁷¹ Abdel-Malek, "Orientalism in Crisis", 110-112.

üzerinde kurulan siyasal ve kültürel otoritenin parçası olarak işlemiştir. Bu ilişkiler, araştırmacının konuya tamamen dışarıdan, tarafsız ve bağımsız bir gözle baktığı iddiasını tartışmalı hâle getirir. Bu sebeple “kriz” tartışması, araştırma yöntemleriyle birlikte bilgiyi üreten kurumlara, bilgi üretiminde etkili olan tarihsel çıkarlara ve Doğu adına konuşma yetkisinin nasıl kurulduğuna yönelir.⁷²

Abdel-Malek, sömürgecilik tarihi ve oryantalist araştırmanın şartları üzerinde durarak Edward Said’in daha sonra söylem çözümlemesiyle inceleyeceği bilgi ile iktidar ilişkisine erken dönemde dikkat çekmiştir. Doğu toplumlarının başkaları tarafından tanımlanması, sınıflandırılması ve temsil edilmesi, tarihsel güç ilişkileriyle birlikte ilerlemiştir. Doğu hakkında konuşan akademik otorite, kendi tarihsel konumunu ve temsil gücünü sorgulamadığında, bilimsel görünüm altında Doğu’yu Batı karşısında aşağı bir konuma yerleştiren bilgi düzenini sürdürülebilir. Bu yüzden Abdel-Malek’in eleştirisi, Doğu’yu susturan ve onun adına konuşan bilgi anlayışının meşruiyetini hedef alır.⁷³

1.3.2. A. L. Tibawi ve Oryantalizmin Misyonerlik Mirası

A. L. Tibawi, eleştirel oryantalizm literatüründe İslâm araştırmalarının yöntemini, temsil dilini ve ahlâkî sorumluluğunu doğrudan tartışmaya açan önemli isimlerden biridir. İngilizce konuşan oryantalist çevrelerin İslâm’ı ele alışı, bu çevrelerin tarihsel mirası, kurumsal ilişkileri ve İslâm’a dışarıdan yönelttikleri yargılarla birlikte sorgular. Ona göre bu araştırmalarda İslâm, çoğu zaman Müslümanların kendi inançlarını anlama ve ifade etme biçimleri geri plana itilerek, dışarıdan belirlenmiş ölçülere göre açıklanmıştır.⁷⁴

Tibawi’nin 1963 tarihli *English-Speaking Orientalists: A Critique of Their Approach to Islam and Arab Nationalism* adlı ça-

⁷² Abdel-Malek, “Orientalism in Crisis”, 104-107.

⁷³ Abdel-Malek, “Orientalism in Crisis”, 111-112; Said, *Orientalism*, 105, 108.

⁷⁴ Abdul Latif Tibawi, *English-Speaking Orientalists: A Critique of Their Approach to Islam and Arab Nationalism* (Geneva: Islamic Centre, 1965), 5-9, 12-17.

lışmasının merkezinde “talihsiz miras” düşüncesi yer alır. Bu miras, modern akademik dilin arkasında yaşamaya devam eden eski polemik, misyonerlik ve siyasî önyargı birikimine işaret eder. Tibawî’ye göre İngilizce konuşan oryantalist çevreler, İslâm’ı ele alırken çoğu zaman Hristiyan polemiklerinden ve sömürgecilik döneminden devrıldıkları tanımlamaları akademik bir dille sürdürmüştür. Bu anlatımlarda İslâm’ın inanç bütünlüğü, dinî terimleri ve tarihsel tecrübesi geri plana itilmiştir. Kur’an, Hz. Peygamber ve İslâm tarihi de dışarıdan verilen yargılara göre açıklanan ve sınıflandırılan araştırma konuları hâline getirilmiştir.⁷⁵

Tibawî’nin tespitine göre XIX. yüzyılda ve XX. yüzyılın başında yapılan birçok İslâm araştırması, misyonerlik faaliyetiyle doğrudan bağlantısı bulunmasa da bu çevrelerin soruları, hedefleri ve ön kabullerinden etkilenmiştir. Bu etki, araştırmacının kaynak seçiminde ve makul bulduğu sonuçlarda da görülür. Bu araştırmalarda İslâm, aşılması, dönüştürülmesi veya etkisizleştirilmesi gereken bir sorun olarak sunulmuştur. Tibawî, araştırmacının bu hazır yargılarla hareket etmesini eleştirir ve İslâm’ın vahiy anlayışı ile dinî tecrübesini kendi bütünlüğü içinde kavramasını ister.⁷⁶

Hz. Peygamber’in vahiy tecrübesine getirilen açıklamalarda bu yaklaşımın etkisi görülür. Tibawî, bu tecrübeyi kişisel maharet, psikolojik eğilim, toplumsal şartlar veya dış etkilerle açıklayan yorumların İslâm’ın nübüvvet anlayışını geri plana ittiğini belirtir. Görünüşte akademik bir mesafeyle yazılan bu açıklamalar, Müslümanların kendi inançlarına dair tanıklığını araştırmanın merkezinden uzaklaştırır. Tibawî’nin araştırmacıya yüklediği ahlâkî sorumluluk, nübüvvetin nasıl anlatıldığını da kapsar.⁷⁷

Tibawî, araştırılan toplumların ve dinî geleneklerin kendi inanç ve ifadeleriyle anlaşılma hakkını bilimsel yöntemin temel

⁷⁵ Tibawî, *English-Speaking Orientalists*, 1965, 5-13, 24-25.

⁷⁶ Tibawî, *English-Speaking Orientalists*, 1965, 8-17.

⁷⁷ Tibawî, *English-Speaking Orientalists*, 1965, 12-23, 46.

şartlarından biri sayar. İslâm'ı sürekli türev veya taklit saymak, onu bir sapma ya da tepki olarak açıklamak tarihsel açıklamayı daraltır ve Müslümanların kendi dinlerini anlatmasını da bastırır. Araştırmacının kaynak seçimi, kullandığı dil ve dini tanıtma biçimi, bu anlaşılma hakkını gözetme sorumluluğuyla birlikte değerlendirilir.⁷⁸

Tibawi'nin 1979'da yayımladığı ikinci eleştirisi, bu sorunların sömürgecilik sonrası dönemde de sürdüğünü vurgular. Eski açıklama kalıpları yeni akademik anlatımlarda varlığını korumuş, İslâm araştırmalarındaki indirgemeci hükümler ve temsil eşitsizlikleri yöntem sorunlarıyla birlikte devam etmiştir. Bu eleştiri, çağdaş araştırmacıları kendi varsayımlarını sorgulamaya çağırır.⁷⁹

Tibawi'nin eleştirisi Said'le birçok noktada buluşur, fakat araştırmacının ahlâkî sorumluluğuna daha doğrudan ağırlık verir.⁸⁰ Said, Doğu hakkındaki anlatının kurumlar ve iktidarla ilişkisini inceler. Tibawi ise araştırmacının İslâm'a hangi sorumlulukla yaklaştığını, Müslümanların kendi inanç diline ne ölçüde yer verdiğini ve Hz. Peygamber'den nasıl söz ettiğini öne çıkarır.⁸¹ Bir dinî geleneği anlamak, önce o geleneğin kendi hakikat diline kulak vermeyi gerektirir.⁸²

1.3.3. Edward Said ve Oryantalist Temsilin Eleştirisi

Edward W. Said'in 1978'de yayımlanan *Orientalism* adlı eseri, oryantalizm tartışmasının yönünü köklü biçimde değiştirmiştir.⁸³ Said, Doğu hakkında verilen hatalı hükümleri, bu hükümleri üreten bilgi anlayışıyla birlikte sorgular. Batı'nın Doğu

⁷⁸ Tibawi, *English-Speaking Orientalists*, 1965, 25-29.

⁷⁹ Abdul Latif Tibawi, "A Second Critique of English-Speaking Orientalists", *Orientalism: A Reader*, ed. A. L. Macfie (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2000), 145-146, 168-169.

⁸⁰ Said, *Orientalism*, 2-6, 347.

⁸¹ Said, *Orientalism*, 201-203, 347.

⁸² Tibawi, *English-Speaking Orientalists*, 1965, 16-17, 25-29, 46; Said, *Orientalism*, 3-6, 201-203, 246-247.

⁸³ Said, *Orientalism*, 1-3.

hakkında ürettiği bilginin hangi tarihsel şartlarda otorite kazandığını, hangi metinler ve kurumlarla yayıldığını ve Doğu'yu tanımlama gücünü nasıl elde ettiğini inceler. Oryantalizmi, akademi, edebiyat, seyahat yazıları, siyaset ve sömürge idaresinin birbirini beslediği bir bilgi ve temsil düzeni olarak ele alır.⁸⁴

Said, Michel Foucault'dan (1926-1984) aldığı söylem anlayışından hareketle Doğu hakkında yazılanları, bu metinlerin üretildiği kurumlarla ve yazarlarına otorite kazandıran uzmanlıklarla birlikte inceler. Farklı metinlerde tekrarlanan ifadelerin nasıl ortak bir Doğu anlayışı oluşturduğunu araştırır.⁸⁵ Bu söylemde Doğu toplumlarını tanımlama, sınıflandırma ve onlar adına konuşma yetkisi Batılı araştırmacılar ve kurumlarda toplanır. Doğu toplumları kendi tarihlerini anlatan taraf olmaktan uzaklaştırılır ve Batı'nın akademik, siyasî ve kültürel ölçülerine göre tanımlanır. Temsil, kimin konuşacağını, kimin tanımlayacağını ve hangi bilginin geçerli sayılacağını belirleyen bir güç olarak işler.⁸⁶

Bu söylem içinde Doğu çoğu zaman durağan, irrasyonel, duygusal, gizemli, egzotik veya yönetilmeye muhtaç bir alan olarak tasvir edilir. Batı ise akıl, ilerleme, düzen ve evrensellik iddiasıyla kendisini karşı kutba yerleştirir. Coğrafi Doğu-Batı ayrımı bu anlatımlarda bir üstünlük ilişkisine dönüştürülür.⁸⁷ Batı'nın kendisini tanımlarken öne çıkardığı modernlik, akıl ve üstünlük iddiaları da bu Doğu tasavvuruna dayanır.⁸⁸

⁸⁴ Said, *Orientalism*, 2-6.

⁸⁵ Said, *Orientalism*, 2-3, 94.

⁸⁶ Fatih Varol, "Edward Said vs Michel Foucault: The Divergence of Perspectives on Knowledge, Truth and Power", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 72/2 (2017), 317-318; Said, *Orientalism*, 2-6, 94-95.

⁸⁷ Said, *Orientalism*, 2-6, 94-95.

⁸⁸ Ilan Kapoor, "Capitalism, culture, agency: Dependency versus postcolonial theory", *Third World Quarterly* 23/4 (2002), 647, 650; Said, *Orientalism*, 1-7; Mustafa Şahiner, "Oriental Matter Revisited: Representations of the 'Turk' in Robert Greene's *Selimus*", *Journal of Arts and Sciences* 10 (2008), 135-138; Connor Moynihan, "Timelessness and Precarity in Orientalist Temporality: Mehdi-Georges Lahlou's Aesthetics of Disorientation", *Contemporaneity: Historical Presence in Visual Culture* 8/0 (2019), 8.

Oryantalist söylem, farklı yazarlar ve metinler arasındaki aktarımlarla kalıcılık kazanır. Edebiyat eserleri, seyahatname-ler, filoloji çalışmaları, gazete yazıları, resmî raporlar ve akademik metinler birbirini besleyen bir alıntılar ağı oluşturur. Son-raki yazarlar kendilerinden önceki tasvirleri devralır, tekrarlar, değiştirir ve yeni bağlamlara taşır.⁸⁹ Bu tekrar sayesinde Doğu hakkında kuşaklar boyunca aktarılan ortak bir anlayış oluşur. Metinler, kurumlar ve uzmanlık alanları bu anlayışa süreklilik ve otorite kazandırır.⁹⁰

Said, oryantalist temsilin siyasal yüzünü Arthur James Bal-four (1848-1930) ve Lord Cromer (Evelyn Baring, 1841-1917) üzerinden inceler. Balfour, Mısır hakkında konuşurken kendi-sini Doğu toplumları adına hüküm verebilecek bir konumda görür. Onun bu tutumunda temsil, yönetme hakkıyla birleşir ve bilgi siyasal vesayeti meşrulaştırır. Doğu halkları kendi adları-na konuşma gücünden yoksunmuş gibi sunulur ve Batılı yöne-ticinin onlar adına karar verme yetkisi bu tasvire dayandırılır. Said'in bu çözümlemesinde oryantalist temsil, iktidarın kültü-rel ve entelektüel yüzüdür.⁹¹

Said'in çalışması, oryantalizmin estetik ve edebî boyutunu da merkeze alır. Doğu bazı metinlerde hayranlık uyandıran bir gizem alanı, bazı metinlerde tehdit, gerilik veya şehvetle ilişki-lendirilen bir dünya olarak görünür. Hayranlık veya romantik-leştirme, Doğu'yu küçümseyen ya da ona hükmetmeyi isteyen bir bakışla birlikte bulunabilir. Doğu çoğu zaman Batı'nın arzu, korku ve fantezileri üzerinden anlatılırken, Doğu toplumları-nın kendi sesleri geri plana itilir. Bu yüzden Said'in oryantalizm eleştirisi, açık düşmanlık metinleri kadar güzel, estetik ve ro-mantik görünen Doğu anlatılarını da sorgular.⁹²

⁸⁹ Said, *Orientalism*, 52, 94-95, 99-100.

⁹⁰ Conor McCarthy, "Edward Said and Authority: From Conrad to Orientalism and Beyond", *Ariel: A Review of International English Literature* 51/4 (2020), 33; Şahiner, "Oriental Matter Revisited", 138; Said, *Orientalism*, 5-6, 201-203.

⁹¹ Said, *Orientalism*, 31-40, 95-97.

⁹² Kerstin W. Shands, "Neither East Nor West: From Orientalism to Postcoloniality", *Neither East Nor West: Postcolonial Essays on Literature, Culture and Re-*

Said'in yaklaşımı geniş bir etki doğurmuş, aynı zamanda ciddi tartışmalara da yol açmıştır. Bernard Lewis (1916-2018) gibi eleştirmenler, Said'in oryantalist geleneği fazla genelleştirdiğini ve akademik uzmanlığı haksız biçimde siyasal niyetlerle ilişkilendirdiğini ileri sürmüştür. Bu itiraza karşı Said, farklı metinlerde Doğu'nun nasıl benzer biçimlerde anlatıldığını ve bu anlatımların tarih içinde nasıl otorite kazandığını açıklamaya çalıştığını savunmuştur. *Orientalism* etrafındaki bu tartışma, bilginin iktidarla ilişkisini ve akademik sorumluluğu da gündeme getirmiştir.⁹³

Said'in yaklaşımı, özellikle İngiliz ve Fransız sömürgecilik bağlamına dayanması sebebiyle Alman ve İskandinav filolojik geleneklerini yeterince dikkate almamakla eleştirilmiştir. Suzanne Marchand'ın Alman *Orientalistik* geleneğine dair çalışması bu itirazı güçlendirir. Marchand, Alman şarkiyatının Rönesans filolojisi, erken modern Kitâb-ı Mukaddes tefsiri ve Protestan teolojisiyle ilişkisini gösterir. Üniversite kültürü ve metin merkezli uzmanlığın bu geleneğin gelişimindeki yerini de ortaya koyar. Said'in yaklaşımını Avrupa şarkiyatının bütününe uygulamanın sınırları burada belirginleşir. Sigrid Kahle'nin (1928-2013) Said'in İsveççe baskısına yazdığı "Orientalism i Sverige" başlıklı önsöz, bu tartışmayı İsveç örneği üzerinden sürdürür. Kahle, Said'in çalışmasını İngiliz, Fransız ve

---

ligion, ed. Kerstin W. Shands (Huddinge, Sverige: Södertörns högskola, 2008), 5-6.

⁹³ Bernard Lewis, "The Question of Orientalism", *The New York Review of Books* 29/11 (24 Haziran 1982), 50, 55-56; Fikret Güven, "Criticism to Edward W. Said's Orientalism", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 15 (Haziran 2019), 423; Gayatri Chakravorty Spivak, "Otuz Yıl Sonra İstanbul'da Oryantalizmi Okumak", çev. Berat Açıl, *Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu: 9-10 Aralık 2006*, ed. Lütfi Sunar (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, 2007), 14-15; Robert J. C. Young, "Edward Said'in Postkolonyal Kararsızlığı", çev. Salih Bayram, *Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu: 9-10 Aralık 2006*, ed. Lütfi Sunar (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, 2007), 55-57; Tahrir Khalil Hamdi, "Edward Said and Recent Orientalist Critiques", *Arab Studies Quarterly* 35/2 (2013), 130-132; Yücel Bulut, "Edward W. Said'e ve Oryantalizm'e Dair", *Dîvân: İlmî Araştırmalar* 15 (2003), 121.

Amerikan oryantalizmiyle sınırlandırdığını hatırlatır ve diğer gelenekleri dışarıda bıraktığı yönündeki eleştirilerin onun amacını yanlış anladığını belirtir. İsveç'teki şarkiyat ilgisinin büyük ölçüde üniversite kürsüleri, el yazmaları ve filoloji etrafında geliştiğini vurgular. Bu çalışmaların merkezinde Arapça, Farsça, Türkçe, İbranice ve Sanskritçe gibi diller vardır.⁹⁴

Bu tartışma İsveç örneği açısından önemlidir, çünkü İsveç'te şarkiyat ilgisi çoğu zaman doğrudan sömürge idaresi içinde gelişmemiştir. Protestan teolojisi, İncil araştırmaları, filoloji, üniversite çevreleri ve koleksiyonlar daha belirleyici olmuştur. Buna rağmen İsveççe metinlerde kullanılan terimler, seçilen kaynaklar ve açıklama biçimleri Avrupa'da dolaşan temsil alışkanlıklarıyla temas içinde şekillenmiştir. Said'in yaklaşımı, İsveç'in bu farklı tarihini gözetererek kullanıldığında, temsilin kurumlar, terimler ve uzmanlık alanları aracılığıyla nasıl otorite kazandığını anlamaya yardım eder.⁹⁵

İsveççe kaynaklarda Hz. Peygamber için kullanılan adlandırmalar, temsilin terimler aracılığıyla nasıl otorite kazandığını somut biçimde ortaya koyar. “Din kurucusu”, “kanun koyucu” veya “siyasî lider” gibi modern ve seküler ifadeler ile “sahte peygamber” gibi açık polemik ifadeleri, Hz. Peygamber'in hangi sınırlar içinde anlaşılacağını da belirler. Nübüvveti tarihsel kuruculuk, siyasal liderlik veya psikolojik tecrübeyle açıklayan dil, vahiy ve risâleti İslâm'ın kendi anlayışından kopararak Avrupa merkezli açıklamalara yerleştirir. Kelime seçimi, Hz. Peygamber hakkında konuşma yetkisinin hangi bilgi anlayışına dayandığını, hangi hakikat dilinin öne çıkarılıp hangi nübüvvet anlayışının dışarıda bırakıldığını gösterir.⁹⁶

⁹⁴ Suzanne L. Marchand, *German Orientalism in the Age of Empire: Religion, Race, and Scholarship* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), xviii-xxiv; Sigrid Kahle, “Orientalism i Sverige”, *Orientalism*, çev. Hans O. Sjöström (Stockholm: Ordfront, 1993), 8-11, 22-24.

⁹⁵ Said, *Orientalism*, 2-6, 129-130, 201-203.

⁹⁶ Said, *Orientalism*, 63-64, 201-203, 236-237; Hübinette, “Orientalism Past and Present”, 76-77; Larsson, *Orientalisk institution eller institutionaliserad orientalism?*, 28-29, 43-44, 51.

Said'in yaklaşımıyla okunduğunda İsveç oryantalizminde Doğu hakkındaki bilgi, yazarın kişisel niyetleriyle birlikte kurumların ve uzmanlık alanlarının etkisi altında biçimlenir.⁹⁷ Koleksiyonlar ve yayınlar bu bilginin hangi kaynaklardan besleneceğini ve kimlere ulaşacağını belirler. İsveç'in kendisi hakkında oluşturduğu ulusal anlatı da Doğu'yu tanımlama biçimlerine yansır.⁹⁸

1.3.4. Postoryantalizm ve Yeni Temsil Biçimleri

Said sonrası tartışmalarda oryantalizm, klasik sömürge dönemi metinleriyle birlikte çağdaş kamusal hayattaki anlatımlar üzerinden de incelenir. Modern medya, güvenlik söylemleri, göç tartışmaları, eğitim materyalleri, popüler kültür ve akademik yayınlar bu incelemenin alanları arasındadır. Uzak, egzotik veya yönetilmeye muhtaç bir dünya olarak tasvir edilen Doğu, artık Avrupa şehirlerinde, okullarda, hukuk tartışmalarında ve medyada gündelik hayatla bağlantılı olarak ele alınır.⁹⁹

Postoryantalizm, oryantalist temsilin Said sonrasında yeni kurumlarda ve kamusal alanlarda nasıl sürdüğünü incelemek için kullanılabilecek genel bir terimdir. Neo-oryantalizm, güvenlikleştirme ve kamusal görünürlük üzerine çalışmalar, İslâm'ın bu tartışmalardaki merkezî yerini gösterir. Doğu hakkında kullanılan dil değişirken kimin söz sahibi olduğu ve hangi bilginin otorite kazandığı tartışmaya devam eder.¹⁰⁰

⁹⁷ Said, *Orientalism*, 2-6.

⁹⁸ Larsson, *Orientalisk institution eller institutionaliserad orientalism?*, 55-56; Said, *Orientalism*, 19-20, 201-203.

⁹⁹ Lockman, *Contending Visions of the Middle East*, 114-116; Fazal Rizvi - Bob Lingard, "Edward Said and the Cultural Politics of Education", *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 27/3 (2006), 295-297; Anton Törnberg - Peter Törnberg, "Muslims in Social Media Discourse: Combining Topic Modeling and Critical Discourse Analysis", *Discourse, Context & Media* 13 (2016), 132-133, 140.

¹⁰⁰ Hamid Dabashi, *Post-Orientalism: Knowledge and Power in Time of Terror* (New Brunswick, NJ; London: Transaction Publishers, 2009), ix-xii, xx; Salim Kerboua, "From Orientalism to neo-Orientalism: Early and contemporary constructions of Islam and the Muslim world", *Intellectual Discourse* 24/1 (2016), 8-10; Jocelyne Cesari, *The Securitisation of Islam in Europe* (Brus-

Çağdaş tartışmalarda Hz. Peygamber hakkındaki anlatılar ifade özgürlüğü, karikatür krizleri, kutsala saygı ve çoğulculuk meseleleriyle birlikte ele alınır. Okullarda aktarılan bilgiler ve kamusal hassasiyetler de bu tartışmaların bir parçasıdır. Hz. Peygamber'in nasıl tanıtıldığı, Avrupa toplumlarında tanınma, saygı, aidiyet ve temsil hakkının en hassas ölçülerinden biri hâline gelir.¹⁰¹

Said sonrası eleştirilerin önemli taraflarından biri Müslümanların kendi seslerini tartışmanın merkezine daha güçlü biçimde taşımasıdır. Oryentalist temsil uzun süre Doğu hakkında konuşma hakkını Avrupa akademisinin, seyahat yazarlarının, misyonerlerin ve devlet kurumlarının elinde toplamıştı. Çağdaş dönemde Müslüman yazarlar, akademisyenler, cemaat temsilcileri, çevirmenler, medya aktörleri ve sivil toplum çevreleri kendi dinî anlatılarını daha görünür biçimde dile getirmeye başlamıştır. Bu görünürlük temsil eşitsizliğini kendiliğinden ortadan kaldırmaz. Ancak İslâm ve Hz. Peygamber hakkında kimin konuştuğunun, hangi kaynaklara dayandığının ve hangi temimleri kullandığının daha açık biçimde tartışılmasını sağlar.¹⁰²

---

sels, Nisan 2009), 3-4, 10-12; Jasmine K Gani, "From discourse to practice: Orientalism, western policy and the Arab uprisings", *International Affairs* 98/1 (2022), 45-46, 52-53; Silke Schmidt, *(Re-)Framing the Arab/Muslim: Mediating Orientalism in Contemporary Arab American Life Writing* (Bielefeld: Transcript Verlag, 2014), 384; Fernando Coronil, "Beyond Occidentalism: Toward Nonimperial Geohistorical Categories", *Cultural Anthropology* 11/1 (1996), 54.

¹⁰¹ Otterbeck, "What Is Reasonable to Demand?", 797; Jesper Strömbäck vd., "Framing of the Mohammad Cartoons Issue: A Cross-Cultural Comparison of Swedish and US Press", *Global Media and Communication* 4/2 (2008), 121, 128-129; Allaith Saleh Otoom - Khalil Abd Alhameed Alabadee, "Contemporary Oriental Studies on the Character of the Prophet of Islam, Our Master Muhammad (Peace Be Upon Him) and Its Impact on Western Society: An Analytical Study", *Asian Social Science* 15/7 (2019), 160.

¹⁰² Isabelle Rigoni, "Access to Media for European Muslims", *European Islam: Challenges for Public Policy and Society*, ed. Samir Amghar vd. (Brussels: CEPS Centre for European Policy Studies, 2007), 118-123; Mahmut Mutman, "Oryantalizmin Gölgesi Altında: Batı'ya Karşı İslâm", *Oryantalizmin Gölgesi Altında: Batı'ya Karşı İslâm*, ed. E. Fuat Keyman vd. (İstanbul: İletişim Yayınları, 1996), 31-32, 67-68.

Eski oryantalist adlandırmaların izleri varlığını sürdürürken, Müslümanların kendi peygamber anlatıları da kamusal ve akademik alanda daha güçlü biçimde yer bulur. İsveç'teki anlatıları değerlendirirken bu gerilimi dikkate almak gerekir.¹⁰³

1.3.5. Kuzey Avrupa Bağlamında İsveç Oryantalizmi ve Ulusal Anlatılar

İsveç, İngiltere ve Fransa gibi geniş sömürge imparatorlukları üzerinden şekillenen klasik şarkiyat merkezlerinden ayrı bir tarihsel konuma sahiptir. Buna rağmen İsveç'te Doğu'ya ilişkin bilgi, Avrupa'daki filolojik ve teolojik birikimle temas içinde gelişmiştir. Bu ilişkide seyahat ve diplomasıyla birlikte üniversitelerin, yayınların ve popüler kültürün de payı vardır. İsveç örneği, oryantalist bilginin askerî işgal ve doğrudan kolonyal idare dışında da akademik, dinî, kültürel ve pedagojik yollarla üretildiğini ve etkili olduğunu gösterir.¹⁰⁴

Kahle'nin de belirttiği gibi İsveç'te şarkiyat araştırmaları, üniversitelerdeki dil çalışmalarına ve kütüphanelerdeki yazmalara dayanmıştır. Seyyahların ve diplomatların aktardığı bilgiler, dinler tarihi metinleri ve okul kitapları da Doğu hakkında bilgi sağlamıştır. Bu ilgi, daha sakin, kültürel ve akademik bir dille ifade edilmiştir. İngiliz ve Fransız sömürge yönetimlerindeki idarî bilgi üretiminden farklı olan bu dil de Doğu'yu Avrupa'nın bilgi anlayışına göre tanımlama ve sınıflandırma gücünü taşır.¹⁰⁵

¹⁰³ Dabashi, *Post-Orientalism*, 1-8, 17-19; Lockman, *Contending Visions of the Middle East*, 182-190.

¹⁰⁴ Marchand, *German Orientalism in the Age of Empire*, xviii-xxiv; Kahle, "Orientalism i Sverige", 9-14, 22-24; Hübinette, "Orientalism Past and Present", 76-77.

¹⁰⁵ Kahle, "Orientalism i Sverige", 22-24; Larsson, *Orientalisk institution eller institutionaliserad orientalism?*, 51; Per Cullhed, "Turkic Cultural Heritage in the Oriental Collections of Uppsala University Library", *Turcologica Upsaliensia: An Illustrated Collection of Essays*, ed. Éva Á. Csátó vd. (Leiden; Boston: Brill, 2020), 10; Simon Sorgenfrei, *Islam i Sverige: De första 1300 åren* (Bromma: Myndigheten för stöd till trossamfund, 2018), 31-32, 212-213; Karin Almblad, "C. Vilh. Jacobowskys Judaicasamling", *Nordisk Judaistik/Scandinavian Jewish Studies* 8/2 (1987), 166; Hans Hägerdal, "The Fictitious World Traveller: The

“İsveç masumiyeti” anlatısı bu açıdan özellikle dikkat ister. İsveç’in Arap ve İslâm coğrafyalarında İngiltere veya Fransa ölçeğinde uzun süreli bir kolonyal hâkimiyet kurmamış olması, İsveççe Doğu anlatılarına kendiliğinden tarafsız bir konum kazandırmaz. İsveç’te Doğu bilgisi, uzak coğrafyaları tanıma merakıyla gelişmiştir. Bu ilgide, Avrupa’nın ilmî merkezleriyle aynı terimlere, yöntemlere ve metin anlayışına dayanarak söz söyleme arzusu da etkili olmuştur. Doğu hakkında Avrupa’nın akademik diliyle söz söylemek, İsveçli araştırmacılar için Avrupa şarkiyat çevrelerinde tanınma ve ilmî meşruiyet kazanmanın yollarından biri hâline gelmiştir. Bu nedenle İsveç, Doğu’yu yönetmekten çok kendi “Avrupalılığını” ispatlamak için oryantalizme ihtiyaç duymuştur.¹⁰⁶

İsveççe kaynaklarda Hz. Peygamber için kullanılan “din kurucusu” adlandırması da basit bir tercüme veya tanıtım tercihi sayılamaz.¹⁰⁷ Bu tür adlandırmalar, Hz. Peygamber’in hangi bilgi alanında ele alınacağını ve nübüvvetin hangi açıklama biçimleri içinde anlaşılabileceğini belirler. Vahiy, risâlet ve sünnet

---

Swede on Timor and the Noble Savage Imagery”, *Culture Unbound* 6/7 (2014), 1369-1370, 1377.

¹⁰⁶ Hübinette, “Orientalism Past and Present”, 77; Tobias Hübinette - Catrin Lundström, “Sweden after the Recent Election: The Double-Binding Power of Swedish Whiteness through the Mourning of the Loss of ‘Old Sweden’ and the Passing of ‘Good Sweden’”, *NORA: Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 19/1 (2011), 45; Larsson, *Orientalisk institution eller institutionaliserad orientalism?*, 51; Aleksandra Ålund - Minoo Alinia, “I skuggan av kulturella stereotyper: perspektiv på forskning om genus, jämställdhet och etniska relationer i Sverige”, *Sociologisk Forskning* 48/2 (2011), 45; Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (London; New York: Verso, 2006), 6-7, 36, 45; Elin Lager, *Swedish Exceptionalism in Foreign Policy Discourse: An Analysis of the Swedish Government’s Statements of Foreign Policy 2002-2018* (Stockholm: Stockholm University, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 5-6, 29-30, 41-42; Tobias Hübinette, “Words That Wound: Swedish Whiteness and Its Inability to Accommodate Minority Experiences”, *Whiteness and Postcolonialism in the Nordic Region: Exceptionalism, Migrant Others and National Identities*, ed. Kristin Loftsdóttir - Lars Jensen (London; New York: Routledge, 2012), 48-49, 53-54.

¹⁰⁷ Said, *Orientalism*, 63-67. “Din kurucusu” adlandırmasının İsveç ansiklopedilerindeki kullanımı için bk. 3.1.1.3.

İslâm'ın inanç ve düşünce yapısında merkezî bir yere sahiptir. İsveççe oryantalist ve öğretici metinlerde ise bu kavramlara ilişkin anlayış çoğu zaman tarihsel, psikolojik, filolojik veya toplumsal açıklamalar içinde yeniden kurulmuştur. Bu yüzden İsveç örneği, oryantalist temsilin hem sert polemiklerde hem de akademik ve öğretici görünen anlatımlarda nasıl işlediğini anlamak açısından önemlidir.¹⁰⁸

Avrupa'da Orta Çağ polemikinden XIX. yüzyılın akademik kurumlarına uzanan şarkiyat birikimi, İsveç'te üniversitelerde ve kütüphanelerde yürütülen araştırmalarla yeniden işlenmiş, dinler tarihi çalışmalarına ve yayınlara yansımıştır. Avrupa'nın terim ve yöntemleriyle Doğu'yu anlatma biçimleri İsveç'teki araştırmalarda da yer bulmuştur. Bu nedenle İsveç oryantalizmi, Avrupa şarkiyat tarihiyle birlikte değerlendirilmelidir.¹⁰⁹

İsveç'te Hz. Peygamber ve İslâm hakkındaki anlatılar, kütüphanelerdeki kaynaklardan ders kitaplarına ve tercümelere uzanan çalışmalar içinde biçimlenmiştir. Bu metinlerde kullanılan akademik terimler, Doğu'nun nasıl tanımlandığını da belirlemiştir. İsveç örneği, oryantalist temsilin doğrudan imparatorluk idaresi dışında da sessiz fakat kalıcı bir otorite kazana-bildiğini gösterir.¹¹⁰

¹⁰⁸ Said, *Orientalism*, 66-67, 120-122, 201-203; Tibawi, "English-Speaking Orientalists", 1963, 188-192.

¹⁰⁹ Lockman, *Contending Visions of the Middle East*, 68-70; Marchand, *German Orientalism in the Age of Empire*, xviii-xxiv; Kahle, "Orientalism i Sverige", 13-14, 22-24, 37.

¹¹⁰ Hübinette, "Orientalism Past and Present", 76-77; Larsson, *Orientalisk institution eller institutionaliserad orientalism?*, 55-56; Kahle, "Orientalism i Sverige", 22-24.

İKİNCİ BÖLÜM

İSVEÇ ORYANTALİZMİNİN GELİŞİMİ ve KURUMSALLAŞMASI

İsveç'te şarkiyatın kurumsal kökleri XVII. yüzyıl başlarına, Uppsala Üniversitesi'nde 1605'te kurulan İbranice kürsüsüne kadar uzanır.¹¹¹ Doğu dilleri öğretimi zamanla genişlemiştir. Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi öğretimi, metin neşri ve kütüphane koleksiyonlarıyla birlikte özellikle XIX. yüzyılda modern filolojik yöntemlerin de katkısıyla daha sistemli bir yapıya kavuşmuştur. Kur'an tercümeleri ve yazma katalogları, İsveç'te oluşan güçlü ilmî birikimin önemli parçalarıdır. Seyahat kayıtları ve dinler tarihi çalışmaları da bu birikimde yer alır. İsveçli araştırmacıların yöntemlerinde ve kaynaklara yönelişinde Fransız şarkiyatının, özellikle Silvestre de Sacy çevresinin, önemli bir etkisi görülür.¹¹²

İsveç'in Arap-İslâm coğrafyalarında İngiltere ve Fransa ölçeğinde doğrudan bir işgal geçmişi bulunmaz. Bununla birlikte İsveçli araştırmacıların çalışmaları, Avrupa şarkiyat ağları, kilise çevreleri, diplomatik temaslar, yazma koleksiyonları ve sınırlı kolonyal tecrübelerle aynı tarihsel ortamda şekillenmiştir. İslâm ve Hz. Peygamber hakkında oluşan

¹¹¹ Bo Isaksson vd., "Foreword", *The Professorship of Semitic Languages at Uppsala University 400 years: Jubilee Volume from a Symposium held at the University Hall, 21-23 September 2005*, ed. Bo Isaksson vd. (Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2007), 7.

¹¹² Simon Sorgenfrei, "Diplomats, Missionaries and a Migrant Merchant. Muslim-Swedish Relations, 1800-1914", *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History Volume 17: Britain, the Netherlands and Scandinavia (1800-1914)*, ed. David Thomas - John A. Chesworth (Leiden, The Netherlands: Brill, 2020), 48-50; Hjärpe, "Swedish Translations of the Qur'an", 7-10; Nora S. Eggen, "From Handmaiden of Theology to Handmaiden of Area Studies: Philological Approaches to Arabic-Islamic Studies in Norway", *Islam and Christian-Muslim Relations* 29/4 (2018), 445-446, 451, 455.

akademik dil de yerel kurumlarla Avrupa’da kullanılan yöntemler, kaynaklar ve kavramlar arasındaki ilişki içinde gelişmiştir.¹¹³

Bu bölüm, İsveç’te oryantalist bilginin oluşumunu araştırmacılar, ilmi çevreler ve kurumlar arasındaki ilişkiler üzerinden inceleyecektir. Önce Uppsala ve Lund gibi üniversite merkezlerinde Doğu dilleri ve şarkiyat çalışmalarının kurumsallaşması anlatılacaktır. Ardından seyahatlerin, diplomatik temasların ve koleksiyon faaliyetlerinin bilgi birikimine katkısı incelenecektir. Ulusal kimlik arayışları ile kolonyal tecrübelerin bu süreçteki yeri ve bilginin okul eğitimiyle kamusal yayınlar aracılığıyla yayılması da değerlendirilecektir. Son kısımda etkili araştırmacılar hayatları ve ilmi çalışmalarıyla tanıtılacaktır. Böylece üçüncü bölümde incelenecek Hz. Peygamber tasavvuru, metinlerin içeriğinin yanı sıra bu metinlerin oluşmasında rol oynayan yazarlar, kurumlar, yayınlar ve araştırma gelenekleriyle birlikte ele alınacaktır.¹¹⁴

2.1. İsveç Oryantalizminin Tarihsel, Kurumsal ve Güncel Bağlamı

Oryantalizm eleştirisi, Batı’nın Doğu hakkında ürettiği bilgiyi akademik merakla birlikte iktidar, kimlik, sınıflandırma ve kültürel üstünlük iddialarıyla ilişkisi içinde ele alır.¹¹⁵ Bu nedenle İsveç oryantalistmini incelerken sömürge idaresiyle ilişkilerin yanında bilginin ürettiği kurumlara, dolaştığı çevrelere ve İs-

¹¹³ Sorgenfrei, “Diplomats, Missionaries and a Migrant Merchant. Muslim-Swedish Relations, 1800-1914”, 48-50; Jonas Otterbeck, “The Depiction of Islam in Sweden”, *The Muslim World* 92/1-2 (2002), 145-148; Clinton Bennett, “Introduction: Great Britain, the Netherlands and Scandinavia in the 19th Century”, *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History Volume 17: Britain, the Netherlands and Scandinavia (1800-1914)*, ed. David Thomas - John A. Chesworth (Leiden: Brill, 2020), 1-2.

¹¹⁴ Sorgenfrei, “Diplomats, Missionaries and a Migrant Merchant. Muslim-Swedish Relations, 1800-1914”, 49-50; Otterbeck, “Depiction of Islam”, 143-151.

¹¹⁵ Said, *Orientalism*, 2-3; Homi K. Bhabha, *The Location of Culture* (London; New York: Routledge, 1994), 66-67.

veç'in kendisi hakkında kurduğu ulusal anlatılarla nasıl birleştiğine de bakmak gerekir.¹¹⁶

İsveç'in sınırlı kolonyal geçmişi, Doğu ve İslâm hakkında üretilen bilginin kendiliğinden tarafsız veya etkisiz olduğu anlamına gelmez. Daha sınırlı sömürge geçmişine sahip ülkelerde de Doğu, çoğu zaman Avrupa'nın kendi kimliğini tanımlarken karşısına yerleştirdiği bir dünya olarak tasvir edilmiştir. İsveç'te bu süreç, "tarafsız", "ahlâken temiz" ve "istisnai" bir ülke olma anlatısıyla birlikte işlemiştir. Oryantalist bilgi burada etkisini açık sömürge yönetiminden ziyade akademik uzmanlık, kültürel sınıflandırma, eğitim ve kamusal bilgi dili üzerinden sürdürmüştür.¹¹⁷

2.1.1. Uppsala ve Lund Üniversitelerinde Şarkiyat Çalışmalarının Kurumsallaşması

Uppsala ve Lund üniversiteleri, İsveç'te şarkiyat ve Doğu araştırmalarının kurumsallaştığı başlıca merkezler hâline gelmiştir. Bu iki kurumda Doğu dilleri öğretilmiş, yazma eserler toplanmış ve akademik yayınlar hazırlanmıştır. Sonraki Kur'an tercümeleri, siyer çalışmaları ve İslâm tarihi metinleri büyük ölçüde burada oluşan dil, filoloji ve dinler tarihi geleneği içinde şekillenmiştir.¹¹⁸

¹¹⁶ Michael McEachrane - Louis Faye (ed.), *Sverige och de Andra: postkoloniala perspektiv* (Stockholm: Natur och kultur, 2001), 7-15; Pernilla Kwingwa Lidman - Karin Rehnström, *Kulturens makt: En postkolonial analys av Sidas kulturbistånd* (Borås: Högskolan i Borås, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 1-3, 13; Magnus Berg, *Hudud : ett resonemang om populärorientalismens bruksvärde och världsbild* (Stockholm: Carlsson Bokförlag, 1998), 11-13.

¹¹⁷ McEachrane - Faye, *Sverige och de Andra*, 7-14; Kwingwa Lidman - Rehnström, *Kulturens makt*, 1-3, 13; Hübinette - Lundström, "Sweden after the Recent Election", 42-45; John L. Hennessey, "Teaching European colonial history in a 'humanitarian superpower': Presentations of colonialism in Swedish middle-school textbooks", *Journal of Curriculum and Pedagogy* 21/4 (2024), 418-422; Otterbeck, "Depiction of Islam", 143-148.

¹¹⁸ Bo Isaksson - Håkan Malmberg, "Inrättandet Av Professuren i Semitiska Språk Och Några Ord Om Dess Historia / The Establishment of the Chair of Semitic Languages and a Few Words on Its History", *Till Österland Vill Jag Fara: Professuren i Semitiska Språk Vid Uppsala Universitet 400 År / The Call of the Orient: The Professorship of Semitic Languages at Uppsala University 400*

Reform sonrasında kutsal metinleri aslî dillerinden okuma ihtiyacı, Uppsala'da İbranice öğretimini teoloji eğitiminin önemli bir parçası hâline getirmiştir. 1626'da kürsünün kapsamı İbranice yanında Aramice, Süryanice ve Arapçayı da içine alacak biçimde genişletilmiştir. Doğu dilleri bu genişlemeye teoloji eğitime katkıda bulunurken üniversite içinde ayrı bir uzmanlık sahası olarak da yer edinmeye başlamıştır.¹¹⁹ Bu erken aşamada amaç, Kitâb-ı Mukaddes araştırmalarını güçlendirmek ve metinleri tercümeler yerine kaynak dillerinden okuyabilecek bir öğretim geleneği kurmaktır.¹²⁰ İslâmî metinlere yönelen sonraki çalışmalarda da özetler ve dolaylı aktarımlar yerine metinleri kaynak dilinden okuyup filolojik dikkatle inceleme alışkanlığı etkili olmuştur.

Lund Üniversitesi'nde Doğu dilleri çalışmaları XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren daha belirgin bir çizgi kazanmıştır. Matthias Norberg'in (1747-1826) 1780'de Lund'daki profesörlüğe atanması bu süreçte önemli bir dönüm noktasıdır.¹²¹ Norberg döneminde Arapça ve bağlantılı diller hem teolojik ihtiyaçlar doğrultusunda öğretilmiş hem de müstakil araştırmalara konu olmuştur. Öğrencilerin Arap lehçeleri, Maltaca ve Akdeniz havzasına ait başka diller üzerine hazırladıkları tezler, Lund'da öğretimin erken dönemde araştırmayla birleştiğini gösterir.¹²² İsveç'te İslâm ve Hz. Peygamber hakkında daha sonra yazılacak metinlerden önce, dil öğrenimi, metin okuma ve akademik araştırma birikimi oluşmuştur.

XIX. yüzyılda Uppsala ve Lund'da bu çalışma sahası daha açık biçimde kurumsallaşmıştır. Uppsala'da Doğu dilleri geleneği 1874'te "Semitik Diller Profesörlüğü" adıyla yeniden tanım-

Years, ed. Hans Nordesjö (Uppsala: Uppsala Universitetsbibliotek, 2005), 7-11; Bo Holmberg, "Semitic Languages at Lund University", *Lund University*, ts., 1.

¹¹⁹ Isaksson - Malmberg, "Inrättandet Av Professuren i Semitiska Språk", 7-9.

¹²⁰ Isaksson vd., "Foreword", 7-8; Isaksson - Malmberg, "Inrättandet Av Professuren i Semitiska Språk", 8-10.

¹²¹ Holmberg, "Semitic Languages at Lund University", 1; Gunnar Jarring, "Matthias Norberg", *Svenskt biografiskt lexikon*, 1990-1991.

¹²² Holmberg, "Semitic Languages at Lund University", 1.

lanmış, alanın sınırları daha belirgin hâle gelmiştir.¹²³ Lund'da ise Norberg'den sonra bu çalışmaları güçlendiren en önemli isim Carl Johan Tornberg (1807-1877) olmuştur. Paris'te Silvestre de Sacy çevresinde yetişen Tornberg, Avrupa şarkiyat birikimini İsveç'e taşımıştır.¹²⁴ 1850'de Lund'da "Österländska språk" (Doğu Dilleri) ordinaryüs profesörü olarak göreve başlaması, şarkiyatın üniversite içinde tanımlanmış bir çalışma sahası olarak güçlenmesinde önemli bir yer tutar. Tornberg'in Arapça, Farsça ve Türkçe yazmalarla ilgilenmesi, kataloglar hazırlaması ve İslâm tarihi kaynaklarını incelemesi, öğretimin kaynak üretimi ve kaynaklara erişim çalışmalarıyla birlikte yürütüldüğünü gösterir.¹²⁵

Uppsala'daki kurumsal yapının en önemli yönlerinden biri, yazma eser koleksiyonları ile akademik öğretim arasında kurulan bağıdır. Üniversite kütüphanesinde korunan Arapça, Farsça ve Türkçe yazmalar, araştırmaların temel kaynaklarını oluşturmuştur.¹²⁶ Tornberg'in ve daha sonra Zetterstéen'in (1866-1953) bu yazmalar üzerinde yaptığı kataloglama çalışmaları, İsveç'te İslâmî kaynaklara erişimi kolaylaştırmış ve bu kaynakların bilimsel biçimde incelenmesine zemin hazırlamıştır.¹²⁷ Bu kaynaklara erişim imkânı, Hz. Peygamber'e dair İsveççe tasavvurların önemli bir kısmının oluşumunda doğrudan veya dolaylı olarak etkili olmuştur. Koleksiyonlar, hangi kaynakların okunabileceğini ve hangi anlatıların üretilebileceğini belirleyen akademik bir altyapı oluşturmuştur.

XX. yüzyıl başında Uppsala'da şarkiyat çalışmaları, filolojik niteliğini koruyarak dinler tarihini de kapsayacak biçimde genişlemiştir. Nathan Söderblom'un (1866-1931) 1901'den itibaren teoloji fakültesi içinde yürüttüğü çalışmalar, Hristiyanlık

¹²³ Isaksson - Malmberg, "Inrättandet Av Professuren i Semitiska Språk", 10-11.

¹²⁴ Marchand, *German Orientalism in the Age of Empire*, 121; Holmberg, "Semitic Languages at Lund University", 1.

¹²⁵ Holmberg, "Semitic Languages at Lund University", 1.

¹²⁶ Larsson, *Orientalisk institution eller institutionaliserad orientalism?*, 40-41.

¹²⁷ Larsson, *Orientalisk institution eller institutionaliserad orientalism?*, 40-41; Hjärpe, "Swedish Translations of the Qur'an", 7-9.

dışındaki dinlerin, özellikle de İslâm'ın daha düzenli biçimde akademik incelemeye dâhil edilmesini sağlamıştır.¹²⁸ Onun ardından Edgar Reuterskiöld (1872-1932) ve özellikle Tor Andrae gibi isimler, İslâm'ı hem dil ve metin bakımından hem de tarihsel ve dinî bir gelenek olarak ele almıştır.¹²⁹ Tor Andrae'nin Hz. Peygamber'in hayatı, dinî tecrübesi ve İslâm tarihine ilişkin çalışmaları, bu dönüşümün en güçlü örneklerinden biridir.¹³⁰ Hz. Peygamber, çeviri ve kaynak sorunlarının yanında tarihî ve dinî şahsiyetiyle de akademik incelemenin merkezî konularından biri hâline gelmiştir.

Uppsala'da 1906'da yayımlanmaya başlayan *Le Monde Oriental*, İsveçli araştırmacıların uluslararası akademik çevrelere katılmasında etkili olmuştur.¹³¹ Daha sonra *Orientalia Suecana* ile bu yayın geleneği devam etmiş, İsveç şarkiyatı süreli yayınlar aracılığıyla kurumsal devamlılık kazanmıştır.¹³²

Lund'daki çalışmaların ağırlığını dil öğretimi ve filolojik uzmanlık oluşturmuş, bu çalışmalar zamanla dinler tarihi ve çağdaş İslâm araştırmalarını da kapsamıştır.¹³³ Lund'daki Semitik diller geleneği uzun süre İbranice, Aramice ve Arapça etrafında devam etmiş ve modern dönemde bu birikim İslâmoloji ve Arap dünyası araştırmalarına da zemin hazırlamıştır.¹³⁴ Hz. Peygamber ve İslâm'a dair İsveççe akademik dil, klasik filolojiyle birlik-

¹²⁸ Oloph Bexell, *Teologiska fakulteten vid Uppsala universitet 1916-2000: Historiska studier* (Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2021), 97.

¹²⁹ Bexell, *Teologiska fakulteten vid Uppsala universitet 1916-2000*, 97.

¹³⁰ Hjärpe, "Swedish Translations of the Qur'an", 7-9.

¹³¹ K. F. Johansson vd. (ed.), "Avant-propos", *Le Monde Oriental: Archives pour l'histoire et l'ethnographie, les langues et littératures, religions et traditions de l'Europe orientale et de l'Asie* 1 (1906), 1-2.

¹³² Sidney Smith, "Orientalia Suecana. Vol. I, Fase. 1/2. 94 pp., pl. III. Uppsala: Almqvist & Wiksells Boktryckeri Aktiebolag, 1952.", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 15/3 (1953), 603-606.

¹³³ Eggen, "From Handmaiden of Theology to Handmaiden of Area Studies: Philological Approaches to Arabic-Islamic Studies in Norway", 445-446, 451.

¹³⁴ Tobias Hübinette, "Svenska kulturstudier och östasienforskning: Historien om ett uppskjutet möte", *Kulturstudier i Sverige*, ed. Bodil Axelsson - Johan Fornäs (Lund: Studentlitteratur, 2007), 81-82.

te modern dinler tarihi ve çağdaş İslâm araştırmalarının etki-
siyle gelişmiştir.¹³⁵

Uppsala ve Lund, İsveç'te şarkiyatın kurumsallaşmasında birbirini tamamlayan iki merkez olarak öne çıkar. Lund, kür-
süsü, dil öğretimi ve filolojik çalışmaların sürekliliğiyle bu ge-
lişime katkıda bulunmuştur. Uppsala ise koleksiyonları, süreli
yayınları ve dinler tarihi çalışmalarıyla İsveç şarkiyatını besle-
miştir.¹³⁶ Her iki üniversitenin katkısıyla İslâm ve Hz. Peygam-
ber hakkındaki dağınık ilgiler, dil, metin, kaynak ve akademik
otoriteye dayanan bir çalışma sahası hâline gelmiştir.

2.1.2. Oryantalist Bilginin İnşasında Seyahat, Diplomasi ve Kurumsal Temaslar

İsveç'te oryantalist bilgi, üniversite kürsülerinin ve filolojik
çalışmaların yanı sıra seyahatler ve diplomatik temaslarla da
gelişmiştir. Elçilik raporları, görsel kayıtlar ve sahadan getirilen
yazmalar bu bilgiye katkı sağlamıştır.¹³⁷ Seyyahların ve diplo-
matların doğrudan gözlemleri, topladıkları belgeler ve taşıdık-
ları malzeme, İsveç'te İslâm ve Doğu'ya yönelik erken akademik
ilgiyi beslemiştir.¹³⁸ Daha sonra Kur'an tercümeleri, siyer çalış-
maları ve Hz. Peygamber hakkında yazılan metinler de bu erken
temasların oluşturduğu bilgi birikiminden yararlanmıştır.¹³⁹

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Osmanlı coğrafyasına giden İsveç-
li diplomatlar, seyyahlar ve devlet görevlileri İsveç'te Doğu bil-
gisinin ilk taşıyıcıları arasında yer almıştır. Bu kişiler siyasî gö-
revlerinin yanında gözlem yapmış, not tutmuş, çizimler üretmiş

¹³⁵ Hjärpe, "Swedish Translations of the Qur'an", 7-9; Hübinette, "Svenska kul-
turstudier och östasienforskning", 81.

¹³⁶ Isaksson - Malmberg, "Inrättandet Av Professuren i Semitiska Språk", 7-11.

¹³⁷ Sonja Brentjes, *Travellers from Europe in the Ottoman and Safavid Empires, 16th-17th Centuries: Seeking, Transforming, Discarding Knowledge* (London; New York: Routledge, 2016), xv-xvi; Otterbeck, "Depiction of Islam", 145-146.

¹³⁸ Brentjes, *Travellers from Europe in the Ottoman and Safavid Empires*, xviii-xxii.

¹³⁹ Otterbeck, "Depiction of Islam", 146-148; Türkan Polatçı, *Osmanlı Diplomasi-
sinde Oryantalist Memurlar: Osmanlı Belgeleriyle Dil Öğenleri ve Tercümanla-
rı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2013), 42, 83-84.

ve yanlarında yazılı kaynaklar ve eşyalar taşımışlardır. Claes Rålamb'ın (ö. 1698) 1657-1658 yıllarında IV. Mehmed'in (1642-1693) sarayına yaptığı elçilik seyahati bu temasların önemli örneklerinden biridir. Rålamb'ın siyasi görevi sırasında ortaya çıkan görsel ve yazılı malzeme, Osmanlı dünyasının İsveç'te tanınma biçimini de etkilemiştir.¹⁴⁰

XVIII. yüzyılın başında İsveç'in Osmanlı dünyasına ilgisinde siyasi ihtiyaçlar öne çıkmıştır. Büyük Kuzey Savaşı ve Poltava yenilgisi sonrasında XII. Karl'ın (1682-1718) Bender'e sığınmasıyla Osmanlı Devleti, İsveç'in güvenlik ve ittifak arayışının merkezine yerleşmiştir. İsveç diplomasisi bu dönemde Osmanlı dünyasını Rusya karşısındaki güç dengesi ve elçilik temasları içinde tanımaya başlamıştır. Kredi görüşmeleri, askerî beklentiler ve devletlerarası pazarlıklar da İsveç'in Osmanlı dünyasını tanımasında etkili olmuştur.¹⁴¹ Avrupa'da Türk imgesi uzun süre askerî tehdit, teolojik karşıtlık ve kültürel korkuyla şekillenmiştir.¹⁴² İsveç'in Osmanlı dünyasıyla kurduğu bu ilişkiler, İsveççe kaynaklarda Osmanlı ve Türkler hakkında oluşan bilginin tarihsel korkuların yanı sıra siyasi ihtiyaçlar, gözlemler, belgeler ve kaynak dolaşımıyla şekillendiğini düşündürür. Erken İsveç-Osmanlı ilişkileri, sonraki şarkiyat metinlerine ve Hz. Peygamber tasavvuruna doğrudan içerik sağlamaktan çok, İslâm dünyası hakkındaki İsveççe bilginin hangi temalarla oluştuğunu gösteren bir arka plan oluşturur.¹⁴³

¹⁴⁰ Karin Ådahl (ed.), *The Sultan's Procession: The Swedish Embassy to Sultan Mehmed IV in 1657-1658 and the Rålamb Paintings* (Istanbul: Swedish Research Institute in Istanbul, 2006), 7, 11, 18-24, 75-85, 95-96.

¹⁴¹ Leos Müller, *Sveriges första globala århundrade: En 1700-talshistoria* (Stockholm: Dialogos, 2018), 9, 44, 47; Åsa Karlsson vd. (ed.), *Karl XII och svenskarna i Osmanska riket* (Stockholm: Atlantis, 2015), 25, 83-85.

¹⁴² Noel Malcolm, *Useful Enemies: Islam and the Ottoman Empire in Western Political Thought, 1450-1750* (Oxford, England: Oxford University Press, 2019), 18-19, 58, 73, 78, 83, 87, 201-202; Andrei Pippidi, *Visions of the Ottoman World in Renaissance Europe* (Oxford, England: Oxford University Press, 2012), 61, 69, 186; Andrew Wheatcroft, *The Enemy at the Gate: Habsburgs, Ottomans and the Battle for Europe* (New York: Basic Books, 2009), 58-59, 91, 93.

¹⁴³ Riksarkivet, *Brev till Kanslikollegium* (Diplomatica Turcica [Huvudsamlin-

Cornelius Loos'un (1686-1738) 1710-1711 yıllarında Osmanlı topraklarında yaptığı çizimler, İsveç'te Doğu bilgisinin sahadan gelen gözlemle nasıl beslendiğini gösteren güçlü örneklerden biridir. XII. Karıl'ın Bender'de bulunduğu sırada yürütülen bu çalışma, askerî ve diplomatik hareketlilik sırasında Osmanlı coğrafyasının kültür tarihine dair malzeme toplamayı da sağlamıştır. Loos anıtları ölçmüş, mimari yapıları çizmiş ve gözlemlerini kayda geçirmiştir. İstanbul başta olmak üzere Osmanlı dünyasını tasvir eden bu çizimler, mimari yapılar ve şehir dokusu hakkında ölçüm ve gözleme dayalı görsel kayıtlar sunar.¹⁴⁴

Jonas Otter'in (1707-1748) Anadolu ve İran'a uzanan seyahati sırasında tuttuğu notlar, İsveçli bir gözlemcinin Osmanlı ve İran dünyasında nelere dikkat ettiğini gösterir. Seyahatname, kişisel yol izlenimlerini aktarırken İsveçli okurun Doğu'yu hangi kavramlar, sahneler ve örnekler üzerinden tanıyacağını da belirleyen erken kaynaklardan biri olmuştur.¹⁴⁵

Gustaf Celsing (1723-1789) ve Ulric Celsing (1731-1805) kardeşlerin faaliyetleri, XVIII. yüzyılda yoğunlaşan Osmanlı-İsveç diplomatik ilişkilerinin kurumsallaşmasına dair önemli örneklerdir. İki kardeş, İstanbul'daki görevleri sırasında diplomatik raporlar göndermiş, aynı zamanda Osmanlı toplumuna, ticaretine ve gündelik hayata ilişkin bilgi toplamıştır.¹⁴⁶ Celsing kardeşlerin oluşturduğu "Türk Odası", bu temasların maddî kültür ve temsil bakımından da önemli olduğunu gösterir. Celsing koleksiyonu uzun yıllar Södermanland'da, Eskilstuna sınırları

---

gen], Svenska beskickningars till Turkiet brev och arkiv, Volym: Brev till Kanslikollegium, Serie: Överstén (fr.o.m. 1711 e.o. envoyén) Thomas Funck: Riksarkivet), 24, 25, 30, 37, 48, 61.

¹⁴⁴ Alfred Westholm, *Cornelius Loos: Teckningar från en expedition till Främre Orienten 1710-1711* (Stockholm: Nationalmuseum, 1985), 7-10; Alfred Westholm, "Cornelius Loos, Swedish Artist in Turkey at the Time of Ahmet III", *Anadolu* 22 (1981), 168-170.

¹⁴⁵ Jonas Otter, *Voyage en Turquie et en Perse: avec une relation des expéditions de Tahmas Kouli-Khan* (Paris: Frères Guérin, 1748), 112-118.

¹⁴⁶ Meryem Kaçan Erdoğan - Candost Ural, "Celsing Kardeşlerin Elçiliği Sürecinde Osmanlı-İsveç Diplomatik İlişkileri (1768-1779)", *History Studies* 15/4 (2023), 801-806.

içindeki “Biby Gård”da (Biby Malikânesi) muhafaza edilmiştir. Koleksiyonda Osmanlı kıyafet tasvirleri, İstanbul panoramaları, halılar ve yastıklar bulunur. Bu koleksiyon ile Türk üslubunda düzenlenen oda, diplomasi, koleksiyonculuk ve kültürel sunumu bir araya getirir. Bu nesneler hatıra değerlerinin yanında Osmanlı dünyasını belirli bir düzen içinde görselleştiren ve seçkin çevrelere aktarılmasına imkân veren bilgi malzemesi olarak da işlev görmüştür.¹⁴⁷

Bu erken temaslar, yazma eserlerin ve kaynak metinlerin İsveç’e taşınmasına da katkı sağlamıştır. Matthias Norberg’in Paris’te Mandei dinî yazmalardan kopyaladığı 134 varak, daha sonra Lund’daki derslerinde önemli bir yer tutmuştur. Norberg, Temmuz 1779’da ulaştığı İstanbul’da Doğu dilleri çalışmalarını sürdürmüş, hayatının son yıllarında da Lund ve Uppsala üniversite kütüphanelerine bıraktığı Doğu yazmalarını kataloglamıştır.¹⁴⁸

XIX. ve XX. yüzyıllarda seyahat, diplomasi ve koleksiyonculuk yoluyla biriken malzeme daha düzenli bir akademik yapı içinde ele alınmıştır. Üniversiteler, kütüphaneler ve yayınlar bu malzemenin incelenmesini ve işlenmesini sağlamıştır. K. V. Zettersteen’in İsveççe Kur’an tercümesi, sahadan gelen malzemenin, uzun süreli dil öğreniminin ve akademik birikimin bir eserde birleşmesine dair önemli örneklerdendir.¹⁴⁹ Bu tercüme, İsveççe Kur’an tercümelerinin daha geniş bir dil, temas ve kaynak birikimi içinde şekillendiği görüşünü de destekler.¹⁵⁰

Osmanlı dünyasıyla kurulan temaslar, İsveçli araştırmacılara İslâm’ı soyut “öteki” tasvirlerinin ötesinde, tarihî ve toplumsal şartları içinde tanıma imkânı vermiştir. Elde edilen bilgi her

¹⁴⁷ Gözde Önder, “Diplomats and Painters: Cultural Encounters between the Ottoman Empire and Sweden”, *Dragomanen: Årsskrift Utgiven Av Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul & Föreningen Svenska Istanbulinstitutets Vänner* 15 (2013), 63-64.

¹⁴⁸ Holmberg, “Semitic Languages at Lund University”, 1; Jarring, “Matthias Norberg”.

¹⁴⁹ Hjärpe, “Swedish Translations of the Qur’an”, 7-9.

¹⁵⁰ Hjärpe, “Swedish Translations of the Qur’an”, 10-12.

zaman tarafsız ve eksiksiz olmasa da bu temaslar, İsveç'te İslâm ve Hz. Peygamber hakkında yazılacak metinlere daha somut bir zemin kazandırmıştır.¹⁵¹ Üniversite merkezli şarkiyat, diplomatların, seyyahların, yazma eser toplayan araştırmacıların ve elçilik çevrelerinin gözlem ve belgelerinden oluşan geniş bir birikime dayanır.¹⁵²

2.1.3. Ulusal Kimlik İnşası ve Oryantalist Bilginin Kültürel Arka Planı

İsveç'te oryantalist bilginin gelişimi üniversiteler, kürsüler ve yayınlarla beraber İsveç'in kendisini nasıl tanımladığıyla da bağlantılıdır.¹⁵³ Ulusal kimlik, ortak bir aidiyet duygusu oluştururken bu ortaklığa dâhil olanlarla dışında bırakılanlar arasındaki ayrımı da sürekli yeniden üretir. Bu nedenle İsveç'te "biz" duygusunun güçlenmesi, "bizden olmayanın" hangi kavramlarla anlatıldığı sorusunu da beraberinde getirmiştir.¹⁵⁴

Bu süreç, XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın ilk yarısında daha açık biçimde izlenir. İsveç ulusal kimliği, iç bütünlük fikriyle birlikte farklı "ötekiler" üzerinden kurulmuştur. Sömürgeci ve Avrupa merkezli dil, beyaz ve Avrupalı İsveçliyi norm kabul etmiş, siyah, egzotik veya oryantal olarak tanımladığı ötekileri bu normun dışında konumlandırmıştır.¹⁵⁵ Böylece ulusal kimlik ile ötekileştirme aynı tarihsel süreç içinde birbirini beslemiştir. "Doğu", bu anlatıda İsveç'in kendisini daha medeni, daha düzenli ve daha Avrupalı görmesine yardım eden karşılaş-tırma alanlarından biri hâline gelmiştir.¹⁵⁶

¹⁵¹ Brentjes, *Travellers from Europe in the Ottoman and Safavid Empires*, 33-40; Polatçı, *Osmanlı Diplomasisinde Oryantalist Memurlar*, 58-66.

¹⁵² Kaçan Erdoğan - Ural, "Celsing Kardeşlerin Elçiliği", 799.

¹⁵³ Kristin Gregers Eriksen vd., "Education and Coloniality in the Nordics", *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk* 10/3 (2024), 10.

¹⁵⁴ Anderson, *Imagined Communities*, 4, 6.

¹⁵⁵ Åsa Bharathi Larsson, "Colonial Fantasies: Exotic and Oriental Motifs in the Swedish Illustrated Press in the Late Nineteenth Century", *Media History* 29/4 (2023), 460-464.

¹⁵⁶ Karin Idevall Hagren, "Othering in Discursive Constructions of Swedish National Identity, 1870-1940", *Critical Discourse Studies* 19/4 (2022), 384-385.

İsveç'in kendisini tarafsız, insancıl ve ahlâkî bakımdan sorumlu bir ülke olarak anlatması, ulusal kimlik ile oryantalist bilgi arasındaki bu bağı daha da güçlendirmiştir. "İsveç masumiyeti" söylemi, ülkenin sömürge süreçleriyle kurduğu dolaylı ilişkilere rağmen onu geçmişin ağır yüklerinden uzak, modern ve temiz bir toplum olarak sunar. Böyle bir ulusal anlatı, Doğu ve diğer halklar hakkındaki bilginin açık polemik dili kullanılmadan, daha çok akademik, pedagojik ve bilimsel bir dille yayılmasına imkân vermiştir. Oryantalist bilgi, saldırgan bir dil kullanmadığı durumlarda da İsveç'in kendisini ahlâkî ve kültürel bakımdan tanımlamasını güçlü biçimde desteklemiştir.¹⁵⁷

Yakın dönemlerde bu ulusal anlatı, "İsveç beyazlığı" tartışmaları içinde de ele alınmıştır. İsveçlilikle uzun süre iç içe düşünülen beyazlık, bedensel bir özelliğin yanı sıra ulusal aidiyetin güçlü işaretlerinden biri olmuştur. İsveç kendisini ilerici, eşitlikçi ve ırkçılık karşıtı bir toplum olarak sunarken, İsveçliliği beyazlıkla özdeşleştiren tarihsel alışkanlıklar da varlığını sürdürmüştür.¹⁵⁸ Bu bakımdan İsveç'teki oryantalist bilginin "tarafsız inceleme" dili, hem akademik tutumla hem de ülkenin kendisi hakkında kurduğu ulusal anlatıyla bağlantılıdır.¹⁵⁹

İsveç, kendisini Batı ve Avrupa ile ilişkilendirirken düzen, tarafsızlık ve ahlâkî üstünlük iddialarını öne çıkarmıştır. Doğu, İslâm ve Müslüman toplumlar da bu anlatıda başlıca karşıt örnekler arasında yer almıştır.¹⁶⁰ İsveç'te daha sonra hazırlanan

¹⁵⁷ Gunlög Fur, "Colonial Fantasies: American Indians, Indigenous Peoples, and a Swedish Discourse of Innocence", *National Identities* 18/1 (2016), 11-12; Gunlög Fur, "Colonialism and Swedish History: Unthinkable Connections?", *Scandinavian Colonialism and the Rise of Modernity: Small Time Agents in a Global Arena*, ed. Magdalena Naum - Jonas M. Nordin (New York: Springer, 2013), 18, 21, 23-24, 29-30.

¹⁵⁸ Hübinette - Lundström, "Sweden after the Recent Election", 42-44; Catrin Lundström, "White Women. White Nation. White Cosmopolitanism: Swedish Migration between the National and the Global", *NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 27/2 (2019), 102-106.

¹⁵⁹ Tobias Hübinette - Catrin Lundström, "Three phases of hegemonic whiteness: understanding racial temporalities in Sweden", *Social Identities: Journal for the Study of Race, Nation and Culture* 20/6 (2014), 423-425.

¹⁶⁰ Magnus Dahlstedt - Henrik Nordvall, "Paradoxes of Solidarity: Democracy

Kur'an tercümeleri, siyer anlatıları ve Hz. Peygamber'e dair değerlendirmeler de bu kültürel arka planın etkisini taşır.¹⁶¹

2.1.4. Modern Oryantalizm Öncesinde Doğu Temaları ve Tarihsel Hafıza

İsveç'in Doğu ile ilişkisi, modern dönemdeki akademik ilgiden çok daha eskidir. Baltık havzası, Doğu Avrupa ve Rusya üzerinden gelişen temaslar İsveç'in Doğu'ya açılan ilk yollarını oluşturmuştur. Bu temaslar, daha sonra gelişen şarkiyat çalışmaları ve İslâm araştırmalarından farklı bir tarihsel bağlama aittir.¹⁶²

Viking Çağı ile birlikte bu doğu yönelimi daha açık biçimde izlenir. İsveç merkezli İskandinav gruplar Baltık'tan Finlandiya Körfezi'ne, oradan Ladoga ve Novgorod hattına, daha sonra da Volga ve Dinyeper güzergâhlarına uzanmıştır. Bu yollar kuzey ile güney arasında mal, insan ve haber dolaşımına imkân vermiştir. İskandinav kaynaklarında Müslüman coğrafyalar için kullanılan "Särkland" adı da bu doğu ve güneydoğu temaslarını yansıtır. Kelimenin kökeni tartışmalı olsa da runik malzeme ve anlatı geleneği, bu karşılaşmaların tarihsel hafızadaki önemli izlerini taşır.¹⁶³

Bu ilk temaslarda ticaret ve dolaşım, dinî veya teorik merak-tan daha belirleyici olmuştur. Arap-İslâm dünyasıyla kurulan ilişkilerin en dikkat çekici tanıklıklarından biri, Abbâsî dolaşım

---

and Colonial Legacies in Swedish Popular Education", *Adult Education Quarterly* 61/3 (2011), 250-255; Jenny Ingridsson, "A Narrative of Suffering and Soil: Swedish Migration and Settler Colonialism in Northeast Argentina", *Cultural Studies* 37/3 (2023), 491-495.

¹⁶¹ Idevall Hagren, "Othering in discursive constructions", 384-385; Fur, "Colonial Fantasies", 11-12; Hübinette - Lundström, "Three Phases of Hegemonic Whiteness", 423-425.

¹⁶² Ture J. Arne, "Sveriges förbindelser med östern under vikingatiden: Ett arkeologiskt bidrag", *Fornvännen* 6 (1911), 1-6.

¹⁶³ Carl L. Thunberg, *Särkland och dess källmaterial: En kritisk klassificerande utredning och en studie av ett vikingatida kulturmöte med utgångspunkt i runristningar som innehåller Särklandsnamnet: Med förslag till introduktion av begreppet Särklandsgruppen/Särklandsstenarna* (Skorped: CLTS, 2011), 15-24, 25-32.

alanına ait gümüş dirhemlerin İskandinavya’da, özellikle de İsveç ve Gotland’da büyük sayılarda bulunmuş olmasıdır. İbn Fadlân’ın (ö. 310/922’den sonra) Volga hattında karşılaştığı ve er-Rûs diye andığı gruplar hakkında verdiği bilgiler de kuzey ile İslâm dünyası arasındaki karşılaşmaların yazılı tanıklıklarından birini oluşturur.¹⁶⁴

Maddî kültürdeki izler, bu ilişkilerin sembolik yönünü de gösterir. İsveç’te bulunan bazı Viking Çağı ağırlıkları üzerinde Arap yazısını çağrıştıran işaretler yer alır. Bu işaretler tam olarak okunabilen Arapça metinler oluşturmaya da Arap yazısına benzeyen biçimlerin bilinçli şekilde kullanıldığını düşündürür. İslâm dünyası bu bağlamda uzak bir ticaret çevresi olmanın yanında güven, prestij ve değer çağrıştıran sembolik bir alan olarak da algılanmıştır. Birka’da bulunan Arapça yazılı yüzük de doğu etkisinin ekonomiyle birlikte kişisel eşya ve maddî kültürde iz bıraktığına işaret eder. Bu buluntular, Viking Çağı İsveç’inde sistemli bir İslâm bilgisinden çok temasın maddî ve sembolik izlerini öne çıkarır.¹⁶⁵

Viking Çağı’ndaki doğu temasları ile modern oryantalizm farklı tarihsel süreçlerdir. Erken dönemdeki ilişki daha çok karşılaşma, ticaret, dolaşım ve sembolik alışveriş yoluyla ilerlemiştir. Modern dönemde ise metinler ve tercümeler aracılığıyla tanımlanan Doğu, sistemli bir akademik bilgi konusu hâline gelmiştir. Bu bilginin oluşmasında kürsüler, kataloglar, kütüphaneler ve akademik yayınlar da rol oynamıştır.¹⁶⁶

¹⁶⁴ James E. Montgomery, “Ibn Fadlân and the Rûsiyyah”, *Journal of Arabic and Islamic Studies* 3 (2000), 1, 5-6, 10; Manar Hammad, “500,000 Dirhams in Scandinavia, from Mobile Silver to Land Rent: A Semiotic Analysis”, *Reading Memory Sites through Signs: Hiding into Landscape*, ed. Cristina Demaria - Patrizia Violi (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2023), 255-263.

¹⁶⁵ Lotta Fernstål, “A Bit Arabic: Pseudo-Arabic Inscriptions on Viking Age Weights in Sweden and Expressions of Self-Image”, *Current Swedish Archaeology* 15-16 (2007), 61-69; Sebastian K. T. S. Wärmländer vd., “Analysis and Interpretation of a Unique Arabic Finger Ring from the Viking Age Town of Birka, Sweden”, *Scanning* 37/2 (2015), 131-133.

¹⁶⁶ Elisabeth Piltz (ed.), *Byzantium and Islam in Scandinavia: acts of a symposium at Uppsala University, June 15-16 1996*, *Studies in Mediterranean archaeology*

Gotland, Birka ve doğu güzergâhları üzerinden kurulan bağlantılar, İsveç'in kendisini daha geniş bir Avrasya dolaşımının parçası olarak düşünmesine imkân vermiştir.¹⁶⁷ Bu temaslar, İsveç'in Doğu ile ilişkisinin tarihsel derinliğini anlamak için önemlidir.¹⁶⁸ Modern şarkiyat çalışmaları da eski karşılaşmaların, ticaret yollarının ve maddî kültürün izlerini taşıyan bu tarihsel hafıza içinde yer alır.¹⁶⁹

2.1.5. Oryantalist Bilgi Üretiminin Uluslararası Ağları ve Dolaşımı

İsveç'te oryantalist bilginin gelişimi, ülke içindeki üniversite kürsüleri ve yayın çevreleriyle beraber Avrupa'daki daha geniş akademik ilişkiler içinde şekillenmiştir. Doğu dilleri, İslâm ve şarkiyat üzerine yapılan çalışmalar, başından itibaren Avrupa'daki filoloji, dinler tarihi ve Doğu araştırmaları çevreleriyle temas hâlinde ilerlemiştir. Bu nedenle İsveç'te Hz. Peygamber hakkında oluşan akademik tasavvurlar yerel merak ile Avrupa çapında dolaşan yöntemler, sorular ve kaynak tercihleri arasındaki ilişki içinde okunmalıdır.¹⁷⁰

XIX. yüzyıldan itibaren İsveçli araştırmacılar özellikle Almanya ve Fransa'daki güçlü şarkiyat gelenekleriyle yakın temas kurmuştur. Paris, Leipzig ve Berlin gibi şehirlerde yoğunlaşan şarkiyat çevreleri, İsveçli bilim insanlarına eğitim alma, araş-

---

(Jonsered: P. Åströms förlag, 1998), 27-37; Egil Mikkelsen, "Islam and Scandinavia during the Viking Age", *Byzantium and Islam in Scandinavia: Acts of a Symposium at Uppsala University June 15-16 1996*, ed. Elisabeth Piltz (Jonsered: Paul Åströms Förlag, 1998), 39-43.

¹⁶⁷ Lena Thunmark-Nylén vd., "Gotland - Neighbour between the West and the East", *Die Kontakte Zwischen Ostbaltikum Und Skandinavien Im Frühen Mittelalter* (Stockholm: Centre for Baltic Studies, University of Stockholm, 1992), 156-157; Inga Hägg, "Birkas orientaliska praktplagg", *Fornvännen* 78 (1983), 204, 208-209.

¹⁶⁸ Hägg, "Birkas orientaliska praktplagg", 208-209, 213-215; Thunmark-Nylén vd., "Gotland - Neighbour between the West and the East", 156.

¹⁶⁹ Thunmark-Nylén vd., "Gotland - Neighbour between the West and the East", 155-157, 160; Hägg, "Birkas orientaliska praktplagg", 213-215, 223.

¹⁷⁰ Marchand, *German Orientalism in the Age of Empire*, 1-5.

tırma yöntemlerini öğrenme ve akademik temas kurma imkânı sunmuştur. İsveç bu alanda büyük merkezlerden biri olarak öne çıkmasa da Avrupa'da gelişen filolojik yöntemleri, metin neşri anlayışını ve uzmanlık dilini kendi kurumlarına taşıyan etkin bir katılımcı olmuştur. XIX. yüzyıl Avrupa şarkiyatı din, dil, ırk ve imparatorluk tartışmalarıyla iç içe gelişmiş ve İsveçli şarkiyatçılar da bu ortak akademik dilin içinde yer almıştır.¹⁷¹

Carl Johan Tornberg'in Fransa'daki şarkiyat çevreleriyle teması, İsveç akademisinin Avrupa'daki güçlü merkezlerle kurduğu ilişkinin erken örneklerinden biridir. Lund ve Uppsala'daki şarkiyatın akademik itibarı da büyük ölçüde bu uluslararası temaslara sayesinde güçlenmiştir.¹⁷²

1889'da Stockholm ve Christiania'da düzenlenen VIII. Uluslararası Oryantalistler Kongresi, İsveç şarkiyatının XIX. yüzyıl sonunda Avrupa ilmî çevreleriyle kurduğu ilişkiyi güçlendiren önemli toplantılardan biridir. Kongrenin resmî zabıtları farklı ülkelerden araştırmacıların, hükümet temsilcilerinin, üniversitelerin ve ilmî cemiyetlerin katılımıyla toplantının geniş bir uluslararası nitelik taşıdığını belgelemektedir. Kongreye dair İsveççe derlemede bu toplantı kuzey ülkelerini Avrupa ilim çevrelerine tanıtan büyük bir kültürel hadise olarak anlatılır.¹⁷³

Kongre vesilesiyle yapılan kitap bağışları, bu ilmî temasın kalıcı sonuçlarından biridir. Kuzeye yaklaşık 3.500 cilt kitap bağışlanmıştır. Bunların 500'den fazlası Christiania'ya ayrılmış, kalan kitaplar Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi'ne kazandırılmıştır. Bu birikim, Uppsala'nın çağdaş oryantalist literatür bakımından Avrupa'nın güçlü kütüphanelerinden biri hâline gelmesine katkı sağlamıştır.¹⁷⁴

¹⁷¹ Marchand, *German Orientalism in the Age of Empire*, 6-10.

¹⁷² Hjärpe, "Swedish Translations of the Qur'an", 8-10.

¹⁷³ K. U. Nylander, *Orientalistkongressen i Stockholm-Kristiania: Några skildringar från utlandet* (Uppsala: Almqvist & Wiksells Boktryckeri-Aktiebolag, 1890), v-viii.

¹⁷⁴ *Actes du Huitième Congrès International des Orientalistes, tenu en 1889 à Stockholm et à Christiania* (Leide: E. J. Brill, 1891), 1/vii-xii.

Kongrenin oturum başlıkları ve sunum alanları, dönemin şarkiyat araştırmalarının büyük ölçüde filoloji, yazma neşri ve epigrafi etrafında şekillendiğini yansıtır. Program, Semitik diller, Sanskritçe, Arapça, İranî diller ve Türkolojinin de dönemin başlıca araştırma alanları arasında bulunduğunu gösterir.¹⁷⁵ İsveçli araştırmacılar da bu uluslararası filolojik şarkiyat çizgisinin içinde yer almıştır.¹⁷⁶ İsveç oryantalizmi bu yönüyle, dil, metin ve tarih merkezli bir akademik çalışma alanı olarak gelişmiştir.¹⁷⁷

Kurumsallaşma sürecinde anılan ve Uppsala'da yayımlanan *Le Monde Oriental*, İsveç'te üretilen şarkiyat bilgisini Avrupa'daki akademik dolaşıma bağlayan önemli mecralardan biri olmuştur.¹⁷⁸ Derginin adı Fransızcadır ve makaleler İsveççenin yanında Fransızca, Almanca ve İngilizce gibi dillerde yayımlanmıştır. Bu dil tercihleri, yerel okur çevresinden daha geniş bir ilmi topluluğa seslenme isteğini yansıtır.¹⁷⁹ Bu çok dillilik, İsveç şarkiyatının ulusal akademik hayatla birlikte uluslararası filoloji ve dinler tarihi çevreleri içinde yer alma çabasını güçlendirmiştir.¹⁸⁰

Dergi, filoloji, dilbilim, dinler tarihi ve etnografik gözlem gibi farklı çalışma alanlarını bir araya getirmiştir. Bu düzenli yayın, İsveçli araştırmacılara kendi konularını Avrupa'daki tartışma-

¹⁷⁵ *Actes du Huitième Congrès International des Orientalistes*, 1/vii-xii; Bernt Brendemoen, "The Eighth International Congress of Orientalists, Held in Stockholm/Uppsala and Christiania (1-14 September 1889), and Its Echo in Turkish Literature", *Turcologica Upsaliensia: An Illustrated Collection of Essays* (Leiden, The Netherlands: Brill, 2020), 129-132.

¹⁷⁶ Eggen, "From Handmaiden of Theology to Handmaiden of Area Studies: Philological Approaches to Arabic-Islamic Studies in Norway", 445-446.

¹⁷⁷ Smith, "Orientalia Suecana. Vol. I, Fase. 1/2.", 603-606.

¹⁷⁸ K. F. Johansson vd. (ed.), *Le Monde Oriental: Archives pour l'histoire et l'ethnographie, les langues et littératures, religions et traditions de l'Europe orientale et de l'Asie / Tidskrift för Öst-Europas och Asiens historia och etnografi, språk och litteratur, religioner och folkdiktning* (Uppsala: A.-B. Akademiska Bokhandeln, 1914).

¹⁷⁹ Johansson vd., *Le Monde Oriental*.

¹⁸⁰ K. V. Zetterstéen, "Comptes rendus", *Le Monde Oriental* 8-9 (1914), 240-241.

larla ilişkilendirerek ve aynı uzmanlık dilini kullanarak ele alma imkânı sunmuştur.¹⁸¹

Bu yayın çizgisi II. Dünya Savaşı sonrasında *Orientalia Suecana* ile devam etmiştir.¹⁸² Derginin tanıtım metninde Semitik, İranî, Türkî ve başka Doğu dillerine dair çalışmalara yer verildiği görülür.¹⁸³ Süreli yayınlar, metinleri okura ulaştırırken hangi konuların canlı kaldığını, hangi dillerin araştırma dili olarak kullanıldığını ve hangi akademik ilgilerin sonraki kuşaklara taşındığını da şekillendirir.¹⁸⁴

İsveç'te oryantalist bilginin üniversite dışındaki dolaşımında 1921'de kurulan "Svenska Orientsällskapet" (İsveç Şark Cemiyeti) özel bir yer tutar. Cemiyetin kuruluşuna akademisyenler, siyasetçiler, iş insanları ve diplomatik çevrelerden kişiler katılmıştır. Bu katılım, filolojik uzmanlığın yanında Doğu'ya yönelik kültürel, siyasi, ticarî ve kamusal ilgiyi de yansıtır. Cemiyet, popüler ve ilmi konferanslar düzenlemeyi, yayınlar çıkarmayı, sergiler açmayı, seyahatler düzenlemeyi ve farklı ülkelerde araştırma enstitüleri kurmayı hedeflemiştir. Arapça, Türkçe ve Çince gibi dillerde halka açık kurslar düzenlemesi, Doğu bilgisini daha geniş bir toplumsal çevreye taşımıştır. Cemiyetin faaliyetleri bu yönüyle akademi, dış politika, ticaret, eğitim ve kamu kültürü arasında bağ kurmuştur.¹⁸⁵

Stockholm'de "Orientaliska språk" (Doğu dilleri) çevresinde gelişen kurumlar zamanla Japonca, Çince, Arapça ve başka dilleri de kapsayacak biçimde genişlemiştir. Uppsala ve Lund'daki klasik filoloji çalışmalarına Stockholm'de genişleyen Asya

¹⁸¹ Zetterstéen, "Comptes rendus", 240-241.

¹⁸² Smith, "Orientalia Suecana. Vol. I, Fase. 1/2.", 603-606.

¹⁸³ Olof Heilo, "Éva Á. Csátó, Gunilla Gren-Eklund, Lars Johanson, Birsel Karakoç (eds): Turcologica Upsaliensia: An Illustrated Collection of Essays", *Orientalia Suecana* 71 (2022), 22.

¹⁸⁴ Heilo, "Éva Á. Csátó, Gunilla Gren-Eklund, Lars Johanson, Birsel Karakoç (eds): Turcologica Upsaliensia: An Illustrated Collection of Essays", 22-23.

¹⁸⁵ Jan Romgård, "Svenska Orientsällskapet i brytningstid från 1921 till 1941", *Längtan till Orienten: Svenska Orientsällskapet 100 år*, ed. Jan Romgård (Göteborg: Makadam Förlag, 2023), 15-16, 23-26.

ve Ortadoğu araştırmaları da eklenmiştir. XX. yüzyıl boyunca farklı merkezlerdeki Doğu araştırmaları yeni dil alanlarına yayılmış, yeni uzmanlıklar ve araştırma çevreleri oluşmuştur.¹⁸⁶

İstanbul'daki İsveç Araştırma Enstitüsü, İsveç'in uluslararası akademik dolaşıma katıldığı saha merkezli kurumların önemli örneklerinden biridir. Enstitü, İsveçli ve İskandinav araştırmacıları Osmanlı, Türkiye ve Doğu Akdeniz sahasıyla doğrudan ilişkilendirir. Araştırmacıların seyahatleri, burada burslar, seminerler, yayınlar ve koleksiyon çalışmalarıyla desteklenen uzun süreli bir araştırma ortamının parçasıdır. Bu tür kurumlar, İsveç'te üretilen bilginin kütüphane ve arşiv çevresinden sahaya doğru yeniden açılmasını sağlamıştır.¹⁸⁷

Yazma eserlerin, kitapların ve özel arşivlerin bir araya getirilmesi, bilginin üretilmesi kadar korunmasını ve yeniden kullanılmasını da mümkün kılmıştır. Gunnar Jarring'in (1907-2002) mirası bu açıdan özel önem taşır. Jarring'in Orta Asya ve Türkoloji üzerine çalışmaları, İsveç'in Arapça ve İslâm araştırmalarıyla birlikte daha geniş bir Doğu araştırmaları çevresinde de etkin olduğunu gösterir. Lund Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki Jarring koleksiyonu, dilbilim, tarih ve tasavvuf araştırmaları gibi farklı alanlardaki çalışmalara kaynak sağlamıştır.¹⁸⁸

İsveç'te Doğu araştırmalarıyla uğraşan birçok isim kendini doğrudan "oryantalist" kimliğiyle tanıtmaktan çok filolog, dilbilimci, dinler tarihçisi veya şark dilleri uzmanı olarak görmüştür. Bu tercih, çalışmaların çoğu zaman daha teknik, daha bilimsel ve daha tarafsız bir dille sunulmasına imkân vermiştir. Said sonrasında İsveç'te oryantalizm tartışmasının geç başla-

¹⁸⁶ Eggen, "From Handmaiden of Theology to Handmaiden of Area Studies: Philological Approaches to Arabic-Islamic Studies in Norway", 445-446; Stockholm University, "About Us", *Department of Asian and Middle Eastern Studies* (Erişim 11 Temmuz 2026).

¹⁸⁷ Swedish Research Institute in Istanbul, "About the SRII", *Swedish Research Institute in Istanbul (SRII)* (Erişim 12 Temmuz 2026).

¹⁸⁸ Eva Nilsson Nylander, "Return to Kashgar - the Jarring Collection of Uyghur Manuscripts" (IFLA World Library and Information Congress: 83rd IFLA General Conference and Assembly, IFLA, 2017), 1-4, 14.

ması ve çoğu zaman savunmacı bir tonda ilerlemesi, araştırmacıların kendilerini İngiliz ve Fransız sömürgeci geleneğinden ayrı görmeleriyle yakından ilişkilidir. Bu ayrı konumlanmaya rağmen İsveç'te İslâm ve Hz. Peygamber hakkında üretilen bilgi uluslararası şarkiyat ağlarıyla bağını korumuştur.¹⁸⁹

Uluslararası akademik ilişkiler, İsveç şarkiyatında hangi araştırmacıların öne çıkacağı konusunda belirleyici olmuştur. Öğrenilecek dillerin ve yayımlanacak metinlerin seçimi kadar akademik kabul görecektir bilgi türlerinin belirlenmesi de büyük ölçüde bu ilişkilere bağlı olmuştur. Hz. Peygamber'e dair İsveççe metinler de bu dolaşım içinde şekillenmiştir. Birçok İsveçli araştırmacı, sorularını Avrupa'daki daha geniş tartışmalardan almış, kaynaklarını bu akademik çevrelerle temas hâlinde seçmiş ve çalışmalarını da aynı ilmî dünyanın anlayacağı bir dille kaleme almıştır.¹⁹⁰

2.1.6. Saint-Barthélemy ve İsveç'in Kolonyal Tecrübesi (1784-1878)

Saint-Barthélemy adasının 1784'te Fransa'dan İsveç'e geçmesi, İsveç tarihindeki sınırlı fakat somut kolonyal örneklerden biridir. Ada 1878'e kadar İsveç yönetiminde kalmıştır. İsveç burada idarî düzen, liman yönetimi, hukuk ve kayıt tutma alanlarında Avrupa dışında da tecrübe kazanmıştır.¹⁹¹

İsveç yönetimi adada merkezî bir idare kurmuştur. Vali yönetimin başında yer almış, onun etrafında konsey, mahkeme ve şirket temsilcilerinden oluşan bir yapı şekillenmiştir. Günlük hayat, fiilî yönetimle birlikte yazılı işlemler üzerinden düzenlenmiştir. Kararlar, raporlar, mahkeme kayıtları ve idarî yazışmalar koloninin sürekli izlenmesini mümkün kılmıştır.¹⁹²

¹⁸⁹ Hübinette, "Orientalism före och efter Said", 1, 5.

¹⁹⁰ Hjärpe, "Swedish Translations of the Qur'an", 8-12.

¹⁹¹ Ernst Ekman, "Sweden, the Slave Trade and Slavery, 1784-1847", *Outre-Mers. Revue d'histoire* 62/226-227 (1975), 221-223.

¹⁹² Jan Arvid Hellström, "...åt alla christliga förvanter...": *En undersökning av kolonialförvaltning, religionsvård och samfundsliv på S:t Barthélemy under den svenska perioden 1784-1878* (Malmö; Uppsala: Erene Bok & Musik AB, 1987), 67-68.

Koloninin en dikkat çekici yönlerinden biri Gustavia limanının serbest liman olarak işletilmesidir. Bu statü, adayı Karayip-ler’de önemli bir ticaret merkezine dönüştürmüştür. Özellikle savaş yıllarında ve tarafsızlık siyasetinin sağladığı imkânlarla Gustavia İngiliz, Fransız, Amerikan ve başka aktörlerin kullandığı bir aktarım limanı olarak işlemiştir. Gümrük gelirleri artmış, liman kayıtları çoğalmış ve ticaret belgeleri düzenli biçimde tutulmuştur.¹⁹³

Limana giren gemiler ve taşınan mallar hakkındaki bilgiler, ruhsat işlemleri, gümrük beyanları ve şirket kayıtlarıyla birlikte adanın yazılı biçimde tanımlanmasını ve sürekli izlenmesini sağlamıştır. İnsanların hareketleri de defterlere, raporlara ve resmî yazışmalara geçirilmiştir.¹⁹⁴

Saint-Barthélemy’deki kolonyal yönetimin en ağır yönlerinden biri köleliktir. İsveç yönetimi adada köleliği hukukî ve idarî olarak düzenlemiştir. Kölelerin statüsü, sahiplik ilişkileri, cezalandırma ve özgürleştirme süreçleri yazılı kurallara bağlanmış- tır. Mahkeme kayıtlarında bu düzenin sert işleyişi açık biçimde görülür. Kaçış, itaatsizlik veya fizikî temas gibi olaylar ağır cezalara yol açabilmiş ve yerel mahkemeler bu cezaları düzenli bir hukuk dili içinde kayda geçirmiştir. Bu tablo, İsveç’in “sömürgecilikten uzak” veya “tamamen masum” bir ülke olduğu yönündeki anlatıyı ciddi biçimde zorlamaktadır.¹⁹⁵

1847’de köleliğin kaldırılması ayrı bir dönüm noktasıdır. İsveç Parlamentosu’nun 1845 kararı sonrasındaki adadaki kölelik

¹⁹³ Victor Wilson, *Commerce in Disguise: War and Trade in the Caribbean Free Port of Gustavia, 1793-1815* (Åbo: Åbo Akademi University Press, 2015), 183-184, 226-227.

¹⁹⁴ Ale Pålsson, *Our Side of the Water: Political Culture in the Swedish Colony of St Barthélemy 1800-1825* (Stockholm: Stockholm University, 2016), 10; Han Jordaan - Victor Wilson, “The Eighteenth-Century Danish, Dutch, and Swedish Free Ports in the Northeastern Caribbean: Continuity and Change”, *Dutch Atlantic Connections, 1680-1800: Linking Empires, Bridging Borders*, ed. Gert Oostindie - Jessica V. Roitman (Brill, 2014), 284-289.

¹⁹⁵ Hellström, *åt alla christliga förvanter*, 67-68; Ekman, “Sweden, the Slave Trade and Slavery, 1784-1847”, 224-226.

resmen sona erdirilmiş ve bu karar idarî raporlar, komisyon çalışmaları ve yerel duyurularla uygulanmıştır. Kaldırma sürecinde ahlâkî tartışmalar ekonomik ve idarî kaygılarla birlikte ele alınmıştır. Tazminat, mülkiyet ve geçiş süreci gibi konulara ilişkin işlemler de resmî belgelerle yürütülmüştür.¹⁹⁶

Saint-Barthélemy ile ilgili mahkeme kayıtları, idarî yazışmalar, liman defterleri ve diğer resmî evrak daha sonra arşivlerde korunmuş, mikrofilme alınmış ve dijitalleştirme süreçleriyle yeniden erişilebilir hâle gelmiştir. Bu arşiv malzemesi, adanın tarihî bir koloni olarak incelenmesine ve İsveç'in kendisi hakkında kurduğu ahlâkî ve siyasî anlatının yeniden değerlendirilmesine imkân verir.¹⁹⁷ Ada deneyimi, İsveç'in büyük bir sömürge gücü olmasa da devlet, ticaret, hukuk ve bilgi üretimi alanlarında kolonyal pratiklerle temas kurduğunu somut biçimde gösterir. Bu nedenle İsveç'in daha sonraki yüzyıllarda İslâm, Doğu ve Hz. Peygamber hakkında ürettiği bilgiyi bütünüyle "tarafsız bilim" anlatısıyla açıklamak yetersizdir. Bu bilgi, ülkenin tarihsel konumlanması ve kendisi hakkında ürettiği temiz, masum ve istisnai anlatıyla birlikte anlam kazanır.¹⁹⁸

İsveç'in kolonyal tecrübesini değerlendirirken büyük imparatorluklarla arasındaki ölçek farkını ve Avrupa'nın kolonyal ilişkileri içindeki yerini birlikte dikkate almak gerekir. İsveç tarih yazımında Saint-Barthélemy, Nya Sverige ve Cabo Corso gibi örnekler uzun süre küçük, başarısız veya dünya tarihi bakımından sınırlı girişimler şeklinde anlatılmıştır. Bu anlatı, İsveç'in Avrupa kolonyal dünyasına mesafeli, insanî ve istisnai bir aktör

¹⁹⁶ Ekman, "Sweden, the Slave Trade and Slavery, 1784-1847", 229-231; Wilson, *Commerce in Disguise*, 226-227.

¹⁹⁷ Fredrik Thomasson, "Den karibiska skorpionen. Om digitaliseringen av det svenska Saint Barthélemy-arkivet i Aix-en-Provence", *Historisk Tidskrift* 138/1 (2018), 79-86.

¹⁹⁸ Fredrik Thomasson, "Knowledge, Silence, and Denial: The Late-eighteenth-century Debate on Slavery and Colonialism in Sweden", *The Moment Is Now: Carl Bernhard Wadström's Revolutionary Voice on Human Trafficking and the Abolition of the African Slave Trade*, ed. Anders Hallengren (West Chester, Pennsylvania: Swedenborg Foundation, 2019), 31-35.

olduğu fikrini beslemiştir. Son dönem araştırmalar ise İsveç'in ve İsveçli aktörlerin devlet ve birey düzeyindeki kolonyal katılımını daha geniş bir çerçevede tartışmaya açmıştır. Ticaret, seyahat, misyon faaliyetleri, sınıflandırma çalışmaları ve bilgi dolaşımı bu katılımın yolları olarak ele alınmıştır.¹⁹⁹ Bu yaklaşım, İsveç şarkiyatının büyük sömürge imparatorlukları dışındaki konumunu, bu imparatorlukların bilgi ve temsil dolaşımıyla ilişkisi içinde açıklamaya imkân verir.²⁰⁰

2.1.7. Müfredat, Ders Kitapları ve Ansiklopedilerde Bilginin Standartlaşması

İsveç'te İslâm'a dair bilginin okullarda yerleşmesi, tek tek ders kitaplarından önce müfredattaki dönüşümle başlamıştır. Din eğitimi uzun süre Hristiyanlık merkezli bir yapı içinde yürütülmüş, XX. yüzyılın ikinci yarısında giderek seküler ve karşılaştırmalı bir din öğretimine yönelmiştir. 1962 reformu, dersin mezhebe dayalı çizgiden çıkarılarak daha nesnel yürütülmesi gerektiğini açık biçimde kayda geçirmiştir.²⁰¹ 1969 tarihli *Läroplan för grundskolan* (Lgr 69, 1969 Temel Eğitim Müfredatı) bu dönüşümü daha ileri taşımıştır. Dersin adı *Religionskunskap* (Dinler Bilgisi dersi) olarak belirlenmiş, İslâm dersin açıkça belirtilen konularından biri olmuştur.²⁰² İslâm bu düzenlemeyle okulda düzenli biçimde öğretilen bilgi alanları arasına yerleşmiştir.

1994 tarihli *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet* (Lpo 94, 1994 Zorunlu Eğitim Müfredatı) ve *Läroplan för de frivilliga*

¹⁹⁹ Gunlög Fur, "Svensk kolonialism, Sverige och kolonialism eller svenskar och kolonialism?", *Historisk tidskrift* 140/3 (2020), 375-380.

²⁰⁰ Fur, "Svensk kolonialism", 380-384.

²⁰¹ Marcus Ringkvist - Richard Tholin, *Islam i läroböcker: En kvalitativ studie av islam i läromedel i religion* (Uppsala: Uppsala universitet, Lisans Tezi, 2012), 7.

²⁰² Skolöverstyrelsen, *Läroplan för grundskolan: Allmän del* (Stockholm: Utbildningsförlaget / Svenska Utbildningsförlaget Liber AB, 1969), Lgr 69 I/199-205; Christian Fernández - Kristian Kriegbaum Jensen, "The civic integrationist turn in Danish and Swedish school politics", *Comparative Migration Studies* 5/1 (2017), 1-5.

skolformerna (Lpf 94, 1994 Zorunlu Olmayan Okul Türleri Müfredatı) çerçevesinde hazırlanan din dersi programlarında, din öğretimi öğrencinin kişisel gelişimi, etik düşünce ve farklı hayat görüşlerini tanıma hedefiyle ilişkilendirilmiştir.²⁰³ 2011 tarihli *Läroplan för grundskolan* (Lgr 11, 2011 Temel Eğitim Müfredatı) ve *Gymnasieskola 2011* (Gy 11, 2011 Lise Müfredatı) ile din eğitimi daha açık biçimde dinler tarihi etrafında düzenlenmiştir. İslâm, inanç esasları, ibadetler, kutsal metin, tarihsel gelişim ve dinin birey ile toplum üzerindeki etkileri gibi daha düzenli başlıklar altında öğretilmiştir.²⁰⁴ Bu değişim, okulda hangi konuların temel bilgi sayılacağını daha açık biçimde belirlemiştir.

Ders kitapları müfredatta belirlenen bu çerçeveyi sınıf ortamına taşıyan başlıca araçlar olmuştur. İslâm çoğu kitapta Kur'an, Hz. Peygamber'in hayatı, ibadetler, bayramlar, cami, kadın, şeriat ve Müslümanların gündelik hayatı gibi tekrar eden başlıklar altında anlatılmıştır. Hz. Peygamber de çoğu zaman vahiy, Kur'an, Mekke-Medine süreci, hicret ve İslâm toplumunun kuruluşu etrafında tanıtılmıştır. Bu başlıkların tekrarlanması, öğrencilerin karşısına çıkan İslâm bilgisini belirli kalıplar içinde düzenlemiştir. Ders kitapları bu bilgileri aktarırken hangi konulara ağırlık verileceğini, hangilerinin kısa geçileceğini ve İslâm'ın sınıfta hangi dille anlatılacağını da belirlemiştir.²⁰⁵

Bu düzenleme öğretimi kolaylaştırır fakat aynı zamanda İslâm'ın tarihî, mezhebî, kültürel ve toplumsal çeşitliliğini sınırlı bir çerçeveye sıkıştırma riski taşır.²⁰⁶ Ders kitabı metinleri, İs-

²⁰³ Skolverket, *Förordning om kursplaner för grundskolan*, SKOLFS 1994:3 (1994), "Religionskunskap"; Skolverket, *Förordning om kursplaner i kärnämnen för gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen*, SKOLFS 1994:9 (1994), Ek 5, "Religionskunskap".

²⁰⁴ Skolverket, *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011* (Stockholm: Skolverket, 2011), 185-187; Klas Andersson vd., "Powerful Knowledge and the 2017 Swedish National Test in Religious Education", *Social Sciences* 12/10 (2023), 3, 15.

²⁰⁵ Anna Johnsson Harrie, *Staten och läromedlen : en studie av den svenska statliga förhandsgranskningen av läromedel 1938-1991* (Linköping: Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Linköpings universitet, 2009), 10-12.

²⁰⁶ Nora Langenheim, *Läroböckernas Islam: En komparativ studie av Islam i*

lâm'ı tanıtırken çoğu zaman “anlaşılır” ve “öğretilebilir” bir dil kurmaya çalışır. Bu çaba bazı karmaşık meseleleri sadeleştirirken bazı gerilimleri de görünmez hâle getirebilir.²⁰⁷

Öğretmenlerin materyal seçimleri ve sınav uygulamaları da bu sürecin parçası hâline gelmiştir. Öğretmenler, müfredatın belirlediği hedefleri ders kitapları, yardımcı kaynaklar ve sınav beklentileri üzerinden sınıfa taşımıştır.²⁰⁸ İslâm bilgisi bu süreçte ders anlatımı, sınıf içi tartışma, sınav soruları ve öğrenme hedefleri içinde yeniden üretilmiştir.²⁰⁹ Böylece okul, İsveç'te İslâm ve Hz. Peygamber hakkında ortak bir bilgi çerçevesinin oluştuğu en önemli alanlardan biri olmuştur.²¹⁰

Ansiklopediler, okul bilgisiyle yakından ilişkili ortak başvuru kaynakları olmuştur.²¹¹ *Nordisk familjebok* gibi erken ansiklopedik kaynaklar, İslâm, Kur'an ve Hz. Peygamber hakkındaki

---

läroböcker före och efter den 11 september år 2001 (Gävle: Högskolan i Gävle, Lisans Tezi, 2017), 7; Utredningen om en ny lärarytbildning, *En hållbar lärarytbildning*, Statens offentliga utredningar, SOU 2008:109 (Stockholm: Statens offentliga utredningar, 2008), 200.

²⁰⁷ Kjell Härenstam, *Skolboks-Islam: Analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap* (Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, 1993), 31; Tomas Widholm, *Läromedel i praktiken: Läromedelsbruk i religionskunskap på gymnasieskolan* (Linköping: Linköpings universitet, Doktora Tezi, 2020), 28; Anders Ivarsson, *Ärkefiende eller parhäst?: Framställningen av islam och muslimer i läroböcker för historia mellan år 1962 och 2001* (Göteborgs universitet, Lisans Tezi, 2008), 11; Jenny Berglund, “Islamic Religious Education and Education About Islam in Sweden”, *Islamic Religious Education in Europe: A Comparative Study*, ed. Leni Franken - Bill Gent (Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge, 2021), 214; Jonna Sköld - Mårten Wahlström, *Normen och de avvikande: Läromedelsanalys ur ett islamologiskt perspektiv* (Gävle: Högskolan i Gävle, Lisans Tezi, 2021), 19; Otterbeck, “What Is Reasonable to Demand?”, 796-798.

²⁰⁸ Widholm, *Läromedel i praktiken*, 164-166; Andersson vd., “Powerful Knowledge and the 2017 Swedish National Test in Religious Education”, 1-3.

²⁰⁹ Jenny Berglund, “Islamic Religious Education in State Funded Muslim Schools in Sweden: A Sign of Secularization or Not?”, *Scandinavian Journal of Islamic Studies* 8/1 (2014), 283-286, 290-292.

²¹⁰ Mikko A. Niemelä vd., “Powers of knowledge in secondary religious education curricula of Sweden, England and Finland”, *Journal of Curriculum Studies* 57/4 (2025), 422-423, 435-437.

²¹¹ Simon Börjesson vd., “Matching and Linking Entries in Historical Swedish Encyclopedias”, arXiv, 1.

bilgileri geniş okur kitlesine kısa, düzenli ve kolay başvurulabilir bir anlatımla sunmuştur.²¹² Daha yakın dönemde *Nationalencyklopedin* de benzer bir işlev üstlenmiş, öğretmenlerin, öğrencilerin ve genel okurun başvurduğu temel kaynaklardan biri hâline gelmiştir.²¹³ İslâmî kavramların İsveççe yazılışında akademik çevriyazı kurallarıyla yaygınlaşmış kullanımlar bir arada görülür.²¹⁴ Nitekim Otterbeck, *Nationalencyklopedin*'in de kullandığı çevriyazı sistemini izlerken “imam” ve “hadith” gibi terimleri İsveççe kelimeler gibi çekimlediğini belirtir.²¹⁵

Ansiklopediler, ek bilgi sunarken resmî ve yarı resmî bilgi dilini de güçlendirir. Kısa madde yapısı, okura hızlı ve düzenli bilgi verir fakat aynı zamanda dinî gelenekleri belirli kavramlara, isimlere ve tarihî başlıklara indirger. Hz. Peygamber hakkındaki ansiklopedik anlatılar da çoğu zaman hayatı, vahiy tecrübesi, Kur'an ile ilişkisi, Medine dönemi ve İslâm toplumunun kuruluşu gibi tekrar eden başlıklar etrafında şekillenir. Bu tekrar, okul kitaplarıyla ansiklopediler arasında ortak bir anlatı zemini oluşturur.²¹⁶

İsveç'te İslâm bilgisi müfredat, ders kitabı, öğretmen eğitimi ve ansiklopediler arasındaki sürekli etkileşim içinde şekillenmiştir. Bu süreç içinde İslâm çoğu zaman “Beş Şart” gibi tekrar-

²¹² “Islam”, *Nordisk familjebok: Konversationslexikon och realencyklopedi*, ed. Th. Westrin (Stockholm: Nordisk familjeboks förlags aktiebolag, 1910), 12/913-924; “Koran”, *Nordisk familjebok: Konversationslexikon och realencyklopedi* (Stockholm: Expeditionen af Nordisk familjebok, 1884), 8/1357-1360; “Muhammed I. Mohammed”, *Nordisk familjebok: Konversationslexikon och realencyklopedi*, ed. Th. Westrin (Stockholm: Nordisk familjeboks förlags aktiebolag, 1913), 18/1277-1280.

²¹³ “Muhammed I. Mohammed”, 18/1277-1280; Jan Hjärpe, “Islam”, *Nationalencyklopedin* (Erişim 21 Mayıs 2026); Anders Åkesson, “Koranen”, *Nationalencyklopedin* (Erişim 21 Mayıs 2026); Anders Åkesson, “Muhammed”, *Nationalencyklopedin* (Erişim 21 Mayıs 2026); *Nationalencyklopedin*, “Pålitliga läromedel och fakultätsjänster för din undervisning”, *NE* (*Nationalencyklopedin*, ts.); *Nationalencyklopedin*, “Startsida”, *NE* (*Nationalencyklopedin*, ts.).

²¹⁴ Jonas Otterbeck, *Islam på svenska: Tidskriften Salaam och islams globalisering* (Lund: Almqvist & Wiksell International, 2000), 18.

²¹⁵ Otterbeck, *Islam på svenska*, 18.

²¹⁶ Bk. 3.1.1.3 ve 3.1.1.4.2.

lanan başlıklar altında düzenli bir okul bilgisine dönüşmüştür.²¹⁷ Hz. Peygamber anlatısı da İsveç eğitim sisteminde ortak, tekrar edilebilir ve kolay aktarılabilir bir çerçeve içinde yer almıştır.

2.1.8. Okul Dışı Bilgi Dolaşımı ve Kamusal Yayınlar

İsveç'te Doğu dilleri, İslâm ve Hz. Peygamber hakkında üretilen bilgi, okul ve ansiklopedi çevresinin dışında da farklı okur çevrelerine ulaşmıştır. Süreli yayınlar ve yaynevleri, çeviri faaliyetleriyle birlikte bu metinleri okura sunmuştur. Kütüphaneler, arşivler ve özel koleksiyonlar ise metinleri korumuş ve yeneden erişilebilir kılmıştır. Bu yayın, koruma ve erişim imkânları da yazarlar ve fikirlerle birlikte, sonraki bölümde incelenecek oryantalist metinlerin arka planını doğrudan etkiler.

Doğu ve İslâm hakkındaki bilginin daha geniş bir okur çevresine ulaşmasında süreli yayınlar önemli bir rol oynamıştır. Dergi ve gazetelerde yayımlanacak yazılar ve metin türleri seçilir. Düzenli yayın, belirli konuların, kavramların ve temsil biçimlerinin zaman içinde yeneden okur karşısına çıkmasına imkân verir. Bu işleyişin akademik alandaki örneklerinden biri *Le Monde Oriental*'in ilk sayısındaki program metnidir. Metin, Doğu Avrupa ve Asya'nın tarihi, etnografyası, dilleri, edebiyatları, dinleri ve gelenekleri üzerine çalışmaların belirli aralıklarla yayımlanacağını duyurur.²¹⁸

Süreli yayınların etkisi yayımlandıkları tarihten sonra da sürer. Bu etkinin kalıcılığı, yayınların nasıl saklandığı ve daha sonra nasıl erişilebilir hâle geldiğiyle yakından ilişkilidir. Basılı yayınlar ulusal ölçekte toplanıp korunduğunda dergi ve gazeteler, gündelik okumanın yanında kurumsal kaydın da parçası olur. İsveç'te Kungliga biblioteket (İsveç Kraliyet Kütüphanesi) etrafında yürüyen yasal derleme ve arşivleme sistemi, bu ka-

²¹⁷ Bell Stenberg - Fabian Lundgren, *Islam i skolboken: En kvalitativ innehållsanalys och jämförelse av tre svenska religionskunskapsläroböcker för åk 4-6* (Uppsala: Uppsala universitet, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 43; Jonas Otterbeck, "What Is Reasonable to Demand?", 796-798; Härenstam, *Skolboks-Islam*, 94.

²¹⁸ Johansson vd., "Avant-propos".

lıcılığı sağlayan başlıca yollardan biridir.²¹⁹ Dijitalleşme ise bu imkânı genişletmiş, arama ve tarama hizmetleri sayesinde eski yayınların izini sürmeyi kolaylaştırmıştır. Ancak erişim, çoğu zaman telif ve kullanım koşullarına göre kurumların belirlediği sınırlar içinde kalır.²²⁰

Okul ve ansiklopedi dışındaki ikinci önemli kanal, yayınevleri ve çeviri yoluyla gelişen popüler yayıncılıktır. Yayınevleri metni yayına hazırlayıp basmanın yanı sıra hangi okura nasıl ulaştırılacağına da karar verir. Bu kararlar metnin yayın programındaki yerini ve dâhil edileceği seriyi de kapsar. Editörlükten dağıtımına uzanan bu süreç metnin kamusal dolaşımını doğrudan etkiler.²²¹ Çeviri de yayınevinin editöryal tercihleri, yayın programı ve okur beklentileri doğrultusunda şekillenir.²²² Bu tercihler metnin kamusal alandaki yerini belirler.²²³

İsveççe Kur'an çevirilerinin yayın tarihi, üniversite çevresi, yayınevleri ve eğitimli okurların çeviri faaliyeti etrafında nasıl bir araya geldiğini izlemeye imkân verir. İsveç'te Kur'an, geniş okur kitlesine yönelik müstakil bir tercümeden önce üniversite çevresinde dil öğretimi, filolojik alıştırma ve metin okuma pratiği içinde yer almıştır. Seçili âyetler Latinceye veya İsveççeye aktarılmış, Arapça metin dilbilgisel açıklamalarla işlenmiş ve semitik diller arasında karşılaştırmalı okumalar yapılmıştır. 1786'da Uppsala'da Bakara sûresinden bazı âyetleri içeren Latince çalışma, bu aşamanın erken örneklerindendir. 1802'de Anders Svanborg'un (1770-1812) Arapça alıştırma kitabında Rahmân sûresi çevirisine yer verilmiştir. 1813-1814'te ise Lok-

²¹⁹ Kungliga biblioteket, "Pliktleverans och ISBN", *Kungliga biblioteket* (2026).

²²⁰ Kungliga biblioteket, "Svenska tidningar", *Kungliga biblioteket* (Erişim 03 Şubat 2026).

²²¹ Gamze Güler, "Çeviri sürecinin sosyolojisi: Yayınevleri odağı", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 36 (2023), 1485-1488.

²²² Yeşim Tükel Kanra, "Bir Atölye Çalışması: Çeviri Editörlüğü Uygulamaları Çeviri ve Çevirmenlik Edincini Geliştirmeye Katkı Sağlayabilir mi?", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 29 (2022), 1143-1149.

²²³ Gérard Genette, *Paratexts: Thresholds of Interpretation*, çev. Jane E. Lewin (Cambridge: Cambridge University Press, 1997), 2-7.

mân sûresi, Arapça metinle birlikte İsveççeye aktarılmıştır. Tam İsveççe Kur'an çevirisi ise Fredrik Crusenstolpe'nin (1801-1882) 1843'te Stockholm'de P. A. Norstedt & Söner tarafından basılan çalışmasıyla ortaya çıkmıştır. Eserin başındaki geniş tarihî giriş, çeviriyi eğitilmiş okura İslâm ve Hz. Peygamber hakkında belirli bir tarihî çerçeveye birlikte sunmuştur. Carl Johan Tornberg'in 1873-1874 yıllarında fasiküller hâlinde yayımlanan çevirisi, üniversite merkezli Doğu dilleri geleneğini İsveççe yayın alanına daha belirgin biçimde taşımıştır. Karl Vilhelm Zetterstéen'in 1917'de yayımlanan çevirisi ise bu birikimi daha kısa, daha düzenli ve dinler tarihi çevresiyle bağlantılı bir akademik neşre dönüştürmüştür. Çevirinin bazı bölümleri önce Söderblom'un *Främmande religionsurkunder (Yabancı Din Belgeleri)* dizisi içinde yayımlanmıştır. İsveççe Kur'an çevirileri ilmî çevrelerde ve eğitilmiş okurlar arasında yerleşen bir tercüme ve neşir geleneği oluşturmıştır.²²⁴

Üçüncü ana alan kütüphaneler, arşivler ve koleksiyonlardır. Sonraki araştırmalarda hangi kaynaklara ulaşılabileceği, metinlerin hangi koleksiyona alındığına, nasıl kataloglandığına ve hangi koşullarda erişime açıldığına bağlıdır.²²⁵ Ulusal katalog sistemleri farklı kurumların koleksiyonlarını ortak bir arama düzeninde birleştirerek araştırmacıya aradığı metnin hangi kurumda bulunduğunu gösterir.²²⁶ Kataloglar ve kayıt sistemleri bu yönüyle metinlere erişimi kolaylaştırır.²²⁷

²²⁴ Christopher Toll, "The translation of the Koran into Swedish", *The Professorship of Semitic Languages at Uppsala University 400 years: Jubilee Volume from a Symposium held at the University Hall, 21-23 September 2005*, ed. Bo Isaksson vd. (Uppsala: Uppsala Universitet, 2007), 199-202, 212-215; Hjärpe, "Swedish Translations of the Qur'an", 10-14.

²²⁵ IFLA Cataloguing Section, IFLA Meetings of Experts on an International Cataloguing Code, *Statement of International Cataloguing Principles (ICP)* (Den Haag: International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA), 2016), 4-5.

²²⁶ Halime Atıl Yörü, "Türkiye'de Kütüphanelerarası İşbirliğinin Kısa Tarihçesi ve Günümüz Uygulamaları", *Türk Kütüphaneciliği* 26/1 (2012), 159-160.

²²⁷ O. V. Reshetnikova, "New Search Features of the Network Union Catalogues", *Bibliotekovedenie* 67/4 (2018), 391-398.

Koleksiyonlarda kitap dışındaki malzemeler de yer alır.²²⁸ Gunnar Jarring arşivi ve koleksiyonunda malzemelerin derlenip tasnif edilmesi ve erişime açılması araştırmaya altyapı sağlamış²²⁹ ve koleksiyonu araştırmacıların yararlanabildiği kurumsal bir kaynağa dönüştürmüştür.²³⁰ İstanbul'daki İsveç Araştırma Enstitüsü gibi kurumlar da faaliyet alanları, yayınları ve kurumsal kayıt biçimleriyle İsveçli araştırmacıların saha, arşiv ve yayın dünyasıyla bağıını güçlendirmiştir.²³¹

2.2. İsveç Oryantalizminin Öne Çıkan Araştırmacıları

Bu kısımda İsveç oryantalizminin oluşumunda etkili olmuş isimlerin hayatları ve çalışmaları ele alınacaktır. İsveç'te Doğu dilleri, Kur'an tercümeleri, yazma eserler, seyahatler, dinler tarihi ve İslâm araştırmalarındaki yerleri ile Hz. Peygamber tasavvuruna etkileri incelenecektir.

2.2.1. Erken Dönem Öncüleri

İsveç'te şarkiyatın henüz tam anlamıyla kurumsallaşmadığı erken dönemde teoloji eğitimi, kutsal metin çalışmaları, elçilik görevi, seyahat, dil öğrenimi ve çeviri faaliyeti iç içe ilerlemiştir. Michael Eneman (1676-1714) ve Johan Adam Tingstadius (1748-1827) bu dönemdeki Doğu ilgisinin iki farklı yönünü temsil eder. Eneman'da Doğu ilgisi Osmanlı ve Doğu Akdeniz sahasına uzanan doğrudan temas, gözlem ve seyahat notlarıyla birleşir. Tingstadius'ta ise kutsal metinlerin kaynak dillerinden okunması, İbranice şiir, çeviri ve Kur'an'a yönelik erken tercüme teşebbüsü öne çıkar.

²²⁸ Gunilla Törnqvall, *From Khotan and Kashghar: Gunnar Jarring and the Jarring Collection* (Lund: Lund University Library, 2009), 1-2.

²²⁹ Törnqvall, *From Khotan and Kashghar*, 3-4, 6-7.

²³⁰ Törnqvall, *From Khotan and Kashghar*, 5-7.

²³¹ Swedish Research Institute in Istanbul, "About the SRII", *Swedish Research Institute in Istanbul (SRII)* (Erişim 12 Temmuz 2026); Swedish Research Institute in Istanbul, "The SRII Library", *Swedish Research Institute in Istanbul (SRII)* (Erişim 12 Temmuz 2026); Swedish Research Institute in Istanbul, "Projects and Researchers", *Swedish Research Institute in Istanbul (SRII)* (Erişim 12 Temmuz 2026).

2.2.1.1. Michael Eneman (1676-1714)

Michael Eneman, İsveç'te erken dönem şarkiyat ilgisinin seyahat, diplomasi, teoloji ve Doğu dilleriyle birleştiği isimlerden biridir. 1676'da Enköping'de doğmuş, klasik dillerle başlayan öğreniminin ardından 1695'te Uppsala Üniversitesi'ne girmiştir. Burada teolojiyle birlikte Arapça, İbranice ve Süryanice çalışmıştır. 1703'te felsefe doktoru olmuş, bir süre ordu papazlığı yaptıktan sonra 1709'da İstanbul'daki İsveç elçiliğinde papaz olarak görevlendirilmiştir. 1711-1713 yılları arasında İstanbul, İzmir, Kahire, Sina, Kudüs ve Şam güzergâhını kapsayan seyahatini gerçekleştirmiştir. 1712'de Doğu Dilleri Profesörü unvanını almış ve kısa süre sonra vefat etmiştir.²³²

Eneman'ın başlıca eseri, seyahat notlarını bir araya getiren *Resa i Orienten 1711-1712 (1711-1712'de Şark Seyahati)* adlı çalışmadır. Bu eser, antik şehir kalıntılarından kitabelere, kahve ticaretinden toplumsal gözlemlere kadar uzanan geniş bir malzeme sunar. Eneman, antik kaynakları sahadaki gözlemleriyle karşılaştırmış, kitabeleri özgün dilleriyle kaydetmiş ve edindiği bilgiyi tartışarak aktarmıştır.²³³

2.2.1.2. Johan Adam Tingstadius (1748-1827)

Johan Adam Tingstadius, İsveç'te Doğu dilleri, kutsal metin çevirileri ve kilise çevresinin aynı ilmî zeminde bulunduğu er-

²³² "Michael Eneman", *Svenskt Biografiskt Lexikon (SBL)* (Stockholm: Norstedt, 1950), 13/512; Joachim Östlund, "A Lutheran in the Holy Land: Michael Eneman's Journey 1711-12", *Through the Eyes of the Beholder: The Holy Land, 1517-1713*, ed. Judy A. Hayden - Nabil I. Matar (Leiden: Brill, 2012), 214-219; Nenad Petrović, *Orientens lockelse: Orienten framställt av tre svenska resenärer på 1700-talet* (Umeå: Umeå Universitet, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 16.

²³³ Michael Eneman, *Resa i Orienten 1711-1712*, ed. K. U. Nylander (Uppsala: W. Schultz, 1889), Förra delen, 3, 13, 97-98, 221; Senare delen, 69; Östlund, "A Lutheran in the Holy Land: Michael Eneman's Journey 1711-12", 213, 215-218; Petrović, *Orientens lockelse*, 22-23; Charlotta Forss, *The Old, the New and the Unknown: The Continents and the Making of Geographical Knowledge in Seventeenth-Century Sweden* (Stockholm: Stockholm University, Doktora Tezi, 2018), 163; Åsa Karlsson, "Det kända och okända Orienten. Svenska resenärer i Osmanska riket under 1700-talet", *Från Karakorum till Siljan*, ed. Hanna Hodacs - Åsa Karlsson (Lund: Historiska Media, 2000), 221.

ken isimlerden biridir.²³⁴ 1748'de doğmuş, Uppsala'da eğitim görmüş ve erken yaşta İbranice ile filolojik çalışmalara yönelmiştir. 1786'da Doğu Dilleri Profesörü olmuş, Uppsala'daki akademik görevlerinin ardından 1803'ten vefatına kadar Strängnäs piskoposu olarak görev yapmıştır.²³⁵ Tingstadius'un çalışmaları, İsveç Aydınlanması'nın metin, çeviri, dinî yorum ve dil araştırmalarıyla ilgilenen ilmi ortamının bir parçasıdır.²³⁶

Tingstadius'un İbranice şiirleri İsveççeye aktarması, Bibelkommissionen (Kitâb-ı Mukaddes Komisyonu) ile ilişkisi ve çeviri konusundaki dikkatli yaklaşımı onu kilise adamı kimliğinin yanında metin merkezli bir araştırmacı olarak da öne çıkarır.²³⁷ Onun çalışmaları, XVIII. yüzyıl sonu İsveç'inde Doğu dilleri araştırmalarının teolojik okuma, filolojik inceleme ve çeviri faaliyetleriyle birlikte yürüdüğünü gösterir.²³⁸

²³⁴ H. S. Nyberg, *Johan Adam Tingstadius, orientalist och biskop: minnesteckning* (Stockholm: Norstedt, 1953), 48-49; Bernd Roling, "Arabia in the Light of the Midnight Sun: Arabic Studies in Sweden between Gustaf Peringer Lillieblad and Jonas Hallenberg", *The Teaching and Learning of Arabic in Early Modern Europe*, ed. Jan Loop vd., The History of Oriental Studies 3 (Leiden; Boston: Brill, 2017), 121-122.

²³⁵ Johanna Akujärvi, "Translation in University Dissertations: A Study of Swedish and Finnish Dissertations of the 19th Century and Earlier", *Early Modern Disputations and Dissertations in an Interdisciplinary and European Context*, ed. Meelis Friedenthal vd. (Leiden - Boston: Brill, 2020), 12 (yazar nüshası); Roling, "Arabia in the Light of the Midnight Sun", 121-122.

²³⁶ Anna Cullhed, "Känsla som kunskap: poesi och historia i Robert Lowths *De sacra poesi Hebraeorum*", 1700-tal: *Nordic Journal for Eighteenth-Century Studies* 5 (2008), 93; Sebastian Selvén, "De svenska biblarna som aldrig blev av: upplysningsideal i den gustavianska tidens judiska och kristna bibelöversättningar", 1700-tal: *Nordic Journal for Eighteenth-Century Studies* 19 (2022), 68-70.

²³⁷ Nyberg, *Johan Adam Tingstadius*, 99-101.

²³⁸ Johan Adam Tingstadius, *Inträdes-tal om österländska poësiens egenskaper hållet uti den större Gustavianska lärosalen vid kongl. academien i Upsala den 17 november 1786. Af Joh. Adam Tingstadius. Utgifvet af de vid k. academien studerande utaf Södermanlands : nation. Upsala, tryckt hos directuren Johan Edman* (Uppsala, 1786), 8-9; Cullhed, "Känsla som kunskap: poesi och historia i Robert Lowths *De sacra poesi Hebraeorum*", 93; Akujärvi, "Translation in University Dissertations", 12 (yazar nüshası); Selvén, "De svenska biblarna som aldrig blev av", 68-70; *Samling af de skalde-stycken, hvilka i Gamla testamentets historiska böcker finnas strödda, tillika med profeten Habacucs uppenbarelse: Prof-öfversättning*, çev. Johan Adam Tingstadius (Uppsala: J. F. Edman, 1795), 2; Roling, "Arabia in the Light of the Midnight Sun", 121.

Tingstadius'un İsveç oryantalizmi açısından asıl katkısı Kur'an'dan İsveççeye yapılan erken kısmi tercüme teşebbüsleriyle bağlantılıdır. Bu teşebbüs, İsveç'te İslâmî metinlere yönelik ilginin dolaylı aktarımlar ve polemik metinleri yanında Kur'an metnine doğrudan yönelen bir okuma çabası da taşıdığını gösterir. Daha sonra Tornberg ve benzeri isimlerde görülecek kapsamlı filolojik çalışmalara göre sınırlı kalan bu girişim, Kur'an'ın İsveç entelektüel dünyasında doğrudan okunmaya ve çevrilmeye başlaması bakımından önem taşır.²³⁹

2.2.2. XIX. Yüzyılda Filoloji ve Çeviri

XIX. yüzyılda İsveç oryantalizmi, erken dönemdeki seyahat, diplomasi ve kutsal metin ilgisini daha düzenli bir filolojik çalışma ve çeviri faaliyetiyle birleştirmiştir. Bu dönemde Arapça, Farsça ve Türkçe yazmalar daha yoğun biçimde incelenmiştir. Kur'an tercümeleri, tarih metinleri, kataloglar ve açıklayıcı girişler üzerinden İsveççe bilgi dünyasında daha kalıcı bir birikim oluşmuştur. Crusenstolpe, Tornberg ve Almqvist (ö. 1904) bu dönemdeki şarkiyat çalışmalarının başlıca temsilcileri arasında yer alır. Bu araştırmacılar, Kur'an'ı, İslâm tarihini ve Hz. Peygamber'i İsveçli okura tanıtırken kullandıkları kavramlar, açıklamalar ve tarihî çerçeve bakımından da önemlidir.

2.2.2.1. Johan Fredrik Sebastian Crusenstolpe (1801-1882)

Johan Fredrik Sebastian Crusenstolpe, XIX. yüzyıl İsveç entelektüel ve diplomatik çevresinde askerlik ve konsolosluk görevlerini çeviri çalışmalarıyla birleştiren isimlerden biridir. 25 Ağustos 1801'de Jönköping'de doğmuş, Karlberg'de askerî eğitim almış ve genç yaşta ordu hizmetine girmiştir. Daha sonra Yunan bağımsızlık mücadelesiyle ilişkili tecrübeler yaşamış, İsveç-Nor-

²³⁹ Nathan Söderblom (ed.), *Främmande religionsurkunder: I urval och öfversättning. Första delen* (Stockholm: Hugo Gebers Förlag, 1908), 1/4; Ahmet Kavas - Faruk Çelebi, "İsveç: Ülkede İslâmiyet ve İslâm Araştırmaları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/416.

veç diplomatik hizmetinde görev almıştır. Fas, Cezayir ve Lizbon gibi merkezlerde üstlendiği görevler ona Akdeniz ve Kuzey Afrika sahasına dair doğrudan bir tecrübe kazandırmıştır.²⁴⁰

Crusenstolpe, 1843'te Stockholm'de yayımlanan *Koran: öfversatt från arabiska originalet, jemte en historisk inledning* (Kur'an: Arapça Aslından Çevrilmiş, Tarihî bir Girişle Birlikte) adlı eseriyle İsveççe Kur'an tercümeleri tarihinde özel bir yere sahiptir. Kur'an'ın İsveççedeki ilk tam tercümesi kabul edilen eserin başındaki tarihî giriş, daha geniş ve eğitilmiş bir okur çevresine hitap eder.²⁴¹ Bu girişte Hz. Peygamber'in hayatı ve İslâm'ın ortaya çıkışı geniş biçimde anlatılır. Bu tercih, İsveçli okurun Kur'an metnine belirli bir peygamber ve İslâm tasavvuru eşliğinde yaklaşmasını sağlar.²⁴²

2.2.2.2. Carl Johan Tornberg (1807-1877)

Carl Johan Tornberg, XIX. yüzyılda İsveç şarkiyatındaki filolojik araştırmaları derinleştiren en önemli isimlerden biridir. 1807'de Linköping'de doğmuş, Uppsala'da teoloji ve Doğu dilleri alanında eğitim görmüştür. Daha sonra gittiği Paris'te Silvestre de Sacy çevresindeki Fransız şarkiyat geleneğiyle kurduğu temas, ilmi çalışmalarında belirleyici olmuştur. Tornberg İsveç'e döndükten sonra Arapça, Farsça ve Türkçe yazmalarla daha sistemli biçimde ilgilenmiş, metin neşri ve kataloglama alanlarında yetkin bir araştırmacı olarak öne çıkmıştır.²⁴³

²⁴⁰ Arvid Hj. Ugglå, "Crusenstolpe, Johan Fredrik Sebastian", *Svenskt biografiskt lexikon*, 1931, 9/435; Anders Hallengren, "Vår man i Barbariet: Ett 150-årsminne", *Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri* 54/1 (1978), 57-60.

²⁴¹ Hjärpe, "Swedish Translations of the Qur'an", 10-11; *Koran: öfversatt från arabiska originalet, jemte en historisk inledning*, çev. Fredrik Crusenstolpe (Stockholm: P. A. Norstedt & Söner, Kongl. Boktryckare, 1843), iii-v, 1; Toll, "The translation of the Koran into Swedish", 199-202.

²⁴² *Koran*, 1843, iii-v, 1-3; Toll, "The translation of the Koran into Swedish", 209-210.

²⁴³ "Tornberg, Karl Johan", *Nordisk familjebok: Konversationslexikon och realencyklopedi* (Stockholm: Nordisk familjeboks förlags aktiebolag, 1919), 29/403-404; "Tornberg, Carl Johan", *Nordisk familjebok: Encyklopedi och konversationslexikon* (Stockholm: Nordisk familjebok aktiebolag, 1929), 19/467-468; Holmberg, "Semitic Languages at Lund University", 1.

Tornberg, üniversitedeki öğretim faaliyetlerinin yanında Arap-İslâm klasiklerini incelemiş, yazma eserleri kataloglamış ve İslâm tarihi kaynakları üzerinde çalışmıştır. Bu güçlü filolojik çalışmalar, İsveç şarkiyatında dil öğretimiyle metin merkezli araştırma arasındaki bağı güçlendirmiş, Arap-İslâm kaynaklarının İsveç'te ve Avrupa ilim çevrelerinde daha düzenli biçimde kullanılmasına katkı sağlamıştır.²⁴⁴

Tornberg'in başlıca çalışmalarından biri, 1873-1874 yıllarında fasiküller hâlinde yayımlanan İsveççe Kur'an tercümesidir. Tercümenin başına eklenen Hz. Peygamber biyografisi ve metne eşlik eden açıklayıcı notlar, İsveçli okurun Kur'an'ı tarihsel, biyografik ve filolojik bir bağlam içinde okumasını sağlar. Tornberg bu çalışmasıyla İsveç'te Kur'an çevirisi geleneğinin daha sistemli, kaynak merkezli ve filolojik bir nitelik kazanmasına katkı sağlamıştır.²⁴⁵

2.2.2.3. Herman N. Almkvist (1839-1904)

Herman N. Almkvist, XIX. yüzyılın ikinci yarısında İsveç şarkiyatının Arapça, Farsça, Türkçe ve başka Doğu dilleri üzerinden genişleyen filolojik yönünü temsil eden isimlerden biridir. 28 Nisan 1839'da Stockholm'de doğmuş, ilk öğreniminin ardından 1856'da Uppsala'da eğitimine başlamıştır. 1864'te felsefe fakültesindeki lisans derecesini (fil. kand.), 1866'da doktorasını tamamlamıştır. Ardından Paris'te Collège de France, École des langues orientales vivantes ve Sorbonne'da, daha sonra da Leipzig Üniversitesi'nde çalışmalar yürütmüştür. 1875-1878 yılları arasında Macaristan, Türkiye, Suriye, Filistin, Mısır, Nübye ve Sudan'ı kapsayan ilmî bir seyahat gerçekleştirmiştir. Almkvist, 1866'da Uppsala Üniversitesi'nde Arap dili alanında doçent olmuş, 1879'dan sonra Farsça ve Türkçe dersleri ver-

²⁴⁴ "Tornberg, Carl Johan", 19/467-468; Toll, "The translation of the Koran into Swedish", 199-202.

²⁴⁵ *Koranen*, çev. Carl Johan Tornberg (Lund: C. W. K. Gleerups Förlag, 1874), vii-xi; Hjærpe, "Swedish Translations of the Qur'an", 10-11; Toll, "The translation of the Koran into Swedish", 210-211.

miştir. 1880’de karşılaştırmalı dil araştırmaları alanında profesörlüğe, 1892’de ise Semitik Diller Profesörlüğüne yükselmiştir. Almkvist, bu eğitim ve araştırma tecrübesiyle Uppsala’daki Doğu dilleri öğretiminin güçlü temsilcilerinden biri olmuştur.²⁴⁶

Almkvist’in çalışmaları geniş bir dil birikimine dayanır. Arapça başlıca çalışma alanlarından biri olmakla beraber Almkvist ilmi şöhretini özellikle Hâmî diller sahasında ve Bîşârî dili üzerine yaptığı ayrıntılı çalışmalarla kazanmıştır. Uppsala’daki profesörlüğü sırasında semitik dil araştırmalarının kapsamını genişletmiş, Arapçanın program içindeki yerini güçlendirmiş ve Asuroloji çalışmalarının akademik öğretime girmesine katkı sağlamıştır.²⁴⁷

Almkvist’in İsveç’te Kur’an’ın tanıtımı açısından en dikkat çekici çalışması *Koranen: Muhammedanernas Bibel (Kur’an: Muhammedîlerin Kitâb-ı Mukaddesi)* adlı eseridir. Kur’an’ı İsveçli okura tanıtan bu erken müstakil yayının başlığı, girişleri ve sunuluş biçimi, İslâm ve Hz. Peygamber hakkında yönlendirici bir okuma çerçevesi kurar. Özellikle eserin adındaki “Muhammedanernas Bibel” (Muhammedîlerin Kitâb-ı Mukaddesi) ifadesi, Kur’an’ı Müslümanların kendi vahiy anlayışı içinden tanıtan bir dilden çok Avrupa’da yerleşmiş “Muhammedî din” adlandırmasına yaklaştıır. Eserin 1888 tarihli baskısından sonra 1906’da K. V. Zetterstéen tarafından gözden geçirilmiş üçüncü baskısının yapılması, bu çalışmanın sonraki İsveç şarkiyat çevrelerinde de karşılık bulduğunu gösterir.²⁴⁸

²⁴⁶ K. V. Zetterstéen, “Herman N Almkvist”, *Svenskt biografiskt lexikon* 1 (1918), 439; Herman Almkvist, *Koranen: Muhammedanernas Bibel* (Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1889), 1-2; Söderblom, *Främmande religionsurkunder*, 1/136-137; Hjärpe, “Swedish Translations of the Qur’an”, 10-11; Nora S. Eggen, “Universalised versus Particularised Conceptualisations of Islam in Translations of the Qur’an”, *Journal of Qur’anic Studies* 18/1 (2016), 49-53.

²⁴⁷ Zetterstéen, “Herman N Almkvist”, 439; Almkvist, *Koranen*, 1-2; Söderblom, *Främmande religionsurkunder*, 1/136-137; Toll, “The translation of the Koran into Swedish”, 199-202; Arif Baftija, *Bilden av islam: En historiografisk studie om islam i svensk forskning* (Jönköping: Jönköping University, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 19-21.

²⁴⁸ Söderblom, *Främmande religionsurkunder*, 1/136-137, 164; Zetterstéen, “Herman N Almkvist”; Almkvist, *Koranen*.

2.2.3. XX. Yüzyılın Başında Dinler Tarihi, Semitik Filoloji ve Akademik İslâm Araştırmaları

XX. yüzyıl başında İsveç oryantalizmi, XIX. yüzyıldan devraldığı filolojik birikimi dinler tarihi, karşılaştırmalı din araştırmaları ve daha sistemli Kur'an çalışmalarıyla birleştirmiştir. Doğu dilleri ve yazma eserler üzerinden yürütülen İslâm araştırmaları, bu dönemde dünya dinleri, kutsal metinler, din kurucuları ve dinî tecrübe tartışmalarıyla genişlemiştir. Bu kuşağın araştırmacıları İsveç şarkiyatının Avrupa'daki ve uluslararası akademik çevrelerle ilişkilerini de geliştirmiştir. Dil ve metin araştırmalarıyla dinler tarihini bir araya getiren İsveç oryantalizmi, akademik kurumlarda daha yerleşik bir yapı kazanmıştır.

2.2.3.1. Nathan Söderblom (1866-1931)

Nathan Söderblom, XX. yüzyıl başında İsveç dinler tarihi araştırmalarının en etkili temsilcilerinden biridir. 1866'da Trönö'de doğmuş, Hudiksvall'de ortaöğrenimini tamamladıktan sonra Uppsala Üniversitesi'ne girmiştir. 1886'da edebiyat, 1892'de teoloji diploması almış, 1893'te rahip olarak görevlendirilmiştir. Daha sonra akademik çalışmalarıyla kilise içindeki sorumluluklarını birlikte yürüterek hem İsveç teoloji geleneğinde hem de dinler tarihi alanında güçlü bir konum kazanmıştır.²⁴⁹

Söderblom çevresindeki dinler tarihi ilgisi, *Främmande religionsurkunder (Yabancı Din Belgeleri)* adlı geniş yayın projesinde de görülür. Dünya dinlerine ait temel metinleri İsveçli okura sunan bu proje, tercüme ve açıklayıcı girişlerle karşılaştırmalı din araştırmalarına geniş bir malzeme sağlamıştır. Projede "Koran" (Kur'an) ve "Sufismens litteratur" (Tasavvuf edebiyatı) başlıklarının yer alması, İslâm'ın da bu araştırmaların konuları arasında bulunduğunu gösterir. Bu çerçevede Kur'an İsveç'te

²⁴⁹ Walter Sillen, "Nathan Söderblom", *The Journal of Religion* 28/1 (1948), 37-40; Eric J. Sharpe, "Nathan Söderblom and the Study of Religion", *Religious Studies* 4/2 (1969), 259-260; Eric J. Sharpe, "The Legacy of Nathan Söderblom", *International Bulletin of Missionary Research* 12/2 (1988), 65-70.

dünya dinleri literatürü içinde okunacak temel metinlerden biri hâline gelmiştir.²⁵⁰

Söderblom'un çevresinde din kurucuları, kutsal metinler, dinî tecrübe ve karşılaştırmalı din araştırmaları üzerine yoğun bir çalışma alanı oluşmuştur. İslâm, Kur'an ve Hz. Peygamber de İsveççe yürütülen bu akademik çalışmalarda daha güçlü biçimde ele alınmıştır. Andrae, Zetterstéen ve aynı çevrede çalışan başka araştırmacılar bu ortamdan yararlanmışlardır. Söderblom, öncelikle bu araştırmacılara hazırladığı akademik ortamlarla XX. yüzyıl başında İsveç dinler tarihi ve şarkiyat çalışmalarının kurumsal gelişiminde rol oynayan başlıca isimlerden biri olmuştur.²⁵¹

2.2.3.2. Karl Vilhelm Zetterstéen (1866-1953)

Karl Vilhelm Zetterstéen, XX. yüzyıl başında İsveç'te semitik filoloji, Kur'an tercümesi, yazma katalogları ve dinler tarihi ilgisinin kesiştiği önemli isimlerden biridir. 1866'da doğmuş, 1895-1904 yılları arasında Lund'da "orientaliska språk" (Doğu dilleri) profesörü olarak görev yapmıştır. Ardından Uppsala'da semitik diller profesörlüğüne geçmiş ve 1931'e kadar bu görevi sürdürmüştür.²⁵²

Zetterstéen'in İsveç şarkiyatı içindeki yeri, 1917 tarihli *Koranen: översatt från arabiskan (Kur'an: Arapçadan çevrilmiştir)* adlı tercümesiyle daha belirgin hâle gelir. Bu eser, Crusenstolpe ve Tornberg'den sonra İsveççe Kur'an tercümesi geleneğini

²⁵⁰ Söderblom, *Främmande religionsurkunder*, 1/12; Hjärpe, "Swedish Translations of the Qur'an", 13-14; Sharpe, "Nathan Söderblom and the Study of Religion", 259-262; Sillen, "Nathan Söderblom", 37-40.

²⁵¹ Söderblom, *Främmande religionsurkunder*, 1/12, 20; Sharpe, "Nathan Söderblom and the Study of Religion", 259-260; Jan Mari van Veen, *Nathan Söderblom: Leven en denken van een godsdiensthistoricus* (Groningen: University of Groningen, Doktora Tezi, 1940), 1; Eric J. Sharpe, *Comparative Religion: A History* (La Salle, Illinois: Open Court, 1991), 124-126, 155-159; Sillen, "Nathan Söderblom", 38-39.

²⁵² "Zetterstéen, Karl Vilhelm", *Nordisk familjebok: Konversationslexikon och realencyklopedi*, ed. Th. Westrin (Stockholm: Nordisk familjeboks förlags aktiebolag, 1922), 33/747-748; Hjärpe, "Swedish Translations of the Qur'an", 12.

XX. yüzyıla taşıyan en önemli eserlerden biridir. Zetterstéen, Kur'an'ı kısa bir girişle ve daha sade, filolojik bir tercüme diliyle İsveçli okura ulaştırmıştır. Bu tercih, onun tercüme anlayışında kaynak dili, kronolojiyi, Avrupa'daki tarihsel-filolojik araştırma birikimini ve eğitilmiş okur çevresini birlikte dikkate aldığını gösterir.²⁵³

Zetterstéen'in tercüme anlayışı tarihsel-filolojik Kur'an araştırmalarıyla yakından bağlantılıdır. Önsözde Gustav Leberecht Flügel'in (1802-1870) hazırladığı Arapça metnin esas alındığı ve temel ilkenin Arapça metni mümkün olduğunca kelimesi kelimesine aktarmak olduğu belirtilir. Zetterstéen, Kur'an kronolojisinde Theodor Nöldeke'nin (1836-1930) ve Friedrich Schwally'nin (1863-1919) çalışmalarına başvurmuştur. Metinle ilgili düzeltme önerilerinde Jakob Barth'ın (1851-1914) görüşlerinden yararlanmıştır. Hz. Peygamber ile Mekkeliler arasındaki teorik tartışmaların açıklanmasında ise Frants Buhl'un (1850-1932) eserine dayanmıştır.²⁵⁴

Bu çeviri, Söderblom çevresindeki dinler tarihi projesiyle de yakından ilişkilidir. Tercümenin ilk bölümleri *Främmande religionsurkunder* dizisi içinde yayımlanmıştır. Zetterstéen'in metni öğrenciler ve eğitilmiş İsveçli okur çevresi için hazırlanmış ve kısa bir Hz. Peygamber tanıtımıyla birlikte sunulmuştur. Bu kısa tanıtımın kaynakları arasında Frants Buhl'un *Muhammeds Liv (Muhammed'in Hayatı)* adlı eserinin bulunması, Zetterstéen'in akademik tercihini de gösterir.²⁵⁵

Bu tercüme, Kur'an'ın hangi tarihsel kaynaklar, kronoloji anlayışı ve Hz. Peygamber tasavvuru eşliğinde okunacağını da belirler. Crusenstolpe ve Tornberg'in uzun tarihî girişleri okuru daha açık biçimde yönlendirirken Zetterstéen daha kısa, daha

²⁵³ *Koranen*, çev. Karl Vilhelm Zetterstéen (Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1917), 24; Toll, "The translation of the Koran into Swedish", 199-202; Söderblom, *Främmande religionsurkunder*, 1/viii.

²⁵⁴ *Koranen*, 1917, 24.

²⁵⁵ Hjärpe, "Swedish Translations of the Qur'an", 13-14; Söderblom, *Främmande religionsurkunder*, 1/vii.

akademik ve uzmanlık diline dayanan açıklamalarla yönlendirir.

2.2.3.3. David Myhrman (1866-1940)

David Myhrman, XX. yüzyıl başı İsveç şarkiyatında semitik filoloji, Asuroloji ve uluslararası akademik eğitim tecrübesiyle öne çıkan araştırmacılardan biridir. 1866'da doğmuş, Stockholm'deki ilk eğitiminden sonra Amerika ve Almanya'da öğrenim görmüştür. Chicago ve Harvard çevresinde bulunmuş, ardından Leipzig'de Asurolojiye yönelmiştir. 1902'de doktorasını tamamlamış, daha sonra Uppsala'da doçent unvanı almıştır.²⁵⁶

Myhrman'ın ilmî üretimi semitik metin neşri, Asuroloji ve tercüme çalışmaları etrafında şekillenmiştir. *Die Labartu-Texte (Labartu Metinleri)* adlı çalışması ve Tâceddin es-Sübki'ye (ö. 771/1370) ait bir metnin neşri, Arapça ve semitik metinler üzerindeki filolojik çalışmalarının başlıca örnekleridir. Ayrıca *Främmande religionsurkunder (Yabancı Din Belgeleri)* projesine katkıda bulunması Söderblom çevresindeki dinler tarihi ve metin çevirisi faaliyetleriyle bağını güçlendirmiştir.²⁵⁷

Myhrman ile Zetterstéen arasında 1911-1913 yıllarında sertleşen akademik tartışma, kişisel gerilimlerin yanında semitik filoloji ve Asuroloji alanlarında metin bilgisi, akademik yeterlilik ve kurum içi konum mücadelesiyle de ilgilidir. Erken XX. yüzyıl İsveç şarkiyatında ilmî yetkinliğin hangi ölçülerle tanındığı ve akademik otoritenin nasıl kurulduğu bu tartışma üzerinden izlenebilir.²⁵⁸

²⁵⁶ Jakob Andersson, "Do Not Study Assyrian! A Survey of Swedish Assyriological and Ancient Near Eastern Researchers ca. 1760-2000", *The Rod and Measuring Rope: Festschrift for Olof Pedersén*, ed. Mattias Karlsson (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2019), 7-8.

²⁵⁷ Mats Eskhult, "The Zetterstéen-Myhrman Controversy", *LIR.journal* 2 (2013), 22-23.

²⁵⁸ Carl Frängsmyr, *Uppsala universitet 1852-1916* (Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2010), 2:2/167-171; Isak Hammar - Hampus Östh Gustafsson, "The Elusive 'Docent Grade': Evaluative Cultures in and Beyond the Swedish Humanities (1876-1969)", *Minerva* 63/4 (2025), 719-720.

2.2.3.4. Axel Moberg (1872-1955)

Axel Moberg, XX. yüzyıl başında Lund merkezli İsveç şariyatının filolojik ve kurumsal yönünü güçlendiren araştırmacılarından biridir. 1872'de doğmuş, 1890'da Lund Üniversitesi'ne girmiştir. Başlangıçta teolojiyle ilgilenmiş, kısa süre sonra İbranice, Arapça ve Süryanice çalışmalarına yönelmiştir. 1902'de Zetterstéen'in rehberliğinde el-Melikü'l-Eşref Halil'in (ö. 693/1293) biyografisi üzerine doktorasını tamamlamış, ardından doçent olmuş ve 1908'de Yakınoğu dilleri profesörlüğüne yükselmiştir. Moberg, Lund'daki uzun akademik faaliyeti ve üniversite içinde üstlendiği idarî görevlerle metin merkezli filoloji çalışmalarına ve kurumsal devamlılığa önemli katkılarda bulunmuştur.²⁵⁹

Moberg'in ilmi üretimi Arapça, Süryanice ve Yakınoğu metinleri etrafında şekillenmiştir. Erken dönemde Memlûk tarih yazımı üzerinde çalışmıştır. *The Book of the Himyarites (Himyerîler Kitabı)* yayınıyla araştırmalarını İslâm öncesi Güney Arabistan tarihi ve Süryanice kaynakları da kapsayacak biçimde genişletmiştir.²⁶⁰ *Omkring islam i medeltid och nutid (Orta Çağ'da ve Modern Dönemde İslâm Üzerine)*, *Arabiska myter och sagor (Arap Mitleri ve Hikâyeleri)* ve *Tusen och en natt (Binbir Gece)* gibi eserleri, akademik filolojiyle daha geniş okur çevresine seslenen yayıncılığı birlikte yürüttüğünü gösterir. Bar Hebraeus (İbnü'l-İbrî, ö. 1286) üzerine yaptığı çalışmalar da onun metin neşri ve dil araştırmalarındaki yerini güçlendirmiştir.²⁶¹

²⁵⁹ Gösta Vitestam, "Carl Axel Moberg", *Svenskt biografiskt lexikon* (Stockholm: Svenskt biografiskt lexikon, 1985–1987), 25/574; Carl Brockelmann, *Geschichte der arabischen Litteratur* (Leipzig: C. F. Amelangs Verlag, 1909), iii-iv; Bo Holmberg, "Moberg, Axel (1872-1955)", *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage*, ed. Sebastian P. Brock vd. (Piscataway, NJ: Gorgias Press, 2011), 293.

²⁶⁰ Vitestam, "Carl Axel Moberg", 25/574.

²⁶¹ Sebastian P. Brock, *Syriac Studies: A Classified Bibliography (1960-1990)* (Kaslik, Liban: Université Saint-Esprit, 1996), 15-16; Vitestam, "Carl Axel Moberg", 25/574; Karl Vilhelm Zetterstéen, "Moberg, Karl Axel", *Nordisk familjebok: Konversationslexikon och realencyklopedi*, ed. Th. Westrin (Stockholm, 1913), 18/767-768.

Moberg, özellikle Lund'da Zetterstéen'den gelen filolojik geleneği sürdürmüştür. Arapça ve Süryanice metinler üzerindeki titiz çalışmaları, İsveç'te İslâm ve Yakındoğu çalışmalarının teknik, dilsel ve kaynak merkezli yönünü kuvvetlendirmiştir. Moberg, Hz. Peygamber tasavvuruna doğrudan yön veren başlıca isimler arasında yer almaz. İsveç şarkiyatındaki önemi, İslâmî ve Yakındoğu kaynaklarının akademik yöntemlerle incelenmesini sağlayan Lund merkezli filolojik birikime yaptığı güçlü katkıdan gelir.²⁶²

2.2.3.5. Tor Andrae (1885-1947)

Tor Andrae, XX. yüzyılın ilk yarısında İsveç'te İslâm araştırmalarını Arapça, dinler tarihi, kaynak tenkidi ve din psikolojisiyle buluşturan başlıca araştırmacılardan biridir. 1885'te doğmuş, Uppsala Üniversitesi'nde semitik diller, edebiyat tarihi ve teoloji alanlarında öğrenim görmüştür. Söderblom'un çevresinde dinler tarihi alanında yetişmiştir. 1923'ten itibaren Stockholm'de akademik çalışmalar yürütmüş, 1927'de dinler tarihi profesörü olmuş ve 1929'da Uppsala Üniversitesi'nde profesörlüğe atanmıştır. 1932'de Svenska Akademien'e Söderblom'un ardından üye seçilmiş ve 1936'da Linköping piskoposu olmuştur. Bu eğitim ve görevler, Andrae'nin Arapça metin bilgisiyle dinî tecrübe, vahiy ve peygamberlik konularını bir arada ele alan yaklaşımını açıklar.²⁶³

Andrae'nin çalışmaları, İslâm'ın erken tarihi ile Hz. Peygamber'in şahsiyeti ve vahiy tecrübesi üzerinde yoğunlaşır. Din psikolojisi ve İslâm'ın Hristiyanlıkla ilişkisi de araştırmalarında önemli yer tutar. *Die Person Muhammeds in Lehre und Glauben seiner Gemeinde (Ümmetinın Öğreti ve İnancında Muhammed'in*

²⁶² Vitestam, "Carl Axel Moberg", 25/574.

²⁶³ "Andrae, Tor Julius Efraim", *Nordisk familjebok* (Malmö: Förlags AB Nordisk Familjebok, 1951), 1/515-516; William A. Graham, "Andrae, Tor Julius Efraim", *Religion in Geschichte und Gegenwart: Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft* (Tübingen: Mohr Siebeck, 1998), 1/469-470; Bekir Armağan, "Andrae, Tor Julias Efraim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), Ek-1/99-100.

Şahsiyeti), *Der Ursprung des Islams und das Christentum (İslâm'ın Kökeni ve Hristiyanlık)*, *Mystikens psykologi (Mistisizmin Psikolojisi)* ve *Muhammed: hans liv och hans tro (Muhammed: Hayatı ve İnancı)* başlıca eserleri arasında yer alır. 1912'de Hz. Peygamber'in vahiy tecrübesine dair rivayetler üzerine yaptığı çalışma, siyer malzemesini karşılaştırarak ve kaynak tenkidine başvurarak incelediğini gösterir. *Mystikens psykologi* ise dinî tecrübe, vecd, vizyon ve mistik hâller üzerine ilgisini derinleştirmiştir. Bu ilgi, daha sonra Hz. Peygamber biyografisinde kulanacağı din psikolojisi yaklaşımını hazırlamıştır.²⁶⁴

Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro* adlı biyografisinde Hz. Peygamber'in hayatındaki olaylarla birlikte vahiy tecrübesini, Kur'an metnini ve erken rivayetleri inceler. Mekke çevresi, Yahudi-Hristiyan geleneklerle temas ve Hz. Peygamber'in dinî şahsiyetinin oluşumu da bu incelemeye dâhildir. Andrae, Crusenstolpe, Tornberg ve Zetterstéen'den gelen Kur'an ve Hz. Peygamber anlatılarını kaynak tenkidi ve din psikolojisine daha yoğun biçimde başvurarak yeniden kurar. Eser, İsveç'te Hz. Peygamber biyografisinin Kur'an tercümelerindeki önsöz ve tanıtım metinlerinden müstakil, yöntemli ve etkili bir akademik siyer anlatısına dönüşmesinde rol oynayan başlıca metinlerden biridir.²⁶⁵

2.2.3.6. H. S. Nyberg (1889-1974)

H. S. Nyberg, XX. yüzyılın ilk yarısında İsveç'te semitik filoloji, İran araştırmaları ve Yakındoğu çalışmalarının önde gelen isimlerinden biridir. Uppsala'daki uzun ilmî faaliyeti, İsveç şariyatında uzmanlaşmanın ve çalışma disiplininin gelişmesine,

²⁶⁴ Tor Andræ, *Muhammed: hans liv och hans tro* (Stockholm: Hjalmarson & Höberg, 2008), 90-92, 96, 113, 135-136, 230-231; Tor Andræ, *Die Person Muhammeds in Lehre und Glauben seiner Gemeinde* (Stockholm: Uppsala universitet, Doktora Tezi, 1917), 3; Christer Hedin, *Tor Andrae och orientalismen* (Uppsala: Swedish Science Press, 2005), 39-40, 50-57.

²⁶⁵ Baftija, *Bilden av islam*, 18-25; Hjärpe, "Swedish Translations of the Qur'an", 14-15.

uluslararası akademik çevrelerle daha yakın ilişkiler kurulmasına katkı sağlamıştır.²⁶⁶

Nyberg, Uppsala'da Arapça, İran dilleri, dinler tarihi ve Yakındoğu metinleri üzerine çalışan bir çevre oluşturmuştur. Bu çevre, İsveç şarkiyatında tarihî ve filolojik araştırmaların farklı dil alanlarını kapsayacak biçimde genişlemesine katkı sağlamıştır. Nyberg'in çalışmaları özellikle İran dinleri, eski İran metinleri ve Yakındoğu kültür tarihi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu çalışmalar, İsveç'te filolojik uzmanlığı tarih, din ve kültür incelemeleriyle birleştiren bir akademik anlayışı temsil etmiştir.²⁶⁷

Nyberg'in İsveç oryantalizmi içindeki yerini anlamada, kurduğu ilmî çevre ve sonraki araştırmacılar üzerindeki etkisi tek tek eserlerinden daha açıklayıcıdır. Uppsala'daki filolojik birikimin dinler tarihi ve İran araştırmalarındaki devamı, Widengren (ö. 1996) gibi araştırmacıların çalışmalarında görülür. Bu bakımdan Nyberg'in Uppsala'daki çevresi, Andrae sonrasındaki dinler tarihi kuşağı için sağlam bir ilmî dayanak olmuştur.²⁶⁸

2.2.3.7. Geo Widengren (1907-1996)

Geo Widengren, XX. yüzyılda İsveç dinler tarihi ve şarkiyat çalışmalarının güçlü temsilcilerinden biridir. 1907'de Stockholm'de doğmuş, Stockholm ve Uppsala'da eğitim görmüştür. Akademik yönelişinde Andrae'nin etkisi erken dönemde hissedilmiştir. 1940'ta Uppsala Üniversitesi'nde Dinler Tarihi

²⁶⁶ Christopher Toll, "Henrik (H. S.) S. Nyberg", *Svenskt biografiskt lexikon* (Stockholm: Svenskt biografiskt lexikon, 1990–1991), 27/643; Geo Widengren, "Henrik Samuel Nyberg and Iranian Studies, in The Light of Personal Reminiscences", *Monumentum H.S. Nyberg II* (Leiden, The Netherlands: Brill, 1975), 419-420; Johann Christoph Bürgel, "Sigrid Kahle: H. S. Nyberg. En vetenskapsmans biografi", *Die Welt des Islams* 37/2 (1997), 246.

²⁶⁷ Toll, "Henrik (H. S.) S. Nyberg", 27/643; Bo Utas, "Henrik Samuel Nyberg, 28.XII.1889-9.II.1974: Minnesord vid Svenska Forskningsinstitutets i Istanbul årsmöte den 31 oktober 1974", *Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul: Meddelanden 1*, ed. Gunnar Jarring - Christopher Toll (Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul, 1976), 76-80.

²⁶⁸ Widengren, "Henrik Samuel Nyberg and Iranian Studies, in The Light of Personal Reminiscences", 419-420; Carlo Giovannini Cereti, "Nyberg, Henrik Samuel", *Encyclopaedia Iranica*, 20 Temmuz 2004.

ve Din Psikolojisi kürsüsüne atanmış ve 1973'e kadar bu görevi sürdürmüştür. Bu dönemdeki çalışmaları, Uppsala'da dinler tarihi araştırmalarının filolojik, tarihsel-eleştirel ve karşılaştırmalı yöntemlerle güçlenmesine katkı sağlamıştır.²⁶⁹

Widengren'in çalışmaları İran dinleri, Maniheizm, Gnostisizm ve Mandeizm üzerinde yoğunlaşmıştır. Fenomenoloji ve karşılaştırmalı dinler tarihi de çalışmalarında önemli yer tutar. Başlıca eserleri arasında *Religionens värld (Dinler Dünyası)*, *Religionens ursprung (Dinin Kökeni)* ve *Religionsphänomenologie (Din Fenomenolojisi)* yer alır. *The Great Vohu Manah and the Apostle of God (Büyük Vohu Manah ve Tanrı'nın Elçisi)*, *The Ascension of the Apostle and the Heavenly Book (Elçinin Miracı ve Gök-sel Kitap)* ve *Muhammad, the Apostle of God, and His Ascension (Tanrı'nın Elçisi Muhammed ve Miracı)* da bu eserler arasındadır. Bu eserlerde İslâm, İran, Sami ve Yakındoğu dinleriyle birlikte karşılaştırmalı bir dinler tarihi çerçevesinde ele alınır.²⁷⁰

Widengren, Andrae'den dinler tarihi duyarlılığını, metinlere verdiği önemi ve dinî tecrübeye açıklık kazandıran yaklaşımı devralmıştır. Nyberg'den aldığı İranistik alanındaki derin birikimi ve filolojik disiplini de bu mirasla birleştirerek daha geniş tipolojik ve karşılaştırmalı incelemelerde kullanmıştır. Widengren'in bu yaklaşımı, İsveç'te dinler tarihi, İranistik ve İslâm araştırmaları arasındaki geçişleri anlamak bakımından önemlidir.²⁷¹

Widengren uluslararası alanda da etkili olmuştur. International Association for the History of Religions (IAHR, Uluslararası Dinler Tarihi Derneği) bünyesinde görev almış, *Numen: International Review for the History of Religions* dergisiyle ilgili akademik faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyetler ve ulusla-

²⁶⁹ Göran Larsson, "Geo Widengren: A Portrait of a Swedish Historian of Religions", *The Legacy, Life and Work of Geo Widengren and the Study of the History of Religions after World War II*, ed. Göran Larsson (Leiden; Boston: Brill, 2021), 4-6.

²⁷⁰ Giovanni Casadio - Göran Larsson, "Geo Widengren's Bibliography", *The Legacy, Life and Work of Geo Widengren and the Study of the History of Religions after World War II*, ed. Göran Larsson (Leiden; Boston: Brill, 2021), 386-392; Anders Hultgård, "Widengren, Geo", *Encyclopaedia Iranica*, 2017.

²⁷¹ Larsson, "Geo Widengren: A Portrait", 4-6.

rarası dinler tarihi tartışmalarındaki yeri, İsveç şarkiyatının Avrupa'daki ve dünyadaki akademik çevrelerle bağıını güçlendirmiştir. Widengren'in ilmî faaliyeti üzerinden, Andrae'nin mirasının sonraki kuşaklara nasıl aktarıldığı ve İsveç'te İslâm'ı dinler tarihi açısından inceleyen çalışmaların hangi akademik çevrede sürdüğü izlenebilir.²⁷²

Widengren'e kadar ele alınan gelişmeler, İsveç şarkiyatının filoloji, dinler tarihi, İranistik ve karşılaştırmalı din araştırmaları alanlarında daha kurumsal bir nitelik kazandığını gösterir. XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu birikimin çeviri çalışmaları ve çağdaş İslâm araştırmalarıyla ilişkisi güçlenmiş, kamu tartışmaları ve Müslümanların İsveççe dinî anlatılarıyla da daha yakın temas kurulmuştur.

2.2.4. Geç Dönem İslâm Araştırmaları, Çeviri ve Eleştiri

İsveç'te İslâm araştırmaları, klasik şarkiyatın filoloji ve dinler tarihi birikimini yeni toplumsal şartlar içinde sürdürmüştür. Müslüman nüfusun artmasıyla birlikte İslâm, metinler ve tarihin yanı sıra yaşayan dinî pratikler, kamu tartışmaları, eğitim ve göç bağlamında da ele alınmaya başlamıştır. Bu dönemde bazı araştırmacılar klasik metin, çeviri ve dil çalışmalarını sürdürürken bazıları İsveç toplumunda Müslümanların görünürlüğü, Hz. Peygamber anlatıları ve İslâm'ın kamusal dili üzerine yoğunlaşmıştır.

2.2.4.1. Sigrid Kahle (1928-2013)

Sigrid Kahle, İsveç'te Doğu araştırmalarını kültür tarihi, çeviri, yayıncılık ve kamu tartışmalarıyla buluşturan isimlerden biridir. 1928'de doğan Kahle, H. S. Nyberg'in kızıdır. Uppsala mer-

²⁷² Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens årsbok 1996* (Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, 1996), 20-21, 38-40; Tim Jensen - Satoko Fujiwara, "Professor Geo Widengren, IAHR Vice-President 1950-1960, IAHR President 1960-1970, IAHR Honorary Life Member 1996", *The Legacy, Life and Work of Geo Widengren and the Study of the History of Religions after World War II*, ed. Göran Larsson (Leiden; Boston: Brill, 2021), 50.

kezli şarkiyat çevresiyle erken yaşlardan itibaren temas içinde bulunmuştur. Almanya, Pakistan, Hindistan, Irak ve başka ülkelerde edindiği kültürel ve toplumsal tecrübeler de akademik metinlerle birlikte Doğu toplumlarına bakışını şekillendirmiştir.²⁷³

Kahle'nin ilmî ve entelektüel çalışmaları, dar bir filolojik uzmanlıktan ziyade geniş kültürel ilgileriyle şekillenmiştir. Metinlerinde İslâm dünyası, kitap ve ilim kültürü, kültürel karşılaşmalar ve kamusal tartışmalar çoğu zaman bir arada işlenir. *H. S. Nyberg: En vetenskapsmans biografi* adlı çalışması, İsveç şarkiyatının önemli isimlerinden Nyberg'i kişisel geçmişi ve akademik çevresiyle birlikte ele alır. *Om boksamlingar och synen på islam* ise kitap koleksiyonları, İslâm dünyasında ilim ve kitap kültürü, Avrupa'nın İslâm'a bakışı ve oryantalist miras üzerine düşünmeye imkân verir. Said'in *Orientalism* eserinin İsveççe baskısına yazdığı "Orientalism i Sverige" başlıklı metin de Kahle'nin İsveç şarkiyatını daha geniş Avrupa tartışmaları içinde değerlendirdiğini gösterir.²⁷⁴

Kahle'nin İsveç oryantalizmindeki yeri, Hz. Peygamber hakkında müstakil bir anlatı kurmasından çok bu geleneğin geç dönemde nasıl hatırlandığı, savunulduğu ve tartışıldığıyla ilgilidir. Çalışmaları, klasik şarkiyat mirasının XX. yüzyıl sonunda kültürel hayata ve kamu tartışmalarına nasıl taşındığını anlamak için önemlidir. Bu bakımdan Kahle, Nyberg çevresinden gelen akademik birikim ile İsveç kamuoyundaki İslâm ve Doğu tartışmaları arasında bağ kurar.²⁷⁵

²⁷³ Shands, "Neither East Nor West", 5; Maria Sjöberg, "Sigrid Ida Mathilda Kahle", *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon* (Erişim 14 Temmuz 2026).

²⁷⁴ Sigrid Kahle, "Bok och bibliotek i islams värld och i mitt liv", *Om boksamlingar och synen på islam: två föredrag* (Umeå: Forskningsarkivet, Umeå universitet, 2007), 12-13, 24-27; Sigrid Kahle, "Hur Europa har betraktat islam från Marcus av Toledo till Oswald Spengler", *Om boksamlingar och synen på islam: två föredrag*, ed. Göran Larsson (Umeå: Forskningsarkivet, Umeå universitet, 2007), 39-41, 49-50; Kahle, "Orientalism i Sverige", 8, 12-13, 24-27; Sigrid Kahle, *H. S. Nyberg: En vetenskapsmans biografi* (Stockholm: Svenska Akademien, 2011); Gunilla Gren-Eklund vd., "Editorial Note", *Orientalia Suecana* 58 (2009), 6.

²⁷⁵ Kahle, "Orientalism i Sverige", 44-47, 51-52; Hübinette, "Orientalism Past and Present", 78; Sipan Hajo, *Orientalism i svensk media* (Högskolan i Gävle, Lissans Tezi, 2009), 4, 19.

2.2.4.2. Christopher Toll (1931-2015)

Christopher Toll, İsveç'te Kur'an tercümeleri, Arapça metinler, İslâmî kavramlar ve çağdaş İslâm araştırmaları açısından önemli isimlerden biridir. Stockholm'de doğmuş, Uppsala'da semitik, İranî ve Türk dilleri alanlarında eğitim almıştır. Klasik Arapça metinler, özellikle Yemenli âlim el-Hemdânî'nin (ö. 360/971'den sonra) altın ve gümüş hakkındaki eseri üzerine yaptığı çalışmayla tanınmıştır. Arap edebiyatı ve klasik metinler üzerine çalışmaları, onun sağlam filolojik birikimini gösterir. İsveççe İslâm terminolojisi ve Kur'an tercümelerine daha sonraki ilgisi de bu birikimle ilişkilidir.²⁷⁶

Zetterstéen'in Kur'an tercümesinin 1979 baskısına Toll'un eklediği açıklayıcı notlar, geç dönem İsveç Kur'an tercümesi geleneği açısından önem taşır. Hjärpe'nin açıklamasına göre, bu notlarda XX. yüzyıldaki araştırmalara ve daha sonraki Avrupa dillerindeki tercümelere yer verilmiştir. Hjärpe, notlardaki kaynak göndermelerinin bu baskının ilmi değerini koruduğunu da belirtir.²⁷⁷

Toll, Zetterstéen'in tercümesini Arapça metne bağlılığı ve erken dönem tefsir geleneğinden yararlanması bakımından değerli bulur. Yeni araştırmalarda Zetterstéen'den farklı yorumlanan âyetlerin az olduğunu belirtir. Bernström'ün tercümesiyle yaptığı karşılaştırmada da Zetterstéen'in filolojik yaklaşımını tercih eder.²⁷⁸

2.2.4.3. Jan Hjärpe

Jan Hjärpe, geç dönem İsveç İslâm araştırmalarının önde gelen isimlerinden biridir. Lund Üniversitesi çevresindeki ça-

²⁷⁶ Bo Utas, "Christopher Toll", *Dragomanen* 18 (2016), 4-6; Christopher Toll, *Den arabiska litteraturen* (Stockholm: Atlantis, 2002); J. N. Mattock, "Christopher Toll (ed. and tr.): Die beiden Edelmetalle Gold und Silber von al-Hamdânî. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Semitica Upsaliensia, 1.) 394 pp. Uppsala: Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, 1968. Sw. kr. 75.", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 33/2 (1970), 445-446.

²⁷⁷ Jan Hjärpe, "Svenska Koranöversättningar", *Svenskt översättarlexikon* (Erişim 06 Ekim 2026); Toll, "The translation of the Koran into Swedish", 212.

²⁷⁸ Toll, "The translation of the Koran into Swedish", 212, 214-215.

lışmaları, klasik şarkiyat birikimi ile çağdaş İslâm araştırmaları arasındaki geçişte önemli bir yer tutar. Hjärpe, İslâm'ı incelerken tarihî metinlerin yanı sıra modern Müslüman toplumların tecrübelerine, dinî hareketlere, kamu tartışmalarına ve İsveç'teki Müslüman varlığına da yer verir.²⁷⁹

Hjärpe'nin Hz. Peygamber anlatılarına ilgisi özellikle *Bilden av profeten (Peygamber Tasavvuru)* adlı çalışmasında belirginleşir. Hjärpe bu eserde Hz. Peygamber hakkında anlatılan rivayet ve hikâyeleri siyer, sünnet, peygamber örnekliliği ve Müslümanların nübüvvet tasavvuru açısından inceler. Önceki şarkiyat geleneğinde biyografi, kaynak tenkidi ve tarihsel açıklama öne çıkarken Hjärpe, Müslümanların Hz. Peygamber'i nasıl benimsediklerine ve ona atfettikleri dinî anlamlara ağırlık verir. Müslümanların farklı tarihî şartlarda onu nasıl yeniden anlattıklarını da değerlendirir.²⁸⁰

Hjärpe, Zetterstéen'in 1917 tercümesini Söderblom çevresi ve dinler tarihi programıyla ilişkilendirir. Tercümenin tarihsel-filolojik yöntemini ve hedeflediği okur kitlesini de ele alır. Andrae'nin Hz. Peygamber biyografisini ise kaynak tenkidi ve din psikolojisi açısından değerlendirir. Bu değerlendirmeler, İsveç'te Hz. Peygamber anlatılarının akademik yöntemlerle nasıl yeniden kurulduğunu anlamaya yardımcı olur.²⁸¹

²⁷⁹ Anders Ackfeldt - Jesper Petersen (ed.), *The Production and Consumption of Non-Muslim Islams* (Edinburgh University Press, 2025), 75-78; Larsson, "Geo Widengren: A Portrait", 27; Jan Hjärpe, "Tor Andrae and Geo Widengren: Perspectives and Purposes of the Study of the History of Religions", *The Legacy, Life and Work of Geo Widengren and the Study of the History of Religions after World War II*, ed. Göran Larsson (Leiden; Boston: Brill, 2021), 238, 248.

²⁸⁰ Jan Hjärpe, *Bilden av profeten: Berättelserna om Muhammed och deras funktion förr och nu* (Stockholm: Leopard Förlag, 2011), 7-9; Mohammad Fazlhassemi, "Olika perspektiv på profeten Muhammeds liv", *Signum: katolsk orientering om kyrka, kultur, samhälle* 1/2 (2012), 56-58; Göran Larsson, "Images of the Prophet Muhammad: Some New Books on the Sira Literature", *Temenos - Nordic Journal for the Study of Religion* 48/2 (2012), 233.

²⁸¹ Jonas Otterbeck, "What Did Jan Hjärpe Choose from the Islamic Basket? A Study of the Dominant Voice on Islam in Sweden, 1980-2000", *The Production and Consumption of Non-Muslim Islams*, ed. Anders Ackfeldt - Jesper Petersen (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2025), 70-72, 79-80.

2.2.4.4. Christer Hedin (1939-2022)

Christer Hedin, geç dönem İsveç dinler tarihi ve İslâm araştırmalarında Tor Andrae'nin mirasını yeniden ele alan isimlerden biridir. 1939'da doğmuş, dinler tarihi alanında çalışmış ve özellikle İslâm, din eğitimi, dinler arası ilişkiler ve İsveç'te Müslümanların kamusal görünürlüğü üzerine eserler vermiştir.²⁸²

Tor Andrae och orientalismen (Tor Andrae ve Oryantalizm), Hedin'in dikkat çeken çalışmalarından biridir. Bu çalışmada Hedin, Andrae'nin İsveç oryantalizmi içindeki yerini, kaynak kullanımını, din psikolojisine ilgisini ve Hz. Peygamber tasavvurunu daha sonraki bir dönemin bakışıyla değerlendirir.²⁸³

Hedin, Andrae hakkındaki değerlendirmesinin yanı sıra Kur'an, hadis, İslâm tarihi, İslâm-Batı ilişkileri ve İsveç'te Müslüman yaşamı üzerine de çalışmıştır. *Islam enligt Koranen (Kur'an'a Göre İslâm)*, *Islam enligt haditerna (Hadislere Göre İslâm)* ve *Islams historia (İslâm Tarihi)* gibi eserleri onun İslâm'ı metin, tarih ve modern toplum bağlamında birlikte ele aldığını ortaya koyar. Bu eserler içinde *Islam enligt haditerna*, hadisleri Hz. Peygamber'in hayatı, sözleri, fiilleri ve öğretisine ilişkin rivayetler olarak ele alır. Bu yönüyle eser, Hedin'in Hz. Peygamber anlatısına en doğrudan temas eden çalışmalarından biridir.²⁸⁴

²⁸² Christer Hedin, *Alla är födda muslimer: islam som den naturliga religionen enligt fundamentalistisk apologetik* (Stockholm: Verbum, 1988), 104-105, 111-112; Jafar Jafarnejad vd. (ed.), *Vägen till vetenskap 4: Svenska författare och svensk humaniora* (Stockholm: h:ström, 2010), 300-302.

²⁸³ Christer Hedin, "Nathan Söderbloms Uppfattningar Om Islam: Exempel På Svensk Orientalism", *Tidskrift För Mellanösternstudier* 1 (1997), 37; Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 25; Christer Hedin, "Islam på svenska: det tryckta ordet i tjänst åt Sveriges muslimer", *Blågul islam? Muslimer i Sverige*, ed. Ingvar Svanberg - David Westerlund (Falun: Nya Doxa, 1999), 215; Baftija, *Bilden av islam*, 4.

²⁸⁴ Christer Hedin, *Islam enligt haditerna* (Lund: Studentlitteratur AB, 2018), 9-13, 47-48; Christer Hedin, *Islam enligt Koranen* (Furulund: Alhambra, 1996); Christer Hedin, *Islams historia: tro och traditioner genom tiderna* (Stockholm: Dialogos, 2010); Christer Hedin, *Islam och västerlandet: möten, myter och motsättningar* (Stockholm: Dialogos, 2006).

Hedin'in İsveççe İslâmî yayınlara ve Müslümanların kendi dinî diline ilgisi de bu yaklaşımıyla bağlantılıdır. Geç dönem İsveç'te Hz. Peygamber, akademik anlatılarda çoğu zaman tarihsel bir şahsiyet olarak ele alınır. Müslümanların İsveççe yayınlarında ise vahiy alan son peygamber, ahlâkî rehber ve dinî hayatın merkezî şahsiyeti olarak anlatılır. Hedin'in çalışmaları, bu iki anlatı dili arasındaki farkları incelemeye imkân verir.²⁸⁵

Bu araştırmacıların çalışmaları, İsveç oryantalizminin seyahat ve diplomasiyle başlayan temaslardan metin ve tercüme çalışmalarına, ardından dinler tarihi ve çağdaş İslâm araştırmalarına uzanan gelişimini gösterir. Bu süreçte Hz. Peygamber tasavvuru, araştırmacıların bireysel kanaatleri, kurumlar, tercüme ve yayın faaliyetleri, akademik çevreler ve değişen toplumsal şartlarla birlikte şekillenir. Sonraki bölümde ele alınacak İsveççe Hz. Peygamber tasvirleri de bu geniş ilmi birikim içinde anlam kazanır. Kullanılan kavramlar, seçilen kaynaklar, kurulan biyografik çerçeveler ve Müslümanların geliştirdiği anlatı dili bu tarihsel birikimin farklı yönlerini açığa çıkarır.

²⁸⁵ Hedin, "Islam på svenska: det tryckta ordet i tjänst åt Sveriges muslimer", 225; Christer Hedin, "Muslim i Sverige. Några funderingar kring krav och förväntningar", *Minaret: Tidskrift för svensk muslimsk kultur* 1/1 (2001), 17-21; Christer Hedin, "Muslim Pilgrimage as Education by Experience", *Pilgrimages Today: Based on Papers Read at the Symposium on Pilgrimages Today Held at Åbo, Finland, on 19-21 August 2009*, ed. Tore Ahlbäck (Åbo: Donner Institute for Research in Religious and Cultural History, 2010), 172-173.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSVEÇÇE KAYNAKLARDA İSLÂM ve HZ. PEYGAMBER TASAVVURU: TEMSİL, TESİR ve DÖNÜŞÜM

3.1. Kaynaklarda İslâm ve Hz. Peygamber Tasavvuru

İsveççe literatürde İslâm ve Hz. Peygamber tasavvurunu incelemeye Kur'an tercümeleri ile siyer ve şemâil eserleri özellikle önemlidir. Kur'an tercümeleri, metnin hangi kavramlarla ve hangi bakışla sunulduğunu gösteren temel kaynaklardır. Siyer ve şemâil çalışmaları ise Hz. Peygamber'in hayatının, risâletinin, vahiy tecrübesinin ve ahlâkî örnekliğinin nasıl anlatıldığını incelemeye imkân verir. Bu kısımda önce bu iki kaynak grubu, ardından ansiklopediler, ders kitapları ve diğer yayınlarda yer alan Hz. Peygamber tasavvurları ele alınacaktır.

3.1.1. Ana Kaynaklarda İslâm ve Hz. Peygamber Tasavvuru

Bu kaynak grupları önce kendi özellikleri içinde ele alınacaktır. İslâm ve Hz. Peygamber hakkında kullandıkları kavramlar ve açıklamalar karşılaştırılarak metinler arasındaki süreklilikler ve farklılıklar değerlendirilecektir.

3.1.1.1. Kur'an Çevirilerinin Giriş, Ön Söz ve Dipnotlarında Hz. Peygamber Tasavvuru

İsveççe Kur'an çevirilerinde çeviri metninin yanında Hz. Peygamber'e ilişkin açıklamalar da yer alır. Özellikle XIX. yüzyılda ve XX. yüzyılın başlarında yayımlanan örneklerin giriş ve önsözleri, daha ilk sayfalarda Hz. Peygamber hakkında belirli bir anlatı kurar. Tarihî açıklamalar ve dipnotlar da bu anlatının parçasıdır. Hz. Peygamber bu metinlerde vahyi tebliğ eden peygamber olarak anılır. Öte yandan Kur'an'ın ortaya çıkışını

açıklayan tarihî bir şahsiyet ve metnin içeriğiyle ilişkilendirilen kurucu bir kişi olarak da sunulur. Dinin tarihî gelişimi açıklanırken de ona merkezî bir yer verilir. Bu yan metinler²⁸⁶ Kur'an'ı belirli bir bakış açısıyla okura sunar ve Hz. Peygamber tasavvurunun incelemek için güçlü bir kaynak grubu oluşturur.²⁸⁷

Çeviri geleneğinde Kur'an metninin önüne çoğu zaman Hz. Peygamber'in hayatını ve kişiliğini konu alan bir biyografi yerleştirilir. Kur'an'ı açıklamak üzere hazırlanan bu biyografi, peygamberin kim olduğu ve nasıl bir kişi sayılması gerektiği konusunda okura önceden belirlenmiş bir bakış sunar. Vahiy tecrübesi ve İslâm'ın tarihsel bağlamı da henüz Kur'an metnine geçilmeden bu bakışla açıklanır.²⁸⁸

İsveç'te Kur'an'a yönelik ilgi, tam İsveççe tercümelerden önce de akademik düzeyde izlenebilmektedir. 1792'de Uppsala Üniversitesi'nde A. Stolpe tarafından savunulan *Historiola litteraria Corani* başlıklı çalışmada Kur'an baskıları ve metin tarihi ele alınmıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında bu ilgi daha düzenli tercüme ve açıklama çalışmalarına dönüşmüştür. Carl Johan Tornberg'in İsveççe tercümesi, Zemahşerî (ö. 538/1144) ve Beyzâvî (ö. 685/1286) gibi klasik müfessirlerin tefsirlerinden, ayrıca Nöldeke, Gustav Weil (1808-1889), Aloys Sprenger (1813-1893) ve Sir William Muir (1819-1905) gibi Batılı araştırmacıların çalışmalarından yararlanır. Bu kaynak kullanımı, İsveç'te Kur'an araştırmalarının daha belirgin bir filolojik ve yorumlayıcı nitelik kazandığını gösterir.²⁸⁹

²⁸⁶ Bu kitapta “yan metin” kavramı, çeviri metninin etrafında yer alan başlık, önsöz, giriş, açıklama, dipnot ve benzeri unsurları ifade eder. Kavram, Gérard Genette'in ana metni okura sunan ve okuma biçimini yönlendiren unsurlar için kullandığı paratext kavramına dayanır. bk. Genette, *Paratexts*, 1-5.

²⁸⁷ Hjärke, “Swedish Translations of the Qur'an”, 13-15.

²⁸⁸ İsmail Dahia - Mohammed Belbacha, “Intercultural Dialogue and Qur'anic Translation Paratexts: A Critical Discourse Analysis”, *Journal of Translation and Language Studies* 6/2 (2025), 25-27, 37; Mohamed Erebi - Ali Alman, “Between Text and Commentary: Translator Intervention and Semantic Openness in English Translations of the Qur'an”, *Cogent Arts & Humanities* 13/1 (2026), 1-3, 5-6, 12-13.

²⁸⁹ Jonas Sidrén, *Historiola litteraria Corani, quam ... exhibent mag. Jonas Sidrén ... et Andreas Stolpe, Nericius. In audit. Gust. maj. d. XVI Maji MDCCXCII* (Upp-

Kur'an'ın bir peygamber biyografisiyle birlikte sunulması en açık biçimde Fredrik Crusenstolpe'nin 1843 tarihli çevirisinde görülür. Eserin başına yerleştirilen 158 sayfalık tarihî giriş, hacmi ve ele aldığı konular bakımından neredeyse bağımsız bir siyer metni niteliğindedir. Burada İslâm hakkında genel bilgi vermenin yanında Arap yarımadasının durumu, Hz. Peygamber'in hayatı, askerî mücadeleleri, evlilikleri, öğretisi ve tarih içindeki rolü geniş bir anlatı içinde sunulur.²⁹⁰ Crusenstolpe, Hz. Peygamber'i tıbbî ya da patolojik kategorilerle küçültmez, onu "büyük adam", "kanun koyucu" ve "devlet kurucu" gibi kavramlarla niteler. Bu tavır ilk bakışta daha saygılı görünebilir, ancak peygamberlik, vahiy ve tebliğ geri planda bırakılarak tarih yapan bir kurucu şahsiyetin dehası ve siyasî sezgisi üzerinden açıklanır.²⁹¹

Crusenstolpe vahyi, peygamberin hayal gücü, cesareti ve tarihsel şartlar karşısında verdiği cevaplarla açıklar. Kur'an'ı da bazı yerlerde onun şahsî ve siyasî ihtiyaçlarını karşılamak için her an başvurabildiği bir kaynak olarak sunar. Bu yerlerde Kur'an, vahyedilmiş bir metinden çok peygamberin kararlarını ve uygulamalarını meşrulaştıran bir araç gibi görünür. Evlilik ve hukuk konularında ise dört eş sınırını önceki uygulamalara göre bir daralma sayar ve adalet sağlanamadığında tek eşle yetinme hükmünü olumlu karşılar. Köle kadınlarla ilgili ifadeyi yeterince açık bulmaz ve bu belirsizliğin sonradan istismara zemin hazırladığını düşünür. Kısasta cana can ilkesinin özel intikamı sınırladığını kabul eder. Ancak diyet ile kısas arasındaki tercihin öldürülen kişinin yakınlarına bırakılmasını eleştirir.²⁹² Savaşları da çoğunlukla siyasî zorunluluklar ve iktidarı güçlendirme çabasıyla açıklar. Crusenstolpe'nin üslubu daha yumuşak görünse de bu anlatımda peygamberlik dünyevî şartlarla açık-

sala: Uppsala universitet, Doktora Tezi, 1792), 5-9; Roling, "Arabia in the Light of the Midnight Sun", 120; *Koranen*, 1874, vii-ix.

²⁹⁰ *Koran*, 1843, 3-10, 54-62, 89, 94, 154-158.

²⁹¹ *Koran*, 1843, iii, v, 12, 16, 19, 54.

²⁹² *Koran*, 1843, 48-52.

lanarak etkisizleştirilir. Hz. Peygamber esas olarak dönemin şartları içinde hareket eden kurucu bir lider olarak ele alınır.²⁹³

Carl Johan Tornberg'in 1874 tarihli çevirisi, aynı geleneği daha akademik bir görünüm altında sürdürür ancak kullandığı dil önceki örneklere göre daha serttir. Tornberg'in çalışması, Kur'an metnini aktarmanın yanında onu belirli bir açıklama ve yorum düzeni içinde sunar. Onun klasik tefsirlerden ve Batılı araştırmacıların çalışmalarından yararlanması esere ilk bakışta ilmî bir derinlik kazandırır, fakat açıklamalarda benimsenen yaklaşım, Hz. Peygamber'in hayatını, risâletini ve tarihî rolünü Kur'an'ın anlaşılmasında belirleyici hâle getirir. Crusenstolpe'de geniş bir tarihî giriş üzerinden kurulan peygamber anlatısı, Tornberg'in çalışmasında filolojik ve akademik bir biçim alır.²⁹⁴

Önsözün hemen ardından gelen geniş biyografi bölümü, hacmi ve kronolojik kurgusuyla bir siyer metni niteliğindedir. Bu bölüm, Theodor Nöldeke'nin 1863'te yayımlanan *Das Leben Muhammed's* adlı eserinin Tornberg tarafından yapılmış İsveççe tercümesidir. Biyografideki tarihî değerlendirmeler ve Hz. Peygamber hakkındaki hükümler Nöldeke'ye aittir. Tornberg ise bu metni İsveççeye çevirerek Kur'an tercümesinin başına yerleştirmiştir.²⁹⁵ Burada Kur'an'ı anlamak, Hz. Peygamber'in hayatına dair önceden kurulmuş bir anlatıya sahip olmayı gerektirir ve Kur'an bu biyografiye göre okunması beklenen tarihsel bir belge olarak sunulur. Vahiy de tıbbî ve psikolojik kategorilerle açıklanır. Nöldeke, rivayetlerdeki bedensel belirtileri epileptik veya benzeri nöbetlerle ilişkilendirir. Metin, sahtekârlık ithamını geri çeker gibi görünürken vahyi hastalık ve hezeyan dili içine yerleştiren tipik bir XIX. yüzyıl oryantalist anlatı kurar.²⁹⁶

²⁹³ *Koran*, 1843, i, 47-48, 52-53, 107-108, 110, 117, 127, 147.

²⁹⁴ *Koranen*, 1874, vii-xi.

²⁹⁵ *Koranen*, 1874, xi.

²⁹⁶ *Koranen*, 1874, 10 (biyografi bölümü); Theodor Nöldeke, *Das Leben Muhammed's: Nach den Quellen populär dargestellt* (Hannover: Carl Rümpler, 1863), 22-23; Hjärke, "Swedish Translations of the Qur'an", 11-13.

Nöldeke'nin anlatısında Mekke dönemi nispeten içtenlik, arayış ve samimiyetle, Medine dönemi ise kötüye doğru değişim, planlı hile, sertlik ve nefsanî arzuların artışıyla ilişkilendirilir. Vahiy hastalıklarla, Medine dönemi ahlâkî düşüşle açıklanır ve Kur'an bu değişimin belgesi gibi sunulur. Hz. Peygamber'i küçültme çabası, hastalık ve ahlâk üzerinden yürütülür.²⁹⁷

Herman Almkvist'in 1889 tarihli çalışmasında Hz. Peygamber tasavvuru, Crusenstolpe ve Tornberg'deki geniş biyografik anlatıdan daha kısa bir çerçevede kurulur. Burada ağırlık, Kur'an'ı tanıtırken kullanılan adlandırmalar ve açıklamalardadır. *Koranen: Muhammedanernas Bibel* başlığı, Kur'an'ı İsveçli okurun aşına olduğu Kitâb-ı Mukaddes merkezli kavram dünyasıyla ilişkilendirir. Bu tercih Kur'an'ı anlaşılır kılma çabasını taşırken, İslâm'ı ve Hz. Peygamber'i Hıristiyanlıkla karşılaştırmalı bir dil içinde ele alır.²⁹⁸

Almkvist kısa metninde Hz. Peygamber'in samimiyetini kabul eder ve eski "büyük sahtekâr" kalıbını geri plana iter. Peygamberlik tecrübesini ise psikolojik ve tıbbî sebeplerle açıklar. Epileptik nöbetler, hastalıklı ruh hâli ve içsel taşma bu açıklamaların başlıca unsurlarıdır. Böylece "yalancı peygamber" söylemi yerini "hastalıklı vizyoner" tasvirine bırakır. Ancak vahyin ilâhî kaynağını geri plana iten yaklaşım sürer. Almkvist'in anlatımında Yahudi bilgi çevresi ve "duyulan masallar" vurgusu da belirgindir. Kur'an kıssaları, Hz. Peygamber'in çevresinden aldığı unsurları hayal gücüyle yeniden işleminin ürünü gibi sunulur. Vahyin bağımsızlığını zayıflatan bu yaklaşımda Kur'an, tarihsel-kültürel malzemenin yeniden kurgulanışı gibi okunur.²⁹⁹

Almkvist'in Kur'an'ı sekülerleştiren yorumunda ahlâkî yargı dili de dikkat çekici ölçüde serttir. Hz. Peygamber'in kişiliğinde iyi kalplilik, sadelik ve gündelik hayatta tevazu gibi bazı olumlu yönler kabul edilir, buna rağmen ahlâkî büyüklük açıkça redde-

²⁹⁷ *Koranen*, 1874, 15-17.

²⁹⁸ Almkvist, *Koranen*, 1, 3-8.

²⁹⁹ Almkvist, *Koranen*, 6-13, 19, 28-30.

dilir. Özellikle Medine dönemi “kötüye doğru belirgin değişim” olarak anlatılır. Planlı hile, zaman zaman sertlik ve nefsanî arzuların artışı bu dönemin ayırıcı özellikleri gibi sunulur.³⁰⁰

K. V. Zetterstéen'in 1917 tarihli çevirisi ise biçim ve ton bakımından önceki örneklerden ayrılır. Önsöz ve giriş kısa tutulur, ağırlık filolojik açıklamalarla notlara verilir. Bu biçim, daha ölçülü ve daha az yönlendirici bir çeviri izlenimi verebilir. Zetterstéen, Hz. Peygamber'i kendi davasına içtenlikle inanan biri olarak gösterir, fakat aynı anda zor durumlarda “doğaçlama vahiy”e başvuran, hedefe ulaşmak için araçlar konusunda fazla titiz davranmayan pratik bir siyasetçi gibi sunar. Vahyin kökeni ise derin düşünceler, iç gerilimler ve çevreden sözlü olarak edilen bilgilerle açıklanır. Böylece açık itham azalır, fakat vahyin ilâhî oluşu yine dışarıda bırakılır.³⁰¹

Zetterstéen'in kısa, mesafeli ve filolojik görünen cümleleri, sert hükümleri daha az fark edilir hâle getirir. Crusenstolpe'de kurucu lider dili, Tornberg'in çevirdiği Nöldeke biyografisinde ve Almkvist'te tıbbî ve ahlâkî indirgeme daha açıktır. Zetterstéen'de benzer sonuçlara varılırken Kur'an'ın kendi iç bağlamı da geri plana itilir. Erken XX. yüzyılın akademik dili, önceki kaba oryantalist çizgiyi daha ince ve ölçülü kavramlarla sürdürür. Zetterstéen'in metni de bu yaklaşımın bir örneğidir. Metnin kısalığı, hükmün daha mesafeli, kesin ve otoriter bir dille verilmesine yarar.³⁰²

Zetterstéen, Alak sûresinin ilk emri için 1908'de yayımlanan seçkide “Förkunna”, yani “duyur” karşılığını kullanır. 1917 tercümesinde ise “Läs upp”, “oku” veya “sesli oku” karşılığını ana metne alır ve diğer ihtimalleri açıklama notlarında tartışır.³⁰³

³⁰⁰ Almkvist, *Koranen*, 8-13, 28-30.

³⁰¹ *Koranen*, 1917, iii-v, ix-xv, 545; Hjærpe, “Swedish Translations of the Qur'an”, 13-15.

³⁰² *Koranen*, 1917, v-vi, ix-xxix.

³⁰³ Nathan Söderblom (ed.), “Ur Koranen”, çev. Karl Vilhelm Zetterstéen, *Främmande religionsurkunder i urval och öfversättning. Andra afdelningen: Ur Avesta och Koranen samt efterkanoniska skrifter från mazdareligionen och islam i Persien* (Stockholm: Hugo Gebers Förlag, 1908), 2/789; *Koranen*, 1917, 477, 548.

Bu değişiklik, kelimeye yakın bir tercümede de mütercimmin muhtemel anlamlar arasında tercih yaptığını gösterir.

Bu çeviriler, Kur'an'ı farklı peygamber anlatılarıyla birlikte sunar. Crusenstolpe ile Tornberg'de biyografik anlatı neredeyse müstakil bir siyer metnine yaklaşır, Almkvist'te ise uzun bir biyografi yerine adlandırma, başlık ve kavramsal sunum öne çıkar. Zettersteen'de geniş tarihî girişlerde açık biçimde görülen yönlendirme, kısa ve akademik bir önsözün daha özlü diline taşınır.³⁰⁴

Bu metinlerde açık itham dili geri çekildikçe, onun yerini daha açıklayıcı ve daha akademik görünen bir üstünlük dili alır. Hz. Peygamber kimi zaman büyük bir kurucu, kimi zaman dinî dehaya sahip bir şahsiyet, kimi zaman tarihsel şartların ve psikolojik tecrübenin şekillendirdiği bir kişi olarak ele alınır. Bu yaklaşım ilk bakışta daha dengeli görünse de vahiy çoğu zaman ilâhî hitap olarak kavranmak yerine psikoloji, hayal gücü, sözlü aktarım, tarihsel etkileşim veya toplumsal yönlendirme gücü üzerinden açıklanır. Kur'an da bu yaklaşımda vahyedilmiş metin olma vasfından uzaklaştırılıp Hz. Peygamber'in zihinsel, siyasî veya dinî tecrübesini yansıtan bir belge gibi okunur.³⁰⁵

İsveççe Kur'an çevirilerinin giriş, önsöz ve dipnotları ile müstakil siyer metinleri arasında keskin bir sınır çizmek güçleşir. Aynı anlatım kalıpları, bir sonraki başlıkta ele alınacak müstakil siyer ve şemâil literatüründe daha açık ve daha sistemli biçimde izlenebilecektir.

3.1.1.2. Siyer ve Şemâil Literatüründe Hz. Peygamber Tasavvuru

Siyer ve şemâil türü metinler, Hz. Peygamber tasavvurunun en yoğun biçimde kurulduğu kaynaklar arasında yer alır. Bu metinler, Hz. Peygamber'in hayatını anlatmanın yanında onun

³⁰⁴ Hjärpe, "Swedish Translations of the Qur'an", 10-15; *Koran*, 1843, 48-55; *Koranen*, 1874, i-xi, 13-20; *Koranen*, 1917, iii-v.

³⁰⁵ Almkvist, *Koranen*, 6-13, 28-30; *Koranen*, 1874, 29-32; *Koranen*, 1917, iii-v, ix-xv.

hangi yönleriyle hatırlanacağını, hangi kavramlarla tanıtılacağını ve hangi değerlerle ilişkilendirileceğini de belirler. Bu kitapta siyer kavramı, Hz. Peygamber'in hayatını, tebliğ sürecini, hicretini, mücadelelerini, bir topluluk oluşturmalarını ve liderliğini konu alan metinleri ifade eder. Şemâil ise onun bedenî görünüşünü, ahlâkını, gündelik hayatını, vakarını, tevazusunu, merhametini ve örnekliğini öne çıkaran anlatı geleneğine işaret eder. Siyer ve şemâil literatürü, bu anlatılar aracılığıyla Müslüman geleneğin ve araştırmacıların Hz. Peygamber'i nasıl anladığını da gösterir.³⁰⁶

İsveç'te siyer ve şemâil metinlerinde Hz. Peygamber'in tarihî şahsiyetine ilişkin anlatılar, İslâm hakkında verilen hükümlerle yakından ilişkilidir. Batı'daki birçok İslâm araştırmasında da Hz. Peygamber, İslâm'ı anlamak için başvurulmuş temel şahsiyet olarak ele alınmıştır. Böyle bir yaklaşımda dinin mahiyeti çoğu zaman onun kişiliği, tecrübesi ve söylemi üzerinden açıklanır. Siyer eserleri de İslâm'ın kökeni, özgünlüğü ve değeri hakkında hüküm verilen temel metinler hâline gelir.³⁰⁷

İsveççe literatürde bu alanın en güçlü örneği Tor Andrae'nin *Muhammed: hans liv och hans tro* (*Muhammed: Hayatı ve İnancı*) adlı çalışmasıdır. Andrae, Kur'an çevirilerinin giriş ve önsözlerinde de karşılaşılan Hz. Peygamber anlatılarını müstakil bir biyografi içinde ele alır.³⁰⁸

İsveççe ve İsveç'le ilişkili siyer ve şemâil çalışmalarında Hz. Peygamber için kullanılan kavramlar, öne çıkarılan özellikleri ve bunların nasıl yorumlandığı birlikte incelenecektir. İnceleme üç kaynak grubuna dayanır. Bu üç gruptaki kaynaklar, içeriklerinin yanı sıra yöntemleri, kelime seçimleri ve anlatı biçimleriyle Hz. Peygamber tasavvuruna nasıl yön verdikleri açısından da incelenecektir. İlk gruba, Hz. Peygamber'in hayatını ve şahsiyetini doğrudan konu alan siyer ve biyografi metinleri oluşturur. Bu metinlerdeki Hz. Peygamber tasavvurunu de-

³⁰⁶ Hjärpe, *Bilden av profeten*, 17-19.

³⁰⁷ Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 55-57.

³⁰⁸ Hjärpe, "Swedish Translations of the Qur'an", 15-16.

ğerlendiren akademik çalışmalar ikinci grupta yer alır. Kur'an çevirilerinin önsözleri ve dipnotları ise doğrudan siyer türüne dâhil olmasalar da Hz. Peygamber'i okura belirli bir bakışla sunmaları bakımından üçüncü grubu oluşturur.³⁰⁹

3.1.1.2.1. Tor Andrae'nin İsveç'te Siyer Yazımındaki Yeri

Andrae'nin biyografisinin önemi, yaygın biçimde okunmasından ziyade Hz. Peygamber'in hayatını müstakil ve sistemli bir biyografide ele alış biçiminden kaynaklanır. Crusenstolpe, Tornberg ve Zetterstéen'in çeviri önsözleri ve biyografik girişlerinde Kur'an çoğu zaman biyografik açıklamanın temel malzemesi olarak kullanılır. Andrae aynı malzemeyi yoğun bir kaynak tenkidi ve din psikolojisiyle birlikte okur.³¹⁰

Andrae'yi önceki İsveççe Hz. Peygamber anlatılarından ayıran üç özellik vardır.³¹¹ Hz. Peygamber'i "sahte peygamber", "düzenbaz" ya da "yalancı" gibi kaba ithamlarla ele almaktan uzak durur.³¹² Biyografide olayların kronolojik aktarımının yanında kaynak eleştirisine ve din psikolojisine yer verir.³¹³ Peygamberlik tecrübesini doğrudan hastalıkla açıklamak yerine ciddi ve samimi bir dinî yaşantı olarak anlamaya çalışır.³¹⁴ Açık küçümseme geri çekilirken vahiy, psikoloji, tarihsel çevre ve karşılaştırmalı dinler tarihiyle açıklanan bir tecrübe olarak sunulur. Andrae böylece eski ithamların dayandığı açıklama kalıplarını daha ölçülü ve ikna edici bir akademik dille sürdürür.³¹⁵

³⁰⁹ Armağan, *Tor Andrae'nin Eserlerinde Hz. Muhammed*, x-xi, 259; Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 55-57.

³¹⁰ Hjärpe, "Swedish Translations of the Qur'an", 14-15; Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 25.

³¹¹ Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 28-33, 50-56; Hjärpe, *Bilden av profeten*, 5-9.

³¹² Southern, *Western Views of Islam in the Middle Ages*, 3-13; Özcan Hıdır, *Batı'da Hz. Muhammed İmajı* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2020), 207-208, 401-402.

³¹³ Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 28-33; Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 96, 113, 135-136.

³¹⁴ Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 96, 113, 135-136; Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 50-56.

³¹⁵ Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 28-33, 50-56; Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 96, 113, 135-136.

Andrae'nin İsveç'te siyer yazımındaki öneminin bir başka nedeni, Hz. Peygamber'in şahsiyetini İslâm'ı yorumlamada belirleyici kabul etmesidir. Batı'da uzun süre etkili olan eğilim, İslâm'ı anlamak için Hz. Peygamber'in kişiliğine yönelmek ve dinin değerini onun şahsiyetinden hareketle tartmaktır. Andrae'nin biyografisi bu eğilimi daha gelişmiş bir dil ve yöntemle sürdürür. Eserde vahyin mahiyeti, Kur'an'ın kökeni, İslâm'ın ahlâk anlayışı ve dinî tecrübenin yapısı Hz. Peygamber'in şahsiyeti üzerinden tartışılır. Hz. Peygamber biyografisi, bu yolla İslâm'ın mahiyetine ilişkin geniş bir değerlendirme niteliği kazanır ve dinin bütününe yorumlamaya yarayan ana başvuru metni hâline gelir.³¹⁶

Önceki metinlerde görülen Medine'de ahlâkî kırılma vurgusuna karşılık Andrae, Mekke ile Medine dönemlerini peygamberlik anlayışı bakımından bir süreklilik içinde ele alır. Bununla birlikte tarihsel ve dinî etkiler, siyasî hesap ve şahsî zaaf üzerinde duran açıklamaları da aynı akademik dille yeniden kurar.³¹⁷

3.1.1.2.2. Tor Andrae'nin Siyerinde Hz. Peygamber Tasavvuru

Tor Andrae'nin *Muhammed: hans liv och hans tro* adlı eserinde siyer kaynaklarının kullanılışı, Hz. Peygamber'in samimiyetini ve dinî yaşantısının yoğunluğunu ciddiye alan bir anlatıya yön verir.³¹⁸ Andrae, İbn İshak (ö. 151/768), İbn Sa'd (ö. 230/845) ve Buhârî (ö. 256/870) tarafından aktarılan vahyin başlangıcına dair rivayetleri karşılaştırır ve bu rivayetlerin zaman içinde nasıl bir peygamberlik anlatısına dönüştüğünü göstermeye çalışır. Erken rivayetleri, Kur'an'ın üslubunu, Mekke toplumunun dinî ortamını, Yahudi-Hiristiyan geleneklerle teması ve Hz. Peygam-

³¹⁶ Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 25.

³¹⁷ Hjärpe, "Swedish Translations of the Qur'an", 14-15; Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 25.

³¹⁸ Hjärpe, "Swedish Translations of the Qur'an", 15-16; Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 55-57.

ber'in iç dünyasını birbirini tamamlayan açıklama unsurları olarak ele alır.³¹⁹ Rivayetlerin birbirleriyle ilişkisini ve hangi dinî ihtiyaca cevap verdiğini de inceler. Tarihsel güvenilirliklerine ihtiyatla yaklaşmasına rağmen, aynı metinlerdeki ayrıntılardan Hz. Peygamber'in ruhsal yapısına ve vahiy tecrübesinin niteliğine dair sonuçlar çıkarır.³²⁰

Andrae, Hz. Peygamber'in tecrübesini doğrudan patolojiye, özellikle epilepsi türünden bir hastalığa indirgeyen açıklamaları reddeder. Ona göre vahiy psikolojik açıdan güçlü, sahici ve sarsıcı bir dinî tecrübedir.³²¹ Vahiy anlatılarında aktarılan ayrıntıları, Hz. Peygamber'in kişiliğine ilişkin önceden kurduğu psikolojik çerçeveye göre seçer ve yorumlar.³²²

Andrae, bu yaklaşımla bağlantılı olarak Kur'an'ı Hz. Peygamber'in iç dünyasını ve dinî gelişimini açıklayan insanî bir belge gibi okur.³²³ Âyetler, Hz. Peygamber'in korkularını, kararlarını, umutlarını, iç gerilimlerini ve tarihsel mücadelesini yansıtan veriler gibi kullanılır. Kur'an'ın metin değeri korunurken ilâhî söz oluşu açıklamada belirleyici kabul edilmez.³²⁴

Andrae, vahyin içeriğini açıklarken Hz. Peygamber'in yaşadığı tarihsel ve dinî çevreye de başvurur. Onun metninde Sûryani ve Nesturî Hristiyanlık, birçok dinî motifi kaynağı olarak ele alınır. Andrae, kıyamet sahneleri ile cennet ve cehennem dinini Doğu Hristiyan çevreleriyle ilişkilendirir. Ölüm sonrası ruh anlayışı, bazı ibadet biçimleri ve özellikle "elçi" fikri için de aynı bağ kurar. Andrae, İslâm'ı önceki geleneklerin bütünüyle kopyalandığı bir din olarak sunmaz. İslâm'ın özgünlüğünü, mevcut dinî unsurların Hz. Peygamber'in kişiliğinde yeni bir bütünlük

³¹⁹ Andræ, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 89-96, 136.

³²⁰ Hjärpe, "Swedish Translations of the Qur'an", 15-16; Andræ, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 90-92.

³²¹ Andræ, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 92-96, 136.

³²² Andræ, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 135-136, 230-231; Armağan, *Tor Andræ'nin Eserlerinde Hz. Muhammed*, 85-86; Hedén, *Tor Andræ och orientalismen*, 39-40.

³²³ Andræ, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 92-95, 98-104.

³²⁴ Andræ, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 93-96, 228, 232.

kazanmasıyla açıklar. Hz. Peygamber'e bu unsurları dönüştüren ve birleştiren bir rol verir.³²⁵

Andrae, Hz. Peygamber'in hayatını tarihsel etkiler, bilinçaltı süreçler ve psikolojik yapı üzerinden açıklarken Hz. İsa'ya geldiğinde bu yöntemi aynı yoğunlukta uygulamaz. Hristiyanlık aynı ölçüde sorgulanmaz, fakat İslâm'ı değerlendirmede ölçü alınır. Yöntemin iki peygambere eşit biçimde uygulanmaması, bilimsel görünen açıklamanın tarafsızlığını zedeler.³²⁶

Andrae'nin peygamber tasavvurunda hesap ve kıyamet korkusu belirgin bir yer tutar. Mekke dönemini çoğu zaman insanları uyan, sarsan ve yaklaşan hüküm gününü haber veren bir tebliğ üzerinden okur. Bazı pasajlarda Allah'ın nimetlerine karşılık minnet ve sorumluluk duygusunun insanı dinî davranışa yöneltmede önemli olduğunu kabul eder, fakat anlatısında korku ağır basar. Hz. Peygamber, daha çok hüküm günü korkusuyla harekete geçen bir uyarıcı olarak görünür.³²⁷

Aynı eğilim ahlâk yorumunda da görülür. Andrae, iyi davranışı ve dindarlığı yer yer şükür ve sorumluluk duygusuyla ilişkilendirse de pratik ahlâkı açıklarken ödül ve cezaya daha fazla ağırlık verir. Rahmetin ve sevginin davranışlara yansımaları ikinci planda kalır. Bu yaklaşım, Andrae'nin İslâm tasavvuruna sert ve kasvetli bir görünüm kazandırır, dinî yükümlülükleri öne çıkarır.³²⁸

Mekke-Medine ayrımı, Andrae'nin siyerinde merkezî bir yer tutar. Andrae, Medine'yi Mekke'de başlayan peygamberliğin toplumsal ve siyasî bir düzene kavuştuğu dönem olarak görür, bu dönemin siyasî ve askerî yönünü de vurgular. Bedir, Hudeybiye ve Benî Kurayza örneklerinde strateji, hesap, disiplin ve güç kullanımını öne çıkarır. Hz. Peygamber bu anlatıda vahiy

³²⁵ Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 124-128, 130-131, 136, 140-155; Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 44-49, 55-56.

³²⁶ Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 55; Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 113-114.

³²⁷ Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 98-105, 114-115, 125-127, 136; Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 50-56.

³²⁸ Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 114-116.

taşıyan kişi olmanın yanında askerî ve siyasî düzen kuran bir lider olarak görünür. Bu tasvirde uzun vadeli hedefleri için kısa vadeli tavizleri göze alabilir ve gerektiğinde sert kararlar verir. Andrae'nin "teokratik hükümdar" nitelemesi de peygamberliği siyasî-teolojik bir liderlik kalıbı içine yerleştirir.³²⁹ Böylece otorite kuran ve düzen sağlayan liderlik, nübüvvetin rahmet ve hidayet boyutunun önüne geçer.³³⁰

Andrae'nin tarihsel bağlamı dikkate alma çağrısı, verdiği ahlâkî hükümlerle uyumsuz. Andrae, birkaç yerde modern ahlâk ölçüleriyle yedinci yüzyıl Arabistan'ını yargılamamak gerektiğini söyler. Fakat evlilikler, harem, bazı siyasî kararlar ve Benî Kurayza gibi örneklerde bu ilkeye yeterince bağlı kalmaz. "Şüpheli", "tam ahlâkî seviyeye ulaşmayan", "dürüstlük ve ahlâkî cesaret eksikliği" gibi ifadelerle söz konusu olaylar hakkında ahlâkî hükümler verir. Hz. Peygamber'in siyasî ve ailevî kararlarını değerlendirirken Avrupa merkezli ahlâk ölçülerine başvurur.³³¹

Andrae, yer yer İsveççe "islam" (İslâm) ve "muslim" (Müslüman) kelimeleri yerine "muhammedanism" ve "muhammedan" ifadelerini kullanır.³³²

3.1.1.2.3. Tor Andrae'nin Siyer Yazımına Eleştirel Bir Yaklaşım

Bu kitapta Tor Andrae'nin *Muhammed: hans liv och hans tro* adlı eserinin Geo Widengren tarafından düzenlenmiş metni kullanılmıştır. Widengren, 1930 tarihli ilk baskının dilini güncellemiş, bazı ifadelerin tonunu yumuşatmış ve kimi yerlere eklemeler yapmıştır. Özellikle son bölümde belirginleşen Hıristiyan yorumunu da yeniden düzenlemiştir. Bu müdahaleler,

³²⁹ Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 216, 222-223, 243-244; Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 26-27.

³³⁰ Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 216, 222-223, 243-244; Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 26-27.

³³¹ Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 208, 241, 243; Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 55-56.

³³² Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 55-56.

Andrae'nin Hz. Peygamber'e dair sert hükümlerini, Hz. İsa ile kurduğu karşılaştırmaları ve eserin sonunda şekillenen peygamber tasvirini doğrudan etkiler. İlk baskıya yaygın biçimde erişilememesi, sonraki baskıların ve araştırmaların aktardığı Andrae tasvirini de değerlendirmeyi gerektirir. Bu nedenle Andrae'nin görüşleriyle editörün bu görüşleri okura sunuş biçimi birlikte incelenmelidir.³³³

Türkiye'de Tor Andrae ve eserleri üzerine yapılan en kapsamlı çalışmalardan biri Bekir Armağan'ın doktora tezidir. Armağan, Andrae'nin hayatını, eserlerini ve Hz. Peygamber'e dair görüşlerini Türkçe akademik literatüre tanıtır. Vahiy, Kur'an ve siyer kaynaklarına ilişkin görüşlerini sistemli biçimde tasnif eder. Hz. Peygamber'in şahsiyeti ve siyasî faaliyetlerine ilişkin değerlendirmelerinin yanı sıra Andrae'nin tarihî tenkit yöntemi hakkındaki görüşlerini de inceler. Bu görüşleri İslâmî kaynaklar ışığında ele alan çalışma, Andrae'nin hangi konuda ne söylediğini ve görüşlerinin klasik siyer kaynaklarıyla nasıl karşılaştırılabileceğini görmek bakımından değerli bir başvuru kaynağıdır.³³⁴

Bu kısımda Andrae'nin Hz. Peygamber'i anlatırken kullandığı kelimelere, vahyi açıklama biçimine ve yöntemine odaklanılacaktır. Kaynak tenkidi ile din psikolojisinin nübüvvet hakkındaki hükümlerde nasıl belirleyici hâle geldiği incelenecektir. Tek tek siyer olaylarına ilişkin değerlendirmeler, İsveç oryantalizminin dili, yöntemi ve akademik otoritesiyle ilişkisi içinde ele alınacaktır.³³⁵

Andrae'nin Hz. Peygamber'in samimiyetini ve yaşadığı dinî tecrübenin ciddiyetini kabul etmesi,³³⁶ vahyin ilâhî kaynağını

³³³ Hjärpe, "Tor Andræ and Geo Widengren", 239-240, 243-247; Göran Larsson, "Geo Widengren and the Non-Confessional Academic Study of Religions in Sweden: A Disciplinary History", *Secular Studies* 7/1 (2025), 112-113.

³³⁴ Armağan, *Tor Andrae'nin Eserlerinde Hz. Muhammed*, i-vii, x-xi.

³³⁵ Hjärpe, "Tor Andræ and Geo Widengren", 239-240, 243-247; Larsson, "Geo Widengren and the Non-Confessional Academic Study of Religions in Sweden", 111-113.

³³⁶ Andræ, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 47-52.

açıklama dışında bırakmasına engel olmaz.³³⁷ İslâm inancında vahiy, Allah'ın peygamberine gönderdiği ilâhî kelâmdır. Kur'an, Allah'ın insanla vahiy yoluyla, perde arkasından veya bir elçi göndererek konuştuğunu bildirir.³³⁸ Kur'an ayrıca Hz. Peygamber'in kendi hevâsından konuşmadığını, kendisine vahyedileni tebliğ ettiğini bildirir.³³⁹ Klasik siyer ve hadis kaynakları ilk vahiy anlatısında Cebrâil'in aracılığını ve vahyin ağırlığını öne çıkarır, Hz. Peygamber'in bu hitabı dışarıdan gelen ilâhî bir emir olarak tecrübe ettiğini aktarır.³⁴⁰ Andrae'nin psikolojik açıklaması ise vahyin anlam merkezini ilâhî hitaptan Hz. Peygamber'in iç dünyasına kaydırır.³⁴¹

Andrae'nin kendisi de rivayetlerden doğrudan psikolojik sonuç çıkarmanın güçlüğünü kabul eder.³⁴² Buna rağmen hangi rivayetin daha makul, hangi yorumun daha inandırıcı sayılacağını çoğu zaman psikolojik ölçütlerle belirler.³⁴³ Metni anlamaya yardımcı olan psikoloji, böylece vahyin mahiyeti hakkında hüküm veren temel ölçüye dönüşür.³⁴⁴

İslâmî ilimlerde vahyin Hz. Peygamber üzerinde ağırlık, sarsıntı ve derin bir etki meydana getirdiği bilinir.³⁴⁵ Bu anlatılar vahyi insanî bilinç süreçlerine indirgemek için aktarılmaz, vahyin ciddiyetini gösterir.³⁴⁶ Andrae ise aynı anlatılardan hareketle vahyin nasıl yaşandığını açıklarken onun kaynağı ve ma-

³³⁷ Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 69, 95-107.

³³⁸ *Kur'an-ı Kerîm Meâlî*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), eş-Şûrâ 42/51.

³³⁹ en-Necm 53/3-10, et-Tekvîr 81/19-23.

³⁴⁰ Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *el-Câmi'u'l-müsnedü's-sahihu'l-muhtasar min umûri Resûlillâh sallallahu aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih: Sahîhu'l-Buhârî*, ed. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Riyad: Dârü's-Selâm, 1419), "Bed'ül-vahy", 3.

³⁴¹ Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 135-136, 230-231.

³⁴² Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 48-49.

³⁴³ Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 48-49.

³⁴⁴ Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 94, 107.

³⁴⁵ el-Müzzemmil 73/5; el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, "Bed'ül-vahy", 2.

³⁴⁶ el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, "Bed'ül-vahy", 2; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, ed. Ahmet Vanhoğlu vd. (İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005-2011), el-Müzzemmil 73/5'in tefsiri.

hiyeti hakkında da hüküm verir. Bir tecrübenin insanda nasıl yaşandığını açıklamak, kaynağını ve mahiyetini belirlemek için yeterli değildir.³⁴⁷

Andrae'nin ikinci temel problemi, vahyin ve Kur'an'ın içeriğini açıklarken benzerlik ile bağımlılık arasında yeterli ayırım yapmamasıdır. İslâm'ın ortaya çıktığı coğrafyanın Yahudilik ve Hristiyanlıkla temasını, ortak dinî unsurların bu çevrelerden devralındığı yönünde yorumlar. Kur'an, kendisini önceki vahiyleri doğrulayan ve onların hakikatini yeniden teyit eden bir kitap olarak sunar.³⁴⁸ Bu bağlamda ortaklık, aynı ilâhî hakikatin farklı zamanlarda tekrar bildirilmesi anlamı taşır. İlk vahiy anlatısında Varaka b. Nevfel'in Hz. Peygamber'in tecrübesini önceki peygamberlere gelen Nâmûs ile ilişkilendirmesi de bu süreklilik fikrini destekler.³⁴⁹ Bu anlatıda Hristiyanlık, yeni vahyi tanıyan ve tasdik eden bir şahitlik olarak yer alır. Andrae ise vahiyler arasındaki sürekliliği tarihsel bağımlılık yönünde yorumlar. Ortak unsurları belirlemek tarihsel dikkatin bir sonucu olabilir, ancak benzerlik tek başına bağımlılığı kanıtlamaz. Andrae'nin bu ortaklığı peygamberliğin bağımsızlığını zayıflatacak biçimde kullanması, bir yorum tercihidir.³⁵⁰

Kur'an'ı insanî bir belge gibi okuyan bu indirgemeci yaklaşım, siyer ile vahiy arasındaki ilişkiyi tersine çevirir. İslâmî anlayışta siyer, vahyi ve peygamberliği anlamaya yardım eder. Andrae'de ise vahiy metni Hz. Peygamber'in şahsiyetini açıklamak için kullanılır. Kur'an, Allah'ın kelâmı, hidayet rehberi ve risâletin delili olma konumundan uzaklaştırılarak risâletin psi-

³⁴⁷ Yusuf Şevki Yavuz, "Vahiy", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 42/440-443; Yusuf Şevki Yavuz, "Nübüvvet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2007), 33/279-285.

³⁴⁸ Âl-i İmrân 3/3; el-Mâide 5/48; Yûnus 10/37.

³⁴⁹ el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, "Bed'ü'l-vahy", 3; Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm el-Himyârî el-Meâfirî İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, ed. Mustafa es-Sekkâ vd. (Kahire: Şirket Mektebet ve Matbaat Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduhu, 1375), 1/238.

³⁵⁰ Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 130-131, 144.

kolojik çözümlemesine malzeme hâline gelir. Kur'an'ın Allah'a nispetini geri plana iten bu okuma, İslâmî çerçeve açısından ciddi bir yöntem problemi doğurur.³⁵¹

Andrae'nin *"fruktan"* (korku) ve *"gudsfruktan"* (Tanrı korkusu) ifadelerine verdiği ağırlık, dinî tecrübeyi yorumlama biçimindeki bir başka sorunu gösterir. İnzâr, yani uyarı, Kur'an'ın ve nübüvvetin temel boyutlarından biridir. Bununla birlikte Kur'an, Hz. Peygamber'i uyarıcı vasfıyla beraber müjdeleyici ve "âlemlere rahmet" olarak da takdim eder.³⁵² Kur'an'da nimet, yaratılışın iyiliği, Allah'ın lütfu, insanın yeryüzündeki konumu ve bütün bunlara şükürle karşılık verme çağrısı güçlü bir yer tutar. Andrae'nin korkuyu belirleyici kılması, Kur'an'ın bu dengeli dilini daraltır. Andrae, Hz. Peygamber'in tebliğindeki hidayet, rahmet, tezkir, tebşir ve Allah'a yönelik çağrısını geri planda bırakır. Bu yüzden yorumu, İslâmî metinlerin bütünlüğü bakımından eksik ve tek yönlüdür.³⁵³

Bu tek yönlülük, Hz. Peygamber'in ahlâkî örnekliği konusunda da kendini gösterir. Kur'an, Hz. Peygamber'i "üsve-i hasene" olarak tanımlar ve onun "yüce bir ahlâk üzere" bulunduğunu bildirir.³⁵⁴ Şemâil ve hadis literatürü de onun merhametini, tevazusunu, aile hayatındaki nezaketini, insanlara karşı yumuşaklığını ve adaletini merkezî özellikler olarak aktarır.³⁵⁵ Andrae de yer yer bu özelliklere değinir, Hz. Peygamber'in cazibesini, insan kazanma gücünü ve dinî ciddiyetini kabul eder. Ancak evlilikler, harem ve bazı siyasî kararlar hakkında Avrupa merkezli ölçülerle verdiği hükümler, İslâmî kaynakların sunduğu geniş rahmet, adalet ve hikmet anlayışını geri planda bırakır.

³⁵¹ Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 169-170.

³⁵² el-Enbiyâ 21/107; el-Ahzâb 33/45-46; Sebe' 34/28.

³⁵³ Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 105, 114-115; Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 50-56.

³⁵⁴ el-Ahzâb 33/21; el-Kalem 68/4.

³⁵⁵ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *eş-Şemâ'ilü'l-Muhammediyye*, ed. Muhammed Ahmed Hallâk (Beyrut: Dârü İhyâ'it-Türâsî'l-Arabî, ts.), "Bâb mâ câ'e fî tevâzu'i Rasûlillâh", 189-194; "Bâb mâ câ'e fî hulûki Rasûlillâh", 195-202; "Bâb mâ câ'e fî hayâ'i Rasûlillâh", 203-206.

Hız. Peygamber'in ahlâkî örnekliliği de bazı biyografik olaylara ilişkin bu hükümlerle tartiřmalđ hâle getirilir.³⁵⁶

Andrae, önceki bazı oryantalistlerde görülen "Mekke'de samimi peygamber, Medine'de yozlaşmış devlet adamđ" şeklindeki kaba kopuş modelini geri plana iter.³⁵⁷ Bununla birlikte Medine döneminine ilişkin açıklamalarında siyasi liderliğe verdiği ağırlık,³⁵⁸ risâletin toplumsal hayata yansıyan yönünü risâletin kendisini açıklayan ana ölçüye dönüştürür.³⁵⁹ İslâmî siyer gele-neğinde Medine, vahyin hukuk, toplum, adalet ve ümmet hayatı içinde karşılık bulduğu dönemdir.³⁶⁰ Bedir, Uhud, Hendek ve Hudeybiye gibi olaylar siyasi basiret ve stratejiyle birlikte sabır, tevekkül, istişare, ilâhî yardım, imtihan ve adalet bağlamında anlaşılır.³⁶¹ Andrae ise bu olayları ađırlıklđ olarak liderlik, strateji ve güç kullanımı ačíından değerlendirir.³⁶² Medine dönemini bu gözlemlerle açıklamasđ, dönemin anlamını daraltır.³⁶³

"Muhammedanism" ve "muhammedan" adlandırmaları, İslâm'ın kendisini adlandırma biçimini gölgeler. Din doğrudan Hız. Peygamber'in şahsına bağlanırken vahye dayanan tevhid anlayışı ve Hız. Peygamber'in vahyi tebliğ eden elçi konumu geri plana çekilir. Dönemin dilinde yer alan bu kelimeler, Andrae'nin metninde de İslâm'ın nasıl anlaşılacağını belirleyen etkili bir yorum aracına dönüşür.³⁶⁴

Andrae, Hız. Peygamber'i sahtekâr diye damgalayan eski itham dilinden uzaklaşır ve onu anlamaya çalışır, fakat nübüvveti, Kur'an ve sünnetteki peygamberlik anlayışından uzaklaştırarak modern dinler tarihi ve din psikolojisiyle açıklar. Vahiy, risâlet ve nebevî örneklik bu açıklamalar içinde yeniden tanımlanır.

³⁵⁶ Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 208, 241, 243.

³⁵⁷ Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 186-187.

³⁵⁸ Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 187-189, 216.

³⁵⁹ Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 216, 222-223.

³⁶⁰ el-Ahzâb 33/21; el-Feth 48/29.

³⁶¹ el-Enfâl 8/5-19; Âl-i İmrân 3/121-179; el-Ahzâb 33/9-27; el-Feth 48/1-3, 18-29; İbn Hişâm, *es-Süretü'n-nebeviyye*, 1/620, 626-627; 2/106-107, 222, 231, 317-318.

³⁶² Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 216, 222-223, 243-244.

³⁶³ Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 243-244.

³⁶⁴ Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 55-57.

Bu nedenle eseri, İsveç oryantalizminde eski polemik dilinden akademik temsil diline geçişin en güçlü örneklerinden biridir.

3.1.1.3. İsveç Ansiklopedilerinde İslâm ve Hz. Peygamber Tasavvuru

Ansiklopediler, modern yayın ve eğitim hayatında güvenilir başvuru kaynakları olarak özel bir yere sahiptir.³⁶⁵ Kur'an çevirileri ve siyer metinlerinde ayrıntılı biçimde ele alınan Hz. Peygamber'in hayatı, ansiklopedilerde kısa tanımlar ve özet bilgilerle sunulur. Bu maddeler, İsveç'te İslâm'ın ve peygamberliğin geniş okur kitlesine hangi kavramlarla tanıtıldığını gösterir. *Nordisk familjebok* ve *Svensk uppslagsbok*, İsveç'in köklü ansiklopedik başvuru eserleri arasındadır.³⁶⁶ Bu eserlerdeki kavram tercihleri, oryantalist yorumların geniş okur kitlesine aktarılmasında etkilidir.³⁶⁷

Bu kısımda Hz. Peygamber'i tanımlamak için seçilen kavramlara ve vahiy, Kur'an ve peygamberlik arasında kurulan ilişkiye odaklanılacaktır. Bir ansiklopedi maddesinin kavramları, örnekleri ve karşılaştırmaları, verdiği bilginin nasıl yorumlanacağını yönlendirir.³⁶⁸

İsveç ansiklopedilerinde Hz. Peygamber için kullanılan "religiönsstiftare" (din kurucusu) adlandırması uzun süre varlığını

³⁶⁵ Börjesson vd., "Matching and Linking Entries", 1-3.

³⁶⁶ Herman Almkvist, "Muhammed I. Mohammed", *Nordisk familjebok: Konversationslexikon och realencyklopedi* (Stockholm, 1887), 11/426-432; "Muhammed I. Mohammed", 18/1277-1280; Hjärpe, "Islam"; Åkesson, "Koranen"; Åkesson, "Muhammed"; Börjesson vd., "Matching and Linking Entries", 1; Sveriges riksdag, *Riksdagens protokoll 1975/76:110* (27 Nisan 1976), 35; Anders Eriksson, "Artiklar på Wikipedia: Låt studenterna skriva på riktigt", *Hållbart läarskap: universitetsundervisning i förändring: Proceedings från Humanistiska och teologiska fakulteternas pedagogiska inspirationskonferens 2020*, ed. Sara Santesson - Katarina Mårtensson (Lund: Lunds universitet, Humanistiska och teologiska fakulteterna, 2021), 88-89.

³⁶⁷ Almkvist, "Muhammed I. Mohammed", 11/427-432; Gunnar Olinder, "Islam", *Svensk uppslagsbok*, ed. Gunnar Carlquist (Malmö: Svensk uppslagsbok A.-B., 1932), 14/61-62.

³⁶⁸ Klaus Krippendorff, *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology* (Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2004), 24-27, 39-45.

korur. *Nordisk familjebok*'un birinci, üçüncü ve dördüncü baskıları bu kullanımın örnekleri arasındadır.³⁶⁹ Aynı ansiklopedide Hz. Peygamber'in Tanrı tarafından "sändebud och profet" (elçi ve peygamber) olarak seçildiğine inandığı da belirtilir.³⁷⁰ "Din kurucusu" ifadesinin tek başına kullanılması, nübüvvetin reddedildiğini göstermez.³⁷¹ *Nordisk familjebok*'un incelenen "Muhammed" maddelerindeki peygamberlik anlayışı, vahiy açıklamaları, ahlâkî hükümler ve siyasî liderlik vurgusu birlikte değerlendirildiğinde anlaşılır. Dördüncü baskıda bu unsurların bir araya gelişi, Hz. Peygamber'in tarihsel kuruculuğuna ve toplumsal düzen kurma rolüne belirgin bir ağırlık verir.³⁷²

Kur'an, Hz. Peygamber'i Allah'tan vahiy alan bir elçi olarak tanıtır.³⁷³ Risâlet görevinin esası, Allah'tan gelen bu hitabı insanlara tebliğ etmektir.³⁷⁴ Ansiklopedi maddelerinde "religionsstiftare" adlandırması, vahyin psikolojik açıklaması ve siyasî önderlik vurgusuyla birleştiğinde tarihsel kuruculuk fikri güçlenir. Peygamberlik, bu anlatıda bir dinî hareketin doğuşu ve topluluğun örgütlenmesi üzerinden

³⁶⁹ Almkvist, "Muhammed l. Mohammed", 11/426-432; Herman Napoleon Almkvist, "Muhammed el. Mohammed", *Nordisk familjebok: Encyklopedi och konversationslexikon*, ed. Verner Söderberg (Stockholm: Nordisk Familjebok Aktiebolag, 1929, incelenen nüsha: 1944 yeniden basımı), 14/397-400; "Muha'mmed el. Moha'mmed", *Nordisk familjebok: Encyklopedi och konversationslexikon*, ed. S.-E. S. Bergelin - Per Collinder (Malmö: Förlagshuset Norden AB, 1956), 15/339-340.

³⁷⁰ Almkvist, "Muhammed l. Mohammed", 11/427-428; "Muha'mmed el. Moha'mmed", 15/339-340. 1887 baskısında Hz. Muhammed'in kendisini "Tanrı tarafından O'nun elçisi ve peygamberi olarak seçilmiş" gördüğü ifade edilir. Dördüncü baskıda da onun "sändebud och profet" (elçi ve peygamber) olarak seçildiğine dair aynı çizgi korunur.

³⁷¹ Almkvist, "Muhammed l. Mohammed", 11/426-427; Almkvist, "Muhammed el. Mohammed", 14/397-400; "Muha'mmed el. Moha'mmed", 15/339-340.

³⁷² "Muha'mmed el. Moha'mmed", 15/339-340. Bu baskıda Hz. Peygamber'in "arabisk religionsstiftare" olarak tanımlanması ve ardından hayatının dinî tecrübe, topluluk kurma, savaş, siyaset ve düzenleme başlıklarıyla özetlenmesi, metnin nübüvvet merkezinden ziyade tarihsel kuruculuk ekseninde kurulduğunu gösterir.

³⁷³ el-Mâide 5/67; en-Nahl 16/44; Yavuz, "Vahiy", 42/440-443.

³⁷⁴ el-Mâide 5/99; er-Ra'd 13/40; Yavuz, "Nübüvvet", 33/279-285.

açıklanır.³⁷⁵ Bu oryantalist yorum, Hz. Peygamber'in risâle-tini ansiklopedinin kurucu şahsiyet tanımı içinde değerlendirerek İslâm'ın vahiy ve tebliğ anlayışını geri plana iter.³⁷⁶

Nordisk familjebok'un 1887 ve 1913 baskılarında vahiy tec-rübesi hastalıkla ilişkilendirilir.³⁷⁷ “Epileptiska anfall” (epileptik nöbetler) ifadesi bu açıklamanın bir örneğidir. Hastalık anlatısı üçüncü baskının incelenen 1944 yeniden basımında da sürer, dördüncü baskının 1956 basımında ise bu anlatıya yer verilmez.³⁷⁸ Buna karşılık “fromma svek” (dindarca hile) ifadesi incelenen dört sürümde de korunur. Bu ifadeyle bazı vahiylerin Hz. Peygamber'in davranışlarını haklı göstermek için kullanıldığını ileri sürülür.³⁷⁹ Böylece ilk baskılarda hastalık açıklamasıyla birlikte görülen ahlâkî şüphe, dördüncü baskıda da varlığını

³⁷⁵ Yavuz, “Nübüvvet”, 33/279-285; Yavuz, “Vahiy”, 42/440-443; “Muha'mmed el. Moha'mmed”, 15/339-340.

³⁷⁶ Said, *Orientalism*, 2-6, 63-67, 120-122, 201-203. Said burada oryantalizmi sadece Doğu hakkında bilgi üretimi olarak görmez, Doğu'yu belirli temsil kategorileri içinde kuran bir söylem düzeni olarak ele alır. Bu çerçevede ansiklopedik adlandırma, masum bir bilgi aktarımı olmaktan çıkıp okurun yorumunu yönlendiren bir temsil biçimi hâline gelir.

³⁷⁷ Almkvist, “Muhammed l. Mohammed”, 11/427-428; “Muhammed l. Mohammed”, 18/1275-1276. Bu iki baskıda Hz. Peygamber'in vahiy tecrübesi, ilâhî hitap merkezli bir nübüvvet dili yerine dinî coşku, ruhsal sarsıntı, hastalık ve halüsinasyon eksanlı bir açıklama çerçevesine yerleştirilir.

³⁷⁸ Almkvist, “Muhammed l. Mohammed”, 11/427-428; “Muhammed l. Mohammed”, 18/1275-1276. 1887 baskısında “Det var från början något sjukligt i hans upprörda själstillstånd, och denna sjuklighet, som yttrade sig i epileptiska anfall...” (“Başlangıçtan itibaren onun sarsılmış ruh hâlinde hastalıklı bir yön vardı ve epileptik nöbetler şeklinde ortaya çıkan bu hastalıklılık...”) ifadesi yer alır. 1913 baskısında da aynı çizgi korunarak vahiy tecrübesi “sjukligt” (“hastalıklı”) ve “epileptiska anfall” (“epileptik nöbetler”) diliyle açıklanır. Üçüncü ve dördüncü baskılar için ayrıca bk. Almkvist, “Muhammed el. Mohammed”, 14/397-398; “Muha'mmed el. Moha'mmed”, 15/339-340.

³⁷⁹ Almkvist, “Muhammed l. Mohammed”, 11/427-428; “Muhammed l. Mohammed”, 18/1275-1276. Her iki baskıda da Hz. Peygamber'in bazı “vahiylerini” “fromma svek” yani dindarca hile bağlamında kullandığını ileri sürülür. Bu ifade, vahiy anlatısını psikolojik açıklamanın ötesinde ahlâkî şüphe alanına taşır. Üçüncü ve dördüncü baskılar için ayrıca bk. Almkvist, “Muhammed el. Mohammed”, 14/397-398; “Muha'mmed el. Moha'mmed”, 15/339-340.

sürdürür.³⁸⁰ Bu yorumlar, vahyi Allah'tan gelen hitap olarak kabul eden İslâmî anlayıştan ayrılır ve vahyin kaynağını Hz. Peygamber'in yaşantısı ve davranışları üzerinden açıklamaya yönelir.³⁸¹

Vahyi hastalıkla açıklayan yaklaşım, peygamberler arasında kurulan kıyasla birlikte değerlendirilmelidir. 1887 baskısındaki “Han var sâledes ingen bedragare i vanlig mening; men ... kan han icke ... jåmföras med Gamla testamentets stora profeter” cümlesinde Hz. Peygamber'in alışılmış anlamda bir aldatıcı olmadığı belirtilir. Ardından onun mânevî yücelik bakımından Eski Ahit'in büyük peygamberleriyle karşılaştırılamayacağı ileri sürülür. Peygamberliğin ölçüsünü Hristiyan geleneğinin benimsediği Eski Ahit örnekleri belirler. Bu Hristiyan merkezli kıyas, Hz. Peygamber'in mânevî konumunu dışarıdan belirlenen bir ölçüye tâbi tutar ve dinî gelenekler arasında bir hiyerarşi kurar.³⁸²

İslâm'ın ve Kur'an'ın kaynağına ilişkin açıklamalar da bu yaklaşımın bir parçasıdır. *Svensk uppslagsbok*'un birinci baskısında İslâm öğretisi büyük ölçüde Yahudi ve Hristiyan unsurların bir araya getirilmesiyle açıklanır.³⁸³ *Nordisk familjebok*'un 1913 baskısında da Kur'an'ın içeriği, Hz. Peygamber'in Yahudilerle temasları ve Hristiyan anlatılarıyla ilişkilendirilir.³⁸⁴ Bu yorumlarda Hz. Peygamber, önceki dinî malzemeyi toplayıp düzenleyen tarihsel bir şahsiyet olarak öne çıkar. Eleştiri, dinî

³⁸⁰ Almkvist, “Muhammed l. Mohammed”, 11/427-428; Said, *Orientalism*, 63-67, 120-122, 201-203.

Ansiklopedi maddesinde Hz. Peygamber'in vahiy tecrübesinin tıbbî ve ahlâkî hükümlerle açıklanması, Said'in eleştirdiği temsil anlayışı bakımından değerlendirilebilir.

³⁸¹ el-Müzzemmil 73/5; en-Necm 53/3-5; eş-Şûrâ 42/51; el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahih*, “Bed'ül-vahy”, 2; Yavuz, “Vahiy”, 42/440-443; Yavuz, “Nübüvvet”, 33/279-285.

Kur'an âyetleri ve ilk vahiy rivayetleri, vahyi ağır, sarsıcı ve insanı kuşatan bir tecrübe olarak tasvir eder. *Nordisk familjebok*'un erken baskılarında ise bu sarsıcılık, vahyin ilâhî kaynağını gölgeleyen patolojikleştirici bir açıklama kalıbına dönüşür.

³⁸² Almkvist, “Muhammed l. Mohammed”, 11/427-428.

³⁸³ Olinder, “İslam”, 14/61-62.

³⁸⁴ “Muhammed l. Mohammed”, 18/1275-1276.

gelenekler arasındaki temasın araştırılmasına değil, bu temasın İslâm'ın doğuşunu ve Kur'an'ın içeriğini açıklayan belirleyici dayanak hâline getirilmesine yöneliktir. Böyle bir açıklama, risâletin ilâhî kaynağını geri plana iter ve peygamberliği önceki dinî mirasın yeniden düzenlenmesine indirger.³⁸⁵

Ansiklopedik anlatıda Hz. Peygamber'in şahsiyeti hakkındaki doğrudan ahlâkî hükümler de verilir. *Nordisk familjebok*'un üçüncü ve dördüncü baskılarındaki "rent etisk synpunkt" (salt ahlâkî bakış açısından) ifadesi bu değerlendirmeye örnektir.³⁸⁶ Bu iki baskının "Muhammed" maddelerinde Hz. Peygamber'in bu bakımdan büyük bir insan sayılamayacağı ileri sürülür. Aynı anlatı, ona atfettiği ahlâkî eksiklikleri yaşadığı dönemin ve toplumun şartlarına bağlar ve onu dünya tarihinin en dikkate değer şahsiyetleri arasında görür. Bu anlatı biyografik bilgiyi karakter yargısıyla birleştirir. Hz. Peygamber'in ahlâkî şahsiyeti, İslâm'ın peygamberlik anlayışından bağımsız olarak madde yazarının benimsediği ahlâk ölçüsüne göre değerlendirilir.³⁸⁷

Medine döneminin anlatımında siyasî ve askerî liderlik öne çıkar. *Nordisk familjebok*'un birinci ve dördüncü baskılarındaki "krigisk politik" (savaşçı siyaset) ve "underkastelse" (boyun eğme) ifadeleri, hicret sonrasını siyasî gücün artışı ve askerî faaliyetler üzerinden anlatır. Medine dönemi hukukî ve siyasî açıdan düzen kurucu bir mahiyet taşır. Burada sorgulanan, ansiklopedi maddelerinin bu yönleri verdiği belirleyici ağırlıktır. Hz. Peygamber'in mânevî rehberliği metinde yer alsa da siyasî ve askerî liderlik vurgusu, vahiy, ümmet, adalet, ahlâkî dönüşüm ve toplumsal sorumluluk boyutlarını geri plana iter. Medine dönemindeki faaliyetleri, bu anlatıda büyük ölçüde güç ve otorite ilişkileri içinde açıklanır.³⁸⁸

³⁸⁵ Olinder, "İslam", 14/61-62; "Muhammed l. Mohammed", 18/1275-1276.

³⁸⁶ Almkvist, "Muhammed el. Mohammed", 14/399; "Muha'mmed el. Moha'm-med", 15/340.

³⁸⁷ Almkvist, "Muhammed el. Mohammed", 14/399; "Muha'mmed el. Moha'm-med", 15/340.

³⁸⁸ Almkvist, "Muhammed l. Mohammed", 11/429-430; "Muha'mmed el. Moha'm-med", 15/339-340.

H. Peygamber'in nasıl tanıtıldığını anlamak için "Muhammed", "Allah", "İslâm" ve "Kur'an" maddelerini birlikte okumak gerekir. Bir maddede Hz. Peygamber din kurucusu olarak tanıtılırken, başka bir maddede Allah "den muhammedanska religionens namn på det högsta väsendet" (Muhammedî dinin en yüce varlık için kullandığı ad) şeklinde tanımlanır. Kur'an ise "muhammedanismens heliga urkund" (Muhammedanizmin kutsal belgesi) olarak verilir.³⁸⁹ "Din kurucusu" tanımıyla Allah ve Kur'an maddeleri arasındaki bu ilişki, oryantalist yorumun farklı maddelere nasıl yayıldığını gösterir.³⁹⁰

Ansiklopedilerde "religionsstiftare" (din kurucusu), "profet" (peygamber) ve "sändebud" (elçi) adlandırmalarının yanında "varnare" (uyarıcı), "underkastelse" (boyun eğme) ve "obetingad hängivelse" (koşulsuz adanmışlık) ifadeleri de yer alır.³⁹¹ İncelenen maddelerin bir bölümünde "din kurucusu" ifadesine eşlik eden psikolojik açıklamalar, siyasî liderlik vurgusu ve ahlâkî hükümler, Hz. Peygamber'in tarihsel kuruculuk rolünü güçlendirirken nübüvvetin ilâhî boyutunu geri plana iter.³⁹² Bazı maddelerde kullanılan "profet" (peygamber) ve "Guds sändebud" (Tanrı'nın elçisi) unvanları da Hz. Peygamber'i önceki dinlerden yararlanan bir kurucu ve siyasî önder olarak tanıtan tarihsel açıklamanın içinde yer alır.³⁹³

"Varnare" (uyarıcı) ifadesinin İslâmî gelenekte açık bir karşılığı vardır. Kur'an'da peygamberlerin nezîr ve münzir vasfı önemli bir yer tutar. *Svensk uppslagsbok*'un ikinci baskısındaki

³⁸⁹ "Allâh", *Nordisk familjebok: Encyklopedi och konversationslexikon* (Malmö: Förlagshuset Norden AB, 1951), 1/320-321; "Koran", *Nordisk familjebok: Encyklopedi och konversationslexikon* (Malmö: Förlagshuset Norden AB, 1953), 12/687.

³⁹⁰ "Allâh", 1/320-321; "Koran", 1953, 12/687; Olinder, "Islam", 14/61-62.

³⁹¹ "Muha'mmed el. Moha'mmed", 15/339-340; Axel Moberg, "Islam", *Svensk uppslagsbok*, ed. Gunnar Carlquist - Josef Carlsson (Malmö: Förlagshuset Norden AB, 1955), 14/707-708.

³⁹² Almkvist, "Muhammed el. Mohammed", 14/397-399; "Muha'mmed el. Moha'mmed", 15/339-340.

³⁹³ Almkvist, "Muhammed l. Mohammed", 11/426-427; "Muha'mmed el. Moha'mmed", 15/339-340.

“İslam” maddesinde Hz. Peygamber’in uyarıcılığı, özellikle kıyamet ve ceza korkusuyla ilişkilendirilir, ilgili pasajda ebedî sadetden de söz edilir. Maddenin devamında Allah’ın merhameti, bağışlayıcılığı ve hidayeti anlatılsa da Hz. Peygamber’e ayrılan pasajda korku ve hüküm dili öne çıkar. İslâmî bir sıfatın kullanımı ile anlatıda öne çıkarılan peygamber tasavvuru arasındaki fark bu örnekte açıkça görülür.³⁹⁴

Nordisk familjebok’un dördüncü baskısında İslâm, “hän-givenhet åt Gud” (Allah’a bağlılık) diye açıklanır. Aynı maddede dinin Hz. Peygamber tarafından kurulduğu ve önceki dinî geleneklerden unsurlar taşıdığı da ileri sürülür. *Svensk uppslagsbok*’un ikinci baskısındaki “obetingad hängivelse” (koşulsuz adanmışlık) ifadesi ise vahye iman, ilâhî emirlere itaat ve Allah’a güvenle birlikte açıklanır. Aynı maddede Medine dönemi anlatılırken “underkasta sig Muhammed” (Muhammed’e boyun eğmek) ifadesi kullanılır. Burada Allah’a bağlılık ile Hz. Peygamber’in siyâsî otoritesine itaat farklı bağlamlarda ele alınır. Bu ayrım, dinî teslimiyet ile siyâsî bağlılığın anlatıda nasıl ilişkilendirildiğini anlamak bakımından önemlidir.³⁹⁵

“Muhammedanism”, “muhammedansk religion” (Muhammedî din) ve “muhammedanismens heliga urkund” (Muhammedanizmin kutsal belgesi) gibi ifadeler de İslâm’ın nasıl adlandırıldığını gösterir.³⁹⁶ Eski Avrupa yayınlarından devralınan bu adlandırmalar, İslâm’ı kendi adıyla anmak yerine Hz. Peygamber’in adına bağlayan Avrupa merkezli bir kavram düzeyini sürdürür.³⁹⁷ Bu tercih, Müslümanların Allah’ın vahyini

³⁹⁴ Moberg, “Islam”, 14/707-708; Gunnar Olinder, “Kora’nen”, *Svensk uppslagsbok*, ed. Gunnar Carlquist - Josef Carlsson (Malmö: Förlagshuset Norden AB, 1950), 16/849-850.

³⁹⁵ “Islam”, *Nordisk familjebok: Encyklopedi och konversationslexikon*, ed. S.-E. S. Bergelin - Per Collinder (Malmö: Förlagshuset Norden AB, 1953), 11/168; Moberg, “Islam”, 14/707-708.

³⁹⁶ “Koran”, 1953, 12/687; Olinder, “Islam”, 14/61-62.

³⁹⁷ “Muhammadans”, *The Oxford Dictionary of World Religions*, ed. John Bowker (Oxford: Oxford University Press, 1997), 663; H. A. R. Gibb, *Mohammedanism: An Historical Survey* (New York; Oxford: Oxford University Press, 1962), 1-2.

ve tevhid ilkesini merkeze alan din anlayışını geri plana iter³⁹⁸ ve okurda İslâm'ın "Muhammed'in dini" olduğu düşüncesini uyandırabilir.³⁹⁹ Hristiyanlığın Hz. İsa'ya nispetle adlandırılmasına alışkın Batı dillerinin aynı modeli İslâm'a uygulaması, bu isimlendirmedeki Hristiyan merkezli bakışı gösterir.⁴⁰⁰ "İslâm" ve "Müslüman" adlarının yanında Avrupa yayın geleneğinde yerleşmiş dışarıdan bir adlandırma öne çıkar.⁴⁰¹ Bu kelimeler tercihleri, Hz. Peygamber ile İslâm arasındaki ilişkinin nasıl anlaşılacağını da etkiler.⁴⁰²

Svensk uppslagsbok'un ikinci baskısındaki "Kora'nen" maddesinde "Muhammed trodde sig ... mottaga" (Muhammed'in ... aldığını düşündüğü) ifadesi kullanılır. Vahyin ilâhî kaynağına ilişkin kabulü Hz. Peygamber'e atfeden yazar, tecrübeyi dışarıdan açıklayarak peygamberliğin hakikat iddiasıyla arasına mesafe koyar. Buradaki anlatım, doğrudan hastalık veya hile isnadından ayrı değerlendirilmelidir. Üslubun ölçülü oluşuyla nübüvvetin nasıl açıklandığı arasındaki ayrım bu noktada önem kazanır.⁴⁰³

Nordisk familjebok'taki "fromma svek" (dindarca hile) ifadesi Hz. Peygamber'e ahlâkî bir itham yöneltilir. *Svensk uppslagsbok*'taki "Muhammed trodde sig ... mottaga" ifadesi ise vahiy tecrübesini onun kanaati olarak aktarır. Bu iki açıklama biçimi erken metinlerde de birlikte bulunur. *Nordisk familjebok*'un 1887 ve 1913 baskılarında dindarca hile isnadı yer alırken ilk vahiy de Hz. Peygamber'in aldığına inandığı bir çağrı olarak anlatılır. Dolayısıyla baskılar arasındaki değişim, her bir açıklamanın nerede sürdüğü ve nerede değiştiği izlenerek değerlendirilmelidir. İsveç ansiklopedilerinde sert itham ile mesafeli

³⁹⁸ el-İhlâs 112/1-4; Âl-i İmrân 3/19, 85; el-Mâide 5/3; Mustafa Sinanoğlu, "İslâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 23/1-2; Yavuz, "Vahiy", 42/440-443.

³⁹⁹ "Muhammadans"; "Koran", 1953, 12/687; Olinder, "Islam", 14/61-62.

⁴⁰⁰ "Muhammadans", 663.

⁴⁰¹ Âl-i İmrân 3/19, 85; el-Mâide 5/3; el-Hac 22/78; Sinanoğlu, "İslâm", 23/1-2.

⁴⁰² Said, *Orientalism*, 63-67, 120-122, 201-203.

⁴⁰³ Olinder, "Kora'nen", 16/849-850.

aktarım, peygamberliği dışarıdan açıklayan yaklaşımın farklı biçimleri olarak yan yana bulunur.⁴⁰⁴

Allah tasvirinde öne çıkan sıfatlar da birlikte okunmalıdır. *Svensk uppslagsbok*'un "İslam" maddesinde "stränge domare" (sert yargıç) ile "barmhårtige" (merhametli) ifadeleri aynı paragrafta yer alır. Allah'ın kudreti ve hükmüyle birlikte iyiliği, merhameti, bağışlayıcılığı ve hidayeti de vurgulanır. Bu anlatıda Hz. Peygamber'in kıyamet ve cezaya ilişkin uyarısı, Allah'ın merhametini ve hidayetini de içeren bir Allah tasviri içinde yer alır.⁴⁰⁵

Bu kullanımlarda tarihsel kuruculuk, vahyi hastalıkla açıklama, ahlâkî kuşku ve siyasî otorite vurguları bir arada bulunur. Allah'a bağlılık ve merhamet anlatısı da aynı maddelerde yer alabilir. Hz. Peygamber'in nasıl tanıtıldığını, bu unsurlara verilen ağırlık ve aralarında kurulan ilişki belirler.⁴⁰⁶

Baskılar arasındaki değişim, bu yargıların tümünde aynı yönde gerçekleşmez. *Nordisk familjebok*'un dördüncü baskısının incelenen 1956 basımında hastalık açıklaması çıkarılmış, dindarca hile isnadı ve olumsuz ahlâk hükmü sürmüştür. Ansiklopediler, bu terim ve açıklamaları geniş okur kitlesine ulaştırarak akademik bilgi ile eğitim ve yayın hayatı arasında bağlantı kurar.⁴⁰⁷

⁴⁰⁴ "Muhammed l. Mohammed", 18/1275-1276; Olinder, "Kora'nen", 16/849-850. İlk baskı için ayrıca bk. Almkvist, "Muhammed l. Mohammed", *Nordisk familjebok*, 1. bs. (Stockholm, 1887), 11/427-428.

⁴⁰⁵ Moberg, "İslam", 14/707-708.

⁴⁰⁶ Almkvist, "Muhammed l. Mohammed", 11/427-430; "Muhammed l. Mohammed", 18/1275-1278; Olinder, "İslam", 14/61-62; Moberg, "İslam", 14/707-708; Olinder, "Kora'nen", 16/849-850.

⁴⁰⁷ Almkvist, "Muhammed l. Mohammed", 11/427-432; "Muhammed l. Mohammed", 18/1275-1280; Olinder, "İslam", 14/61-62; Moberg, "İslam", 14/707-708; Olinder, "Kora'nen", 16/849-850. Dördüncü baskı için ayrıca bk. "Muha'mmed el. Moha'mmed", *Nordisk familjebok*, 4. bs., 15/339-340. İncelenen nüsha 1956 basımıdır.

3.1.1.4. Ders Kitaplarında İslâm ve Hz. Peygamber Tasavvuru

İsveç'te farklı dönemlerde kullanılan ders kitapları, önce İslâm anlatıları, ardından Hz. Peygamber tasavvurları bakımından incelenecektir. Bu incelemede konuların öğretim amacıyla nasıl sadeleştirildiğine, kullanılan kelimelere ve tekrarlanan anlatım biçimlerine bakılacaktır.

3.1.1.4.1. Ders Kitaplarında İslâm Tasavvuru

İsveç ders kitaplarındaki İslâm anlatıları, seyahat metinleri, Kur'an çevirileri, ansiklopediler, filolojik çalışmalar ve dinler tarihi eserleriyle oluşan birikime dayanır. Bu eserlerdeki bilgiler, okul kitaplarında daha kısa, sade ve öğretilabilir biçimlerde sunulur. Tekrarlanan başlıklar, öne çıkarılan konular ve sürdürülen anlatım biçimleri, ders kitaplarıyla bu kaynaklar arasındaki sürekliliği gösterir. Bu nedenle ders kitapları, İsveç'te oryantalist bilginin öğrencilere aktarılmasında en etkili araçlardan biridir.⁴⁰⁸

Ansiklopedilerde kısa tanımlarla verilen bilgiler, ders kitaplarında öğretime ve sınava uygun biçimde düzenlenir. İslâm çoğu zaman Hz. Peygamber'in hayatı, Kur'an, hadis, İslâm'ın beş şartı, şeriat, aile hayatı ve kadının konumu gibi sabit başlıklar altında anlatılır. Bu düzen öğrenciye açık ve kolay izlenebilir bir çerçeve sunar. Ancak dinin tarihsel gelişimi, mezhep ve yorum farkları, tasavvuf, yerel Müslüman tecrübeleri, modern yorumlar ve Müslüman toplumların iç tartışmaları geri planda kalır. Böylece İslâm, bu çeşitliliği sınırlı ölçüde yansıtan bir ders konusu hâline gelir.⁴⁰⁹ Anlatının sınırları da ders kitaplarında yer verilen konularla birlikte geri planda bırakılan konulara bakılarak anlaşılır.⁴¹⁰

⁴⁰⁸ Jonas Otterbeck, "Vad kan man egentligen begära? - Läromedelstexter om islam", *Didaktikens forum* 1/1 (2004), 59-67; Härenstam, *Skolboks-Islam*, 269-270.

⁴⁰⁹ Härenstam, *Skolboks-Islam*, 269-270; Otterbeck, "Vad kan man egentligen begära?", 59.

⁴¹⁰ Härenstam, *Skolboks-Islam*, 269-270; Otterbeck, "Vad kan man egentligen begära?", 59-63.

Ders kitaplarında İslâm, çoğu zaman dinî bir inanç sistemiyle birlikte sosyal ve siyasî bir mesele olarak da anlatılır. Özellikle çağdaş İslâm'a ayrılan kısımlarda dinin siyasî yönü öne çıkarılır ve İslâm zaman zaman “fundamentalizm” başlığıyla birlikte ele alınır.⁴¹¹ Bu anlatımda İslâm, ibadet ve inanç esaslarının yanında toplumsal düzen, hukuk, çatışma ve siyaset üzerinden tanıtılır. Bazı metinlerde İslâm'ın Batı ile ilişkisine ve modern toplumla yaşadığı gerilimlere ağırlık verilir. Dinin kendi kavramlarını ve iç tartışmalarını geri planda bırakan bu anlatım, İslâm'ın dışarıdan tanımlanan bir toplumsal sorun olarak sunulmasına yol açar.⁴¹²

İslâm'ın “beş şart” etrafında mekanik biçimde sunulması, ders kitaplarında tekrar eden belirgin anlatım biçimlerinden biridir. Bu sunum öğretimi kolaylaştırırken bireysel yorumları, mezhep farklarını ve dinî tecrübenin çeşitliliğini geri plana iter. Müslümanlar da belirlenmiş kuralları uygulayan kişiler gibi tanıtılabilir. “Teolojik robotlar” benzetmesi bu anlatımı eleştirir. Dinin sabit kurallar bütünü olarak sunulması, Müslümanların düşünme, yorumlama ve dinlerini farklı biçimlerde yaşama imkânlarını anlatıda görünmez hâle getirir.⁴¹³

Kadın ve aile konusu, ders kitaplarında İslâm'a ayrılan sayfalarda orantısız bir ağırlık taşır. 1969 sonrasında İsveç eğitim sisteminde toplumsal cinsiyet eşitliğinin önem kazanması, İslâm anlatısının büyük ölçüde bu konu etrafında şekillenmesine yol açmıştır.⁴¹⁴ Pek çok ders kitabında İslâm, kadın meselesi üzerinden dar bir çerçevede anlatılır. Bazı anlatımlarda din doğrudan “kadın baskısı” ile ilişkilendirilir.⁴¹⁵ Öğretmen kılavuzlarında daha sert örnekler görülür. Bazı kılavuzlarda Kur'an'ın kadınlara yüzlerini peçe ile örtmelerini

⁴¹¹ Otterbeck, “Vad kan man egentligen begära?”, 65.

⁴¹² Otterbeck, “Vad kan man egentligen begära?”, 59-67.

⁴¹³ Sköld - Wahlström, *Normen och de avvikande*, 34; Otterbeck, “Vad kan man egentligen begära?”, 63.

⁴¹⁴ Härenstam, *Skolboks-Islam*, 131, 284.

⁴¹⁵ Härenstam, *Skolboks-Islam*, 131.

emrettiği ileri sürülür. Bu iddia, Åke Ohlmarks'ın (1911-1984) eleştirilmiş Kur'an çevirisine dayanır.⁴¹⁶ Böylece hatalı bir tercüme ve ona dayanan yorum, öğrenciye aktarılacak bilginin kaynağı hâline gelir. Bu örnek, ders kitaplarındaki bilgilerin hangi kaynaklara ve yorumlara dayandığının da incelenmesi gerektiğini gösterir.⁴¹⁷

Şeriat anlatısında da benzer bir daralma görülür. Bazı ders kitaplarında şeriat, el kesme, recm ve benzeri sert cezalarla tanıtılırken onun ahlâk, hukuk ve hayat düzeniyle ilgili diğer yönleri geri planda kalır.⁴¹⁸ Bu sunumda şeriat çoğu zaman ceza ve şiddetle özdeşleştirilir. Bazı metinlerde cihad da bağlamı açıklanmadan “kutsal savaş” olarak verilir.⁴¹⁹ Seçilen bu örnekler, dinin belirli yönlerini bütününe temsil eder hâle getirir. İslâm'ın hukukî ve ahlâkî yapısı ile ibadet hayatı dar bir çerçevede sunulur. Merhamet, ahlâk, ibadet niyeti, toplumsal dayanışma ve mânevî disiplin geri planda kaldığında ders kitabı sert ve tek yönlü bir İslâm tasavvuru sunar.⁴²⁰

Ders kitaplarının dilindeki bir başka sorun, Hristiyan geleceğinden alınan kelimelerin İslâm'ı açıklamak için kullanılmasıdır. İmam gibi İslâm'a özgü terimlerin bazen bu kelimelerle karşılanması, İslâm'ın kendi terimleriyle anlaşılmasını zorlaştırır.⁴²¹ “İslâm” kelimesinin “underkastelse” (boyun eğme) diye çevrilmesi de bazı anlatılarda dini itaat ve teslimiyetle sınırlayan bir yorumu güçlendirir.⁴²² Daha dengeli bazı kitaplarda kullanılan “hängivenhet” (adanmışlık) karşılığı ise gönüllü bağlılık ve içten yönelişi öne çıkarır.⁴²³ “Underkastelse”nin pasif itaat ve irade kaybı anlamını kazanması da bu örneklerdeki açıklama-

⁴¹⁶ Härenstam, *Skolboks-Islam*, 117.

⁴¹⁷ Härenstam, *Skolboks-Islam*, 117, 131.

⁴¹⁸ Langenheim, *Läroböckernas Islam*, 12.

⁴¹⁹ Langenheim, *Läroböckernas Islam*, 12, 33.

⁴²⁰ Otterbeck, “Vad kan man egentligen begära?”, 60-61.

⁴²¹ Langenheim, *Läroböckernas Islam*, 25-26.

⁴²² Härenstam, *Skolboks-Islam*, 60.

⁴²³ Härenstam, *Skolboks-Islam*, 60.

larla ilişkilidir. Kelime tercihleri, bu bağlamlarıyla İslâm'ın öğrenciye nasıl tanıtıldığını etkiler.⁴²⁴

Bazı ders kitaplarında İslâm, “biz ve onlar” ayrımı içinde anlatılır. İsveçli, modern, seküler veya Hristiyan hayat dolaylı biçimde ölçü alınırken Müslümanlar geleneksel, ataerkil ve akılcı düşünceden uzak bir topluluk olarak tanıtılır.⁴²⁵ Bu karşılaştırma, açık bir saldırı bulunmasa da Müslümanları öteki-
leştiren bir anlatı oluşturur. “Teolojik robotlar” benzetmesi bu bakımdan da açıklayıcıdır.⁴²⁶ Bu anlatım, İslâm'ı kapalı ve uyum sorunu taşıyan bir din gibi sunar.⁴²⁷

Din dersi kitaplarında ibadet, inanç ve ahlâk ele alınırken tarih kitaplarında fetihler, Haçlı Seferleri, Osmanlı tehdidi, Orta Doğu çatışmaları ve terör gibi konular öne çıkar.⁴²⁸ İslâm bu anlatıda çoğu zaman askerî ve siyasî bir güç olarak tanıtılır. Bazı tarih kitaplarında Hz. Peygamber'in Allah'tan “kâfirlere karşı kutsal savaş” emri aldığı yönündeki ifadeler özellikle vurgulanır.⁴²⁹ Bu vurgu, İslâm'ı çatışma üzerinden anlatır ve Allah'ı öğrenciye yabancı, sert ve tehditkâr bir güç olarak tanıtır. Ders türüne göre değişen konu dağılımı, kitapların İslâm yorumunu da etkiler.⁴³⁰

Daha dengeli anlatılar özellikle 2000'lerden sonra belirginleşmiştir. *En mosaik* adlı kitapta İslâm'ın iç çeşitliliğine daha açık biçimde yer verilir.⁴³¹ *Religion och sammanhang* adlı kitapta Müslüman feminizminin ele alınması ve başörtüsü ile şeriat hakkında farklı Müslüman yorumlarının gösterilmesi de

⁴²⁴ Härenstam, *Skolboks-Islam*, 60; Langenheim, *Läroböckernas Islam*, 25-26.

⁴²⁵ Langenheim, *Läroböckernas Islam*, 33.

⁴²⁶ Otterbeck, “Vad kan man egentligen begära?”, 63.

⁴²⁷ Langenheim, *Läroböckernas Islam*, 33; Otterbeck, “Vad kan man egentligen begära?”, 63.

⁴²⁸ Härenstam, *Skolboks-Islam*, 269-270.

⁴²⁹ Ivarsson, *Ärkefiende eller parhäst?*, 21.

⁴³⁰ Ivarsson, *Ärkefiende eller parhäst?*, 21, 31; Härenstam, *Skolboks-Islam*, 269-270.

⁴³¹ Pontus Vesterberg, *Din, min eller vår islam? En kritisk diskursanalys av fyra religionsläromedel för gymnasiets framställning av islam* (Uppsala: Uppsala universitet, Teologiska institutionen, Lisans Tezi, 2014), 33.

önemli bir değişimdir.⁴³² Bazı güncel ders kitaplarında İsveç'te yaşayan Müslüman gençlerle yapılan röportajlar bulunur.⁴³³ Bu örneklerde Müslümanlar, gündelik hayatları ve kendi yorumlarıyla tanıtılır. Açık önyargıların azalması ve dinî çeşitliğe daha fazla yer verilmesi, anlatımda bir iyileşme olduğunu gösterir.⁴³⁴

İncelenen kitaplarda dönemlere göre farklı vurgular görülür. 1960'larda İslâm çoğunlukla uzak, egzotik ve yabancı bir din olarak sunulmuştur.⁴³⁵ 1970'lerde kadın konusu öne çıkmış, 1980'ler ve 1990'larda göç, azınlık ve siyasi tehdit vurgusu artmıştır.⁴³⁶ 2000'li yıllardan sonra dil kısmen yumuşamış, daha tarafsız ve çoğulcu ifadelere yer verilmiştir. Bununla birlikte "biz ve onlar" ayrımı bazı yeni kitaplarda daha örtük biçimde sürmüştür.⁴³⁷ Bu değişimi anlamak için içerikle anlatım biçimini birlikte değerlendirmek gerekir. Açık küçümseme azalırken seçilen başlıklar ve tekrarlanan karşılaştırmalar, önceki İslâm tasavvurunu kısmen devam ettirir.⁴³⁸

İslâm'ı tek tip ve Sünnî merkezli bir din olarak anlatan, kadının ve şeriat konularına ağırlık veren yaklaşım, açık küçümsemenin azalmasına rağmen büyük ölçüde sürmüştür. Hz. Peygamber'in hayatı ve risâleti hakkındaki ifadeler de bu genel anlatının içinde yer alır.

⁴³² Sköld - Wahlström, *Normen och de avvikande*, 34, 38.

⁴³³ Stenberg - Lundgren, *Islam i skolboken*, 25-26, 33.

⁴³⁴ Jessica Johansson, *Skildringen av islam i svenska läromedel: En undersökning om framställningen av Muhammed, kvinnorna och Gud i svenska läromedel* (Karlstad: Karlstads universitet, Lisans Tezi, 2012), 32; Linus Sandberg, *Har det blivit bättre? En kvalitativ innehållsanalys av hur islam presenteras i läroböcker för gymnasiet* (Karlstad: Karlstads universitet, Lisans Tezi, 2019), 11.

⁴³⁵ Härenstam, *Skolboks-Islam*, 284-285.

⁴³⁶ Härenstam, *Skolboks-Islam*, 284; Håkan Yaglikçılar, *Islam i religionsboken: Hur har islam och muslimer skildrats i läroböcker i religionskunskap på gymnasiet?* (Kristianstad: Högskolan Kristianstad, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 54-55.

⁴³⁷ Stenberg - Lundgren, *Islam i skolboken*, 33.

⁴³⁸ Härenstam, *Skolboks-Islam*, 284-285; Yaglikçılar, *Islam i religionsboken*, 54-55; Stenberg - Lundgren, *Islam i skolboken*, 33.

3.1.1.4.2. Ders Kitaplarında Hz. Peygamber Tasavvuru

Ders kitaplarında Hz. Peygamber'in hayatına ayrılan yer ve dönemlere göre değişen vurgular, İslâm'a ilişkin genel anlatımla bağlantılıdır.⁴³⁹ Hz. Peygamber'in dinî uyarıcı, tarihsel kurucu, ahlâkî örnek, sosyal düzenleyici veya siyasî lider olarak hangi yönünün öne çıkarıldığı, ders kitabının İslâm'a yaklaşımını gösterir.⁴⁴⁰

Ders kitaplarında Hz. Peygamber çoğu zaman sabit bir biyografik şema içinde anlatılır. Mekke'de yetim ve yoksul bir çocukluk, Hz. Hatice (ö. 620) ile evlilik, Hira'da inziva, Cebrâil aracılığıyla vahiy, Mekke'de tebliğ, muhalefet, hicret, Medine'de ilk Müslüman topluluğun kuruluşu, Mekke'nin fethi ve 632'de vefat gibi başlıklar farklı dönemlerde yayımlanan çok sayıda kitapta küçük değişikliklerle tekrar eder.⁴⁴¹ Bu sıralama, öğrencinin kolayca takip edebileceği bir kronoloji sunar ve öğretimi kolaylaştırır. Hz. Peygamber'in hayatı birkaç temel olayla anlatıldığında ise vahiy, tebliğ ve ahlâkî örneklik çoğu zaman sınırlı biçimde açıklanır. Nübüvvetin dinî ve mânevî yönleri, olayların sıralanması içinde geri planda kalır.⁴⁴²

Biyografide hangi olayların ayrıntılı anlatıldığı, hangilerinin kısa geçildiği ve hangi kelimelerin kullanıldığı da önemlidir. Hira tecrübesi ve vahiy süreci kısa bir başlangıç olayı gibi verildiğinde peygamberliğin mânevî ve teolojik yönleri geri planda kalır. Hicret, Medine toplumu, savaşlar, hukukî düzenlemeler ve siyasî otoriteye geniş yer ayrıldığında ise Hz. Peygamber'in tarihsel ve siyasî liderliği öne çıkar. Aynı hayat, seçilen vurguya

⁴³⁹ Otterbeck, "Vad kan man egentligen begära?", 59-67; Härenstam, *Skolboks-Islam*, 269-270.

⁴⁴⁰ Otterbeck, "Vad kan man egentligen begära?", 56-57, 62; Kjell Härenstam, *En granskning av hur religion/trosuppfattning framställs i ett urval av läroböcker* (Stockholm: Skolverket, 2006), 33-34.

⁴⁴¹ Marianne Abrahamsson vd., *Religionskunskap 4-6: Grundbok* (Stockholm: Natur och Kultur, 1998), 102-107; Marianne Abrahamsson vd., *Religion: Grundbok* (Stockholm: Natur och Kultur, 2005), 100, 104, 106-107.

⁴⁴² Ivarsson, *Ärkefiende eller parhäst?*, 21, 24.

göre dinî örneklik veya siyasî kuruculuk üzerinde yoğunlaşan farklı biçimlerde anlatılabilir.⁴⁴³

Ders kitaplarında Hz. Peygamber tasavvurunu belirleyen başlıca ayrımlardan biri Mekke ve Medine dönemlerinin anlatılma biçimidir. Mekke dönemi çoğu zaman vahiy, tebliğ, muhalefet ve inanan küçük topluluk üzerinden anlatılırken Medine dönemi siyasî örgütlenme, savaşlar, toplumsal düzen ve iktidarla ilişkilendirilir. Bu dönem ayrımı tarihsel anlatım için gereklidir, fakat kullanılan dil iki dönem arasındaki ilişkiyi doğrudan etkiler. Mekke’de samimi ve baskı gören bir dinî uyarıcı, Medine’de ise pragmatik kararlar alan bir devlet adamı tasviri ağır bastığında, Hz. Peygamber iki farklı şahsiyet gibi tanıtılmış olur. Bu sunum, risâletin Mekke’den Medine’ye uzanan bütünlüğünü zayıflatır ve dinî çağrı ile siyasî düzen arasında keskin bir ayrım kurar.⁴⁴⁴

Bu anlatımda, daha eski dinler tarihi çalışmalarının ve teolojik değerlendirmelerin etkisi görülür. Bazı ders kitapları, Hz. Peygamber’in Medine’de kazandığı siyasî otoriteyi dinî saflığın zayıflamasıyla ilişkilendirir. Böylece siyasî güç, peygamberlik çağrısının değerini ölçmek için kullanılır. Hz. Peygamber’in hayatını bu şekilde iki ayrı kişilik üzerinden anlatmak, ders kitaplarındaki en etkili oryantalist miraslardan biridir.⁴⁴⁵

Hz. Peygamber için kullanılan adlandırmalar da ders kitaplarının bakışını gösterir. Bazı kitaplarda o doğrudan “peygamber” olarak adlandırılırken bazı erken örneklerde daha çok “din kurucusu” olarak tanıtılmıştır. *Genom tiderna: Högstadiet C* adlı kitapta Hz. Peygamber “religionsstiftare” (din kurucusu) olarak tanımlanır ve İslâm’ın Yahudilik ile Hıristiyanlıktan alınan un-

⁴⁴³ Otterbeck, “Vad kan man egentligen begära?”, 57, 62; Härenstam, *En granskning av hur religion/trosuppfattning framställs*, 33-34.

⁴⁴⁴ Abrahamsson vd., *Religionskunskap 4-6*, 106-107; Abrahamsson vd., *Religion: Grundbok*, 106-107.

⁴⁴⁵ Härenstam, *Skolboks-Islam*, 263-264; Härenstam, *En granskning av hur religion/trosuppfattning framställs*, 36-38; Otterbeck, “Vad kan man egentligen begära?”, 62.

surların birleşimi olduğu ima edilir.⁴⁴⁶ Bu anlatım, peygamberliği tarih içinde ortaya çıkan bir oluşum olarak açıklar ve Hz. Peygamber'in getirdiği mesajın özgünlüğünü zayıflatır. *Historia* adlı kitapta ise “profet” (peygamber) kelimesinin açıkça kullanılması, anlatım dilindeki belirgin bir değişime işaret eder.⁴⁴⁷ Bu iki kitaptaki adlandırma farkı, vahyin kaynağı ve mesajın özgünlüğü hakkındaki açıklamalarla birlikte anlam kazanır.⁴⁴⁸

1960'lar ve 1970'lerde yayımlanan bazı kitaplarda Hz. Peygamber'in vahiy tecrübesi öznel bir yaşantı olarak sunulmuştur. *Historia i grundskolan åk 9* adlı kitapta “tyckte sig få uppenbarelsen” (vahiy aldığını düşündü) ifadesi kullanılır.⁴⁴⁹ Bu ifade, vahyi Hz. Peygamber'in kendi kanaati olarak aktarır ve vahyin kaynağına kuşkuyla yaklaşır. Eski tarih kitaplarında daha yaygın görülen bu şüpheli dil, sonraki yıllarda büyük ölçüde terk edilir. *Läs Historia! Teman Berättelser och problem* adlı kitapta Kur'an'ın Hz. Peygamber'e “teslim edildiği” belirtilir ve metnin ilâhî kaynağına daha saygılı bir dil kullanılır.⁴⁵⁰ Bu üslup değişiminin tarihsel yöneme ne ölçüde yansıdığı ise ayrıca değerlendirilmelidir.⁴⁵¹

Kur'an ile Hz. Peygamber arasındaki ilişkinin anlatılma biçimi de ders kitaplarının yaklaşımını gösterir. Eski kitaplarda Hz. Peygamber'in ümmî oluşu sık sık vurgulanır ve vahyin başkaları tarafından yazıya geçirildiği anlatılır. Bazı anlatılarda bu bilgiler, Kur'an'ın ilâhî niteliğini zayıflatacak şekilde kullanılır. Hz. Peygamber de zaman zaman Kur'an'ın oluşum sürecindeki

⁴⁴⁶ Alf Kahnberg vd., *Genom tiderna: Högstadiet C* (Lund: CWK Gleerups Bokförlag, 1973), 94; Ivarsson, *Ärkefiende eller parhäst?*, 23.

⁴⁴⁷ Christer Öhman, *Historia* (Stockholm: Almqvist & Wiksell, 2001), 109; Ivarsson, *Ärkefiende eller parhäst?*, 31.

⁴⁴⁸ Ivarsson, *Ärkefiende eller parhäst?*, 23, 31.

⁴⁴⁹ Lars Hildingsson - Lennart Husén, *Historia i grundskolan. Åk 9* (Stockholm: Natur och Kultur, 1968), 176; Ivarsson, *Ärkefiende eller parhäst?*, 21.

⁴⁵⁰ Göran Wadner vd., *Läs historia! Teman, berättelser och problem. Del 3* (Stockholm: Natur & Kultur, 2000), 3/312; Ivarsson, *Ärkefiende eller parhäst?*, 31.

⁴⁵¹ Johansson, *Skildringen av islam i svenska läromedel*, 32; Sandberg, *Har det blivit bättre?*, 11.

tarihî rolüyle öne çıkarılır. Buradaki eleştiri, ümmîlik ve vahyin yazıya geçirilmesi hakkındaki bilgilerin bu amaçla kullanılmasına yöneliktir.⁴⁵² Yeni kitaplarda, özellikle 2000’li yıllardan sonra hazırlananlarda, vahyin Allah’tan geldiği ve Hz. Peygamber’in onu aktardığı daha açık biçimde belirtilir ve önceki kuşku anlatım görece yumuşar.⁴⁵³

Ders kitaplarında Hz. Peygamber’in sık öne çıkarılan yönlerinden biri siyasî ve askerî liderliğidir. Özellikle Medine dönemi anlatılırken o, din tebliğ eden bir peygamber olmanın yanında toplum kuran, hukuk düzenleyen, kabileleri birleştiren ve savaşları yöneten bir önder olarak sunulur. *Religion och liv* 3 gibi kitaplarda bu vurgu oldukça güçlüdür. Bazı metinlerde Hz. Peygamber’in “statsman av rang” (seçkin bir devlet adamı) olarak tanıtılması da bu çizgiyi açık biçimde gösterir.⁴⁵⁴ Bu anlatımda Hz. Peygamber’in siyasî başarıları, vahiy alan ve insanları ahlâkî dönüşüme çağıran resûl kimliğinin önüne geçer.⁴⁵⁵

Din dersi kitapları ile tarih kitapları arasındaki fark burada daha belirgindir. Din dersi kitapları çoğunlukla Hz. Peygamber’in vahiy tecrübesine, Kur’an ile ilişkisine, ahlâkî örnekliğine ve Müslümanlar için taşıdığı dinî anlama daha fazla yer verir. Tarih kitapları ise onu büyük ölçüde Arap yarımadasındaki siyasî dönüşümün baş aktörü, kabileleri birleştiren komutan ve fetihlerin başlatıcısı olarak ele alır. Tarih kitaplarındaki bu ağırlık, çoğu zaman Hz. Peygamber’in mânevî yönünü geri planda bırakır. Ders türü, konu dağılımını ve yorumu etkileyerek Hz. Peygamber’in hangi yönleriyle tanıtılacağını belirler.⁴⁵⁶

⁴⁵² Ivarsson, *Ärkefiende eller parhäst?*, 31.

⁴⁵³ Johansson, *Skildringen av islam i svenska läromedel*, 32; Sandberg, *Har det blivit bättre?*, 11.

⁴⁵⁴ Lennart Husén vd., *Religion och liv 3: Grundbok högstadiet* (Stockholm: Natur och Kultur, 1988), 3/340-343; Otterbeck, “Vad kan man egentligen begära?”, 67.

⁴⁵⁵ Otterbeck, “Vad kan man egentligen begära?”, 67.

⁴⁵⁶ Leif Dannert - Waldemar Lendin, *Historia för grundskolans högstadium. 2, Årskurs 9* (Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1965), 2/83; Ivarsson, *Ärkefiende eller parhäst?*, 21.

Bazı ders kitaplarında Hristiyan merkezli ve oryantalist anlatım daha açıktır. *Kristendomen årskurs 4-6* adlı kitapta İslâm'ın "Muhammedanizm" diye adlandırılması, eski Batı literatüründeki bir kullanımın devamıdır. Bu adlandırma, İslâm'ı Hz. Peygamber merkezli bir inanç gibi gösterir. Aynı eserde dinin "kılıçla yayıldığı" vurgulanır ve Müslümanlar kaderci topluluklar olarak tanıtılır. Hz. Peygamber de bu sert ve indirgeme-ci anlatımda dinin kurucusu olarak yer alır.⁴⁵⁷ Bir başka tarih kitabında ise İslâm'ın Hristiyanlık ve Yahudilikten alınan parçalarla kurulduğu izlenimi verilmektedir.⁴⁵⁸ Bu anlatım, peygamberliği önceki dinlerden alınan unsurların yeniden düzenlenmesiyle açıklar ve Hz. Peygamber'in özgün dinî misyonunu geri planda bırakır. Kullanılan kelimeler ve seçilen örnekler, açık bir ret ifadesi bulunmasa da peygamberliğin dinî anlamını zayıflatır ve tarihî, siyasî yönlerini öne çıkarır.⁴⁵⁹

Tevekkül ile akıl arasında kurulan karşıtlık da bu anlatımın bir örneğidir. *Religionskunskap för gymnasiet: A-kursen* adlı kitapta İslâm'daki tevekkül anlayışı aktarıldıktan sonra, bunun "sıradan insan aklıyla bağdaşmadığı" ifade edilir.⁴⁶⁰ Bu yargı, Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği inanç anlayışını "normal" aklın dışında gösterir. Müslümanların "Allah en iyisini bilir" diyerek bu çelişkiyi dert etmedikleri yönündeki ifade de onları düşünmek yerine körü körüne itaat eden insanlar olarak tanıtır. Böylece Hz. Peygamber'in mesajı, dolaylı biçimde akılla bağdaşmayan bir inanç olarak sunulur. Eleştiri burada belirli uygulamalarla birlikte doğrudan onun tebliğ ettiği inanç esaslarına yönelir.⁴⁶¹

⁴⁵⁷ Lennart Sellberg, *Kristendomen: Lärobok i kristendomskunskap för folk- och enhetsskola, årskurs 4-6* (Stockholm: Diakonistyrelsen, 1961), 241; Härenstam, *Skolboks-Islam*, 117.

⁴⁵⁸ Lars Andersson vd., *Historia 3: Fem arbetsområden för högstadiet* (Stockholm: Liber Läromedel, 1977), 3/148; Ivarsson, *Ärkefiende eller parhäst?*, 23.

⁴⁵⁹ Härenstam, *Skolboks-Islam*, 117, 131; Langenheim, *Läroböckernas Islam*, 26.

⁴⁶⁰ Lars-Göran Alm, *Religionskunskap för gymnasiet: A-kursen* (Stockholm: Natur och Kultur, 1997), 83; Langenheim, *Läroböckernas Islam*, 26.

⁴⁶¹ Langenheim, *Läroböckernas Islam*, 26; Otterbeck, "Vad kan man egentligen begära?", 60-67.

Kadın, aile ve hukuk konularının anlatılma biçimi de Hz. Peygamber tasavvurunu etkiler. Kur'an'ın kadınlarla ilgili hükümleri hatalı veya aşırı genelleyici biçimde aktarıldığında, bu hükümler hakkında verilen yargılar Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği dine de yönelir. Bazı öğretmen kılavuzlarında örtünme ile ilgili âyetler yanlış ve yanlış tercüme edilerek öğrenciye ve öğretmene sunulur.⁴⁶² Bu anlatımda Hz. Peygamber'in getirdiği din, kadın üzerinde baskı kuran bir düzenin kaynağı gibi gösterilir. Şeriatın sert cezalara indirgenmesi de onun kurduğu dinî düzeni “acımasız” ve “vahşi” çağrışımlarıyla tanıtır. *Religion och liv* 3 bu tür anlatımın izlerini açık biçimde taşır. Dolayısıyla Hz. Peygamber tasavvurunu, doğrudan onun hakkında söylenenler kadar tebliğ ettiği dinin hukuk ve toplum anlayışının sunulduğu da şekillendirir.⁴⁶³

Buna karşılık 2000'li yıllardan sonra daha dengeli örnekler çoğalmaya başlamıştır. *Puls - Religion* adlı kitapta Hz. Peygamber, halkının durumundan rahatsız olan, çözüm arayan ve insanlara yol göstermek isteyen biri olarak sunulur.⁴⁶⁴ Burada vahiy sahnesinin anlatımında eski metinlerde görülen sert ve zorlayıcı ton yerine daha yumuşak bir ifade tercih edilmiştir. Bazı yeni kitaplarda Hz. Peygamber, savaşlar ve hukuk başlıklarının yanında insanî ve ahlâkî yönleriyle de tanıtılır.⁴⁶⁵ *Religion 1 för gymnasiet* adlı kitapta da olumsuz değer yüklü kelimeler büyük ölçüde geri plana itilir. Bu örneklerde açık önyargı azalır.⁴⁶⁶

Ders kitaplarındaki bu anlatım, İsveç'te yaşayan Müslüman öğrenciler açısından da önemlidir. İslâmî inançta Hz. Peygamber, vahiy alan ve Allah tarafından yönlendirilen, merhamet, adalet ve güzel ahlâk bakımından örnek alınan bir elçidir. Okul

⁴⁶² Härenstam, *Skolboks-Islam*, 117.

⁴⁶³ Husén vd., *Religion och liv* 3, 3/340-343; Niclas Zwettler, *Framställningen av islam i svenska läromedel: En kvalitativ textanalys av islams skildring i läromedel för högstadiet* (Jönköping: Jönköping University, Lisans Tezi, 2018), 16.

⁴⁶⁴ Johansson, *Skildringen av islam i svenska läromedel*, 32.

⁴⁶⁵ Johansson, *Skildringen av islam i svenska läromedel*, 32.

⁴⁶⁶ Sandberg, *Har det blivit bättre?*, 11.

kitaplarında ise onun hayatı çoğu zaman tarihsel şartlar, siyasî örgütlenme, savaşlar ve toplumsal dönüşüm üzerinden açıklanır.

Michael Engström ve Ulrika Enkvist Wallmark'ın 4-6. sınıflar için hazırladığı *Religionskunskap 4-6* adlı ders kitabında Hz. Peygamber, vahyin muhatabı ve ahlâkî örnek olarak tanıtılır. Karşılaştırma cetvelinde “Muhammed är den siste profeten” (Muhammed son peygamberdir) ifadesi kullanılır. Ders kitabında ilk vahiy anlatısı ile son peygamberlik bilgisi birlikte verilir.⁴⁶⁷

7-9. sınıflara yönelik *Religionskunskap 7-9*'da yer alan iki soru ise öğrenciden, Müslümanların Hz. Peygamber'i niçin “İslâm'ın kurucusu” saymadığını ve onun son peygamber olmasıyla neyi kastettiğini açıklamasını ister. Bu sorularda Müslümanların Hz. Peygamber'i nasıl tanımladığı doğrudan bir öğrenme konusu hâline gelir.⁴⁶⁸

İncelenen ders kitapları, zamanla Hz. Peygamber hakkında daha ölçülü ve dikkatli bir dil kullanılmaya başlandığını gösterir. 1960'larda vahiy çoğu zaman öznel bir yaşantı olarak sunulmuş, Hz. Peygamber bazen kendi dinini kuran bir kişi olarak tanıtılmıştır. “Muhammedanizm” gibi eski adlandırmalar da İslâm'ın tevhid merkezli yapısının yeterince kavranmadığını gösterir. 1970'ler ve 1980'lerde açık küçültücü dil kısmen zayıflamış, Hz. Peygamber'in siyasî dehası, toplumsal düzen kuruculuğu ve devlet adamlığı daha baskın hâle gelmiştir. 1990'larda ve özellikle 2000'lerden sonra “peygamber” ve “Allah'ın elçisi” gibi ifadeler daha açık biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte tarihî kaynak eleştirisinin zayıflığı, vahyin mahiyetinin hangi yöntemle açıklandığının belirsizliği ve tarihî, siyasî yönleri mânevî rehberlikten daha fazla yer verilmesi gibi sorunlar sürmektedir. Bu nedenle daha saygılı dil değerlendirilirken önyargının azalmasının yanında önceki varsayımların

⁴⁶⁷ Michael Engström - Ulrika Enkvist Wallmark, *Religionskunskap 4-6: grundbok* (Falköping: Capensis förlag AB, 2020), 40-41, 63.

⁴⁶⁸ Ulrika Enkvist Wallmark vd., *Religionskunskap 7-9* (Falköping: Capensis förlag AB, 2021), 79.

daha örtülü ve akademik görünen ifadelerle sürmesi de dikkate alınmalıdır.⁴⁶⁹

Bu farklı anlatımların ders kitaplarında bir arada bulunması, değişimin bütün kitaplara aynı ölçüde yansımadığını gösterir. Tarafsız bilgi görünümündeki adlandırmalar ve vurgu araçları, bazen açık yargılardan daha etkili olabilir.⁴⁷⁰

3.1.1.5. Ana Kaynaklarda Hz. Peygamber Tasavvurunun Temel Eksenleri

Buraya kadar incelenen ana kaynaklar, Hz. Peygamber'i farklı dönemlerde ve farklı amaçlarla tanıtmıştır. Kur'an çevirilerinin önsözleri ve dipnotları onu çevrilen metinle ilişkisi içinde ele alırken siyer ve şemâil metinleri hayatına ve örnekliğine yönelir. Ansiklopediler ile ders kitaplarının tanıtıcı işlevi, filolojik çalışmaların ve dinler tarihi eserlerinin araştırma amaçlarından farklıdır. Bununla birlikte bu kaynaklarda benzer adlandırmalar ve anlatım biçimleri tekrar eder.⁴⁷¹ Bu kaynaklarda Hz. Peygamber kimi yerde vahiy alan elçi, dinî rehber ve ahlâkî örnek olarak öne çıkar. Kimi yerde ise tarihsel kurucu, siyasî lider veya vahiy tecrübesi psikoloji ve tarihsel çevre üzerinden açıklanan bir kişi olarak tanıtılır. Bu kısımda, kaynaklarda tekrarlanan bu adlandırma ve açıklamalar bir arada değerlendirilecektir.⁴⁷²

İlk mesele, Hz. Peygamber'in "peygamber" ve "din kurucusu" olarak adlandırılmasıdır.⁴⁷³ Bazı metinlerde ona "profet"

⁴⁶⁹ Härenstam, *Skolboks-Islam*, 117; Langenheim, *Läroböckernas Islam*, 26; Ivarsson, *Ärkefiende eller parhäst?*, 21, 23, 31; Johansson, *Skildringen av islam i svenska läromedel*, 32; Sandberg, *Har det blivit bättre?*, 11.

⁴⁷⁰ Otterbeck, "Vad kan man egentligen begära?", 60-67; Härenstam, *Skolboks-Islam*, 117, 131; Ivarsson, *Ärkefiende eller parhäst?*, 21-31.

⁴⁷¹ Genette, *Paratexts*, 1-2.

⁴⁷² Hjärpe, *Bilden av profeten*, 17-19; Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 25, 39-57; Härenstam, *Skolboks-Islam*, 117, 269-270, 284-285; Ivarsson, *Ärkefiende eller parhäst?*, 21-31; Langenheim, *Läroböckernas Islam*, 12, 25-26, 33; Johansson, *Skildringen av islam i svenska läromedel*, 32; Sandberg, *Har det blivit bättre?*, 11.

⁴⁷³ Southern, *Western Views of Islam in the Middle Ages*, 3.

(peygamber) yahut “Guds sändebud” (Tanrı’nın elçisi) denirken anlatının yönünü çoğu zaman “religionsstiftare” (din kurucusu) ifadesi belirler. “Peygamber” kelimesi vahiy alan ve tebliğ eden elçiyi öne çıkarır. “Din kurucusu” ise yeni bir öğreti ortaya koyan ve bu öğretiyi etrafında bir topluluk ve düzen kurarak tarihsel kişiyi anlatır. İkinci kullanım ağırlık kazandığında peygamberliğin dinî anlamı geri planda kalır. Crusenstolpe, Hz. Peygamber’i “stiftaren af den Mohammedanska religionen” (Muhammedî dinin kurucusu) ve “den Arabiske lagstiftaren” (Arap kanun koyucusu) ifadeleriyle anar. Buna karşılık onu önceden hazırlanmış siyasî bir devlet projesiyle hareket eden “stor statsman” (büyük devlet adamı) olarak görmeye mesafeli durur. Bu örnek, tarihsel kuruculuğun da farklı biçimlerde yorumlandığını gösterir.⁴⁷⁴ Adlandırmalara eşlik eden açıklamalar, peygamberliğin hangi anlamda ele alındığını belirler. “Peygamber” kelimesinin kullanıldığı bir metinde de Hz. Peygamber’in din kuruculuğu öne çıkarılabilir. Bu nedenle vahiy, tebliğ ve topluluğun kuruluşu hakkındaki ifadeler, adlandırmayla birlikte okunmalıdır.⁴⁷⁵

Kur’an çevirilerinde Hz. Peygamber’in tarihsel kuruculuğu çoğu zaman metnin ortaya çıkış şartlarını açıklamak için kullanılır. Ansiklopediler bu kuruculuğu kısa tanımlarla ifade ederken ders kitapları aynı yaklaşımı öğrencinin İslâm’ı tanıdığı biyografik anlatıya taşır. Hz. Peygamber, vahiy alan resûl kimliğiyle birlikte Arap toplumunu dönüştüren, yeni bir dinî topluluk meydana getiren ve tarihin yönünü değiştiren kişi olarak anlatılır.⁴⁷⁶ Bu sunum İslâm’ın tarihsel etkisini öne çıkarırken peygamberliğin aşkın boyutu çoğu zaman toplumsal dönüşüm ve liderlik üzerinden yorumlanarak sınırlandırılır. “Din kuru-

⁴⁷⁴ *Koran*, 1843, iii-v, 1, 15-16; Daniel, *Islam and the West*, 100.

⁴⁷⁵ *Koran*, 1843, iii-v; Almkvist, “Muhammed el. Mohammed”, 14/399-400; “Muha’mmed el. Moha’mmed”, 15/339-340; Kahnberg vd., *Genom tiderna: Högstadiet C*, 94; Ivarsson, *Ärkefiende eller parhäst?*, 23, 31.

⁴⁷⁶ John Tolan, “The European Qur’ân: The Place of the Muslim Holy Book in European Cultural History”, *Medieval Worlds* 13 (2021), 296-302.

cusu” ifadesi de Hz. Peygamber’in nasıl anlaşılacağını belirleyen güçlü bir yorum hâline gelir.⁴⁷⁷

İkinci mesele, vahiy tecrübesinin nasıl açıklandığıdır. İsveç oryantalist literatüründe vahiy çoğu zaman dinî tecrübe, içsel sarsıntı, “auditive inspiration” (işitsel ilham), psikolojik yoğunluk, tarihsel etkileşim veya çevredeki dinî malzemenin yeniden düzenlenmesiyle açıklanır. Bu açıklamalarda İslâm’daki Allah’ın kelâmı anlayışının yerini, vahyi beşerî sebeplerle yorumlayan yaklaşım alır.

Erken dönemde yer yer tıbbî ve patolojik açıklamalar görülür. Tornberg’in çevirdiği biyografide Nöldeke, Hz. Peygamber’in heyecanında başından beri hastalıklı bir taraf bulunduğunu ileri sürer. Rivayetlerdeki bilinç kaybı, yere düşme, kızarma ve kulakta uğultu gibi bedensel tasvirleri “epileptiska och dylika anfall” (epileptik ve benzeri nöbetler) sözüyle yorumlar.⁴⁷⁸ Almkvist de vahiy tecrübesini hastalık, nöbet ve sanrı ile ilişkilendirir.⁴⁷⁹

Daha sonraki metinlerde kaba suçlama dili belirgin biçimde zayıflasa da vahyin açıklanmasında tarihsel ve psikolojik yorumlar sürer. Zetterstéen, vahiy ve Kur’an’ı filolojik açıklamalarla ele alırken metnin tarihsel oluşumunu ve önceki dinî geleneklerle ilişkisini inceler. Andrae ise Hz. Peygamber’in samimiyetini kabul etmekle birlikte vahyi “religionspsykologi” (din psikolojisi), içsel tecrübe ve tarihsel çevre üzerinden yorumlar.⁴⁸⁰ Bu metinlerde vahyin aşkınlığı psikolojik ve tarihsel açıklamalara tâbi tutulur. Vahyin mahiyetini belirleme yetkisi, İslâmî vahiy anlayışının dışından yaklaşan müelliflerde kalır.

⁴⁷⁷ Bryan S. Turner, “Revisiting Weber and Islam”, *The British Journal of Sociology* 61 (2010), 161-166.

⁴⁷⁸ *Koranen*, 1874, 10 (biyografi bölümü); Nöldeke, *Das Leben Muhammed’s*, 22-23.

⁴⁷⁹ *Koranen*, 1874, 10-11; Almkvist, *Koranen*, 5-6; “Muhammed I. Mohammed”, 18/1275-1276.

⁴⁸⁰ *Koranen*, 1917, xxiii-xxv; Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 32-35, 45-46.

Klasik siyer ve hadis kaynaklarındaki ilk vahiy anlatısı, aynı olayların nasıl farklı yorumlandığını gösterir. Cebrâîl'in gelişi, "İkra" (oku) emri, vahyin baskısı ve Hz. Peygamber'in bunu dışarıdan gelen bir hitap olarak yaşaması anlatının temel unsurlarıdır. Bu rivayetlerde korku, ağırlık, şaşkınlık ve sarsıntı yer alır. Hz. Peygamber'in ürpermesi, eve dönmesi ve yaşadığı tecrübe karşısında sarsılması, ilâhî hitabın ağırlığıyla açıklanır. İncelenen İsveçli oryantalistlerin yorumlarında ise aynı belirtiler psikolojik açıklamalara dayanak olur. Rivayetin temel olayları büyük ölçüde korunurken bu belirtilere verilen anlam değişir. Dinî rivayetlerde ilâhî hitabın ağırlığıyla açıklanan tecrübe, bu oryantalist yorumlarda vahyin beşerî kaynaklı olduğuna delil sayılır.⁴⁸¹

Üçüncü mesele, Kur'an ile Hz. Peygamber arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğudur. Kur'an çevirilerindeki giriş, önsöz ve dipnotlar, metnin kim tarafından ve hangi tarihsel şartlarda ortaya çıktığına dair açıklamalar da içerir. Hz. Peygamber bu açıklamalarda çoğu zaman Kur'an'ı tarih içinde aktaran kişi, dinî hareketin kurucusu veya vahiy tecrübesi açıklanması gereken bir şahsiyet olarak tanıtılır. İsveçli okuyucuya Kur'an'ı tanıtmayı amaçlayan Zettersteen çevirisinin önsözü bu yaklaşımın bir örneğidir. Tarihî giriş ve açıklayıcı notlar kısa tutulur, filolojik açıklamalara da yer verilir. Kur'an kronolojisi Nöldeke ve Schwally gibi araştırmacılara dayanılarak kurulur.⁴⁸² Çeviriye eşlik eden bu metinler, Kur'an'la birlikte Hz. Peygamber'i de okura belirli bir bakış içinde sunar.⁴⁸³

Siyer ve tarihî girişlerde ise Kur'an, Hz. Peygamber'in dinî uyanışını, tebliğini, mücadelelerini ve tarihsel çevresini anlamak için temel kaynak olarak kullanılır. Tornberg, Kur'an'ı Hz. Peygamber'in biyografisi için en önemli kaynak sayar. Aynı

⁴⁸¹ el-Alak 96/1-5; en-Necm 53/3-4; el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, "Bed'ü'l-vahy", 3; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebevîyye*, 1/236-238; Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 32-35; Hjærpe, *Bilden av profeten*, 15.

⁴⁸² *Koranden*, 1917, xxiii-xxv.

⁴⁸³ Genette, *Paratexts*, 1-2.

zamanda onun hayatı hakkında ön bilgi edinmenin Kur'an'ı doğru okumak için gerekli olduğunu belirtir.⁴⁸⁴ Zetterstéen'de de Kur'an'ın içeriği kısmen Hristiyan ve Yahudi kaynaklarla, sözlü aktarımlarla, Mekke-Medine ayrımıyla ve metnin kronolojik gelişimiyle ilişkilendirilir.⁴⁸⁵ Bu eserlerde çeviriye eşlik eden açıklamalar Hz. Peygamber'in hayatını yorumlar. Biyografik anlatılar da Kur'an'a tarihsel ve yer yer psikolojik açıklamalarla yaklaşır. Kur'an ile Hz. Peygamber arasındaki ilişki ağırlıklı olarak bu tarihsel ve biyografik yorumlarla kurulur. İslâmî vahiy anlayışının bu ilişkiye verdiği anlam geri planda kalır.⁴⁸⁶

Dördüncü mesele, İslâm'ın Yahudi-Hristiyan geleneklerle ilişkilendirilmesidir. Bazı İsveç oryantalist metinleri İslâm'ın önceki dinlerden türediğini açıkça ileri sürer. Bazıları ise bu ilişkiyi etkilenme ve alınan unsurları yeniden düzenleme ile açıklar. Daha sert metinlerde İslâm, önceki dinî malzemenin ek-sik, bozulmuş veya ikinci dereceden bir biçimi gibi sunulur.⁴⁸⁷ Bu anlatılarda Hz. Peygamber'in önceki geleneklerden alınan malzemeyi kullandığı öne sürülür. Böylece yeni ve ilâhî vahiy iddiası geri planda bırakılarak dinin özgünlüğü zayıflatılır.

Zetterstéen bu ilişkiyi filolojik ve tarihsel açıklamalarla ele alır. Ona göre Kur'an'ın içeriğinin bir kısmı "kristna och judiska källor" (Hristiyan ve Yahudi kaynaklar) ile ilişkilidir. Hz. Peygamber'in Hristiyanlığa dair bilgisini sınırlı görür ve Yahudi-Hristiyan malzemeye daha çok "muntliga uppgifter" (sözlü bilgiler) aracılığıyla ulaştığını ileri sürer.⁴⁸⁸ Zetterstéen ayrıca Kur'an'daki sık tekrar eden kıyamet vaazlarını "kristet inflytande" (Hristiyan etkisi) ile ilişkilendirir.⁴⁸⁹ Zetterstéen, Kur'an'ın

⁴⁸⁴ *Koranen*, 1874, xi.

⁴⁸⁵ *Koranen*, 1917, xxiv-xxv.

⁴⁸⁶ *Koranen*, 1874, xi; Tolan, "European Qur'ân", 296-302.

⁴⁸⁷ Almqvist, "Muhammed l. Mohammed", 11/427-430; Moberg, "Islam", 14/707-708; Olinder, "Kora'nen", 16/849-850.

⁴⁸⁸ *Koranen*, 1917, xxiv.

⁴⁸⁹ *Koranen*, 1917, xxiv.

bu unsurlarını önceki dinî geleneklerden gelen sözlü bilgiler ve tarihsel etkilerle açıklar.

Andrae aynı meseleyi daha çok din psikolojisi ve geç antik dinî çevrelerle açıklar. Yukarıda görüldüğü gibi, Hz. Peygamber'e tanıdığı özgünlük, çevresindeki Yahudi, Hristiyan, Süryani, gnostik veya geç antik dinî unsurları kendi şahsiyetinde yeniden anlamlandırmasına dayanır. Bu açıklamada vahyin ilâhî kaynağı geri planda kalır.⁴⁹⁰

Beşinci mesele, Mekke ve Medine dönemlerinin anlatılma biçimidir. Tarihsel anlatım için gerekli olan bu dönem ayrımı, İsveç kaynaklarında çoğu zaman Hz. Peygamber'in hayatındaki keskin bir değişim olarak yorumlanır. Mekke dönemi vahiy, uyarı, muhalefet ve samimi dinî arayışla ilişkilendirilir. Medine dönemi ise siyasî örgütlenme, savaş, hukuk ve iktidar kullanımıyla öne çıkarılır. Nöldeke, Tornberg'in tercüme ettiği biyografide hicret sonrasında Hz. Peygamber'in konumunun köklü biçimde değiştiğini belirtir. Ona göre Hz. Peygamber Mekke'de neredeyse takipçisizdi ve alay edilen veya aldatıcı sayılan bir şahsiyetti. Medine'de ise iki savaşçı kabilenin "religiösa och politiska öfverhufvudet" (dinî ve siyasî önderi) hâline gelmiştir. Nöldeke ardından onu "högsta herrskare, domare och lagstiftare" (en yüksek yönetici, hâkim ve kanun koyucu) olarak tanımlar.⁴⁹¹ Bu ifadelerde Medine, siyasî otorite ve hukukî düzenin kurulduğu dönem olarak öne çıkarken tebliğin toplumsal hayatta kazandığı genişlik çoğu zaman geri planda kalır.

Zettersteen'de de benzer bir kırılma görülür. Ona göre Hz. Peygamber kendi ilâhî görevlendirmesine gerçekten inanmıştır. Ancak hicretten sonra "vida sämre dager" (çok daha olumsuz bir görünüm) içinde ortaya çıkar ve bazı durumlarda "improviserad uppenbarelse" (doğaçlama vahiy) ile güçlükleri

⁴⁹⁰ Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 45-46; Jan Hjärpe, *Islam: lära och livsmönster* (Stockholm: Almqvist & Wiksell / Geber, 1985), 54-55.

⁴⁹¹ *Koranen*, 1874, 23-24.

çözmeye çalışır.⁴⁹² Zetterstéen bu dönem ayrımıyla Hz. Peygamber'in karakteri ve vahiy tecrübesi hakkında da hüküm verir. Mekke'yi içtenlik, uyarı ve dinî arayışla, Medine'yi ise iktidar, hukuk, savaş ve pragmatik kararlarla ilişkilendirir.

Andrae ise Mekke ve Medine dönemlerini aynı risâletin devamı olarak ele alsa da Medine döneminde iktidar ve düzen kurmayı öne çıkarır. Vahyin toplumsal hayatta kazandığı yeni biçimlere daha sınırlı yer verir.⁴⁹³ Dönemler arasında keskin bir kişilik ayrımı kuran metinlerde risâletin bütünlüğü ve dinî çağırısı ile toplumsal düzen arasındaki süreklilik zayıflar. İslâmî siyer geleneğinde ise Medine, peygamberlik görevinin devam ettiği ve toplumsal hayatta daha geniş karşılık bulduğu dönemdir. Vahiy burada toplumsal yapı, hukuk, adalet, savaş ve antlaşmalarla ilgili hükümler içerir. Risâletin mânevî ve toplumsal yönleri aynı görevde birleşir.

Altıncı mesele, Hz. Peygamber'in ahlâkî örnekliğiyle tarihsel ve siyasî liderliğine verilen ağırlıktır. İslâmî siyer ve özellikle şemâil geleneğinde merhamet, tevazu, adalet, emanet, sabır, aile içindeki nezaket ve üsve-i hasene vasfı öne çıkar.⁴⁹⁴ Bu eserler, Hz. Peygamber'in hayatını anlatırken okuru onun ahlâkını örnek almaya da yöneltir. İsveççe kaynakların önemli bir kısmında ise Hz. Peygamber, topluluk kuran, hukuk düzenleyen, savaş yöneten ve tarihin akışını değiştiren lider olarak tanıtılır. Özellikle tarih kitaplarında belirginleşen bu vurgunun bir örneği, Hz. Peygamber'in "statsman av rang" (seçkin devlet adamı) olarak nitelenmesidir.⁴⁹⁵

İslâmî dinî anlatıda Hz. Peygamber'in siyasî ve toplumsal faaliyetleri, onun risâletinin bir parçasıdır. İsveççe kaynakların

⁴⁹² Koranen, 1917, xxiii.

⁴⁹³ Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 45-46.

⁴⁹⁴ el-Ahzâb 33/21; el-Kalem 68/4; et-Tirmizî, *eş-Şemâ'ilü'l-Muhammediyye*, 189-206; Mâlik b. Enes, *el-Muvaṭṭa'*, ed. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâr İhyâ'it-Türâsî'l-Arabî, 1406), "Hüsnü'l-ḥuluk", 8; Mehmet Ali Kapor, "Hz. Peygamber'in Güvenilirliği", *İSTEM* 1 (2003), 48.

⁴⁹⁵ Otterbeck, "Vad kan man egentligen begära?", 66-67.

bir kısmında ise bu faaliyetler peygamberliği açıklamanın başlıca dayanağı hâline gelir. Ahlâkî örnekliğe kısmen yer verilse de anlatımda çoğu zaman tarihsel başarı, toplumsal düzen ve siyasi liderlik ağır basar. Bu ağırlık da vahiy ve ahlâkî rehberliği geri planda bırakır. Özellikle Medine dönemi, savaşlar, hukukî düzenlemeler ve devletin kuruluşu hakkındaki anlatılarda bu fark belirgindir.⁴⁹⁶

Yedinci mesele, açık itham dilinin zamanla daha mesafeli ve akademik görünen bir anlatıma dönüşmesidir. Eski metinlerde “sahtekâr”, “aldatıcı”, “yalancı peygamber” türü hükümlerle karşılaşılır. Modern döneme yaklaşıldıkça bu dil zayıflar ve yerini “samimi ama yanıltıcı”, “vahiy aldığını düşündü”, “dinî tecrübe yaşadı” veya “çevresinden etkilendi” gibi daha ölçülü ifadeler alır.⁴⁹⁷ Açık ithamların azalması dil bakımından bir iyileşmedir. Ancak kullanılan açıklamaların hangi hükümlere dayandığı da incelenmelidir. Vahyin Hz. Peygamber’in yanıltmasıyla, içsel tecrübesiyle veya çevresindeki dinlerden etkileneceğiyle açıklanması, peygamberliği belirli beşerî sebeplerle sınırlandırır. Vahiy açıklamak için bu sebepleri yeterli gören müellifler, dinî tecrübenin mahiyetini belirleme yetkisini de üstlenir. Küçültücü bir yargı ölçülü ve akademik görünen ifadeler içinde sürdürüğünde ise açık hakaretten daha etkili olabilir.⁴⁹⁸

Sekizinci mesele, kullanılan terimlerin yoruma etkisidir. “Muhammedanism” (Muhammedilik) ve “muhammedansk religion” (Muhammedî din), İslâm’ı adlandırmak için kullanılan ifadelerdir. Hz. Peygamber de “religionsstiftare” (din kurucusu) yahut “profet” (peygamber) olarak tanıtılır. Metinlerde “uppenbarelse” (vahiy) kelimesi ve “fanatism” (fanatizm) nitelemesi de kullanılır. Bu kelimelerin tümü, Hz. Peygamber’in nasıl tanıtıl-

⁴⁹⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebevîyye*, 1/501-504, 626-627; 2/317-318; Andræ, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 216, 222-223.

⁴⁹⁷ Southern, *Western Views of Islam in the Middle Ages*, 28-34; Daniel, *Islam and the West*, 267-270.

⁴⁹⁸ Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 32-35, 45-46; Hjärpe, *Bilden av profeten*, 15-17.

dığını etkiler.⁴⁹⁹ Özellikle “muhammedansk religion” (Muhammedî din) ve “religionsstiftare” (din kurucusu) ifadeleri, İslâm’ı Hz. Peygamber’in şahsiyeti etrafında kurulmuş tarihsel bir dinî sistem gibi göstermeye eğilimlidir. Bu kullanımda Allah merkezli vahiy anlayışı geri planda kalır.⁵⁰⁰ Bu nedenle kelimeler, metinde kendilerine verilen anlamla birlikte değerlendirilmelidir. Açık bir hüküm bulunmasa da kelime seçimi, peygamberlik, vahiy, Kur’an ve İslâm tarihi arasındaki ilişkiyi belirli bir çerçeveye yerleştirir.⁵⁰¹

Dokuzuncu mesele, akademik bilginin kamusal alana ve öğretime aktarılmasıdır. Kur’an çevirilerinde ve siyer metinlerinde ayrıntılı biçimde tartışılan konular, ders kitaplarında kısaltılarak ve sadeleştirilerek sunulur. Ansiklopedilerden, filolojik çalışmalardan ve dinler tarihi eserlerinden aktarılan bilgiler de aynı işlemden geçer. Bu süreçte akademik tartışmanın ihtiyat kayıtları çoğu zaman kaybolur ve öğrencinin kolayca kavrayabileceği kesin açıklamalar öne çıkar. Hz. Peygamber’in “religionsstiftare” (din kurucusu) olarak tanıtılması, vahiy tecrübesi, Mekke-Medine ayrımı, önceki dinlerden etkilenme, siyasî liderlik ve Kur’an’ın tarihsel bağlamı gibi konular öğretime uygun biçimde düzenlenir. Ders kitabının seçtiği konular ve bunlara ayırdığı yer, öğrencinin hangi Hz. Peygamber tasavvuruyla karşılaşacağını belirler.⁵⁰²

İncelenen ana kaynakların okura sunduğu Hz. Peygamber tasavvuru, seyahatnameler, popüler yayınlar ve kamusal tartışmalarda da farklı biçimlerde karşılık bulur.⁵⁰³

⁴⁹⁹ Almkvist, *Koranen*, 1-2; “İslam”, 1910, 12/913-914; “Muhammed l. Mohammed”, 18/1275-1276; Otterbeck, “Vad kan man egentligen begära?”, 57-58.

⁵⁰⁰ Southern, *Western Views of Islam in the Middle Ages*, 3-7.

⁵⁰¹ *Koranen*, 1917, 1-2; *Koran*, 1843, 1; Almkvist, “Muhammed el. Mohammed”, 14/399-400; “Muha’mmed el. Moha’mmed”, 15/339-340; “İslam”, 1953, 11/169-172; Olinder, “İslam”, 14/61-62; Moberg, “İslam”, 14/707-708; “Koran”, 1953, 12/687-688; Otterbeck, “Vad kan man egentligen begära?”, 60-63; Langenheim, *Läroböckernas Islam*, 25-26.

⁵⁰² Otterbeck, “Vad kan man egentligen begära?”, 57-67; Härenstam, *Skolboks-Islam*, 263-264.

⁵⁰³ Hjärke, *Bilden av profeten*, 15-17; Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 25,

3.1.2. Popüler ve Kamusal Kaynaklarda İslâm ve Hz. Peygamber Tasavvuru

Bu kısımda İslâm ve Hz. Peygamber'in seyahatnamelerde, popüler yayınlarda ve kamusal tartışmalarda nasıl tanıtıldığı incelenecektir. Önce seyahat ve gözlem metinleriyle Müslüman yayınları ele alınacak, ardından medya ve ifade özgürlüğü tartışmalarına geçilecektir.

3.1.2.1. Seyahatnameler, Popüler Yayınlar ve Ara Metinlerde Hz. Peygamber Tasavvuru

Seyahatnameler, popüler yayınlar, dergiler, konferans metinleri, cami raporları ve Müslüman cemaatlerin kendi metinleri, Hz. Peygamber tasavvurunun daha geniş toplumsal çevredeki karşılıklarını gösterir. Bu ara metinler, akademik bilgiyle kamusal tartışmalar ve cemaat hayatı arasındaki ilişkiyi izlemeye imkân verir. Bu metinlerde Hz. Peygamber'in hayatı çoğu zaman sistemli biçimde incelenmez, ona ilişkin bilgiler ibadet ve merasim gözlemleri, seçilen kelimeler ve aktarılan dinî pratikler içinde verilir. Bu metinler üzerinden İsveçli okurun Hz. Peygamber'i hangi kaynaklardan ve dinî hayatın hangi yönleriyle tanıdığı takip edilebilir.⁵⁰⁴

Erken dönem seyahat metinlerinde Hz. Peygamber'in Müslümanların dinî hayatındaki yeri daha çok ibadetler, kutsal mekânlar, hac yolculukları, cami hayatı ve gündelik dinî pratikler üzerinden dolaylı biçimde anlaşılır.⁵⁰⁵ Michael Eneman'ın *Resa i Orienten 1711-1712* adlı eserindeki notları, Müslümanların hac kervanları ve dinî gayretleri karşısında hem merak hem de mesafeli bir değerlendirme dili taşır. Müslüman dindarlığı bu metinlerde kimi zaman etkileyici bir bağlılık, kimi zaman gözlemciye yabancı gelen ibadet ve merasimler olarak kaydedi-

32-39; Hårenstam, *Skolboks-Islam*, 117, 269-270, 284-285; Otterbeck, "Vad kan man egentligen begära?", 57-62.

⁵⁰⁴ Hjärpe, *Bilden av profeten*, 5-9.

⁵⁰⁵ Eneman, *Resa i Orienten*, Senare delen: Syrien och Palestina, 125-128.

lir. Kâbe'ye yöneliş ve toplu ibadet hayatı da bu gözlemler arasında yer alır.⁵⁰⁶

XVIII. yüzyıl seyahatnamelerinde cami, cuma ibadeti, mevlid, hac kervanı ve kandil ışıktandırmalarına dair gözlemler, Hz. Peygamber'in Müslümanların dinî hayatındaki yerini daha somut biçimde gösterir. Björnsthål'nın (1731-1779) İstanbul gözlemleri bunlar arasındadır. Şehre denizden yaklaşırken “Mosquээр” (camiler) ve minarelerin çokluğunu kaydeder. Daha sonra hac kervanının İstanbul'dan Üsküdar'a, oradan Şam üzerinden Mekke'ye uzanan güzergâhını, “Mecca och Medina” (Mekke ve Medine), “Caravane” (kervan) ve “Kurban Beiram” (Kurban Bayramı) ifadeleriyle anlatır. Rebiülevvel ayının on ikinci gecesinde bütün minarelerin aydınlatıldığını belirtir. Bu gecenin “Laila Mewlud” (Mevlid geces) veya “Födelse-natten” (doğum geces) olarak adlandırıldığını ve Müslümanların Hz. Peygamber'in bu gece doğduğuna inandıklarını aktarır. Cami iç düzenini anlatırken ise “Mihrâb” (mihrap), “Membèr” (minber), “Kiatib” (hatip), “Khutbé” (hutbe) ve “Müezzin” (muezzin) gibi terimleri kullanır. Bu anlatıda Hz. Peygamber, hayatı hakkında verilen bilgilerden çok Müslümanların takvimindeki, ibadetlerindeki, cami hayatındaki, hac yolculuklarındaki ve ortak dinî hatırasındaki yeriyle tanıtılır.⁵⁰⁷

Bender'de kalan İsveçlilerin Osmanlı toplumuna dair gözlemleri de bu metinlerdeki yaklaşım çeşitliliğini gösterir. Cuma ibadeti Hristiyanların pazar günüyle karşılaştırılır, cami ve hutbe geleneği sade bir dille aktarılır. İslâmî din hayatının itham edildiği anlatıların yanında, bu örneklerde karşılaştırmalı ve nispeten yargısız bir yaklaşım görülür. Hz. Peygamber hak-

⁵⁰⁶ Eneman, *Resa i Orienten*, Förra delen: Mindre Asien och Egypten, 221-225; Östlund, “A Lutheran in the Holy Land: Michael Eneman's Journey 1711-12”, 209-210; Petrović, *Orientens lockelse*, 17, 20-22.

⁵⁰⁷ Jacob Jonas Björnsthål, *Resa til Frankrike, Italien, Sweitz, Tyskland, Holland, England, Turkiet, och Grekland*, ed. Carl Christof Gjörwell (Stockholm: Anders Jacob Nordström, 1783), 5/23-24, 28-30, 48, 86.

kında doğrudan bir çözümleme yapılmaz, onun tebliğ ettiği dinî geleneğin toplumsal hayatta nasıl yaşandığı kayda geçirilir.⁵⁰⁸

XX. yüzyılın başlarında İsveç'te Doğu'ya yönelik ilgi akademi dışında da yayılır. Svenska Orientsällskapet gibi kurumlar, Doğu dilleri, kültürleri ve dinleri hakkında daha geniş bir okuyucu çevresine sunulan bilgilerin seçimini ve sınıflandırılmasını etkiler. Bu kurumların Hz. Peygamber tasavvuruyla ilişkisi de bu bilgi ve merak ortamı üzerinden dolayı biçimde kurulur. Sergiler, konferanslar, popüler yayınlar ve kültürel çevreler, oryantalist bilginin üniversite dersleri ve akademik kitapların dışındaki okuyuculara ulaşmasını sağlar.⁵⁰⁹

XX. yüzyılın ortalarından itibaren İsveç'te Müslümanların kendi kurumları ve popüler dinî faaliyetleri de Hz. Peygamber'in tanıtılmasında yer alır. 1949'da kurulan ilk Müslüman derneği ve 1953'te Stockholm Konserthuset'te düzenlenen Mevlid merasimi, Hz. Peygamber tasavvurunun Müslümanların kendi sesiyle de kamusal alana taşındığını gösterir.⁵¹⁰ Kur'an tilaveti, ilâhiler ve toplu anmalarla düzenlenen bu etkinliklerde Hz. Peygamber, Müslümanların kendi dinî anlatımlarıyla tanıtılır. Dışarıdan yapılan tarihsel açıklamaların yanında, İsveç'te yaşayan Müslümanların aidiyetini, ibadet hayatını ve peygamber sevgisini yansıtan bir tasavvur da belirginleşir.⁵¹¹

Popüler Müslüman yayıncılık, bu dinî anlatımların yazılı olarak yayılmasını ve kalıcı hâle gelmesini sağlar. 1980'lerden itibaren yayımlanan *Salaam* gibi dergilerde Hz. Peygamber'in ahlâkı, sünnet, cuma hutbeleri, namaz, oruç ve gündelik dinî hayat İsveççe anlatılır. Bu konuların İsveççe ifade edilmesi,

⁵⁰⁸ Hugo Widgren, *The Friendly Turk: Perceptions of the Ottoman Empire by Swedes in Bender during the Great Northern War* (Stockholm: Stockholm University, Yüksek Lisans Tezi, 2024), 61-64.

⁵⁰⁹ Romgard, "Svenska Orientsällskapet i brytningstid", 22-23.

⁵¹⁰ Simon Sorgenfrei, "Establishing Islam in Sweden: The First Tatar Community and Muslim Congregation and Their Sources", *Studia Orientalia Electronica* 8/2 (2020), 86-88.

⁵¹¹ Brandell - Rabo, "Orienten i Sverige och Norden", 16.

Müslüman kimliğinin yerel bir dil içinde kurulmasına katkı sağlar.⁵¹²

Mevlid, salavat, ilâhi, hilye, kutsal emanetler ve cami mimarisi, Hz. Peygamber tasavvurunun metinler dışındaki güçlü ifadeleri arasındadır. Müslüman dindarlığında Hz. Peygamber'e duyulan sevgi, biyografik anlatıların yanında ses, mekân, merasim, hatıra ve sembollerle de yaşatılır. İsveç'teki bazı camilerde minberin en üst basamağının sembolik olarak Hz. Peygamber'e ayrılmış kabul edilmesi, ona duyulan saygının cami mekânında da karşılık bulduğunu gösterir. Mevlid merasimlerindeki salavatlar, ilâhiler ve kimi yerlerde kutsal emanetlere duyulan muhabbet de bu bağlılığın ifadeleridir. Bu uygulamalarda Hz. Peygamber, hayatı anlatılan tarihsel bir şahsiyet olmanın yanında Müslümanların dinî bağlılığının merkezinde yer alan bir rehber olarak da anılır.⁵¹³

Gözleme dayanan bu metinlerde de seyyahın, popüler yazarın veya kültürel aracının bakış açısı, kelime seçimi ve dikkatini yönelttiği unsurlar İslâm ve Hz. Peygamber tasvirini şekillendirir. İbadet ve merasimlerin egzotik unsurlar gibi sunulması, Müslüman bağlılığının fanatizmle ilişkilendirilmesi veya Hz. Peygamber'e duyulan sevgi ve saygının akıl dışı bir bağlılık gibi aktarılması, akademik oryantalizmdaki benzer yargıların kamusal ve kültürel hayatta da sürdüğünü gösterir. Bazı seyahat ve gözlem metinlerinde ise daha ölçülü, meraklı ve gözleme dayalı bir dil bulunur. Bu çeşitlilik, İsveç'te Hz. Peygamber tasavvurunun metin türlerine ve yazarların yaklaşımına göre farklılaştığını gösterir.⁵¹⁴

Seyyahların ibadet ve merasimlere dışarıdan bakan gözlemleriyle Müslümanların sevgi, sünnet ve güzel ahlâkı öne çıkaran anlatımları, Hz. Peygamber'in toplumsal ve dinî yerini farklı

⁵¹² Otterbeck, *Islam på svenska*, 140-145, 221-223.

⁵¹³ Simon Sorgenfrei - Simon Stjernholm, "Salafi Sufism? Islamic Border-Keeping in Contemporary Sweden", *Approaching Religion* 12/2 (2022), 85-88.

⁵¹⁴ Eneman, *Resa i Orienten*, Senare delen: Syrien och Palestina, 214-225; Östlund, "A Lutheran in the Holy Land: Michael Eneman's Journey 1711-12", 217-221.

yönleriyle gösterir. Hz. Peygamber'in Müslümanlar için taşıdığı önem, imgesinin medya ve kamusal tartışmalarda neden hassas ve ihtilaflı bir konuya dönüştüğünü anlamaya da yardım eder.⁵¹⁵

3.1.2.2. Medya, İfade Özgürlüğü ve Kamusal Tartışmalarda Hz. Peygamber Tasavvuru

Medya ve kamusal tartışmalarda Hz. Peygamber'in nasıl tasvir edildiği, ifade özgürlüğü, seküler kamusal alan, dinî hassasiyet, azınlık onuru ve hukukla ilgili gerilimlerin konusu olur. Tarihsel şahsiyeti, dinî rehberliği ve ahlâkî örnekliliği bu tartışmalar içinde ele alınır. Karikatür krizleri, Lars Vilks'in (1946-2021) "rondellhund" çizimi, Kur'an yakma eylemleri ve bunların medya, hukuk ve eğitim alanındaki yankıları bu durumun en belirgin örnekleri arasındadır. Bu olaylarda Hz. Peygamber'e ilişkin tasvirler, Müslümanların sevgi, bağlılık ve güzel ahlâk anlayışından koparılarak seküler kamusal alanda ifade özgürlüğü, provokasyon ve kutsala saygı üzerinden tartışılır.

Karikatür krizleri, Hz. Peygamber'in kamusal alanda nasıl temsil edildiğine ilişkin gerilimi açık biçimde gösterir. Danimarka'da yayımlanan Jyllands-Posten karikatürleri ve İsveç'te Lars Vilks'in "rondellhund" çizimi, bu temsilin sınırlarını sert biçimde gündeme taşımıştır. Müslümanların saygı ve bağlılıkla andığı Hz. Peygamber'in tasvirleri, bu tartışmalarda seküler ifade özgürlüğünün sınandığı örnekler olarak kullanılır. Şiddet, bomba veya terör çağrışımlarıyla kurulan görsel dil, tartışmayı Hz. Peygamber'in tarihsel ve dinî konumundan Müslüman kimliğine yöneltir. Bu tasvirler Müslüman kimliğini sorgulamaya açar ve Müslümanları savunma konumuna iter.⁵¹⁶ Sanat ve ifa-

⁵¹⁵ Widegren, *The Friendly Turk*, 61-64; Otterbeck, *Islam på svenska*, 221-223; Sorgenfrei, "Establishing Islam in Sweden", 86-88; Sorgenfrei - Stjernholm, "Salafi Sufism?", 85-88.

⁵¹⁶ Hjärpe, *Bilden av profeten*, 112-114, 126; Caroline Thulin, *I kölvattnet av Muhammed-karikatyren: Mediala diskurser kring "muslimen"* (Norrköping: Linköpings universitet, Lisans Tezi, 2006), 12-13, 18, 22-23; Joanna Wåhlstedt - Amelie Bläckberg, *Yttrandefrihet: En idéanalytisk studie av debatten om Lars*

de özgürlüğü etrafında tartışılan karikatür krizleri, “Müslüman öteki” üzerinden İsveç ve Danimarka’nın kendi modernlik, hoş-görü ve ulusal kimlik anlatılarını yeniden kurduğu bir söylem alanıdır.⁵¹⁷

Kur’an yakma eylemleri doğrudan bir Hz. Peygamber tasviri içermez, ancak vahiy, risâlet ve Müslümanların kutsala duyduğu saygı üzerinden Hz. Peygamber’le de ilişkilidir. Kur’an Müslümanlar için Allah’ın kelâmı, Hz. Peygamber de bu vahyin muhatabı ve tebliğ edicisidir. Bu dinî anlayış bakımından Kur’an’a yönelik kamusal aşağılama, kutsal metinle birlikte vahyin tebliğine, Hz. Peygamber’in risâletine ve Müslümanların kutsala duyduğu saygıya da yönelir. İsveç’te Rasmus Paludan gibi isimlerin Kur’an yakma eylemleri, kamusal tartışmada çoğu zaman ifade özgürlüğü, polis izni, güvenlik ve nefret söylemi başlıkları altında ele alınmıştır. Bu sebeple tartışmanın dinî boyutu, hukukun tanıdığı ifade alanından daha geniştir.⁵¹⁸

Medya, bu krizleri geniş izleyici kitlelerine aktarırken Hz. Peygamber’i çoğu zaman güvenlik, radikalleşme, terör, entegrasyon ve ifade özgürlüğü başlıklarıyla birlikte ele alır. Bu anlatımlarda Müslümanların ona duyduğu sevgi ve onun ahlâkî rehberliği geri planda kalırken kamusal gerilimler ve kimlik tartışmaları öne çıkar. Haberler, karikatürler, tartışma programları, yorum yazıları ve sosyal medya paylaşımları bu çerçevenin yayılmasını hızlandırır. Özellikle 11 Eylül sonrası dönemde Batı medyasında İslâm ve Müslümanlar sıkça güvenlik söylemleriyle birlikte anılmış, bu yaklaşım Hz. Peygamber’e dair kamusal algıyı da etkilemiştir.⁵¹⁹

Vilks teckning av profeten Muhammed som rondellhund (Lunds universitet, Lisans Tezi, 2008), 12-16.

⁵¹⁷ Christine Agius, “Drawing the discourses of ontological security”, *Cooperation and Conflict* 52/1 (2017), 111-112, 117-120.

⁵¹⁸ Göran Larsson - Christer Mattsson, “Rasmus Paludan, Burning of the Qur’an and Swedish Media: A Critical Discourse Analysis”, *Temenos: Nordic Journal for the Study of Religion* 60/1 (2024), 131-134.

⁵¹⁹ Marta Axner, *Representation, stereotyper och nyhetsvärdering: Rapport från medianalys om representationer av muslimer i svenska nyheter* (Diskrimine-

Sosyal medyada karikatürler, hakaret içerikli paylaşımlar, Kur'an yakma görüntüleri ve bunlara verilen tepkiler kısa sürede geniş kitlelere ulaşır. Hz. Peygamber hakkındaki tartışmalar geleneksel medya denetiminin dışına çıkarak daha dağınık, sert ve kutuplaştırıcı bir dille sürer. Görsellerin bağlamından kopması, anlık tepkilerin çoğalması ve tartışmaların farklı ülkelere yayılması gerilimi artırır. Böylece Hz. Peygamber hakkında üretilen incitici tasvirler, Müslüman toplulukların dinî hassasiyetini ve kamusal varlığını doğrudan etkileyen uluslararası bir tartışma konusu olur.⁵²⁰

Bu tartışmalar eğitim materyallerinde daha kontrollü fakat yine de etkili bir dille ele alınır. Lise düzeyinde kullanılan bazı ders kitaplarında ve öğretim materyallerinde karikatür krizleri ve Lars Vilks'in "rondellhund" çizimi, ifade özgürlüğü, dinî hassasiyet, saygı, empati ve kamusal tartışma başlıkları altında incelenir. Müslümanlar için Hz. Peygamber sevgiyle anılan, saygıyla sahiplenilen, sünneti takip edilen ve ahlâkı örnek alınan merkezî bir rehberdir. Bu materyallerde Hz. Peygamber çoğu zaman hakaret, provokasyon, karikatür krizi ve ifade özgürlüğünün sınırları üzerinden gündeme gelir. Bu da onu tanıtan anlatımları krizlerle sınırlandırır. Ders kitapları bu tasvirleri doğrudan onaylamasa da onları tartışma sorularına ve sınıf içi değerlendirmelere konu ederek medyadaki incitici peygamber tasvirlerini eğitim alanına taşır. Bu sunumda Hz. Peygamber'in güzel ahlâkı ve örnekliği geri planda kalır, onun hakkındaki anlatımlar ifade özgürlüğü, ayrımcılık ve çoğulculuğun tartışıldığı örnek olaylara dönüşür.⁵²¹

---

ringsombudsmannen, 2015), 48-50; Nizamettin Eti - Zaid Nackshbandi, *Bilden av islam och muslimen i svensk press* (Stockholms universitet, Lisans Tezi, 2007), 8-10; Törnberg - Törnberg, "Muslims in social media discourse", 132-142.

⁵²⁰ *Allmänna sammankomster och Sveriges säkerhet* (Stockholm: Regeringskansliet, 2024), 15-22, 77-83; Stockholms tingsrätt, "Koranbränningar bedöms som hets mot folkgrupp", *Sveriges Domstolar* (03 Şubat 2025); Törnberg - Törnberg, "Muslims in social media discourse", 132-142.

⁵²¹ Charlotta Granath, *Prata demokrati i gymnasieskolans yrkesprogram* (Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, 2021), 88-

Müslümanların bu olaylara verdiği tepkiler de Hz. Peygamber'in kamusal alanda nasıl tanıtıldığını etkiler. Müslüman çevreler karikatür krizlerine, Kur'an yakma eylemlerine ve İslâm'ı güvenlik tartışmalarıyla ilişkilendiren medya diline dinî anlatımı öne çıkararak karşılık verir. Bu anlatımda Hz. Peygamber rahmet peygamberi, güzel ahlâkın rehberi ve örnek şahsiyet olarak tanıtılır. Sevgi, bağlılık ve sünnet vurgusuyla verilen bu karşılıklar, Müslümanların kendi dinî anlatımlarını da kamusal tartışmaya taşır.⁵²²

3.1.3. Hz. Peygamber Tasavvurunun Genel Görünümü ve Dönüşüm Hatları

Kur'an çevirileri ve siyerlerden ansiklopedilere, ders kitaplarına ve kamusal tartışmalara geçildiğinde Hz. Peygamber hakkında verilen bilginin işlevi de değişir. Ayrıntılı tarihsel açıklamalar kısa tanımlara ve öğretim bilgisine dönüşür. Seyahatnamelerle cemaat yayınlarında Müslümanların dinî hayatı, medyada ise ifade özgürlüğü, kutsala saygı ve Müslümanların toplum içindeki yeri öne çıkar.⁵²³

89; Malin Löfstedt, *Ämnnesspecifika instruktioner för religionskunskap* (Uppsala: Uppsala Universitet, 2025), 30-31, 56; Erica Appelros (ed.), *Religion, livssyn och moral: Antologi för gymnasiet* (Stockholm: Natur och Kultur, 2009), 131-133; Nils-Åke Tidman - Kerstin Wallin, *Relief - livsvägar: religionskunskap för kurs 1* (Malmö: Gleerups, 2012), 119; Otterbeck, "Vad kan man egentligen begära?", 65-69; Lasse Lindekilde vd., "The Muhammad Cartoons Controversy in Comparative Perspective", *Ethnicities* 9/3 (2009), 291-296.

⁵²² Mohd Shuhaimi Bin Haji Ishak - Sohirin Mohammad Solihin, "Islam and Media", *Asian Social Science* 8/7 (2012), 263-265; el-Sayed el-Aswad, "Images of Muslims in Western Scholarship and Media after 9/11", *Digest of Middle East Studies* 22/1 (2013), 41-45; Aijaz Ahmad Khan, "The Offensive Depictions of Prophet Muhammad (SAW) in Western Media and Its Consequences", *Journal of Islamic Thought and Civilization* 4/1 (2014), 45-48, 55-58; Masooda Bano, "Caricaturing the prophet: Pushing the right to free speech too far?", *Philosophy & Social Criticism* 48/4 (2022), 544-548; Sindre Bangstad - Marius Linge, "Qur'an burning in Norway: stop the Islamisation of Norway (SIAN) and far-right capture of free speech in a Scandinavian context", *Ethnic and Racial Studies* 47/5 (2024), 941-945.

⁵²³ Hjärpe, *Bilden av profeten*, 5-9; Otterbeck, "Vad kan man egentligen begära?", 57.

İsveçli oryantalistler ve akademisyenler metinlerinde Hz. Peygamber'in samimiyetini, tarihsel etkisini ve dinî ciddiyetini yer yer kabul eder. Bununla birlikte bu metinlerde vahiy, çoğu zaman psikolojik ve tarihsel sebeplerle açıklanır. Anlatım dilindeki değişim, vahyin açıklanma biçiminde aynı ölçüde bir değişiklik getirmez.⁵²⁴

Akademik açıklamalar ansiklopedilere, ders kitaplarına ve medyaya aktarılırken “din kurucusu”, “siyasî lider”, “devlet adamı”, “vahiy aldığını zannetmesi” veya “önceki geleneklerden etkilenme” gibi ifadeler çoğu zaman daha kısa, kesin ve kalıcı kalıplar hâline gelir. Geniş okur ve öğrenci kitlelerine yönelik bu aktarım, açıklamaları kimi zaman daha keskin, basit ve sorunlu hâle getirir.⁵²⁵

Müslüman yayınlarında ve dinî merasimlerde ise Hz. Peygamber rahmet peygamberi, güzel ahlâkın rehberi, sünnetin kaynağı ve ümmet bilincinin merkezindeki örnek şahsiyet olarak sahiplenilir. İsveççe, oryantalist açıklamalarla birlikte Müslümanların kendi peygamber sevgisini ve nebevî örnekliği anlattıkları bir dil olarak da kullanılır.⁵²⁶

Akademik-oryantalist metinlerde vahiy çoğu zaman psikolojik yoğunluk, tarihsel çevre veya önceki dinî unsurlarla açık-

⁵²⁴ Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 28-33; Andrae, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 96, 113, 135-136, 169-170, 230-231; Turner, “Revisiting Weber and Islam”, 161-164.

⁵²⁵ Härenstam, *Skolboks-Islam*, 117, 269-270, 284-285; Otterbeck, “Vad kan man egentligen begära?”, 57, 65-67; Ivarsson, *Ärkefiende eller parhäst?*, 23, 31; Göran Larsson - Lasse Lindekilde, “Muslim claims-making in context: Comparing the Danish and the Swedish Muhammad cartoons controversies”, *Ethnicities* 9/3 (2009), 361-365, 374-379.

⁵²⁶ et-Tirmizî, *eş-Şemâ'ilü'l-Muhammediyye*, 189-206; Andrae, *Die Person Muhammads in Lehre und Glauben seiner Gemeinde*, 248, 293; Simon Stjernholm, “Muslim religious oratory on Swedish public service radio”, *Journal of Contemporary Religion* 34/1 (2019), 57-60, 68-71; Garbi Schmidt, “Islamic identity formation among young Muslims: the case of Denmark, Sweden and the United States”, *Journal of Muslim Minority Affairs* 24/1 (2004), 31-34, 40-44; Jenny Berglund, “Global questions in the classroom: the formulation of Islamic Religious Education at Muslim schools in Sweden”, *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 32/4 (2011), 497-500, 506-509.

lanır. Müslüman anlatıda ise vahiy ilâhî hitap ve nübüvvetin asli delili olarak anlaşılır.⁵²⁷ Medine dönemi bazı kaynaklarda siyasal otorite ve hukukî düzen kurma alanı olarak öne çıkarılır. İslâmî siyer geleneğinde ise vahyin toplum, adalet, ibadet ve ümmet hayatı içinde karşılık bulduğu dönemdir.⁵²⁸ Yahudi-Hıristiyan geleneklerle kurulan ilişkide de aynı ayırım görülür. Oryantalist metinlerde etki ve kaynak arayışı öne çıkarken İslâmî anlatımda tevhid hakikatinin tasdik, tashih ve hatemiyet içinde tamamlanması vurgulanır.⁵²⁹ Terminoloji de bu farklı yaklaşımları gösterir. “Muhammedî din”, “din kurucusu”, “vahiy aldığını zannetmesi” veya “boyun eğme” gibi ifadeler Hz. Peygamber hakkında yapılacak açıklamaları baştan yönlendirir.⁵³⁰

İsveç örneğinde Hz. Peygamber hakkındaki tartışmalar onun hayatıyla birlikte vahyin mahiyetini, İslâm’ın özgünlüğünü ve dinî otoriteyi de kapsar.⁵³¹ Hz. Peygamber hakkında ne söylendiği kadar kimin hangi bilgi otoritesine dayanarak konuştuğu da önem arz eder.⁵³²

3.2. Hz. Peygamber Tasavvurunun İsveç’teki Dinî, Toplumsal ve Kamusal Tesiri

Buraya kadar incelenen metinler İsveç’te farklı kaynakların Hz. Peygamber’i hangi ifadelerle ve nasıl tanıttığını göstermiştir. Bu tasavvur Müslümanların dinî hayatında, kamusal tar-

⁵²⁷ el-Alak 96/1-5; en-Necm 53/3-4; el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-Sahih*, “Bed’ül-vahy”, 3; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 1/236-238; Hjærpe, *Bilden av profeten*, 9-13.

⁵²⁸ *Koranen*, 1874, 23-24; *Koranen*, 1917, xxiii; Dietrich Jung, “Islam and Politics: A Fixed Relationship?”, *Critique: Critical Middle Eastern Studies* 16/1 (2007), 19-23; Andræ, *Muhammed: hans liv och hans tro*, 169-170, 230-231.

⁵²⁹ *Koranen*, 1917, xxiv; Tolan, “European Qur’ân”, 296-299; Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 45-46.

⁵³⁰ Southern, *Western Views of Islam in the Middle Ages*, 3-13; Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 55-56; Almkvist, *Koranen*, 1-2; *Koran*, 1843, 1.

⁵³¹ Hıdır, *Bati’da Hz. Muhammed İmajı*, 207-208, 401-402.

⁵³² Hedin, *Tor Andrae och orientalismen*, 28-33, 50-56; Hjærpe, *Bilden av profeten*, 5-10; Stjernholm, “Muslim religious oratory on Swedish public service radio”, 68-71; Schmidt, “Islamic identity formation among young Muslims: the case of Denmark, Sweden and the United States”, 40-44.

tışmalarda ve Hristiyan teolojisiyle ilişkide farklı biçimlerde karşılık bulur.

3.2.1. Müslüman Cemaatlerde Hz. Peygamber Sevgisi, Sünnet ve Ahlâkî Örneklik

İsveç'te Müslüman cemaatler açısından Hz. Peygamber'in yeri ibadet hayatında, ahlâk terbiyesinde ve günlük dinî yaşayışta belirginleşir. Bu alanda Hz. Peygamber sünnetin kaynağı, güzel ahlâkın rehberi, rahmet peygamberi ve Müslüman kimliğine yön veren örnek şahsiyet olarak yer alır. Önceki başlıklarda ele alınan oryantalist, ansiklopedik ve pedagojik metinlerde Hz. Peygamber çoğu zaman dışarıdan açıklanan bir şahsiyet olarak görünür. Müslümanların hayatında ise ona yönelik iman, sevgi, bağlılık ve örnek alma duygusu etrafında şekillenir.

Peygamber sevgisi mevlid ve benzeri dinî merasimlerde daha yoğun biçimde yaşanır. Mevlidlerde Hz. Peygamber'in doğumu rahmet, bereket, ümmet bilinci ve peygamber sevgisiyle birlikte anılır. Daha önce anılan 1953 Stockholm Konserthuset mevlidi, Hz. Peygamber'e duyulan sevgi ve saygının Müslüman çevrelerin dışına çıkarak İsveç kamusal alanında da ifade edildiği erken bir örnektir.⁵³³

Hz. Peygamber'e bağlılık merasimlerin ve özel günlerin dışında günlük dinî yaşayışı, ibadet düzenini, aile terbiyesini ve ahlâkî yönelişi de şekillendirir. Müslüman yaşayışında sünnet Allah'a kulluk ve güzel ahlâkın günlük hayatta nasıl karşılık bulacağını gösteren temel ölçülerden biridir. İsveççe yayımlanan Müslüman dergiler ve diğer yayınlar, bu bağlılığın anlatılmasında özel önem taşır.⁵³⁴

Geç dönem İsveç dinler tarihi literatüründe Hz. Peygamber hadis ve sünnet üzerinden de ele alınır. Christer Hedin'in *Islam enligt haditherna* (Hadislere Göre İslâm) adlı çalışması, bu yak-

⁵³³ Sorgenfrei, "Establishing Islam in Sweden", 86-88.

⁵³⁴ Otterbeck, *Islam på svenska*, 15-16; Susanne Lundgren, "Profeten sade: Kon-sultera ditt hjärta": Hadith och sunnah som meningsskapande referens i en moskégrupp i Sverige (Södertörn: Södertörns Högskola, Institutionen för Genus, Lisans Tezi, 2009), 44, 46-50.

laşımın İsveççe akademik ve pedagojik dildeki örneklerinden biridir. Hedin, hadisleri Hz. Peygamber'in sözleri, davranışları, öğretisi ve hayatına dair rivayetler olarak açıklar. Bu rivayetleri Müslüman hayatına yön veren temel kaynaklar arasında değerlendirebilir. Bu yaklaşımda Hz. Peygamber, İslâm'ın tarihî başlangıcını açıklayan şahsiyet olmanın yanında Müslümanların ibadet, ahlâk ve gündelik dinî yaşayışına yön veren merkezî örnek olarak kavranır.⁵³⁵

Cami hayatı Hz. Peygamber sevgisinin günlük ibadetle birleştiği ana alanlardan biridir. Minber, mihrap, hutbe ve cemaat düzeni, ibadet hayatını düzenlerken Müslümanlara Hz. Peygamber'den devralınan dinî mirası da hatırlatır. Hutbe, vaaz ve cemaat içi nasihatlerde Hz. Peygamber'in ahlâkı, merhameti, adaleti ve aile hayatındaki örnekliliği dile getirilir. Cami bu yönüyle bir terbiye mekânı hâline gelir. Burada Hz. Peygamber'in sünneti, güzel ahlâkı ve ümmet bilinci Müslümanların hayatında canlı tutulur.⁵³⁶

3.2.2. İsveççe İslâmî Yayınlarda Hz. Peygamber Anlatısı

İsveççe İslâmî yayınlar Hz. Peygamber'e dair Müslüman anlatısını yazılı, öğretici ve topluma açık bir dile taşır. Bu yayınlarda İsveççe, bilgi aktarmanın yanında Müslümanların peygamber sevgisini, ahlâk anlayışını ve dinî duyarlılığını ifade eden bir din dili hâline gelir. Hz. Peygamber bu metinlerde Müslümanların kendi kaynakları ve inanç dili içinde rahmet peygamberi, ahlâk rehberi ve örnek şahsiyet olarak anlatılır.

Daha önce anılan *Salaam* dergisi İsveç'te Müslümanların kendi sesleriyle İslâm'ı anlatma çabasının güçlü örneklerinden biridir. Medyada ve ders kitaplarında öne çıkan kriz ve problem ağırlıklı İslâm anlatılarının yanında dergi Hz. Peygamber'i Müslümanların kendi inanç diliyle tanıtır.⁵³⁷

⁵³⁵ Hedin, *Islam enligt haditherna*, 9-13, 25-26, 47-48.

⁵³⁶ Sorgenfrei - Stjernholm, "Salafi Sufism?", 77-80.

⁵³⁷ Otterbeck, *Islam på svenska*, 15-16; Sorgenfrei, *Islam i Sverige*, 140.

Tercüme faaliyetleri de bu çizgide önem taşır. WAMY, Islamic Foundation ve benzeri çevrelerin desteklediği broşürler ve tanıtıcı metinler Hz. Peygamber'in hayatını, İslâm'da ahlâkı, aile sorumluluğunu, ibadeti ve toplumsal dayanışmayı İsveçli okura ulaştırmayı hedefler. Bu metinlerde Hz. Peygamber çoğu zaman barış, adalet, merhamet, insan onuru ve sorumluluk bilinciyle birlikte anlatılır. Müslümanlar böylece İslâm hakkında dışarıdan üretilen sınırlayıcı imgelerin yanında kendi kaynaklarına dayanan, öğretici ve ahlâk merkezli bir peygamber anlatısı geliştirir.⁵³⁸

Bu anlatımın Kur'an tercümelerindeki örneklerinden biri Mohammed Knut Bernström'ün *Koranens budskap* adlı eseri- dir. Bernström ön sözünde Kur'an'ı Allah'ın vahyedilmiş kelâmı olarak kabul eden Müslümanın bakışını açıklar. Vahyin Cebrâîl aracılığıyla Hz. Peygamber'e ulaştığını da belirtir.⁵³⁹ Ahzâb sûresinin 40. âyetinin tercümesinde Hz. Peygamber'i Allah'ın elçisi ve "Profetlängdens Sigill", yani peygamberler silsilesinin mührü olarak tanıtır.⁵⁴⁰ Bu ifadeler risâlet ve hatm-i nübüvvet inancının İsveççe bir Kur'an tercümesinde nasıl dile getirildiğini gösterir.

Müslümanlar Hz. Peygamber'i kendi ana dilleriyle anlatmayı sürdürürken İsveççe olarak da kendi dinî anlatılarını oluşturur. Peygamber sevgisi cemaat içindeki geleneksel aktarımın yanında İsveç toplumunda anlaşılabilir ve paylaşılabilecek biçimde de anlatılır. Bu yayınlarda sünnet, aile hayatından gençlik meselelerine, ahlâkî sorumluluktan toplumsal adalete kadar uzanan geniş bir hayat alanıyla ilişkilendirilir.

Stockholm ve Gävle'de paylaşılan İsveççe cuma hutbelerinde Hz. Peygamber'in örnekliğine yer verilir ve bu örneklik İsveç'teki Müslümanların gündelik meseleleriyle ilişkilendirilir.⁵⁴¹

⁵³⁸ Otterbeck, *Islam på svenska*, 20-21.

⁵³⁹ Mohammed Knut Bernström, *Koranens budskap: I svensk tolkning av Mohammed Knut Bernström (med kommentarer av Muhammad Asad)* (Stockholm: Proprius Förlag, 2000), viii-ix.

⁵⁴⁰ Bernström, *Koranens budskap*, el-Ahzâb 33/40.

⁵⁴¹ Otterbeck, *Islam på svenska*, 221-223.

Ahmadiyya cemaatinin *Aktiv Islam* dergisi ve Ibn Rushd derneğinin çevresindeki *Kupolen* gibi yayınlar da İsveççe İslâmî yayın alanının çeşitliliğini gösterir. Bu yayınların mezhebî, kurumsal ve pedagojik yönelimleri farklılık gösterebilir. Ortak noktaları ise Müslümanların kendi peygamber anlatılarını İsveççe, yazılı ve öğretici bir dille üretme çabasıdır.⁵⁴²

3.2.3. Eğitim ve Kimlik İnşasında Hz. Peygamber

Müslüman çocuklar Hz. Peygamber'i çoğu zaman ailede ve camide peygamber sevgisi, sünnet bilinci ve nebevî edep üzerinden tanır. Okulda karşılaştıkları anlatı ise daha çok tarihsel ve öğretici bir dille kurulur. Bu nedenle eğitim alanı evde öğrenilen bağlılık dili ile okulda karşılaşılan tarihsel Hz. Peygamber anlatısının yan yana geldiği hassas bir zemin hâline gelir.⁵⁴³

Ibn Rushd Västra için hazırlanan çalışma planında Hz. Peygamber'in hayatının şiir yoluyla öğretilmesi, öğretilerinin günümüz toplumunda uygulanması ve İsveçli Müslüman kimliğinin güçlendirilmesi amaçlanır. Bu çalışma planı okul dışındaki din eğitiminde Hz. Peygamber anlatısı ile kimlik arasında kurulan bağı gösterir.⁵⁴⁴

Ders kitaplarında Hz. Peygamber genellikle İslâm'ın doğuşuna ilişkin anlatının merkezinde yer alır ve hayatının belli durakları öğretime uygun bir biyografi içinde aktarılır. Vahiy ve ahlâkî örneklik öne çıktığında Hz. Peygamber dinî rehber olarak sunulur. Siyasal liderlik ve savaş anlatısı ağır bastığında ise daha çok tarihsel bir önder olarak sunulur.⁵⁴⁵

Lundgren'in incelediği cami grubundaki kadınlar hadisleri ve Hz. Peygamber'in hayatına ilişkin anlatıları aile ve iş hayat-

⁵⁴² Sorgenfrei, *Islam i Sverige*, 299.

⁵⁴³ Berglund, "Islamic Religious Education and Education About Islam in Sweden", 214-217.

⁵⁴⁴ Ibn Rushd Västra, *Arbetsplan - Cirkelverksamhet [Folkbildning]* (Göteborg: Ibn Rushd Västra, ts.), 1.

⁵⁴⁵ Appelros, *Religion, livssyn och moral*, 131-133.

larında karşılaştıkları meselelerle ilişkilendirerek yorumlamaktadır.⁵⁴⁶

Ders kitabındaki Hz. Peygamber anlatısı öğrencinin dinî kimliği ve aidiyet duygusu kadar sınıf içindeki saygı ortamı ve dinî çoğulculuk anlayışı bakımından da önem taşır. Hz. Peygamber'in Müslümanlar için taşıdığı sevgi, sünnet ve nebevî örneklik boyutu dikkate alındığında okul anlatısı daha dengeli ve kuşatıcı olur.⁵⁴⁷ Bununla birlikte mevcut veriler öğrencilerin bu anlatıları nasıl karşıladığını ölçmeye yetmez.

3.2.4. Hristiyan Teolojisi ve Dinler Arası Diyalogda Hz. Peygamber Meselesi

İsveç bağlamında Hz. Peygamber meselesi Müslümanların dinî hayatının yanında Hristiyan teolojisinin İslâm'a ve Müslümanlara hangi dille yaklaşacağı sorusunu da doğrudan ilgilendirir. Çok dinli bir toplumda Müslümanlarla ilişki kurmak, onların toplumdaki varlığını tanımanın yanında dinî dünyalarını ciddiye almayı da gerektirir. Müslümanların dinî dünyasının merkezinde Hz. Peygamber yer alır. Bu nedenle onun hakkında adil, dikkatli ve teolojik bakımdan sorumlu bir dil kurmak, dinler arası diyalogun nezaket düzeyinde kalmaması için önemlidir.⁵⁴⁸

Hristiyan teolojisi açısından asıl zorluk burada başlar. Müslümanlarla birlikte yaşama, ortak toplumsal sorumluluk ve karşılıklı saygı hakkında konuşmak nispeten daha kolaydır. Fakat Hz. Peygamber'in peygamberliği söz konusu olduğunda mesele vahiy, nübüvvet, Mesih anlayışı ve hakikat iddiasına temas eder. “Att ge plats för den andre” (ötekine yer açmak) ifadesi bu noktada toplumsal iyi niyetten daha ileri bir anlam kazanır. Asıl soru Hristiyan teolojisinin kendi inanç dili içinde İslâm'a ve Hz. Peygamber'e nasıl yer açabileceğidir. Bu soru “religionsteologi”

⁵⁴⁶ Lundgren, *Profeten sade*, 46.

⁵⁴⁷ Appelros, *Religion, livssyn och moral*, 131-133.

⁵⁴⁸ Jakob Wirén, *Att ge plats för den andre?: religionsdialog, ersättningsteologi och Muhammed som profet* (Stockholm: Verbum, 2021), 15, 19, 23, 285-287.

(dinler teolojisi), “ersättningssteologi” (yerine geçme teolojisi)⁵⁴⁹ ve “Muhammed som profet” (peygamber olarak Muhammed) tartışmasını doğrudan gündeme getirir.⁵⁵⁰

Bunun İsveç bağlamındaki en açık örneklerinden biri, 2013 başpiskoposluk seçim sürecinde gündeme gelen “Ger Jesus en sannare bild av Gud än Muhammed?” (İsa, Tanrı hakkında Muhammed’den daha doğru bir tasvir mi sunar?) sorusudur. Bu soru Hz. İsa ile Hz. Peygamber’i karşılaştırır. Aynı zamanda Hristiyan teolojisinin Hz. Peygamber hakkında hangi kavramlarla konuşabileceğini ve Müslümanların kendi nübüvvet anlayışını ne kadar dikkate alabileceğini de gündeme getirir. Hristiyan kamusal teolojisi Müslümanlarla toplumsal düzeyde ilişki kurabilir. Fakat Hz. Peygamber’in teolojik konumu gündeme geldiğinde çoğu zaman suskun kalır veya onu kendi dogmatik sınırları içinde açıklamaya yönelir.⁵⁵¹

Sorudaki asimetri Hz. İsa ile Hz. Peygamber’in iki dindeki farklı konumlarından kaynaklanır. Hristiyan teolojisinde Hz. İsa Logos, Tanrı’nın Oğlu, bedenleşmiş kelâm ve kurtuluş tarihinin merkezi olarak konumlandırılır.⁵⁵² İslâm akaidinde ise Hz. Peygamber Allah’ın kulu ve elçisi, vahyin muhatabı, Kur’an’ın tebliğ edicisi, sünnetin kaynağı ve hatemü’l-enbiyâ olarak anlaşılr.⁵⁵³ “İsa, Tanrı hakkında Muhammed’den daha doğru bir tasvir mi sunar?” sorusu, Hristiyanlığın Mesih anlayışını ölçü alır ve Hz. Peygamber’i bu ölçü içinde değerlendirmeye yönelir.

⁵⁴⁹ Michael J. Vlach, “Various Forms of Replacement Theology”, *The Master’s Seminary Journal* 20/1 (2009), 57-59; Jesper Svartvik, “Ersättningssteologins historiska bakgrund”, *Nordisk Judaistik / Scandinavian Jewish Studies* 19/1-2 (1998), 89-90.

⁵⁵⁰ Wirén, *Att ge plats för den andre?*, 195-204.

⁵⁵¹ Sveriges Radio, “Antje Jackelén blir ny ärkebiskop i Svenska kyrkan”, *Sveriges Radio* (15 Ekim 2013).

⁵⁵² “Yuhanna 1”, *Kutsal Kitap Yeni Çeviri 2001, 2008 (YouVersion)* (Erişim 01 Ekim 2026), 1:1, 1:14; Oscar Bensow (ed.), *Svenska kyrkans bekännelseskriifter* (Stockholm: P. A. Norstedt & Söners Förlag, 1912), 17.

⁵⁵³ Furkân 25/1, Ahzâb 33/40, Mâide 5/67; Murteza Bedir, “Sünnet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/150.

Böyle bir soru Müslümanların nübüvvet anlayışını kendi bü-tünlüğü içinde karşılamakta zorlanır.⁵⁵⁴

Hristiyanlar ile Müslümanların aynı Tanrı'ya yönelip yö-nelmediği sorusu, Hz. Peygamber'in Hristiyan teolojisindeki konumu açısından da belirleyicidir. İslâm'ın Tanrı tasavvuru bütünüyle ayrı bir ilah anlayışı gibi sunulduğunda, Hz. Pey-gamber'in risâleti Hristiyan teolojisinin dili içinde anlamlı bir yer bulmakta zorlanır. Buna karşılık iki gelenek arasında ciddi tasvir farkları bulunsa da aynı yaratıcı Tanrı'ya yöneliş kabul edildiğinde, Hz. Peygamber'in tevhid çağrısı Hristiyan teolojisi açısından göz ardı edilemeyecek bir mesele hâline gelir. Kur'an, Ehl-i kitapla konuşurken ortak Tanrı'ya yönelişi hatırlatır,⁵⁵⁵ tes-lis, ilahlaştırma ve tevhid çizgisinden uzaklaşma noktalarında ise açık bir tashih dili ortaya koyar.⁵⁵⁶

Bu ayrım Hristiyan teolojisinin Hz. Peygamber karşısındaki temel açmazını açık hâle getirir. Hristiyanlık İslâm'ın Tanrı'ya yönelişini bütünüyle dışladığında kendi evrensel Tanrı anlayı-şını daraltma riskiyle karşılaşır. İslâm'ı aynı yaratıcı Tanrı'ya yönelen bir gelenek olarak kabul ettiğinde ise Hz. Peygamber'in tevhid çağrısını, Kur'an vahyini ve Müslüman ibadet hayatının peygamberî temelini açıklama sorumluluğuyla yüzleşir. Hristi-yan teolojisi kendi Tanrı anlayışını korurken kendisinden sonra gelen ve aynı Tanrı adına risâlet iddiası taşıyan bir peygamberi hangi kavramlarla karşılayabilir?

İncelenen Hristiyan kaynaklarında bu soruya verilen ce-vaplar iki tutum etrafında toplanır. İlk tutum tarihsel itham di-lidir. Bu dilde Hz. Peygamber açık biçimde "sahte peygamber", "bölücü", "sapkın" veya Hristiyan hakikatine yönelmiş bir teh-dit olarak tasvir edilir. İkinci tutum ise modern dönemde daha yumuşak görünen kurumsal suskunluktur. Bu suskunlukta

⁵⁵⁴ Kajsa Ahlstrand, "Att tänka om tro - vår egen och andras", *Sann mot sig själv - öppen mot andra: Samtal om religionsteologi i Svenska kyrkan* (Uppsala: Svenska kyrkan, 2011), 29.

⁵⁵⁵ el-Ankebût 29/46.

⁵⁵⁶ Ahlstrand, "Att tänka om tro - vår egen och andras", 29; *Kur'ân-ı Kerîm Meâli, en-Nisâ 4/171; el-Mâide 5/72-73; el-İhlâs 112/1-4.*

Müslümanlardan, tek Tanrı inancından, barıştan ve diyalogdan söz edilir. Fakat Hz. Peygamber'in adı teolojik merkezin dışında tutulur. Bu suskunluk da Hz. Peygamber'e yönelik teolojik bir tutumu yansıtır. Müslümanlarla ilişki kurarken onların iman, ibadet, ahlâk ve ümmet bilincinin merkezindeki Hz. Peygamber'i teolojik değerlendirmenin dışında bırakmak, diyalogun kapsamını daraltır.⁵⁵⁷

“Ötekine yer açmak” bu nedenle toplumsal hoşgörü ve kamusal uyumdan daha derin bir teolojik sorumluluk anlamı taşır. Bu sorumluluk ötekinin kendisini hangi inançlarla tanımladığını dikkate almayı gerektirir. İslâm akîdesinin merkezinde tevhid inancı ve Hz. Peygamber'in risâleti yer alır. Hristiyan-Müslüman diyalogu ortak etik değerler, komşuluk, barış ve sosyal dayanışma üzerinden önemli bir imkân kazanır. Fakat Hz. Peygamber'in risâleti bu konuşmaya dâhil edildiğinde diyalog daha açık ve dürüst bir teolojik nitelik kazanır. Müslümanları ciddiye almak, onların peygamber tasavvurunu ve Hz. Peygamber'e bağlılıklarını da ciddiye almayı gerektirir.

“Ersättningsteologi” (yerine geçme teolojisi) tartışması bu açıdan özellikle belirleyicidir. Hristiyanlığın Yahudilikle ilişkisinde geliştirdiği yerine geçme mantığına göre Kilise İsrail'in yerini almıştır, eski ahit hükmünü yitirmiştir ve Tanrı'nın halkıyla ilişkisi Hristiyanlıkta nihai şeklini bulmuştur.⁵⁵⁸ Benzer bir mantık

⁵⁵⁷ Jakob Wirén, “Vilken Gud vittnar profeten Muhammed om?”, *Svensk Kyrkotidning* 12 (2020), 360-363.

⁵⁵⁸ Svartvik, “Ersättningsteologins historiska bakgrund”, 89-90; Åke Roxberg, “Ett prydligt monument på en grav”. Anton Fridrichsen, Fyrahanda sädesåker och den judisk-kristna dialogen”, *Nordisk judaistik/Scandinavian Jewish Studies* 20/1-2 (1999), 91; Håkan Bengtsson, “Didaktiska reflektioner om judendom, stereotyper och tankefigurer”, *Nordisk judaistik / Scandinavian Jewish Studies* 31/2 (2020), 14; Fabio Porzia, “Ancora sulla «questione ebraica»: riflessioni per un'epistemologia dell'antico Israele”, *I Quaderni del Ramo d'Oro on-line* 9 (2017), 111-112; Marianne Moyaert, “The Gifts and the Calling of God Are Irrevocable” (Rom 11:29): A Theological Reflection”, *Irish Theological Quarterly* 83/1 (2018), 26-27; Barbara U. Meyer, “Structures of Violence and the Denigration of Law in Christian Thought”, *Studies in Christian-Jewish Relations* 13/1 (2018), 1-3.

İslâm karşısında da devreye girdiğinde Hz. Peygamber için üç dar ihtimal belirir: gereksiz bir tekrar, teolojik sapma veya Hristiyan hakikatine meydan okuyan dıșsal bir dinî iddia. Kur'an ise önceki vahiyleri tasdik eder, tahrif ve aşırılık noktalarını tashiğ eder.⁵⁵⁹ Kendisini önceki kitaplar için doğrulayıcı ve koruyucu bir ölçü olarak konumlandırır.⁵⁶⁰ Böylece İslâm önceki vahiyleri tevhid çizgisinde değerlendirir ve Hz. Peygamber'in risâletini nübüvvet silsilesinin son halkası olarak temellendirir.⁵⁶¹

Bu mukayese İslâmî nübüvvet anlayışının Hristiyan teolojisiindeki sınırlı peygamberlik tartışmasına neden farklı bir açıklama imkânı sunduğunu gösterir. Hristiyan teolojisinde Mesih merkezli vahiy anlayışı belirleyici olduğunda, Mesih'ten sonra gelen peygamberî bir iddia Hristiyan vahiy tarihinin tamamlanmışlık fikrini tartışmaya açar. İslâm akaidi ise Hz. İsa ve Hz. Peygamber'i aynı nübüvvet silsilesi içinde birlikte konumlandırır.⁵⁶² Hz. İsa'yı reddetmeden ve onu ilahlaştırmadan⁵⁶³ Allah'ın seçkin peygamberi, Mesih'i, kelimesi ve mucizevî biçimde desteklenmiş kulu olarak kabul eder.⁵⁶⁴ Hz. Peygamber'in hate-mü'l-enbiyâ oluşu da önceki peygamberlerin tebliğ ettiği tevhid çizgisini kemale erdirir⁵⁶⁵ ve evrensel bir hitap hâline taşır.⁵⁶⁶

İslâm kelâmının nübüvvet bahsi, Hristiyan teolojisindeki "peygamber olarak Muhammed" açılımını değerlendirmek için bir ölçü sunar. Kelâm geleneğinde peygamberlik, güçlü bir ahlâkî etki, tarihsel başarı veya Tanrı hakkında etkileyici söz söyleme gücüyle sınırlı tutulmaz. Peygamberlik vahiy, haber, delil, mucize, ilâhî teyit ve tebliğ düzeni içinde ele alınır.⁵⁶⁷ Hz.

⁵⁵⁹ Âl-i İmrân 3/3-4.

⁵⁶⁰ el-Mâide 5/48.

⁵⁶¹ Ahzâb 33/40.

⁵⁶² eş-Şûrâ 42/13.

⁵⁶³ el-Mâide 5/75.

⁵⁶⁴ Âl-i İmrân 3/45; en-Nisâ 4/171.

⁵⁶⁵ el-Ahzâb 33/40.

⁵⁶⁶ Sebe' 34/28.

⁵⁶⁷ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, ed. Âsım İbrâhîm el-Keyyâlî (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2006), 6-10.

Peygamber'in doğruluğu, ahlâkî kemali ve risâleti taşıma gücü bu çerçevenin parçasıdır. Kur'an da onun nübüvvetinin en güçlü delili olarak görülür. Ebü'l-Muîn en-Neseî'nin (ö. 508/1115) yaklaşımında da peygamberlik, Allah'tan gelen haberin insan hayatına ulaştırılması ve ilâhî mesajın doğruluk delilleriyle desteklenmesiyle ilgilidir.⁵⁶⁸

Bu kelâmî yaklaşım Hristiyan teolojisinin Hz. Peygamber'e alan açma çabasını daha dikkatli değerlendirmeyi sağlar. Hristiyan teolojisinin onu tevhid ve adalet çağrısı bakımından anlamlı bir dinî şahsiyet olarak ele alması önemli bir adımdır. İslâm akaidinde ise Hz. Peygamber'in risâleti, ahlâkî örneklik veya tarihsel etkiyle sınırlı kalmaz. Vahiy, tebliğ, hatemiyet, Kur'an'ın delil oluşu ve sünnetin Müslüman hayatındaki yeri bu nübüvvet anlayışının ayrılmaz parçalarıdır.⁵⁶⁹ Bu yüzden Hristiyan teolojisinin açtığı alan İslâm'ın kendi nübüvvet anlayışıyla birlikte düşünülmendiğinde dar kalır.⁵⁷⁰

Kur'an, Hz. Peygamber'in risâletini Allah'ın elçisi ve nübüvvet silsilesinin son halkası olmasıyla temellendirir. "Muhammed sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası olmayıp Allah'ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur" âyeti,⁵⁷¹ hatemiyet inancının Kur'anî dayanağını ortaya koyar. "Biz seni âlemlere rahmet olarak gönderdik" âyeti⁵⁷² ise bu risâletin evrensel rahmet boyutunu gösterir. Bu kelâmî çerçeve ve âyetler birlikte değerlendirildiğinde Hz. Peygamber'in konumu, İslâm'ın kendi vahiy sistemi içinde delilleri, iç tutarlılığı ve evrensel iddiası bulunan bir nübüvvet hakikati olarak belirir. Kur'an onun üstün ahlâkını⁵⁷³ ve bütün insanlara gönderilişini⁵⁷⁴ de vurgular.

⁵⁶⁸ Ebü'l-Muîn en-Neseî, *Tabsıratü'l-edille fî usûli'd-dîn*, ed. Claude Salamé (Dımaşk: Institut Français de Damas, 1990), 1/443-447.

⁵⁶⁹ Alim Çakır, *Ebu'l-Muîn en-Neseî'de Peygamberlik ve Mucize* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 11-13, 31-33.

⁵⁷⁰ el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhid*, 135-137, 151-153; en-Neseî, *Tabsıratü'l-edille fî usûli'd-dîn*, 1/468-471.

⁵⁷¹ el-Ahzâb 33/40.

⁵⁷² el-Enbiyâ 21/107.

⁵⁷³ el-Kalem 68/4.

⁵⁷⁴ Sebe' 34/28.

Bununla birlikte Hristiyan teolojisinin Hz. Peygamber'e alan açma çabası, tarihsel itham dili ve modern suskunluk karşısında yeni bir konuşma imkânı sunar. Hz. Peygamber'in kriz, korku veya tehdit diliyle anılmak yerine teolojik tartışmanın ciddi bir konusu hâline gelmesi, İsveç bağlamında dinler arası ilişkiler bakımından önem taşır. Bu gelişmenin asıl değeri Hristiyan teolojisinin Hz. Peygamber'i kendi sınırları içinde kısmen tanımasından çok bu sınırları fark etmeye başlamasında yatar. Böyle bir farkındalık Müslümanların Hz. Peygamber'i nasıl anladığını İslâm'ın inanç esasları içinde ele alma sorumluluğunu gündeme getirir.⁵⁷⁵

Hz. Peygamber meselesi İsveç'te dinler arası diyalogun samimiyetini sınavan temel başlıklardan biridir. Bu mesele yüzeysel nezaket diliyle geçirilemeyecek kadar ciddi bir temsil ve teolojik dürüstlük sorununu ortaya çıkarır.

3.2.5. Kamusal Tartışmalarda Hz. Peygamber Hassasiyeti

İsveç'te Müslümanların kamusal tartışmalarda verdiği tepkiler, Hz. Peygamber'e yönelik hassasiyetlerini açık biçimde gösterir. Müslümanlar için Hz. Peygamber sevgiyle bağlanan, sünneti takip edilen ve ümmet bilincini diri tutan son peygamberdir. Bu yüzden karikatür krizleri, Lars Vilks'in "rondellhund" çizimi ve Kur'an yakma eylemleri Müslümanlar nezdinde derin bir incinmeye yol açmıştır. Bu olaylar Hz. Peygamber'e duyulan bağlılığın İsveç toplumunda saygı ve tanınma beklentisiyle birleştiğini gösterir. Müslümanların tepkisinde öfke ve savunma duygusunun yanında peygamber sevgisi, dinî aidiyet ve kamusal alanda onurlu biçimde var olma isteği de yer alır.⁵⁷⁶

Rasmus Paludan'ın 2022'de Ramazan günlerine denk gelen Kur'an yakma eylemleri bu incinmeyi daha da derinleştirmiştir. Bu eylemler İsveç'te ifade özgürlüğü, din özgürlüğü ve nef-

⁵⁷⁵ Wirén, *Att ge plats för den andre?*, 305, 338, 349-351.

⁵⁷⁶ Agius, "Drawing the discourses of ontological security", 109-110, 117-120; Sorgenfrei, *Islam i Sverige*, 310.

ret söylemi tartışmalarını yeniden alevlendirmiştir. Müslümanlar açısından Kur'an yakma eylemi sıradan bir ifade özgürlüğü kullanımı veya demokratik protesto biçimi olarak algılanmaz. Bu yüzden verilen tepki kutsalın toplum önünde aşağılanmasına karşı dinî onuru koruma çabasını ve Müslümanların İsveç toplumunda saygı görme beklentisini birlikte taşır.⁵⁷⁷ Hz. Peygamber hassasiyeti bu noktada kişisel bir kırgınlık olmaktan çıkar ve Müslümanların dinî varlığının ciddiye alınmasını isteyen daha geniş bir talebe dönüşür.⁵⁷⁸

Okulda, medyada veya sosyal çevrede karşılaşılan indirgemeci ve yaralayıcı Hz. Peygamber temsilleri, Müslüman gençlerin kendi cemaatlerinde öğrendikleri rahmet ve ahlâk merkezli peygamber tasavvurundan belirgin biçimde ayrılır. İsveç'te çok kültürlü okul ortamında Müslüman öğrencilerin tecrübeleri, çoğunluk toplumunun zaman, mekân ve normalite anlayışının okul hayatında güçlü biçimde işlediğini gösterir. Müslüman dinî hayatının açık işaretleri, okulun yerleşik düzeni içinde çoğu zaman ayrıca konuşulması ve müzakere edilmesi gereken konulara dönüşür. Bu tablo genç Müslümanların dinî kimliklerini okul, aile, göçmenlik tecrübesi ve çoğunluk toplumu arasında sürekli müzakere ederek taşıdıklarını gösterir.⁵⁷⁹

Modern seküler bakış dini çoğu zaman kişisel inanç alanına yerleştirir. Karikatürler, Kur'an yakma eylemleri ve benzeri krizler ise Hz. Peygamber'e bağlılığın Müslümanlar için kamusal bir anlam taşıdığını açık biçimde gösterir. Seküler özgürlük dili ile Müslümanların saygı, onur ve tanınma talebi arasındaki

⁵⁷⁷ Larsson - Mattsson, "Rasmus Paludan, Burning of the Qur'an and Swedish Media: A Critical Discourse Analysis", 131-134.

⁵⁷⁸ Saba Mahmood, "Religious Reason and Secular Affect: An Incommensurable Divide?", *Critical Inquiry* 35/4 (2009), 839-840; Andrew F. March, "Speech and the Sacred: Does the Defense of Free Speech Rest on a Mistake about Religion?", *Political Theory* 40/3 (2012), 321-323.

⁵⁷⁹ Jonas Otterbeck, "'A School for All': Muslim Pupils in Sweden", *ISIM Newsletter* 3 (1999), 35; Kerstin von Brömsen, *Tolkningar, förhandlingar och tystnader: Elevers tal om religion i det mångkulturella och postkoloniala rummet* (Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, 2003), 190-203, 223-224.

gerilim, Hz. Peygamber tasavvurunun İsveç'te dinî hayatın yanında kamusal alanı da etkileyen güçlü bir meseleye dönüştüğünü ortaya koyar.⁵⁸⁰

3.2.6. Hz. Peygamber Tasavvurunun Tesiri: Genel Değerlendirme

Hz. Peygamber'in İsveç'teki tesiri önce Müslümanların dinî ve toplumsal hayatında belirginleşir. Müslüman cemaatler açısından o, sevgiyle bağlanan, sünnetine ittibâ edilen, güzel ahlâkıyla örnek alınan ve ümmet bilincini diri tutan son peygamberdir. Ailede, camide, eğitim çalışmalarında ve Müslüman yayınlarında bu bağlılık ibadet hayatına, ahlâk terbiyesine, aidiyet duygusuna ve İsveç toplumunda Müslümanların kendilerini ifade etme tarzına yön verir.

Kamusal hayatta mesele Müslümanların Hz. Peygamber'e duyduğu sevgiyle birlikte İsveç toplumunun onu hangi dil ve kavramlarla andığı, Müslümanların dinî hassasiyetlerine ne ölçüde yer açtığı ve kutsala saygıyı kamusal hayat içinde nasıl değerlendirdiğiyle ilgilidir. Bu yüzden Hz. Peygamber tasavvuru Müslümanların toplum içinde onurlu biçimde tanınma talebiyle doğrudan bağlantılıdır.

Bu tablo temsil ile tesir arasındaki bağı da gösterir. İsveç kaynaklarında Hz. Peygamber'in hangi kavramlarla anlatıldığı, Müslümanların ona bağlılıklarını dinî hayatlarına nasıl yansıttığı ve İsveç toplumunun ondan hangi sınırlar içinde söz ettiği aynı sürecin farklı yönleridir.

Hz. Peygamber hakkında konuşmak Hristiyan teolojisi açısından Müslümanların toplumsal varlığını tanımaktan daha ileri bir sorumluluk doğurur. Mesele vahiy, nübüvvet, Mesih anlayışı ve hakikat iddiası gibi temel başlıklarla ilişkilidir. Hristiyan

⁵⁸⁰ Talal Asad vd., *Is Critique Secular? Blasphemy, Injury, and Free Speech* (New York: Fordham University Press, 2013), 21-23, 74-75; Mahmood, "Religious Reason and Secular Affect: An Incommensurable Divide?", 841-848; March, "Speech and the Sacred: Does the Defense of Free Speech Rest on a Mistake about Religion?", 319-323.

teolojisi Hz. Peygamber’i kendi Mesih merkezli dili içinde anlamlandırmakta zorlandığında dinler arası diyalog çoğu zaman nezaket ve ortak yaşam diliyle sınırlı kalır. İslâmî nübüvvet anlayışı ise Hz. İsa’yı reddetmeden, onu ilahlaştırmadan ve peygamberlik tarihi içinde konumlandırarak daha kuşatıcı bir bakış sunar. Hz. Peygamber’in risâleti de bu peygamberlik tarihinin son halkası olarak tevhid, vahiy, rahmet ve hatemiyyet çerçevesinde temellendirilir.

SONUÇ

Bu kitapta, İsveççe kaynaklarda Hz. Peygamber'in nasıl tanıtıldığı ve onun hakkındaki görüşlerin zaman içinde nasıl değiştiği incelenmiştir. Kur'an tercümeleri, siyer eserleri, ansiklopediler, ders kitapları ve kamusal yayınlarda farklı peygamber tasavvurlarıyla karşılaşılır. Hz. Peygamber bu metinlerde Hıristiyanlık karşısında bir rakip, "din kurucusu", kanun koyucu, siyasî lider, dinî tecrübe sahibi veya ahlâkî rehber olarak tanıtılmıştır. Bu farklılıklarda kullanılan kaynaklar kadar yazarların din anlayışları, yöntemleri ve içinde bulundukları toplumsal şartlar da etkili olmuştur. Kitapta bu görüşler, yazarların vahiy ve nübüvveti nasıl açıkladıkları dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Bu görüşlerin tarihî arka planında Orta Çağ'daki Hıristiyan reddiyeleri önemli bir yer tutar. Dönemin metinlerinde İslâm, çoğunlukla Hıristiyanlığın hak din olduğu inancına yönelik bir tehdit sayılmıştır. Hz. Peygamber de "sahte peygamber", "aldatıcı" veya "bidatçı" gibi suçlayıcı ifadelerle tanıtılmıştır. Bu ithamlarla onun peygamberliği reddedilmiş, İslâm'ın ortaya çıkışı beşerî sebeplere bağlanmıştır. Söz konusu eserlerde Hıristiyan inancını savunmak ve iki din arasındaki farkları belirginleştirmek ön plandadır. İsveççe kaynaklarda Hz. Peygamber hakkında kullanılan bazı ifadeler ve yapılan yorumlar da Avrupa'da daha önce oluşmuş bu görüşlerin izlerini taşır.

Rönesans ve erken modern dönemde Doğu dillerinin öğrenilmesi, yazmaların toplanması ve tercüme faaliyetleri, İslâmî kaynaklara doğrudan başvurma imkânını genişletmiştir. Dil bilgisi ve metin incelemesi daha önemli hâle gelmiş, Hz. Peygamber'in hayatı hakkında daha ayrıntılı bilgi verilmiştir. Önceki dinî kabuller, kaynaklara dayanan bu yeni çalışmalarda da etkisini sürdürmüştür. Avrupalı araştırmacılar, ulaştıkları bilgiler kendi din ve tarih anlayışları doğrultusunda yorumlamıştır.

Böylece Hz. Peygamber hakkındaki eserlerde dinî tartışmalarla filolojik çalışmalar birlikte yer almıştır.

Aydınlanma döneminde Hz. Peygamber'in tarihî başarısı ve toplum üzerindeki etkisi daha fazla öne çıkmıştır. Bazı metinlerde açık suçlamaların yerini "reformcu", "kanun koyucu" ve "etkili tarihsel şahsiyet" gibi nitelemeler almıştır. Onun Arap toplumunda meydana getirdiği değişim ve kurduğu düzen takdir edilmiştir. Ancak bu olumlu değerlendirmelerde nübüvvetin İslâm'daki anlamı çoğu zaman geri planda kalmıştır. Vahiy, toplumsal ihtiyaçlar, kişisel yetenekler veya siyasî başarıyla açıklanmıştır. Hz. Peygamber'in faaliyetleri bu sebeplerle ilişkilendirilirken Allah'tan vahiy alan ve onu tebliğ eden bir peygamber oluşuna açıklamalarda çoğu zaman yer verilmemiştir.

İsveç'te bu birikim, üniversiteler, kütüphaneler, seyahatler ve diplomatik temaslar yoluyla gelişmiştir. Uppsala ve Lund çevresindeki çalışmalar, Avrupa şarkiyat araştırmalarıyla bağlantılı olarak yürütülmüştür. Doğu dilleri öğretimi, yazma koleksiyonları ve akademik yayınlar, İslâm hakkındaki bilgilerin sonraki araştırmacılara aktarılmasını sağlamıştır. Doğu hakkında Avrupa'daki ilmî çevrelerin yöntemleriyle çalışmak, İsveç akademisine itibar kazandırmış ve Avrupa'ya aidiyetini güçlendirmiştir. İsveç, oryantalizme Doğu'yu yönetmekten çok kendi Avrupahlılığını ispatlamak için ihtiyaç duymuştur. İsveç'in İngiltere ve Fransa kadar geniş bir sömürge imparatorluğu kuramamış olması, İsveçli araştırmacıların İslâm ve Hz. Peygamber hakkında tarafsız yazdıkları anlamına gelmez. Bu eserlerdeki görüşlerin, kullanılan kaynaklarla birlikte yazarların bağlı oldukları ilmî gelenek ve dönemin şartları içinde değerlendirilmesi gerekir.

XIX. yüzyıldaki İsveççe Kur'an tercümelerinde bu yaklaşımların farklı örnekleri görülür. Crusenstolpe'nin 1843 tarihli tercümesinin geniş girişinde Hz. Peygamber, "büyük adam" ve "kanun koyucu" olarak tanıtılmıştır. Crusenstolpe onun tarihî başarısını takdir etmiş, vahyi ise şahsî özellikleri ve dönemin

şartlarıyla açıklamıştır. Tornberg'in 1874 tarihli tercümesine eklediği Nöldeke biyografisinde ise vahiy tecrübesi hastalıkla ilişkilendirilmiş, özellikle Medine dönemine ilişkin anlatıda Hz. Peygamber'in şahsiyeti hakkında ağır ahlâkî hükümler verilmiştir. Nöldeke'ye ait bu hükümler, Tornberg'in tercümesiyle İsveçli okura ulaşmıştır. Almkvist de Kur'an'ı tanıttığı 1889 tarihli çalışmasında Hz. Peygamber'in samimiyetini kabul etmiş, peygamberlik tecrübesini ise tıbbî ve psikolojik sebeplerle açıklamıştır. Bu eserlerde Hz. Peygamber hakkında kullanılan ifadeler farklılaşsa da vahiy, onun şahsiyeti, yaşadıkları ve dönemin şartlarıyla açıklanmıştır.

XX. yüzyılın başında filoloji ve dinler tarihi çalışmalarında daha ölçülü bir dil kullanılmaya başlanmıştır. Zetterstéen'in 1917 tarihli Kur'an tercümesinde geniş biyografik anlatının yerini kısa girişler ve açıklayıcı notlar almıştır. Zetterstéen, Hz. Peygamber'in samimiyetini kabul etmiş, vahyi ise iç gerilimler ve çevreden edinilen bilgilerle açıklamıştır. Bu tercümede daha yumuşak bir dil kullanılırken Kur'an'ın kaynağı yine Hz. Peygamber'in yaşadığı şartlarda ve şahsî tecrübelerinde aranmıştır. Kur'an'ın kaynağı hakkında verilen hüküm, aynı zamanda Hz. Peygamber'in risâleti hakkında verilmiş bir hükümdür.

Tor Andrae ise Hz. Peygamber'in dinî tecrübesini anlamaya daha fazla önem vermiştir. Onu sahtekârlık veya hastalıkla açıklayan görüşlerden uzaklaşmış, samimiyetini ve yaşadığı dinî tecrübeyi ciddiye almıştır. Bununla birlikte vahyi psikolojik süreçler ve tarihsel çevre içinde yorumlamıştır. Andrae'nin anlatısında Hz. Peygamber, güçlü bir dinî tecrübe yaşayan ve çevresindeki dinî unsurları kendi şahsiyetinde birleştiren bir kişi olarak yer alır. Kur'an da onun iç dünyasını ve dinî gelişimini açıklayan bir belge olarak kullanılmıştır. Bu yaklaşım, eski ithamları geri plana çekmiş, fakat vahyi beşerî sebeplerle açıklamayı sürdürmüştür.

Akademik eserlerde ayrıntılarıyla tartışılan görüşler, ansiklopedi ve ders kitaplarında daha kısa ifadelerle yer almıştır. Bu

kısalık içinde, bir yazarın yorumu herkesçe kabul edilmiş bir bilgi gibi sunulabilmiştir. “Din kurucusu” ve “siyasî lider” gibi ifadeler ağırlık kazandığında, ders kitabı Hz. Peygamber’i öğrenciye öncelikle bir kurucu ve lider olarak tanıtır. Bazı yeni ders kitaplarında ise Müslümanların kendi vahiy anlayışına açıkça yer verilmiştir. Kaynaklardaki benzer ifadeler, her durumda bir eserden diğerine doğrudan aktarım yapıldığını kanıtlamaz. Bu kitapların öğrenciler üzerindeki etkisi ise sınıf içi kullanımı ve öğrenci görüşlerini ele alan araştırmalarla incelenebilir.

İsveççe eser veren Müslümanlar, Hz. Peygamber’i kendi kaynakları ve nübüvvet anlayışları doğrultusunda anlatmıştır. Bernström’ün Kur’an tercümesi bunun önemli örneklerinden biridir. Hz. Peygamber burada vahyi alan elçi ve peygamberler silsilesinin son halkası olarak tanıtılır. Cemaat yayınlarında, hutbelerde ve eğitim materyallerinde de onun rahmet peygamberi oluşu, güzel ahlâkı, sünneti ve gündelik hayata rehberliği üzerinde durulur. Bu yayınlarda Müslümanlar, kendi peygamberlerini kendi kaynaklarına dayanarak anlatma hakkını kullanmaktadır. İsveççe, bu eserler aracılığıyla Müslümanların Hz. Peygamber’e bağlılıklarını ifade ettikleri ve inançlarını toplumun diğer kesimlerine anlattıkları bir dil olarak da kullanılmıştır.

Günümüzde Hz. Peygamber hakkındaki kamusal tartışmalarda saygı, aidiyet ve tanınma meseleleri de öne çıkmaktadır. Müslümanların onun şahsına gösterilmesini bekledikleri saygı, dinî bağlılıklarıyla birlikte inançlarının toplumda nasıl karşılandığıyla da ilgilidir. Kitapta incelenen kaynaklar, eski ve yeni yorumların farklı metinlerde varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Hz. Peygamber hakkında kullanılan sıfatlar, tek başına yazarın nübüvvet anlayışını açıklamak için yeterli değildir. Bu sıfatların ne anlama geldiği, eserin kaynakları ve vahiy hakkındaki açıklamaları birlikte ele alındığında anlaşılır.

İncelenen bazı eserlerde mütercimlerin ve araştırmacıların dinî veya seküler görüşleri, İslâmî kaynakları nasıl okuyacak-

larını da belirlemiştir. Rivayetler bu görüşler doğrultusunda seçilmiş ve yorumlanmış, Müslümanların Hz. Peygamber'e ilişkin inançları geri planda kalmıştır. Araştırmacıların kendi yorumlarını kesin bilgi gibi sundukları yerlerde, kaynağın verdiği bilgiyle yazarın hükmünü ayırmak güçleşmiştir. Bu nedenle eleştirinin dayanağı, kullanılan kaynaklar ve bu kaynaklardan çıkarılan sonuçlar olmalıdır. Yazarların toplumu kendi inançları doğrultusunda yönlendirmeyi amaçladıklarını söylemek ise niyetlerini gösteren doğrudan deliller gerektirir. İlmî bir incelemede araştırmacı kendi yaklaşımını açıkça belirtmeli, İslâm'ın vahiy ve nübüvvet anlayışını da bu inancın kaynaklarına uygun biçimde aktarmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abdel-Malek, Anouar. "Orientalism in Crisis". *Diogenes* 11/44 (1963), 103-140. <https://doi.org/10.1177/039219216301104407>
- Abrahamsson, Marianne vd. *Religion: Grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur, 1. Basım, 2005.
- Abrahamsson, Marianne vd. *Religionskunskap 4-6: Grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur, 1. Basım, 1998.
- Ackfeldt, Anders - Petersen, Jesper (ed.). *The Production and Consumption of Non-Muslim Islams*. Edinburgh University Press, 2025. <http://www.jstor.org/stable/10.3366/jj.25700565>
- Actes du Huitième Congrès International des Orientalistes, tenu en 1889 à Stockholm et à Christiania*. Leide: E. J. Brill, 1891.
- Ådahl, Karin (ed.). *The Sultan's Procession: The Swedish Embassy to Sultan Mehmed IV in 1657-1658 and the Rålamb Paintings*. Istanbul: Swedish Research Institute in Istanbul, 2006. <https://archive.org/details/sultansprocessio0000unse>
- Agius, Christine. "Drawing the discourses of ontological security". *Cooperation and Conflict* 52/1 (2017), 109-125.
- Ahlstrand, Kajsa. "Att tänka om tro - vår egen och andras". *Sann mot sig själv - öppen mot andra: Samtal om religionsteologi i Svenska kyrkan*. 8-45. Uppsala: Svenska kyrkan, Ny och reviderad upplaga, 2011.
- Åkesson, Anders. "Koranen". *Nationalencyklopedin*. Erişim 21 Mayıs 2026. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/koranen>
- Åkesson, Anders. "Muhammed". *Nationalencyklopedin*. Erişim 21 Mayıs 2026. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/muhammed>
- Akujärvi, Johanna. "Translation in University Dissertations: A Study of Swedish and Finnish Dissertations of the 19th Century and Earlier". *Early Modern Disputations and Dissertations in an Interdisciplinary and European Context*. ed. Meelis Friedenthal vd. 779-813. Leiden - Boston: Brill, 2020. https://doi.org/10.1163/9789004436206_030
- "Allåh". *Nordisk familjebok: Encyklopedi och konversationslexikon*. 1/320-321. Malmö: Förlagshuset Norden AB, 1951. <https://runeberg.org/nffa/0210.html>

- Allmänna sammankomster och Sveriges säkerhet*. Stockholm: Regeringskansliet, 2024.
- Alm, Lars-Göran. *Religionskunskap för gymnasiet: A-kursen*. Stockholm: Natur och Kultur, 1. Basım, 1997.
- Almbladh, Karin. "C. Vilh. Jacobowskys Judaicasamling". *Nordisk Judaistik/Scandinavian Jewish Studies* 8/2 (1987), 158-166. <https://doi.org/10.30752/nj.69421>
- Almkvist, Herman. *Koranen: Muhammedanernas Bibel*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 2., Genomsedda upplagan, 1889.
- Almkvist, Herman. "Muhammed I. Mohammed". *Nordisk familjebok: Konversationslexikon och realencyklopedi*. 11/426-432. Stockholm, 1887.
- Almkvist, Herman Napoleon. "Muhammed el. Mohammed". *Nordisk familjebok: Encyklopedi och konversationslexikon* (3., väsentligt omarbetade och koncentrerade upplagan). ed. Verner Söderberg. 14/397-400. Stockholm: Nordisk Familjebok Aktiebolag, 1929. İncelenen nüsha: 1944 yeniden basımı. <https://runeberg.org/nfdn/0257.html>
- Al-Olaqi, Fahd Mohammed Taleb. "The Distorted Image of Prophet Muhammad in Percy's Mahomet and His Heaven (1601)". *Advances in Social Sciences Research Journal* 4/14 (2017), 137-157. <https://doi.org/10.14738/assrj.414.3498>
- Ålund, Aleksandra - Alinia, Minoo. "I skuggan av kulturella stereotypier: perspektiv på forskning om genus, jämställdhet och etniska relationer i Sverige". *Sociologisk Forskning* 48/2 (2011), 43-64. <https://doi.org/10.37062/sf.48.18426>
- Anay, Harun. "İslâm Düşüncesi Alanında Yapılan İngilizce Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri". *Divân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 8 (2000), 197-307.
- Anderson, Benedict. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London; New York: Verso, Revised edition, 2006.
- Andersson, Jakob. "Do Not Study Assyrian! A Survey of Swedish Assyriological and Ancient Near Eastern Researchers ca. 1760-2000". *The Rod and Measuring Rope: Festschrift for Olof Pedersén*. ed. Mattias Karlsson. 1-19. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2019. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-407553>

- Andersson, Klas vd. "Powerful Knowledge and the 2017 Swedish National Test in Religious Education". *Social Sciences* 12/10 (2023), 533. <https://doi.org/10.3390/socsci12100533>
- Andersson, Lars vd. *Historia 3: Fem arbetsområden för högstadiet*. Stockholm: Liber Läromedel, 1. Basım, 1977.
- Andræ, Tor. *Die Person Muhammeds in Lehre und Glauben seiner Gemeinde*. Stockholm: Uppsala universitet, Doktora Tezi, 1917.
- Andræ, Tor. *Muhammed: hans liv och hans tro*. Stockholm: Hjalmarson & Högberg, Omarbetad upplaga / 2. uppl., 2008.
- "Andrae, Tor Julius Efraim". *Nordisk familjebok*. 1/515-516. Malmö: Förlags AB Nordisk Familjebok, 1951.
- Appelros, Erica (ed.). *Religion, livssyn och moral: Antologi för gymnasiet*. Stockholm: Natur och Kultur, 2009.
- Armağan, Bekir. "Andrae, Tor Julias Efraim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ek-1/99-100. Ankara: TDV Yayınları, 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/andrae-tor-julias-efraim>
- Armağan, Bekir. *Tor Andrae'nin Eserlerinde Hz. Muhammed*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Arne, Ture J. "Sveriges förbindelser med östern under vikingatiden: Ett arkeologiskt bidrag". *Fornvännen* 6 (1911), 1-66.
- Asad, Talal vd. *Is Critique Secular? Blasphemy, Injury, and Free Speech*. New York: Fordham University Press, 2013.
- Aswad, el-Sayed el-. "Images of Muslims in Western Scholarship and Media after 9/11". *Digest of Middle East Studies* 22/1 (2013), 39-56. <https://doi.org/10.1111/dome.12010>
- Atıl Yörü, Halime. "Türkiye'de Kütüphanelerarası İşbirliğinin Kısa Tarihçesi ve Günümüz Uygulamaları". *Türk Kütüphaneciliği* 26/1 (2012), 154-168.
- Axner, Marta. *Representationer, stereotyper och nyhetsvärdering: Rapport från medianalys om representationer av muslimer i svenska nyheter*. Diskrimineringsombudsmannen, 2015.
- Aydın, Barış Can. "Toledo School of Translators and Its Importance in the History of Translation in the West". *Abant Journal of Translation and Interpreting Studies* 2/2 (2024), 38-44.
- Baftija, Arif. *Bilden av islam: En historiografisk studie om islam i svensk forskning*. Jönköping: Jönköping University, Yüksek Lisans Tezi, 2020. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hj:diva-48225>

- Bangstad, Sindre - Linge, Marius. "Qur'an burning in Norway: stop the Islamisation of Norway (SIAN) and far-right capture of free speech in a Scandinavian context". *Ethnic and Racial Studies* 47/5 (2024), 941-962. <https://doi.org/10.1080/01419870.2023.2268168>
- Bano, Masooda. "Caricaturing the prophet: Pushing the right to free speech too far?" *Philosophy & Social Criticism* 48/4 (2022), 544-555. <https://doi.org/10.1177/01914537221089986>
- Bedir, Murteza. "Sünnet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/150-153. İstanbul: TDV Yayınları, 2010. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sunnet-peygamber#1>
- Bengtsson, Håkan. "Didaktiska reflektioner om judendom, stereotyper och tankefigurer". *Nordisk judaistik / Scandinavian Jewish Studies* 31/2 (2020), 3-20. <https://doi.org/10.30752/nj.89966>
- Bennett, Clinton. "Introduction: Great Britain, the Netherlands and Scandinavia in the 19th Century". *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History Volume 17: Britain, the Netherlands and Scandinavia (1800-1914)*. ed. David Thomas - John A. Chesworth. 1-22. Leiden: Brill, 2020. https://doi.org/10.1163/9789004442399_002
- Bensow, Oscar (ed.). *Svenska kyrkans bekännelseskriter*. Stockholm: P. A. Norstedt & Söners Förlag, 1912. <https://runeberg.org/bekann12/>
- Berg, Magnus. *Hudud : ett resonemang om populärorientalismens bruksvärde och världsbild*. Stockholm: Carlsson Bokförlag, 1998.
- Berger, Maurits S. *A Brief History of Islam in Europe: Thirteen Centuries of Creed, Conflict and Coexistence*. Leiden: Leiden University Press, 2014. <https://www.jstor.org/stable/j.ctv30hx46m>
- Berglund, Jenny. "Global questions in the classroom: the formulation of Islamic Religious Education at Muslim schools in Sweden". *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 32/4 (2011), 497-512. <https://doi.org/10.1080/01596306.2011.601549>
- Berglund, Jenny. "Islamic Religious Education and Education About Islam in Sweden". *Islamic Religious Education in Europe: A Comparative Study*. ed. Leni Franken - Bill Gent. 212-225. Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge, 2021. <https://doi.org/10.4324/9780429331039-13>
- Berglund, Jenny. "Islamic Religious Education in State Funded Muslim Schools in Sweden: A Sign of Secularization or Not?" *Scandinavian Journal of Islamic Studies* 8/1 (2014), 275-301. <https://doi.org/10.7146/tifo.v8i1.25331>

- Bernström, Mohammed Knut. *Koranens budskap: I svensk tolkning av Mohammed Knut Bernström (med kommentarer av Muhammad Asad)*. Stockholm: Proprius Förlag, 2. Basim, 2000.
- Bevilacqua, Alexander. "The Qur'an Translations of Marracci and Sale". *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 76/1 (2013), 93-130. <https://doi.org/10.1086/JWCI24395514>
- Bevilacqua, Alexander. *The Republic of Arabic Letters: Islam and the European Enlightenment*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press, 2018.
- Bexell, Oloph. *Teologiska fakulteten vid Uppsala universitet 1916-2000: Historiska studier*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2021. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-426250>
- Bhabha, Homi K. *The Location of Culture*. London; New York: Routledge, 1994. <https://ia801402.us.archive.org/11/items/TheLocationOfCultureBHABHA/the%20location%20of%20culture%20BHABHA.pdf>
- Bjarkö, Fredrik. "Orientalism in 19th-Century Swedish Historiography of Philosophy". *East Asian Journal of Philosophy* 2/1 (2022), 61-98. <https://doi.org/10.19079/eajp.2.1.61>
- Björnsthål, Jacob Jonas. *Resa til Frankrike, Italien, Sweitz, Tyskland, Holland, England, Turkiet, och Grekland*. ed. Carl Christof Gjørwell. Stockholm: Anders Jacob Nordström, 1783.
- Blanks, David R. - Frassetto, Michael (ed.). *Western Views of Islam in Medieval and Early Modern Europe: Perception of Other*. New York: St. Martin's Press, First edition, 1999.
- Bohlin, Anna - Zorgati, Ragnhild Johnsrud. "Tracing the Jerusalem Code c.1750-c.1920: The Christian Storyworld Expanded and Fragmented". *Tracing the Jerusalem Code: The Promised Land: Christian Cultures in Modern Scandinavia (ca. 1750-ca. 1920)*. ed. Ragnhild Johnsrud Zorgati vd. 3/12-54. Berlin; Boston: De Gruyter, 2021. <https://doi.org/10.1515/9783110639476-002>
- Börjesson, Simon vd. "Matching and Linking Entries in Historical Swedish Encyclopedias". arXiv, 2025. arXiv. <https://arxiv.org/abs/2507.01170>
- Brandell, Inga - Rabo, Annika. "Orienten i Sverige och Norden: Perspektiv på forskningens historia och möjliga framtid". *Babylon Nordisk tidsskrift for Midtøstenstudier* 2 (2018), 16-27. <https://doi.org/10.5617/ba.6736>

- Brendemoen, Bernt. "The Eighth International Congress of Orientalists, Held in Stockholm/Uppsala and Christiania (1-14 September 1889), and Its Echo in Turkish Literature". *Turcologica Upsaliensia: An Illustrated Collection of Essays*. 129-144. Leiden, The Netherlands: Brill, 2020. https://doi.org/10.1163/9789004435858_011
- Brentjes, Sonja. *Travellers from Europe in the Ottoman and Safavid Empires, 16th-17th Centuries: Seeking, Transforming, Discarding Knowledge*. London; New York: Routledge, 2016. <https://doi.org/10.4324/9781003097778>
- Brock, Sebastian P. *Syriac Studies: A Classified Bibliography (1960-1990)*. Kaslik, Liban: Université Saint-Esprit, 1996.
- Brockelmann, Carl. *Geschichte der arabischen Litteratur*. Leipzig: C. F. Amelangs Verlag, 2., mit Berichtigungen, 1909.
- Brouwer, Lot. "Adriaan Reland's Legacy as a Scholar of Islam". *The Orient in Utrecht: Adriaan Reland (1676-1718), Arabist, Cartographer, Antiquarian and Scholar of Comparative Religion*. ed. Bart Jaski vd. 43-64. Leiden-Boston: Brill, 2021. https://doi.org/10.1163/9789004462175_004
- Brömssen, Kerstin von. *Tolkningar, förhandlingar och tystnader: Elevers tal om religion i det mångkulturella och postkoloniala rummet*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, 2003.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl el-. *el-Câmi'u'l-müsnedü's-sahihu'l-muhtasar min umûri Resûlillâh sallallahu aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih: Sahihu'l-Buhârî*. ed. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Riyad: Dârü's-Selâm, 1. Basım, 1419.
- Bulut, Yücel. *1945 Sonrasında Oryantalizme Yöneltilmiş Eleştirilerin Değerlendirilmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.
- Bulut, Yücel. "Edward W. Said'e ve Oryantalizm'e Dair". *Dîvân: İlmi Araştırmalar* 15 (2003), 113-159.
- Bulut, Yücel. "Oryantalizm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/428-437. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Bulut, Yücel. "Oryantalizmin tarihsel gelişimi üzerine bazı değerlendirmeler". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 2/3 (2002), 13-38.
- Bürgel, Johann Christoph. "Sigrid Kahle: H. S. Nyberg. En vetenskapsmans biografi". *Die Welt des Islams* 37/2 (1997), 245-249.

- Casadio, Giovanni - Larsson, Göran. "Geo Widengren's Bibliography". *The Legacy, Life and Work of Geo Widengren and the Study of the History of Religions after World War II*. ed. Göran Larsson. 386-403. Leiden; Boston: Brill, 2021. https://doi.org/10.1163/9789004499386_019
- Cassel, Pär. "Solitary Swedish Sinologists: Three Hundred and Fifty Years of Swedish China Studies". *Journal of Chinese History* 7/2 (2023), 463-489. <https://doi.org/10.1017/jch.2022.6>
- Cato, Johan. *När islam blev svenskt: föreställningar om islam och muslimer i svensk offentlig politik 1975-2010*. Lund: Lund University, Doktora Tezi, 2012.
- Cereti, Carlo Giovanni. "Nyberg, Henrik Samuel". *Encyclopaedia Iranica*, 20 Temmuz 2004. https://doi.org/10.1163/2330-4804_EIRO_COM_1230
- Cesari, Jocelyne. *The Securitisation of Islam in Europe*. Brussels, Nisan 2009. <https://cdn.ceps.eu/wp-content/uploads/2009/08/1826.pdf>
- Chew, Samuel C. *The Crescent and the Rose: Islam and England during the Renaissance*. New York: Oxford University Press, 1937.
- Congrès international des orientalistes. *Actes du huitième Congrès international des orientalistes, tenu en 1889 à Stockholm et à Christiania*. Leiden: E. J. Brill, 1er fascicule, 1892.
- Coronil, Fernando. "Beyond Occidentalism: Toward Nonimperial Geohistorical Categories". *Cultural Anthropology* 11/1 (1996), 51-87.
- Cullhed, Anna. "Känsla som kunskap: poesi och historia i Robert Lowths De sacra poesi Hebraeorum". *1700-tal: Nordic Journal for Eighteenth-Century Studies* 5 (2008), 82-98. <https://doi.org/10.7557/4.2862>
- Cullhed, Per. "Turkic Cultural Heritage in the Oriental Collections of Uppsala University Library". *Turcologica Upsaliensia: An Illustrated Collection of Essays*. ed. Éva Á. Csátó vd. 10-33. Leiden; Boston: Brill, 2020. https://doi.org/10.1163/9789004435858_003
- Çakaş, Caner Övsan. "Batı'nın Bir Hegemonya Kurma Aracı Olarak Oryantalist Bilgi ve Söylem Üretim Sürecinin Analizi". *R&S - Research Studies Anatolia Journal* 1/2 (2018), 95-112. <https://doi.org/10.33723/rs.422629>
- Çakır, Alim. *Ebu'l-Muîn en-Nesefî'de Peygamberlik ve Mucize*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

- Dabashi, Hamid. *Post-Orientalism: Knowledge and Power in Time of Terror*. New Brunswick, NJ; London: Transaction Publishers, 2009.
- Dahia, Ismail - Belbacha, Mohammed. "Intercultural Dialogue and Qur'anic Translation Paratexts: A Critical Discourse Analysis". *Journal of Translation and Language Studies* 6/2 (2025), 25-38. <https://doi.org/10.48185/jtls.v6i2.1678>
- Dahlstedt, Magnus - Nordvall, Henrik. "Paradoxes of Solidarity: Democracy and Colonial Legacies in Swedish Popular Education". *Adult Education Quarterly* 61/3 (2011), 244-261. <https://doi.org/10.1177/0741713610380445>
- Daniel, Norman. *Islam and the West: The Making of an Image*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1980.
- Dannert, Leif - Lendin, Waldemar. *Historia för grundskolans högstadium. 2, Årskurs 9*. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1965.
- Deijl, Lucas van der. "Orientalist Ambivalence: Translating the Qur'an in the Dutch Republic". *Early Modern Low Countries* 6/2 (2022), 176-200. <https://doi.org/10.51750/emlc12390>
- Eggen, Nora S. "From Handmaiden of Theology to Handmaiden of Area Studies: Philological Approaches to Arabic-Islamic Studies in Norway". *Islam and Christian-Muslim Relations* 29/4 (2018), 445-464. <https://doi.org/10.1080/09596410.2018.1521559>
- Eggen, Nora S. "Universalised versus Particularised Conceptualisations of Islam in Translations of the Qur'an". *Journal of Qur'anic Studies* 18/1 (2016), 49-91. <https://doi.org/10.3366/jqs.2016.0222>
- Ekman, Ernst. "Sweden, the Slave Trade and Slavery, 1784-1847". *Outre-Mers. Revue d'histoire* 62/226-227 (1975), 221-231. <https://doi.org/10.3406/outre.1975.1827>
- Emiroğlu, Bekir. "Aydınlanma Tecrübesi Üzerinden Kurgulanan Avrupamerkezcilik ve Güç Retoriği". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 11/1 (2022), 133-153. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1052811>
- Eneman, Michael. *Resa i Orienten 1711-1712*. ed. K. U. Nylander. Uppsala: W. Schultz, 1889.
- Engström, Michael - Enkvist Wallmark, Ulrika. *Religionskunskap 4-6: grundbok*. Falköping: Capensis förlag AB, 2020.
- Enkvist Wallmark, Ulrika vd. *Religionskunskap 7-9*. Falköping: Capensis förlag AB, 2021.

- Erebih, Mohamed - Almanna, Ali. "Between Text and Commentary: Translator Intervention and Semantic Openness in English Translations of the Qur'ān". *Cogent Arts & Humanities* 13/1 (2026), 2662804. <https://doi.org/10.1080/23311983.2026.2662804>
- Eriksen, Kristin Gregers vd. "Education and Coloniality in the Nordics". *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk* 10/3 (2024), 1-13. <https://doi.org/10.23865/ntpk.v10.6338>
- Eriksson, Anders. "Artiklar på Wikipedia: Låt studenterna skriva på riktigt". *Hållbart lärarskap: universitetsundervisning i förändring: Proceedings från Humanistiska och teologiska fakulteternas pedagogiska inspirationskonferens 2020*. ed. Sara Santesson - Katarina Mårtensson. 81-98. Lund: Lunds universitet, Humanistiska och teologiska fakulteterna, 2021. <https://portal.research.lu.se/en/publications/artiklar-p%C3%A5-wikipedia-l%C3%A5t-studenterna-skriva-p%C3%A5-riktigt/>
- Erşahin, Seyfettin. "Doğu-Batı İlişkilerinde Oryantalizmin Hz. Muhammed için Kullandığı Kavramların Rolü". *Ulusa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi* 2/1 (2018), 61-75.
- Eskhult, Mats. "The Zetterstéen-Myhrman Controversy". *LIR:journal* 2 (2013), 19-37.
- Eti, Nizamettin - Nackshbandi, Zaid. *Bilden av islam och muslimer i svensk press*. Stockholms universitet, Lisans Tezi, 2007.
- Fazlhashemi, Mohammad. "Olika perspektiv på profeten Muhammeds liv". *Signum: katolsk orientering om kyrka, kultur, samhälle* 1/2 (2012), 56-58.
- Fenet, Annick. "La Société Asiatique : histoires et collections II". *Journal Asiatique* 301/1 (2013), 279-322. <https://doi.org/10.2143/JA.301.1.2994465>
- Fernández, Christian - Jensen, Kristian Kriegbaum. "The civic integrationist turn in Danish and Swedish school politics". *Comparative Migration Studies* 5/1 (2017), 5. <https://doi.org/10.1186/s40878-017-0049-z>
- Fernstål, Lotta. "A Bit Arabic: Pseudo-Arabic Inscriptions on Viking Age Weights in Sweden and Expressions of Self-Image". *Current Swedish Archaeology* 15-16 (2007), 61-71.
- Forss, Charlotta. *The Old, the New and the Unknown: The Continents and the Making of Geographical Knowledge in Seventeenth-Century Sweden*. Stockholm: Stockholm University, Doktora Tezi, 2018. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-151709>

- Foster, Benjamin R. "Yale and the Study of Near Eastern Languages in America, 1770-1930". *The United States & the Middle East: Cultural Encounters*. ed. Abbas Amanat - Magnus Thorkell Bernhardtsson. 1-56. New Haven, CT: Yale Center for International and Area Studies, 2002. <https://www.files.ethz.ch/isn/128813/MESV5-1.pdf>
- Frängsmyr, Carl. *Uppsala universitet 1852-1916*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2010. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-131871>
- Fur, Gunlög. "Colonial Fantasies: American Indians, Indigenous Peoples, and a Swedish Discourse of Innocence". *National Identities* 18/1 (2016), 11-33.
- Fur, Gunlög. "Colonialism and Swedish History: Unthinkable Connections?" *Scandinavian Colonialism and the Rise of Modernity: Small Time Agents in a Global Arena*. ed. Magdalena Naum - Jonas M. Nordin. 17-36. New York: Springer, 2013. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-6202-6_2
- Fur, Gunlög. "Svensk kolonialism, Sverige och kolonialism eller svenskar och kolonialism?" *Historisk tidskrift* 140/3 (2020), 375-384.
- Gallien, Claire - Jokić, Olivera. "Eighteenth-Century Orientalism in Contemporary British Historiography and Literary Criticism". *Literature Compass* 12/4 (2015), 121-133. <https://doi.org/10.1111/lic3.12222>
- Gani, Jasmine K. "From discourse to practice: Orientalism, western policy and the Arab uprisings". *International Affairs* 98/1 (2022), 45-65. <https://doi.org/10.1093/ia/iiaab229>
- Genette, Gérard. *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. çev. Jane E. Lewin. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- Gibb, H. A. R. *Mohammedanism: An Historical Survey*. New York; Oxford: Oxford University Press, 2. Basım, 1962.
- Graham, William A. "Andrae, Tor Julius Efraim". *Religion in Geschichte und Gegenwart: Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft*. 1/469-470. Tübingen: Mohr Siebeck, 1998.
- Granath, Charlotta. *Prata demokrati i gymnasieskolans yrkesprogram*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, 2021.
- Gren-Eklund, Gunilla vd. "Editorial Note". *Orientalia Suecana* 58 (2009), 5-7.

- Güler, Gamze. “Çeviri sürecinin sosyolojisi: Yayınevleri odağı”. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 36 (2023), 1484-1493. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1369183>
- Güven, Fikret. “Criticism to Edward W. Said’s Orientalism”. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 15 (Haziran 2019), 418-430. <https://doi.org/10.29000/rumelide.580700>
- Hägerdal, Hans. “The Fictitious World Traveller: The Swede on Timor and the Noble Savage Imagery”. *Culture Unbound* 6/7 (2014), 1367-1381. <https://doi.org/10.3384/cu.2000.1525.1461367>
- Hägg, Inga. “Birkas orientaliska praktplagg”. *Fornvännen* 78 (1983), 204-223.
- Hajo, Sipan. *Orientalism i svensk media*. Högskolan i Gävle, Lisans Tezi, 2009.
- Hallengren, Anders. “Vår man i Barbariet: Ett 150-årsminne”. *Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri* 54/1 (1978), 57-60.
- Hamdi, Tahrir Khalil. “Edward Said and Recent Orientalist Critiques”. *Arab Studies Quarterly* 35/2 (2013), 130-148. <https://doi.org/10.13169/arabstudquar.35.2.0130>
- Hamilton, Alastair. “The study of tongues: The Semitic languages and the Bible in the Renaissance”. *The New Cambridge History of the Bible: Volume 3: From 1450 to 1750*. ed. Euan Cameron. 3/17-36. Cambridge: Cambridge University Press, 2016. <https://doi.org/10.1017/CHO9781139048781.003>
- Hammad, Manar. “500,000 Dirhams in Scandinavia, from Mobile Silver to Land Rent: A Semiotic Analysis”. *Reading Memory Sites through Signs: Hiding into Landscape*. ed. Cristina Demaria - Patrizia Violi. 255-312. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2023. https://doi.org/10.5117/9789463722810_ch10
- Hammar, Isak. “A Smorgasbord of Print: The Development of Scholarly Publishing in the Swedish Humanities, c. 1840-1880”. *History of European Ideas* 51/4 (2025), 802-819. <https://doi.org/10.1080/01916599.2024.2430973>
- Hammar, Isak - Östh Gustafsson, Hampus. “The Elusive ‘Docent Grade’: Evaluative Cultures in and Beyond the Swedish Humanities (1876-1969)”. *Minerva* 63/4 (2025), 709-729. <https://doi.org/10.1007/s11024-025-09598-8>

- Härenstam, Kjell. *En granskning av hur religion/trosuppfattning framställs i ett urval av läroböcker*. Stockholm: Skolverket, 2006.
- Härenstam, Kjell. *Skolboks-Islam: Analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, 1993.
- Hedin, Christer. *Alla är födda muslimer: islam som den naturliga religionen enligt fundamentalistisk apologetik*. Stockholm: Verbum, 1988.
- Hedin, Christer. *Islam enligt haditerna*. Lund: Studentlitteratur AB, 2018.
- Hedin, Christer. *Islam enligt Koranen*. Furulund: Alhambra, 1996.
- Hedin, Christer. *Islam och västerlandet: möten, myter och motsättningar*. Stockholm: Dialogos, 2006.
- Hedin, Christer. "Islam på svenska: det tryckta ordet i tjänst åt Sveriges muslimer". *Blågul islam? Muslimer i Sverige*. ed. Ingvar Svanberg - David Westerlund. 215-233. Falun: Nya Doxa, 1999.
- Hedin, Christer. *Islams historia: tro och traditioner genom tiderna*. Stockholm: Dialogos, 2010.
- Hedin, Christer. "Muslim i Sverige. Några funderingar kring krav och förväntningar". *Minaret: Tidskrift för svensk muslimsk kultur* 1/1 (2001), 17-21.
- Hedin, Christer. "Muslim Pilgrimage as Education by Experience". *Pilgrimages Today: Based on Papers Read at the Symposium on Pilgrimages Today Held at Åbo, Finland, on 19-21 August 2009*. ed. Tore Ahlbäck. 163-195. Åbo: Donner Institute for Research in Religious and Cultural History, 2010. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-45846>
- Hedin, Christer. "Nathan Söderbloms Uppfattningar Om Islam: Exempel På Svensk Orientalism". *Tidskrift För Mellanösternstudier* 1 (1997), 32-62.
- Hedin, Christer. *Tor Andrae och orientalismen*. Uppsala: Swedish Science Press, 2005.
- Heilo, Olof. "Éva Á. Csató, Gunilla Gren-Eklund, Lars Johanson, Birsal Karakoç (eds): *Turcologica Upsaliensia: An Illustrated Collection of Essays*". *Orientalia Suecana* 71 (2022), 22-23. <https://doi.org/10.33063/diva-484184>
- Hellström, Jan Arvid. "...åt alla christliga förvanter...": *En undersökning av kolonialförvaltning, religionsvård och samfundsliv på S:t Barthélemy under den svenska perioden 1784-1878*. Malmö; Uppsala: Erene Bok & Musik AB, 1987.

- Hennessey, John L. "Teaching European colonial history in a 'humanitarian superpower': Presentations of colonialism in Swedish middle-school textbooks". *Journal of Curriculum and Pedagogy* 21/4 (2024), 418-442. <https://doi.org/10.1080/15505170.2022.2124331>
- Herzog, Christoph. "Notes on the Development of Turkish and Oriental Studies in the German Speaking Lands". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 8/15 (2010), 7-76.
- Hıdır, Özcan. *Batı'da Hz. Muhammed İmajı*. İstanbul: İnsan Yayınları, 3. Basım, 2020.
- Hildingson, Lars - Husén, Lennart. *Historia i grundskolan. Åk 9*. Stockholm: Natur och Kultur, 1968. <https://libris.kb.se/bib/1323009>
- Hjärpe, Jan. *Bilden av profeten: Berättelserna om Muhammed och deras funktion förr och nu*. Stockholm: Leopard Förlag, 2011.
- Hjärpe, Jan. "İslam". *Nationalencyklopedin*. Erişim 21 Mayıs 2026. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/islam>
- Hjärpe, Jan. *İslam: lära och livsmönster*. Stockholm: Almqvist & Wiksell / Geber, 2. Basım, 1985.
- Hjärpe, Jan. "Svenska Koranöversättningar". *Svenskt översättarlexikon*. Erişim 06 Ekim 2026. https://litteraturbanken.se/översättarlexikon/artiklar/Svenska_Koranöversättningar
- Hjärpe, Jan. "Swedish Translations of the Qur'an in a Historical Perspective". *LIR.journal* 2 (2013), 7-18.
- Hjärpe, Jan. "Tor Andræ and Geo Widengren: Perspectives and Purposes of the Study of the History of Religions". *The Legacy, Life and Work of Geo Widengren and the Study of the History of Religions after World War II*. ed. Göran Larsson. 238-248. Leiden; Boston: Brill, 2021. https://doi.org/10.1163/9789004499386_012
- Holmberg, Bo. "Moberg, Axel (1872-1955)". *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage*. ed. Sebastian P. Brock vd. 293. Piscataway, NJ: Gorgias Press, 2011.
- Holmberg, Bo. "Semitic Languages at Lund University". *Lund University*, ts. https://www.sol.lu.se/media/documents/persons/BoHolmberg/Semitic_Languages_at_Lund_University.pdf
- Hultgård, Anders. "Widengren, Geo". *Encyclopaedia Iranica*, 2017. https://doi.org/10.1163/2330-4804_EIRO_COM_12138
- Husén, Lennart vd. *Religion och liv 3: Grundbok högstadiet*. Stockholm: Natur och Kultur, 1. Basım, 1988.

- Hübinette, Tobias. "Orientalism före och efter Said". 1-9. Stockholm: Center for Pacific Asia Studies, 2002.
- Hübinette, Tobias. "Orientalism Past and Present: An Introduction to a Postcolonial Critique". *The Stockholm Journal of East Asian Studies* 13 (2003), 73-80.
- Hübinette, Tobias. "Svenska kulturstudier och östasienforskning: Historien om ett uppskjutet möte". *Kulturstudier i Sverige*. ed. Bodil Axelsson - Johan Fornäs. 77-91. Lund: Studentlitteratur, 2007.
- Hübinette, Tobias. "Swedish Antiracism and White Melancholia: Racial Words in a Post-racial Society". *Ethnicity and Race in a Changing World: A Review Journal* 4/1 (2013), 24-33. <https://doi.org/10.7227/ERCW.4.1.2>
- Hübinette, Tobias. "'Words That Wound': Swedish Whiteness and Its Inability to Accommodate Minority Experiences". *Whiteness and Postcolonialism in the Nordic Region: Exceptionalism, Migrant Others and National Identities*. ed. Kristín Loftsdóttir - Lars Jensen. 43-56. London; New York: Routledge, 2012.
- Hübinette, Tobias - Lundström, Catrin. "Sweden after the Recent Election: The Double-Binding Power of Swedish Whiteness through the Mourning of the Loss of 'Old Sweden' and the Passing of 'Good Sweden'". *NORA: Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 19/1 (2011), 42-52. <https://doi.org/10.1080/08038740.2010.547835>
- Hübinette, Tobias - Lundström, Catrin. "Three phases of hegemonic whiteness: understanding racial temporalities in Sweden". *Social Identities: Journal for the Study of Race, Nation and Culture* 20/6 (2014), 423-437. <https://doi.org/10.1080/13504630.2015.1004827>
- Ibn Rushd Västra. *Arbetsplan - Cirkelverksamhet [Folkbildning]*. Göteborg: Ibn Rushd Västra, ts.
- Idevall Hagren, Karin. "Othering in Discursive Constructions of Swedish National Identity, 1870-1940". *Critical Discourse Studies* 19/4 (2022), 384-400. <https://doi.org/10.1080/17405904.2021.1918195>
- IFLA Cataloguing Section, IFLA Meetings of Experts on an International Cataloguing Code. *Statement of International Cataloguing Principles (ICP)*. Den Haag: International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA), 2016.

- Ingridsdotter, Jenny. "A Narrative of Suffering and Soil: Swedish Migration and Settler Colonialism in Northeast Argentina". *Cultural Studies* 37/3 (2023), 485-507. <https://doi.org/10.1080/09502386.2021.1988120>
- Isaksson, Bo vd. "Foreword". *The Professorship of Semitic Languages at Uppsala University 400 years: Jubilee Volume from a Symposium held at the University Hall, 21-23 September 2005*. ed. Bo Isaksson vd. 7-10. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2007.
- Isaksson, Bo - Malmberg, Håkan. "Inrättandet Av Professuren i Semitiska Språk Och Några Ord Om Dess Historia / The Establishment of the Chair of Semitic Languages and a Few Words on Its History". *Till Österland Vill Jag Fara: Professuren i Semitiska Språk Vid Uppsala Universitet 400 År / The Call of the Orient: The Professorship of Semitic Languages at Uppsala University 400 Years*. ed. Hans Nordesjö. 4-11. Uppsala: Uppsala Universitetsbibliotek, 2005. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-14602>
- Ishak, Mohd Shuhaimi Bin Haji - Solihin, Sohirin Mohammad. "Islam and Media". *Asian Social Science* 8/7 (2012), 263-269. <https://doi.org/10.5539/ass.v8n7p263>
- "Islam". *Nordisk familjebok: Konversationslexikon och realencyklopedi*. ed. Th. Westrin. 12/913-924. Stockholm: Nordisk familjeboks förlags aktiebolag, 1910. <https://runeberg.org/nfbl/0493.html>
- "Islam". *Nordisk familjebok: Encyklopedi och konversationslexikon*. ed. S.-E. S. Bergelin - Per Collinder. 11/167-172. Malmö: Förlagshuset Norden AB, 1953. <https://runeberg.org/nffk/>
- Ivarsson, Anders. *Ärkefiende eller parhäst?: Framställningen av islam och muslimer i läroböcker för historia mellan år 1962 och 2001*. Göteborgs universitet, Lisans Tezi, 2008.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdûlmelik b. Hişâm el-Himyerî el-Meâfirî. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. ed. Mustafa es-Sekkâ vd. 2 Cilt. Kahire: Şirket Mektebet ve Matbaat Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduhu, 2. Basım, 1375.
- Jafarnejad, Jafar vd. (ed.). *Vägen till vetenskap 4: Svenska författare och svensk humaniora*. Stockholm: h:ström, 2010. <https://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:351534/FULLTEXT01>
- Jarring, Gunnar. "Matthias Norberg". *Svenskt biografiskt lexikon*. C. 27, 1990-1991. <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=8175>

- Jensen, Tim - Fujiwara, Satoko. "Professor Geo Widengren, IAHR Vice-President 1950-1960, IAHR President 1960-1970, IAHR Honorary Life Member 1996". *The Legacy, Life and Work of Geo Widengren and the Study of the History of Religions after World War II*. ed. Göran Larsson. 50-70. Leiden; Boston: Brill, 2021. https://doi.org/10.1163/9789004499386_004
- Johansson, Jessica. *Skildringen av islam i svenska läromedel: En undersökning om framställningen av Muhammed, kvinnorna och Gud i svenska läromedel*. Karlstad: Karlstads universitet, Lisans Tezi, 2012.
- Johansson, K. F. vd. (ed.). "Avant-propos". *Le Monde Oriental: Archives pour l'histoire et l'ethnographie, les langues et littératures, religions et traditions de l'Europe orientale et de l'Asie* 1 (1906), 1-2.
- Johansson, K. F. vd. (ed.). *Le Monde Oriental: Archives pour l'histoire et l'ethnographie, les langues et littératures, religions et traditions de l'Europe orientale et de l'Asie / Tidskrift för Öst-Europas och Asiens historia och etnografi, språk och litteratur, religioner och folkdiktning*. Uppsala: A.-B. Akademiska Bokhandeln, 1914.
- Johnsson Harrie, Anna. *Staten och läromedlen: en studie av den svenska statliga förhandsgranskningen av läromedel 1938-1991*. Linköping: Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Linköpings universitet, 2009.
- Jordaan, Han - Wilson, Victor. "The Eighteenth-Century Danish, Dutch, and Swedish Free Ports in the Northeastern Caribbean: Continuity and Change". *Dutch Atlantic Connections, 1680-1800: Linking Empires, Bridging Borders*. ed. Gert Oostindie - Jessica V. Roitman. 275-308. Brill, 2014. <http://www.jstor.org/stable/10.1163/j.ctt1w8h3c9.17>
- Jung, Dietrich. "Islam and Politics: A Fixed Relationship?" *Critique: Critical Middle Eastern Studies* 16/1 (2007), 19-35. <https://doi.org/10.1080/10669920601148596>
- Kaçan Erdoğan, Meryem - Ural, Candost. "Celsing Kardeşlerin Elçiliği Sürecinde Osmanlı-İsveç Diplomatik İlişkileri (1768-1779)". *History Studies* 15/4 (2023), 799-824. <https://doi.org/10.9737/historystudies.1337998>
- Kahle, Sigrid. "Bok och bibliotek i islams värld och i mitt liv". *Om boksamlingar och synen på islam: två föredrag*. 12-31. Umeå: Forskningsarkivet, Umeå universitet, 2007.

- Kahle, Sigrid. *H. S. Nyberg: En vetenskapsmans biografi*. Stockholm: Svenska Akademien, 2011.
- Kahle, Sigrid. "Hur Europa har betraktat islam från Marcus av Toledo till Oswald Spengler". *Om boksamlingar och synen på islam: två föredrag*. ed. Göran Larsson. 32-51. Umeå: Forskningsarkivet, Umeå universitet, 2007.
- Kahle, Sigrid. "Orientalism i Sverige". *Orientalism*. çev. Hans O. Sjöström. 7-58. Stockholm: Ordfront, 1993.
- Kahnberg, Alf vd. *Genom tiderna: Högstadiet C*. Lund: CWK Gleerups Bokförlag, 1973. <https://libris.kb.se/bib/1223825>
- Kalın, İbrahim. "Batı'daki İslâm Algısının Tarihine Giriş". *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 15 (2003), 1-51.
- Kapar, Mehmet Ali. "Hz. Peygamber'in Güvenilirliği". *İSTEM* 1 (2003), 39-48.
- Kapoor, Ilan. "Capitalism, culture, agency: Dependency versus postcolonial theory". *Third World Quarterly* 23/4 (2002), 647-664. <https://doi.org/10.1080/0143659022000005319>
- Karataş, Bahar. "Western Observations of the Mevlevi Sema: Nineteenth Century Reports on the Galata Mevlevihane in the Context of Orientalist Discourse". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 115 (2025), 205-234. <https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1605855>
- Karlsson, Åsa. "Det kända och okända Orienten. Svenska resenärer i Osmanska riket under 1700-talet". *Från Karakorum till Siljan*. ed. Hanna Hodacs - Åsa Karlsson. 197-225. Lund: Historiska Media, 2000.
- Karlsson, Åsa vd. (ed.). *Karl XII och svenskarna i Osmanska riket*. Stockholm: Atlantis, 2015.
- Kavas, Ahmet - Çelebi, Faruk. "İsveç: Ülkede İslâmiyet ve İslâm Araştırmaları". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/414-417. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Kerboua, Salim. "From Orientalism to neo-Orientalism: Early and contemporary constructions of Islam and the Muslim world". *Intellectual Discourse* 24/1 (2016), 7-34.
- Khan, Aijaz Ahmad. "The Offensive Depictions of Prophet Muhammad (SAW) in Western Media and Its Consequences". *Journal of Islamic Thought and Civilization* 4/1 (2014), 45-61. <https://doi.org/10.32350/jitc.41.03>

- “Koran”. *Nordisk familjebok: Konversationslexikon och realencyklopedi*. 8/1357-1360. Stockholm: Expeditionen af Nordisk familjebok, 1884. <https://runeberg.org/nfah/0683.html>
- “Koran”. *Nordisk familjebok: Encyklopedi och konversationslexikon*. 12/687-688. Malmö: Förlagshuset Norden AB, 1953. <https://runeberg.org/nffl/0414.html>
- Koran: öfversatt från arabiska originalet, jemte en historisk inledning*. çev. Fredrik Crusenstolpe. Stockholm: P. A. Norstedt & Söner, Kongl. Boktryckare, 1843.
- Koranden*. çev. Carl Johan Tornberg. Lund: C. W. K. Gleerups Förlag, 1874. <https://libris.kb.se/zg8wvrb93fwl41>
- Koranden*. çev. Karl Vilhelm Zetterstéen. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1917.
- Krippendorff, Klaus. *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2. Basım, 2004.
- Kritzeck, James. *Peter the Venerable and Islam*. Princeton University Press, 1964. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt183ps98>
- Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens årsbok 1996*. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, 1996.
- Kungliga biblioteket. “Pliktleverans och ISBN”. *Kungliga biblioteket*. 2026. Erişim 03 Şubat 2026. <https://www.kb.se/pliktleverans-och-isbn.html>
- Kungliga biblioteket. “Svenska tidningar”. *Kungliga biblioteket*. Erişim 03 Şubat 2026. <https://www.kb.se/sok-och-bestall/soktjanster/svenska-tidningar.html>
- Kur’ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Kurtz, Paul Michael. “The Philological Apparatus: Science, Text, and Nation in the Nineteenth Century”. *Critical Inquiry* 47/4 (2021), 747-776. <https://doi.org/10.1086/714541>
- Kutsal Kitap Yeni Çeviri 2001, 2008 (YouVersion). “Yuhanna 1”. Erişim 01 Ekim 2026. <https://www.bible.com/tr/bible/170/JHN.1.TCL02>
- Kwingwa Lidman, Pernilla - Rehnström, Karin. *Kulturens makt: En postkolonial analys av Sidas kulturbistånd*. Borås: Högskolan i Borås, Yüksek Lisans Tezi, 2005. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1310051/FULLTEXT01.pdf>

- Lager, Elin. *Swedish Exceptionalism in Foreign Policy Discourse: An Analysis of the Swedish Government's Statements of Foreign Policy 2002-2018*. Stockholm: Stockholm University, Yüksek Lisans Tezi, 2020. <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:1472720>
- Langenheim, Nora. *Läroböckernas Islam: En komparativ studie av Islam i läroböcker före och efter den 11 september år 2001*. Gävle: Högskolan i Gävle, Lisans Tezi, 2017.
- Larsson, Åsa Bharathi. "Colonial Fantasies: Exotic and Oriental Motifs in the Swedish Illustrated Press in the Late Nineteenth Century". *Media History* 29/4 (2023), 458-475. <https://doi.org/10.1080/13688804.2023.2183826>
- Larsson, Emelie. *Orientalisk institution eller institutionaliserad orientalism? En arkivvetenskaplig studie av Carolina Redivivas orientalska handskriftssamling*. Uppsala: Uppsala universitet, Yüksek Lisans Tezi, 2015. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:814766/FULLTEXT01.pdf>
- Larsson, Göran. "Geo Widengren: A Portrait of a Swedish Historian of Religions". *The Legacy, Life and Work of Geo Widengren and the Study of the History of Religions after World War II*. ed. Göran Larsson. 3-35. Leiden; Boston: Brill, 2021. https://doi.org/10.1163/9789004499386_002
- Larsson, Göran. "Geo Widengren and the Non-Confessional Academic Study of Religions in Sweden: A Disciplinary History". *Secular Studies* 7/1 (2025), 101-122. <https://doi.org/10.1163/25892525-bja10085>
- Larsson, Göran. "Images of the Prophet Muhammad: Some New Books on the Sīra Literature". *Temenos - Nordic Journal for the Study of Religion* 48/2 (2012), 231-234. <https://doi.org/10.33356/temenos.7513>
- Larsson, Göran - Lindekilde, Lasse. "Muslim claims-making in context: Comparing the Danish and the Swedish Muhammad cartoons controversies". *Ethnicities* 9/3 (2009), 361-382. <https://doi.org/10.1177/1468796809337426>
- Larsson, Göran - Mattsson, Christer. "Rasmus Paludan, Burning of the Qur'an and Swedish Media: A Critical Discourse Analysis". *Temenos: Nordic Journal for the Study of Religion* 60/1 (2024), 131-156. <https://doi.org/10.33356/temenos.136834>

- Lawler, Andrew. "Bridging East and West". *Science* 325/5943 (2009), 940-943. https://doi.org/10.1126/science.325_940
- Leeuwen, Richard van. "Adriaan Reland and Dutch Scholarship on Islam: Scholarly and Religious Visions of the Muslim Pilgrimage". *The Orient in Utrecht: Adriaan Reland (1676-1718), Arabist, Cartographer, Antiquarian and Scholar of Comparative Religion*. ed. Bart Jaski vd. 91-106. Leiden-Boston: Brill, 2021. https://doi.org/10.1163/9789004462175_006
- Lewis, Archibald R. "Review of The Arabs and Medieval Europe, by Norman Daniel". *The American Historical Review* 85/1 (1980), 98. <https://doi.org/10.1086/ahr/85.1.98>
- Lewis, Bernard. "The Question of Orientalism". *The New York Review of Books* 29/11 (24 Haziran 1982), 49-56.
- Lindekilde, Lasse vd. "The Muhammad Cartoons Controversy in Comparative Perspective". *Ethnicities* 9/3 (2009), 291-313. <https://doi.org/10.1177/1468796809337434>
- Lockman, Zachary. *Contending Visions of the Middle East: The History and Politics of Orientalism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. <https://www.cambridge.org/9780521133074>
- Loop, Jan. "Introduction". *The Teaching and Learning of Arabic in Early Modern Europe*. ed. Jan Loop vd. 1-12. The History of Oriental Studies 3. Leiden; Boston: Brill, 2017. https://doi.org/10.1163/9789004338623_002
- Loop, Jan. "Language of Paradise: Protestant Oriental Scholarship and the Discovery of Arabic Poetry". *Confessionalisation and Erudition in Early Modern Europe: An Episode in the History of the Humanities*. ed. Nicholas Hardy - Dmitri Levitin. 442-466. Oxford: Oxford University Press, 2019. <https://kar.kent.ac.uk/71253/>
- Löfstedt, Malin. *Ämnesspecifika instruktioner för religionskunskap*. Uppsala: Uppsala Universitet, 2025. www.crs.uu.se
- Lundgren, Susanne. "*Profeten sade: Konsultera ditt hjärta*": Hadither och sunnah som meningsskapande referens i en moskégrupp i Sverige. Södertörn: Södertörns Högskola, Institutionen för Genus, Lidsans Tezi, 2009.
- Lundström, Catrin. "White Women. White Nation. White Cosmopolitanism: Swedish Migration between the National and the Global". *NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 27/2 (2019), 96-111. <https://doi.org/10.1080/08038740.2018.1556226>

- MacKenzie, John M. *Orientalism: History, Theory and the Arts*. Manchester; New York: Manchester University Press, 1995.
- Mahmood, Saba. "Religious Reason and Secular Affect: An Incommensurable Divide?" *Critical Inquiry* 35/4 (2009), 836-862. <https://doi.org/10.1086/599592>
- Malcolm, Noel. *Useful Enemies: Islam and the Ottoman Empire in Western Political Thought, 1450-1750*. Oxford, England: Oxford University Press, First edition, 2019.
- Mâlik b. Enes. *el-Muvaṭṭa'*. ed. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâr İhyâ'it-Türâsî'l-'Arabî, 1406.
- March, Andrew F. "Speech and the Sacred: Does the Defense of Free Speech Rest on a Mistake about Religion?" *Political Theory* 40/3 (2012), 319-346.
- Marchand, Suzanne L. *German Orientalism in the Age of Empire: Religion, Race, and Scholarship*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Mattock, J. N. "Christopher Toll (ed. and tr.): Die beiden Edelmetalle Gold und Silber von al-Hamdânî. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Semitica Upsaliensia, 1.) 394 pp. Uppsala: Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, 1968. Sw. kr. 75." *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 33/2 (1970), 445-446. <https://doi.org/10.1017/S0041977X00104045>
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-. *Kitâbü't-Tevhîd*. ed. Âsım İbrâhîm el-Keyyâlî. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye, 2006.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. ed. Ahmet Vanlıoğlu vd. 17 Cilt. İstanbul: Mizan Yayınevi, 2005-2011.
- McCarthy, Conor. "Edward Said and Authority: From Conrad to Orientalism and Beyond". *Ariel: A Review of International English Literature* 51/4 (2020), 33-64.
- McEachrane, Michael - Faye, Louis (ed.). *Sverige och de Andra: postkoloniala perspektiv*. Stockholm: Natur och kultur, 2001.
- Meyer, Barbara U. "Structures of Violence and the Denigration of Law in Christian Thought". *Studies in Christian-Jewish Relations* 13/1 (2018), 1-21. <https://doi.org/10.6017/scjr.v13i1.10402>
- "Michael Eneman". *Svenskt Biografiskt Lexikon (SBL)*. 13/508-512. Stockholm: Norstedt, 1950. <https://sok.riksarkivet.se/sbl/>

- Mikkelsen, Egil. "Islam and Scandinavia during the Viking Age". *Byzantium and Islam in Scandinavia: Acts of a Symposium at Uppsala University June 15-16 1996*. ed. Elisabeth Piltz. 39-51. Jonsered: Paul Åströms Förlag, 1998.
- Miller, Peter N. "The 'Antiquarianization' of Biblical Scholarship and the London Polyglot Bible (1653-57)". *Journal of the History of Ideas* 62/3 (2001), 463-482. <https://doi.org/10.2307/3654151>
- Moberg, Axel. "Islam". *Svensk uppslagsbok*. ed. Gunnar Carlquist - Josef Carlsson. 14/707-714. Malmö: Förlagshuset Norden AB, 1955. <https://runeberg.org/svupps/2-14/0416.html>
- Montgomery, James E. "Ibn Faḍlān and the Rūsīyyah". *Journal of Arabic and Islamic Studies* 3 (2000), 1-25. <https://doi.org/10.5617/jais.4553>
- Moyaert, Marianne. "'The Gifts and the Calling of God Are Irrevocable' (Rom 11:29): A Theological Reflection". *Irish Theological Quarterly* 83/1 (2018), 24-43. <https://doi.org/10.1177/0021140017742797>
- Moynehan, Conor. "Timelessness and Precarity in Orientalist Temporality: Mehdi-Georges Lahlou's Aesthetics of Disorientation". *Contemporaneity: Historical Presence in Visual Culture* 8/0 (2019), 1-22. <https://doi.org/10.5195/contemp.2019.272>
- "Muhammadans". *The Oxford Dictionary of World Religions*. ed. John Bowker. 659. Oxford: Oxford University Press, 1997.
- "Muha'mmed el. Moha'mmed". *Nordisk familjebok: Encyklopedi och konversationslexikon* (4., väsentligt omarbetade och koncentrerade upplagan). ed. S.-E. S. Bergelin - Per Collinder. 15/339-340. Malmö: Förlagshuset Norden AB, 1956. <https://runeberg.org/nffo/0214.html>
- "Muhammed I. Mohammed". *Nordisk familjebok: Konversationslexikon och realencyklopedi*. ed. Th. Westrin. 18/1273-1280. Stockholm: Nordisk familjeboks förlags aktiebolag, 1913.
- Mutman, Mahmut. "Oryantalizmin Gölgesi Altında: Batı'ya Karşı İslam". *Oryantalizmin Gölgesi Altında: Batı'ya Karşı İslâm*. ed. E. Fuat Keyman vd. 25-70. İstanbul: İletişim Yayınları, 1. bs., 1996.
- Müller, Leos. *Sveriges första globala århundrade: En 1700-talshistoria*. Stockholm: Dialogos, Första upplagan, 2018.
- Nationalencyklopedin. "Pålitliga läromedel och faktatjänster för din undervisning". *NE*. Nationalencyklopedin, ts. <https://www.ne.se/info/skola/>

- Nationalencyklopedin. "Startsida". NE. Nationalencyklopedin, ts. <https://www.ne.se/info/>
- Nesefî, Ebû'l-Muîn en-. *Tabsiratü'l-edille fî usûli'd-dîn*. ed. Claude Salame. 2 Cilt. Dimaşk: Institut Français de Damas, 1990.
- Niemelä, Mikko A. vd. "Powers of knowledge in secondary religious education curricula of Sweden, England and Finland". *Journal of Curriculum Studies* 57/4 (2025), 422-440. <https://doi.org/10.1080/00220272.2025.2476941>
- Nilsson Nylander, Eva. "Return to Kashgar - the Jarring Collection of Uyghur Manuscripts". 1-16. IFLA, 2017. <https://repository.ifla.org/handle/20.500.14598/6007>
- Nöldeke, Theodor. *Das Leben Muhammed's: Nach den Quellen populär dargestellt*. Hannover: Carl Rümpler, 1863.
- Nyberg, H. S. *Johan Adam Tingstadius, orientalist och biskop: minnesteckning*. Stockholm: Norstedt, 1953.
- Nylander, K. U. *Orientalistkongressen i Stockholm-Kristiania: Några skildringar från utlandet*. Uppsala: Almqvist & Wiksells Boktryckeri-Aktiebolag, 1890.
- Olinder, Gunnar. "Islam". *Svensk uppslagsbok*. ed. Gunnar Carlquist. 14/61-68. Malmö: Svensk uppslagsbok A.-B., 1932. <https://runeberg.org/svupps/1-14/0041.html>
- Olinder, Gunnar. "Kora'nen". *Svensk uppslagsbok*. ed. Gunnar Carlquist - Josef Carlsson. 16/849-850. Malmö: Förlagshuset Norden AB, 1950. <https://runeberg.org/svupps/2-16/0505.html>
- Otoom, Allaith Saleh - Alabadee, Khalil Abd Alhameed. "Contemporary Oriental Studies on the Character of the Prophet of Islam, Our Master Muhammad (Peace Be Upon Him) and Its Impact on Western Society: An Analytical Study". *Asian Social Science* 15/7 (2019), 160-168. <https://doi.org/10.5539/ass.v15n7p160>
- Otter, Jonas. *Voyage en Turquie et en Perse: avec une relation des expéditions de Tahmas Kouli-Khan*. 2 Cilt. Paris: Frères Guérin, 1748.
- Otterbeck, Jonas. "'A School for All': Muslim Pupils in Sweden". *ISIM Newsletter* 3 (1999), 35.
- Otterbeck, Jonas. *Islam på svenska: Tidskriften Salaam och islams globalisering*. Lund: Almqvist & Wiksell International, 2000.
- Otterbeck, Jonas. "The Depiction of Islam in Sweden". *The Muslim World* 92/1-2 (2002), 143-156. <https://doi.org/10.1111/j.1478-1913.2002.tb03737.x>

- Otterbeck, Jonas. "Vad kan man egentligen begära? - Läromedelstexter om islam". *Didaktikens forum* 1/1 (2004), 56-73.
- Otterbeck, Jonas. "What Did Jan Hjärpe Choose from the Islamic Basket? A Study of the Dominant Voice on Islam in Sweden, 1980-2000". *The Production and Consumption of Non-Muslim Islams*. ed. Anders Ackfeldt - Jesper Petersen. 70-94. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2025. <http://www.jstor.org/stable/10.3366/jj.25700565.7>
- Otterbeck, Jonas. "What Is Reasonable to Demand? Islam in Swedish Textbooks". *Journal of Ethnic and Migration Studies* 31/4 (2005), 795-812. <https://doi.org/10.1080/13691830500110066>
- Öhman, Christer. *Historia*. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 2001.
- Önder, Gözde. "Diplomats and Painters: Cultural Encounters between the Ottoman Empire and Sweden". *Dragomanen: Årsskrift Utgiven Av Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul & Föreningen Svenska Istanbulinstituts Vänner* 15 (2013), 55-66.
- Östling, Johan vd. (ed.). *Histories of Knowledge in Postwar Scandinavia: Actors, Arenas, and Aspirations*. London: Routledge, 1st ed., 2020. <https://doi.org/10.4324/9781003019275>
- Östlund, Joachim. "A Lutheran in the Holy Land: Michael Eneman's Journey 1711-12". *Through the Eyes of the Beholder: The Holy Land, 1517-1713*. ed. Judy A. Hayden - Nabil I. Matar. 207-224. Leiden: Brill, 2012.
- Östlund, Joachim. "An Ottoman Imperial North: The Routes and Roots of Knowledge in the Age of Tulips". *Forms of Knowledge: Developing the History of Knowledge*. ed. Johan Östling vd. 73-86. Lund: Nordic Academic Press, 2020.
- Pålsson, Ale. *Our Side of the Water: Political Culture in the Swedish Colony of St Barthélemy 1800-1825*. Stockholm: Stockholm University, 2016.
- Pargiter, F. E. "The Royal Asiatic Society". *Nature* 112/2802 (1923), 60-61. <https://doi.org/10.1038/112060a0>
- Pelech, Tomasz. *Shaping the Image of Enemy-Infidel in the Relations of Eyewitnesses and Participants of the First Crusade: The Case of Muslims*. Wrocław; Clermont-Ferrand: Université Clermont Auvergne; Uniwersytet Wrocławski, Doktora Tezi, 2020. <https://theses.hal.science/tel-03143783v1>
- Petrović, Nenad. *Orientens lockelse: Orienten framställd av tre svenska resenärer på 1700-talet*. Umeå: Umeå Universitet, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

- Piltz, Elisabeth (ed.). *Byzantium and Islam in Scandinavia: acts of a symposium at Uppsala University, June 15-16 1996. Studies in Mediterranean archaeology*. Jönsered: P. Åströms förlag, 1998.
- Pippidi, Andrei. *Visions of the Ottoman World in Renaissance Europe*. Oxford, England: Oxford University Press, First Oxford University Press edition, 2012. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199327836.001.0001>
- Polatçı, Türkan. *Osmanlı Diplomasisinde Oryantalist Memurlar: Osmanlı Belgeleriyle Dil Öğlanları ve Tercümanları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1. Basım, 2013.
- Porter, Roy. *The Enlightenment*. London: Red Globe Press, 2nd ed., 2001.
- Porzia, Fabio. "Ancora sulla «questione ebraica»: riflessioni per un'epistemologia dell'antico Israele". *I Quaderni del Ramo d'Oro on-line* 9 (2017), 109-143.
- Pratt, Mary Louise. *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation*. London; New York: Routledge, 2nd ed., 2008.
- Rauch, Christoph. "Growing Collections and Rising Expectations: The Endeavour to Catalogue Manuscripts in Arabic Script at the Royal Library in Berlin". *Manuscripts, Politics and Oriental Studies: Life and Collections of Johann Gottfried Wetzstein (1815-1905) in Context*. ed. Boris Liebrecht - Christoph Rauch. 33-62. Leiden, The Netherlands: Brill, 2019. https://doi.org/10.1163/9789004393141_005
- Reshetnikova, O. V. "New Search Features of the Network Union Catalogues". *Bibliotekovedenie* 67/4 (2018), 391-398. <https://doi.org/10.25281/0869-608X-2018-67-4-391-398>
- Rigoni, Isabelle. "Access to Media for European Muslims". *European Islam: Challenges for Public Policy and Society*. ed. Samir Amghar vd. 107-123. Brussels: CEPS Centre for European Policy Studies, 2007. <https://www.ceeol.com/search/chapter-detail?id=509665>
- Riksarkivet. *Brev till Kanslikollegium*. Arkivhandling. Diplomata Turcica [Huvudsamlingen], Svenska beskickningars till Turkiet brev och arkiv, Volym: Brev till Kanslikollegium, Serie: Översten (fr.o.m. 1711 e.o. envoyén) Thomas Funck: Riksarkivet.
- Ringkvist, Marcus - Tholin, Richard. *Islam i läroböcker: En kvalitativ studie av islam i läromedel i religion*. Uppsala: Uppsala universitet, Lisans Tezi, 2012. <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:600526>

- Rizvi, Fazal - Lingard, Bob. "Edward Said and the Cultural Politics of Education". *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 27/3 (2006), 293-308. <https://doi.org/10.1080/01596300600838744>
- Roling, Bernd. "Arabia in the Light of the Midnight Sun: Arabic Studies in Sweden between Gustaf Peringer Lillieblad and Jonas Hallenberg". *The Teaching and Learning of Arabic in Early Modern Europe*. ed. Jan Loop vd. 93-132. The History of Oriental Studies 3. Leiden; Boston: Brill, 2017. https://doi.org/10.1163/9789004338623_006
- Romgard, Jan. "Svenska Orientsällskapet i brytningstid från 1921 till 1941". *Längtan till Orienten: Svenska Orientsällskapet 100 år*. ed. Jan Romgard. 15-57. Göteborg: Makadam Förlag, 2023.
- Roxberg, Åke. "'Ett prydligt monument på en grav'. Anton Fridrichsen, Fyrahandas sädesåker och den judisk-kristna dialogen". *Nordisk judaistik/Scandinavian Jewish Studies* 20/1-2 (1999), 79-113. <https://doi.org/10.30752/nj.69559>
- Said, Edward W. *Orientalism*. New York: Vintage Books, First Vintage Books Edition, 1979.
- Said, Edward W. *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*. çev. Berna Ülner. İstanbul: Metis Yayınları, 7. Basım, 2013.
- Saldıran, Faruk. "Müslüman Hristiyan Münasebetleri Bağlamında Oryantalizmin Ortaya Çıkışı". *Eskiye* 4 (2007), 69-78.
- Samling af de skalde-stycken, hvilka i Gamla testamentets historiska böcker finnas strödda, tillika med profeten Habacucs uppenbarelse: Prof-öfersättning*. çev. Johan Adam Tingstadius. Uppsala: J. F. Edman, 1795.
- Sandberg, Linus. *Har det blivit bättre? En kvalitativ innehållsanalys av hur islam presenteras i läroböcker för gymnasiet*. Karlstad: Karlstads universitet, Lisans Tezi, 2019.
- Sardar, Ziauddin. *Orientalism*. Buckingham: Open University Press, First edition, 1999.
- Sarıçam, İbrahim vd. *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2011.
- Schimmel, Annemarie. *Doğu-Batı Yakınlaşmaları: Avrupa'nın İslam Dünyasıyla Karşılaşması*. ed. Mesut Keskin. çev. Hüseyin Ağuiçe-noğlu. İstanbul: Avesta Yayınları, 1. Basım, 2012.

- Schmidt, Garbi. "Islamic identity formation among young Muslims: the case of Denmark, Sweden and the United States". *Journal of Muslim Minority Affairs* 24/1 (2004), 31-45. <https://doi.org/10.1080/1360200042000212223>
- Schmidt, Silke. *(Re-)Framing the Arab/Muslim: Mediating Orientalism in Contemporary Arab American Life Writing*. Bielefeld: Transcript Verlag, 2014. <https://doi.org/10.14361/transcript.9783839429150>
- Sellberg, Lennart. *Kristendomen: Lärobok i kristendomskunskap för folk- och enhetsskola, årskurs 4-6*. Stockholm: Diakonistyrrelsen, 1961.
- Selvén, Sebastian. "De svenska biblarna som aldrig blev av: upplysningssideal i den gustavianska tidens judiska och kristna bibelöversättningar". *1700-tal: Nordic Journal for Eighteenth-Century Studies* 19 (2022), 50-71. <https://doi.org/10.7557/4.6610>
- Shands, Kerstin W. "Neither East Nor West: From Orientalism to Post-coloniality". *Neither East Nor West: Postcolonial Essays on Literature, Culture and Religion*. ed. Kerstin W. Shands. 5-27. Huddinge, Sverige: Södertörns högskola, 2008. <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:212249>
- Sharpe, Eric J. *Comparative Religion: A History*. La Salle, Illinois: Open Court, 2. Basım, 1991.
- Sharpe, Eric J. "Nathan Söderblom and the Study of Religion". *Religious Studies* 4/2 (1969), 259-274.
- Sharpe, Eric J. "The Legacy of Nathan Söderblom". *International Bulletin of Missionary Research* 12/2 (1988), 65-70.
- Sidrén, Jonas. *Historiola litteraria Corani, quam ... exhibent mag. Jonas Sidrén ... et Andreas Stolpe, Nericius. In audit. Gust. maj. d. XVI Maji MDCCXCII*. Uppsala: Uppsala universitet, Doktora Tezi, 1792. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-410795>
- Sillen, Walter. "Nathan Söderblom". *The Journal of Religion* 28/1 (1948), 37-50. <https://doi.org/10.1086/483655>
- Silvestre de Sacy, Antoine-Isaac. *Chrestomathie arabe, ou, Extraits de divers écrivains arabes, tant en prose qu'en vers: avec une traduction française et des notes, à l'usage des élèves de l'École royale et spéciale des langues orientales vivantes*. 3 Cilt. Paris: Imprimerie royale, 2. Basım, 1826-1827.
- Sinanoğlu, Mustafa. "İslâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/37-42. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.

- Sjöberg, Maria. "Sigrid Ida Mathilda Kahle". *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*. Erişim 14 Temmuz 2026. <https://www.skbl.se/sv/artikel/SigridIdaMathildaKahle>
- Skolöverstyrelsen. *Läroplan för grundskolan: Allmän del*. Stockholm: Utbildningsförlaget / Svenska Utbildningsförlaget Liber AB, 1969.
- Skolverket. *Förordning om kursplaner för grundskolan*. SKOLFS 1994:3, 1994. <https://skolfs.skolverket.se/api/document/GRUNDFORFATTNING/1994:3/pdf>
- Skolverket. *Förordning om kursplaner i kärnämnen för gymnasieskolan och dengymnasiala vuxenutbildningen*. SKOLFS 1994:9, 1994. <https://skolfs.skolverket.se/api/document/GRUNDFORFATTNING/1994:9/pdf>
- Skolverket. *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Skolverket, 2011.
- Sköld, Jonna - Wahlström, Mårten. *Normen och de avvikande: Läromedelsanalys ur ett islamologiskt perspektiv*. Gävle: Högskolan i Gävle, Lisans Tezi, 2021. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hig:diva-38001>
- Smith, Sidney. "Orientalia Suecana. Vol. I, Fase. 1/2. 94 pp., pl. III. Uppsala: Almqvist & Wiksells Boktryckeri Aktiebolag, 1952." *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 15/3 (1953), 603-606. <https://doi.org/10.1017/S0041977X00111528>
- Société asiatique. *Discours d'ouverture prononcé à la première séance générale, le 1er avril 1822, par M. le baron de Sacy: précédé du prospectus de la Société, et suivi du Règlement qu'elle a adopté, et de la Liste des membres qui la composent*. Paris: Société Asiatique, 1822.
- Sorgenfrei, Simon. "Diplomats, Missionaries and a Migrant Merchant. Muslim-Swedish Relations, 1800-1914". *Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History Volume 17: Britain, the Netherlands and Scandinavia (1800-1914)*. ed. David Thomas - John A. Chesworth. 47-53. Leiden, The Netherlands: Brill, 2020. https://doi.org/10.1163/9789004442399_005
- Sorgenfrei, Simon. "Establishing Islam in Sweden: The First Tatar Community and Muslim Congregation and Their Sources". *Studia Orientalia Electronica* 8/2 (2020), 82-95. <https://doi.org/10.23993/store.83006>
- Sorgenfrei, Simon. *Islam i Sverige: De första 1300 åren*. Bromma: Myndigheten för stöd till trossamfund, 2018.

- Sorgenfrei, Simon - Stjernholm, Simon. "Salafi Sufism? Islamic Border-Keeping in Contemporary Sweden". *Approaching Religion* 12/2 (2022), 77-91. <https://doi.org/10.30664/ar.112832>
- Southern, R.W. *Western Views of Islam in the Middle Ages*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1962. <https://books.google.com.tr/books?id=H-5rAAAAIAAJ>
- Söderblom, Nathan (ed.). *Främmande religionsurkunder: I urval och öfversättning. Första delen*. Stockholm: Hugo Gebers Förlag, 1908. <https://jstor.org/stable/community.35085501>
- Söderblom, Nathan (ed.). "Ur Koranen". çev. Karl Vilhelm Zetterstéen. *Främmande religionsurkunder i urval och öfversättning. Andra afdelningen: Ur Avesta och Koranen samt efterkanoniska skrifter från mazdareligionen och islam i Persien*. 2/785-943. Stockholm: Hugo Gebers Förlag, 1908.
- Spivak, Gayatri Chakravorty. "Otuz Yıl Sonra İstanbul'da Oryantalizmi Okumak". çev. Berat Açıl. *Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu: 9-10 Aralık 2006*. ed. Lütfi Sunar. 13-26. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, 2007.
- Stenberg, Bell - Lundgren, Fabian. *Islam i skolboken: En kvalitativ innehållsanalys och jämförelse av tre svenska religionskunskapsläroböcker för år 4-6*. Uppsala: Uppsala universitet, Yüksek Lisans Tezi, 2023. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-496315>
- Stjernholm, Simon. "Muslim religious oratory on Swedish public service radio". *Journal of Contemporary Religion* 34/1 (2019), 57-73. <https://doi.org/10.1080/13537903.2019.1585103>
- Stockholm University. "About Us". *Department of Asian and Middle Eastern Studies*. Erişim 11 Temmuz 2026. <https://www.su.se/english/divisions/department-of-asian-and-middle-eastern-studies/about-the-department/about-us>
- Stockholms tingsrätt. "Koranbränningar bedöms som hets mot folkgrupp". *Sveriges Domstolar*. 03 Şubat 2025. Erişim 15 Temmuz 2026. <https://www.domstol.se/nyheter/2025/02/quran-burnings-are-considered-agitation-against-a-national-or-ethnic-group/>
- Strömbäck, Jesper vd. "Framing of the Mohammad Cartoons Issue: A Cross-Cultural Comparison of Swedish and US Press". *Global Media and Communication* 4/2 (2008), 117-138. <https://doi.org/10.1177/1742766508091516>

- Svartvik, Jesper. "Ersättningsteologins historiska bakgrund". *Nordisk Judaistik / Scandinavian Jewish Studies* 19/1-2 (1998), 89-108.
- Sveriges Radio. "Antje Jackelén blir ny ärkebiskop i Svenska kyrkan". *Sveriges Radio*. 15 Ekim 2013. Erişim 03 Haziran 2026. <https://www.sverigesradio.se/artikel/5675010>
- Sveriges riksdag. *Riksdagens protokoll 1975/76:110* (27 Nisan 1976). https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/protokoll/riksdagens-protokoll-197576110-tisdagen-den-27_fz09110/html/?
- Swedish Research Institute in Istanbul. "About the SRII". *Swedish Research Institute in Istanbul (SRII)*. Erişim 12 Temmuz 2026. <https://srii.org/pages/about>
- Swedish Research Institute in Istanbul. "Projects and Researchers". *Swedish Research Institute in Istanbul (SRII)*. Erişim 12 Temmuz 2026. <https://srii.org/pages/projects>
- Swedish Research Institute in Istanbul. "The SRII Library". *Swedish Research Institute in Istanbul (SRII)*. Erişim 12 Temmuz 2026. <https://srii.org/pages/library>
- Şahiner, Mustafa. "Oriental Matter Revisited: Representations of the 'Turk' in Robert Greene's *Selimus*". *Journal of Arts and Sciences* 10 (2008), 135-144.
- Thomasson, Fredrik. "Den karibiska skorpionen. Om digitaliseringen av det svenska Saint Barthélemy-arkivet i Aix-en-Provence". *Historisk Tidskrift* 138/1 (2018), 78-90.
- Thomasson, Fredrik. "Knowledge, Silence, and Denial: The Late-eighteenth-century Debate on Slavery and Colonialism in Sweden". *The Moment Is Now: Carl Bernhard Wadström's Revolutionary Voice on Human Trafficking and the Abolition of the African Slave Trade*. ed. Anders Hallengren. 31-45. West Chester, Pennsylvania: Swedenborg Foundation, 2019. <https://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:1170034>
- Thulin, Caroline. *I kölvattnet av Muhammed-karikatyterna: Mediala diskurser kring "muslimer"*. Norrköping: Linköpings universitet, Lisans Tezi, 2006. <http://www.ep.liu.se>
- Thunberg, Carl L. *Särkland och dess källmaterial: En kritisk klassificerande utredning och en studie av ett vikingatida kulturmöte med utgångspunkt i runristningar som innehåller Särklandsnamnet: Med förslag till introduktion av begreppen Särklandsgruppen/Särklandsstenarna*. Skorpä: CLTS, 2011.

- Thunmark-Nylén, Lena vd. "Gotland - Neighbour between the West and the East". *Die Kontakte Zwischen Ostbaltikum Und Skandinavien Im Frühen Mittelalter*. 155-162. Stockholm: Centre for Baltic Studies, University of Stockholm, 1992.
- Tibawi, A. L. "English-Speaking Orientalists: A Critique of Their Approach to Islam and Arab Nationalism (First Part)". *The Muslim World* 53/3 (1963), 185-204. <https://doi.org/10.1111/j.1478-1913.1963.tb01156.x>
- Tibawi, Abdul Latif. "A Second Critique of English-Speaking Orientalists". *Orientalism: A Reader*. ed. A. L. Macfie. 145-171. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2000. <https://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctvxcrbwv.23>
- Tibawi, Abdul Latif. *English-Speaking Orientalists: A Critique of Their Approach to Islam and Arab Nationalism*. Geneva: Islamic Centre, 1965. <https://search.worldcat.org/title/2878914>
- Tidman, Nils-Åke - Wallin, Kerstin. *Relief - livsvägar: religionskunskap för kurs 1*. Malmö: Gleerups, 2. Basım, 2012.
- Tingstadius, Johan Adam. *Inträdes-tal om österländska poësiens egenskaper hållet uti den större Gustavianska lärosalen vid kongl. akademien i Upsala den 17 november 1786. Af Joh. Adam Tingstadius. Utgifvet af de vid k. akademien studerande utaf Södermanlands: nation. Upsala, tryckt hos directuren Johan Edman. Uppsala, 1786.*
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-. *eş-Şemâ'ilü'l-Muhammediyye*. ed. Muhammed Ahmed Hallâk. 1 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâ'it-Türâsî'l-Arabî, ts.
- Tolan, John. "The Enlightenment Prophet: Muhammad in Early Modern Europe". *Journal of the British Academy* 12/1-2 (2024), 1-23.
- Tolan, John. "The European Qur'ân: The Place of the Muslim Holy Book in European Cultural History". *Medieval Worlds* 13 (2021), 296-307. https://doi.org/10.1553/medievalworlds_no13_2021s296
- Tolan, John V. *Faces of Muhammad: Western Perceptions of the Prophet of Islam from the Middle Ages to Today*. Princeton: Princeton University Press, 2019. <https://doi.org/10.2307/j.ctvc772qrm>
- Tolan, John V. *Saracens: Islam in the Medieval European Imagination*. New York: Columbia University Press, 2002. <http://www.jstor.org/stable/10.7312/tola12332>
- Tolan, John V. "The Historiography of Medieval Christian-Muslim Relations (1960-2020)". *De Medio Aevo* 12/1 (2023), 115-123. <https://doi.org/10.5209/dmae.85750>

- Toll, Christopher. *Den arabiska litteraturen*. Stockholm: Atlantis, 2. uppl., 2002.
- Toll, Christopher. "Henrik (H. S.) S. Nyberg". *Svenskt biografiskt lexikon*. 27/643-648. Stockholm: Svenskt biografiskt lexikon, 1990-1991.
- Toll, Christopher. "The translation of the Koran into Swedish". *The Professorship of Semitic Languages at Uppsala University 400 years: Jubilee Volume from a Symposium held at the University Hall, 21-23 September 2005*. ed. Bo Isaksson vd. 199-217. Uppsala: Uppsala Universitet, 2007.
- "Törnberg, Carl Johan". *Nordisk familjebok: Encyklopedi och konversationslexikon*. 19/467-468. Stockholm: Nordisk familjebok aktiebolag, 1929.
- "Törnberg, Karl Johan". *Nordisk familjebok: Konversationslexikon och realencyklopedi*. 29/403-404. Stockholm: Nordisk familjeboks förlags aktiebolag, 1919. <https://runeberg.org/nfci/0222.html>
- Tottoli, Roberto. "The Qur'an in Europe, A European Qur'an: A History of Reading, Translation, Polemical Confrontation and Scholarly Appreciation". *Jurnal Studi Ilmu-Ilmu Al-Qur'an Dan Hadis* 24/2 (2023), 285-336. <https://doi.org/10.14421/qh.v24i2.4738>
- Törnberg, Anton - Törnberg, Petter. "Muslims in Social Media Discourse: Combining Topic Modeling and Critical Discourse Analysis". *Discourse, Context & Media* 13 (2016), 132-142. <https://doi.org/10.1016/j.dcm.2016.04.003>
- Törnvall, Gunilla. *From Khotan and Kashghar: Gunnar Jarring and the Jarring Collection*. Lund: Lund University Library, 2009.
- Turner, Bryan S. "Revisiting Weber and Islam". *The British Journal of Sociology* 61 (2010), 161-166. <https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2009.01285.x>
- Tükel Kanra, Yeşim. "Bir Atölye Çalışması: Çeviri Editörlüğü Uygulamaları Çeviri ve Çevirmenlik Edincini Geliştirmeye Katkı Sağlayabilir mi?" *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 29 (2022), 1139-1157. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1164921>
- Uggla, Arvid Hj. "Crusenstolpe, Johan Fredrik Sebastian". *Svenskt biografiskt lexikon*. 9/435, 1931.
- Utas, Bo. "Christopher Toll". *Dragomanen* 18 (2016), 4-6.

- Utas, Bo. "Henrik Samuel Nyberg, 28.XII.1889-9.II.1974: Minnesord vid Svenska Forskningsinstitutets i Istanbul årsmöte den 31 oktober 1974". *Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul: Meddelanden 1*. ed. Gunnar Jarring - Christopher Toll. 76-80. Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul, 1976.
- Utredningen om en ny lärarutbildning. *En hållbar lärarutbildning*. Statens offentliga utredningar, SOU 2008:109. Stockholm: Statens offentliga utredningar, 2008.
- Varol, Fatih. "Edward Said vs Michel Foucault: The Divergence of Perspectives on Knowledge, Truth and Power". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 72/2 (2017), 315-331. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002447
- Veen, Jan Mari van. *Nathan Söderblom: Leven en denken van een godsdiensthistoricus*. Groningen: University of Groningen, Doktora Tezi, 1940.
- Vesterberg, Pontus. *Din, min eller vår islam? En kritisk diskursanalys av fyra religionsläromedel för gymnasiets framställning av islam*. Uppsala: Uppsala universitet, Teologiska institutionen, Lisans Tezi, 2014.
- Vezzan, Adnan Muhammed. *Oryantalizm ve Oryantalistler*. çev. Yavuz Fırat. Kayseri: Tezmer Yayınları, 2013.
- Vitestam, Gösta. "Carl Axel Moberg". *Svenskt biografiskt lexikon*. 25/574. Stockholm: Svenskt biografiskt lexikon, 1985–1987. <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/9373>
- Vlach, Michael J. "Various Forms of Replacement Theology". *The Master's Seminary Journal* 20/1 (2009), 57-69.
- Vrolijk, Arnoud. "Arabic Studies in the Netherlands and the Prerequisite of Social Impact-a Survey". *The Teaching and Learning of Arabic in Early Modern Europe*. 13-32. The History of Oriental Studies 3. Leiden-Boston: Brill, 2017. https://doi.org/10.1163/9789004338623_003
- Wadner, Göran vd. *Läs historia!: Teman, berättelser och problem. Del 3*. Stockholm: Natur & Kultur, 1. Basım, 2000.
- Wählstedt, Joanna - Bläckberg, Amelie. *Yttrandefrihet: En idéanalytisk studie av debatten om Lars Vilks teckning av profeten Muhammed som rondellhund*. Lunds universitet, Lisans Tezi, 2008.
- Wärmländer, Sebastian K. T. S. vd. "Analysis and Interpretation of a Unique Arabic Finger Ring from the Viking Age Town of Birka, Sweden". *Scanning* 37/2 (2015), 131-137.

- Westholm, Alfred. "Cornelius Loos, Swedish Artist in Turkey at the Time of Ahmet III". *Anadolu* 22 (1981), 167-172. https://doi.org/10.1501/Andl_0000000233
- Westholm, Alfred. *Cornelius Loos: Teckningar från en expedition till Främre Orienten 1710-1711*. Stockholm: Nationalmuseum, 1985.
- Wheatcroft, Andrew. *The Enemy at the Gate: Habsburgs, Ottomans and the Battle for Europe*. New York: Basic Books, 2009.
- Widegren, Hugo. *The Friendly Turk: Perceptions of the Ottoman Empire by Swedes in Bender during the Great Northern War*. Stockholm: Stockholm University, Yüksek Lisans Tezi, 2024. <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:1881743>
- Widengren, Geo. "Henrik Samuel Nyberg and Iranian Studies, in The Light of Personal Reminiscences". *Monumentum H.S. Nyberg II*. 419-456. Leiden, The Netherlands: Brill, 1975. https://doi.org/10.1163/9789004671003_027
- Widholm, Tomas. *Läromedel i praktiken: Läromedelsbruk i religionskunskap på gymnasieskolan*. Linköping: Linköpings universitet, Doktora Tezi, 2020.
- Wilson, Victor. *Commerce in Disguise: War and Trade in the Caribbean Free Port of Gustavia, 1793-1815*. Åbo: Åbo Akademi University Press, 2015.
- Wirén, Jakob. *Att ge plats för den andre?: religionsdialog, ersättningsteologi och Muhammed som profet*. Stockholm: Verbum, 2021.
- Wirén, Jakob. "Vilken Gud vittnar profeten Muhammed om?" *Svensk Kyrkotidning* 12 (2020), 360-363.
- Wolff, Larry. *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment*. Stanford, California: Stanford University Press, 1994.
- Yaglikcilar, Håkan. *Islam i religionsboken: Hur har islam och muslimer skildrats i läroböcker i religionskunskap på gymnasiet?* Kristiansstad: Högsolan Kristianstad, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Nübüvvet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/279-285. İstanbul, 2007. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nubuvvet#1>
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Vahiy". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/440-443. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012. <https://islamansiklopedisi.org.tr/vahiy#1>

- Young, Robert J. C. “Edward Said’in Postkolonyal Kararsızlığı”. çev. Salih Bayram. *Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu: 9-10 Aralık 2006*. ed. Lütfi Sunar. 55-64. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları, 2007.
- Zetterstéen, K. V. “Comptes rendus”. *Le Monde Oriental* 8-9 (1914), 240-241.
- Zetterstéen, K. V. “Herman N Almkvist”. *Svenskt biografiskt lexikon* 1 (1918). Erişim 10 Ekim 2026. <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/5684>
- Zetterstéen, Karl Vilhelm. “Moberg, Karl Axel”. *Nordisk familjebok: Konversationslexikon och realencyklopedi*. ed. Th. Westrin. 18/767-768. Stockholm, 1913. <https://runeberg.org/nfbr/0406.html>
- “Zetterstéen, Karl Vilhelm”. *Nordisk familjebok: Konversationslexikon och realencyklopedi*. ed. Th. Westrin. 33/747-748. Stockholm: Nordisk familjeboks förlags aktiebolag, 1922.
- Zwettler, Niclas. *Framställningen av islam i svenska läromedel: En kvalitativ textanalys av islams skildring i läromedel för högstadiet*. Jönköping: Jönköping University, Lisans Tezi, 2018. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1231553/FULLTEXT01.pdf>

EKLER

Bu ekler, kitapta sık geçen İsveççe terimlere, başlıca kişi ve kurumlara, Kur'an çevirilerine hızlı erişim sağlar.

Ek-1: İsveççe Terimler ve Kurumlar Sözlüğü

Bu sözlük, Hz. Peygamber tasavvurunu kuran başlıca İsveççe ifadeleri ve kitapta sık geçen kurum adlarını açıklar.

Tablo E.1: İsveççe Terimler ve Kurumlar

İsveççe ifade	Türkçe karşılık	Kitaptaki anlamı
profet	peygamber	Hız. Peygamber'i peygamber olarak adlandırır. Kullanımın anlamı metnin vahiy anlayışına göre değişir.
Guds sändebud / Guds sändebud och profet	Tanrı'nın elçisi / Tanrı'nın elçisi ve peygamberi	Peygamberlik görevini ve ilâhî gönderilişi açık biçimde ifade eder.
religionsstiftare	din kurucusu	Hız. Peygamber'i yeni bir din kuran tarihî kişi olarak tanıtır.
lagstiftare	kanun koyucu	Medine dönemini hukuk ve toplum düzeni üzerinden açıklar.
politisk ledare / statsman	siyasî lider / devlet adamı	Peygamberliğin yönetim ve siyasal otorite yönünü öne çıkarır.
reformator	reformcu	Hız. Peygamber'i Arap toplumunda değişim başlatan kişi olarak sunar.

İsveççe ifade	Türkçe karşılık	Kitaptaki anlamı
historisk gestalt	tarihsel şahsiyet	Hız. Peygamber'i döneminin şartları içinde ele alır.
mystiker	mistik	Vahyi iç tecrübe ve din psikolojisi üzerinden yorumlar.
religiöst geni	dinî deha	Etkiyi vahiyden çok sezgi, karizma ve kişisel güçle açıklar.
stiftaren af den Mohammedanska religionen / Muhammedanska religionen / Muhammedanism	Muhammedî dinin kurucusu / Muhammedî din / Muhammedilik	İslâm'ı Hız. Peygamber'in şahsına bağlayan dış adlandırmaları gösterir.
uppenbarelse	vahiy	Vahyi ifade eder. Vahyin kaynağının nasıl açıklandığı metne göre değişir.
tyckte sig få uppenbarelse	vahiy aldığını düşündü veya sandı	Vahyin ilâhî kaynağına mesafe koyan bir anlatımdır.
improviserad uppenbarelse	doğaçlama vahiy	Vahyi insan ürünü ve anlık karar gibi sunan değer yüklü bir ifadedir.
epileptiska anfall	epileptik nöbetler	Vahyi tecrübesini hastalıkla açıklayan eski yaklaşımı gösterir.

İsveççe ifade	Türkçe karşılık	Kitaptaki anlamı
fromma svek / bedragare	dindarca hile / aldatıcı	Hz. Peygamber'in samimiyetini ve peygamberliğin doğruluğunu sorgulayan polemik dilidir.
underkastelse / hängivenhet / obetingad hängivelse	boyun eğme / adanmışlık / koşulsuz adanmışlık	İslâm kelimesinin İsveççe kaynaklarda farklı biçimlerde çevrildiğini gösterir.
fanatism	fanatizm	İslâm ve Müslümanlar hakkında olumsuz yargı kuran eski temsil dilidir.
Svenska Orientsällskapet	İsveç Şark Cemiyeti	Oryantalist bilginin konferanslar ve yayınlar yoluyla yayılmasını sağlayan kurumdur.
Nationalencyklopedin	İsveç Ulusal Ansiklopedisi	Modern başvuru dilindeki İslâm ve Hz. Peygamber maddelerinin kaynağıdır.
Nordisk familjebok	Kuzey Aile Ansiklopedisi	Tarihsel ansiklopedi dilindeki değişimi izlemeyi sağlar.
Skolverket / Religionskunskap	İsveç Ulusal Eğitim Ajansı / dîn bilgisi dersi	Müfredat ile okul kitaplarındaki İslâm anlatısını gösterir.
Svenska kyrkan	İsveç Kilisesi	Hristiyan teolojisi, dinler arası diyalog ve kamusal tartışmalar bağlamında geçer.

Ek-2: İsveç Oryantalizminde Başlıca Kişiler, Kurumlar ve Eserler

Bu kronoloji, İsveç'te Doğu dilleri çalışmalarının gelişimini ve Hz. Peygamber anlatısına yön veren başlıca yayınları tarih sırasıyla gösterir.

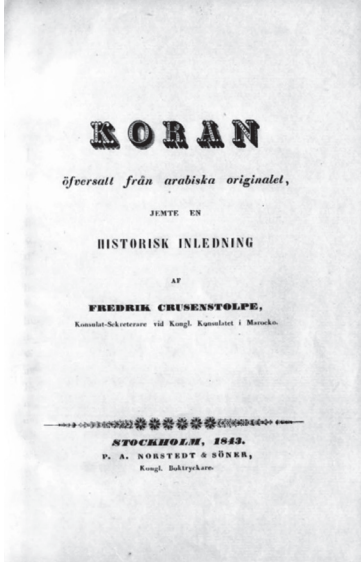
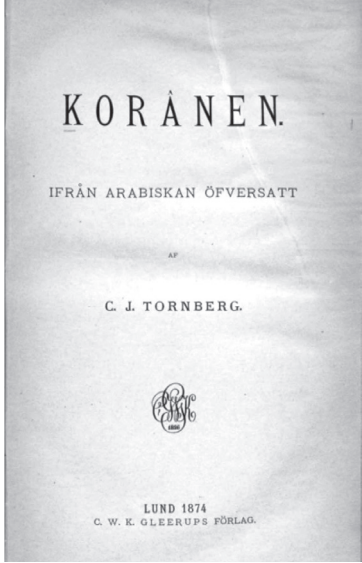
Tablo E.2: İsveç Oryantalizminin Gelişim Çizgisi

Tarih / dönem	Kişi, kurum veya eser	Kitaptaki önemi
1477 / 1626	Uppsala Üniversitesi ve erken Doğu dilleri öğretimi	İsveç oryantalizminin üniversite temelini gösterir.
1666 / 1668	Lund Üniversitesi'nin kuruluşu ve açılışı	Semitik filoloji ve dinler tarihi için ikinci akademik merkezi oluşturur.
1710'lar	Michael Eneman	Seyahat, gözlem ve yazma ilgisini Osmanlı coğrafyasıyla birleştirir.
1843	Fredrik Crusenstolpe'nin Kur'an tercümesi	Uzun tarihî girişiyle okura belirli bir Hz. Peygamber anlatısı sunar.
1849 / 1874	Carl Johan Tornberg	Yazma kataloglarını, metin neşrini ve Kur'an tercümesini bir araya getirir.
1889	Stockholm-Christiania Oryantalistler Kongresi	İsveç'in Avrupa şarkiyat ağlarındaki yerini gösterir.
1917	K. V. Zetterstéen'in Kur'an tercümesi	İsveççe Kur'an tercümesi geleneğini XX. yüzyıla taşır.

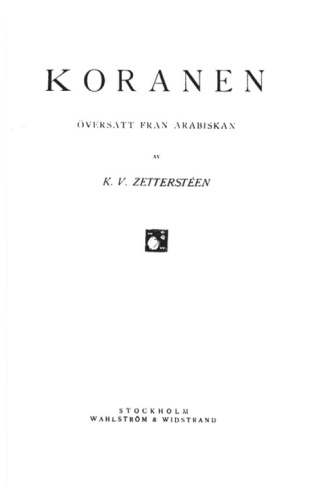
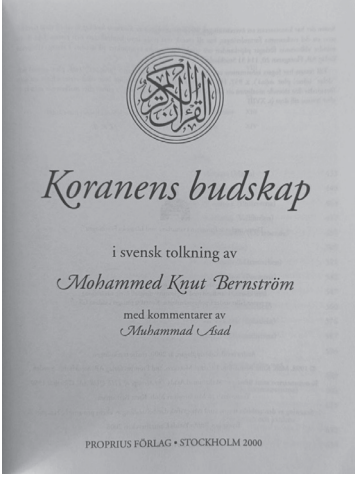
Tarih / dönem	Kişi, kurum veya eser	Kitaptaki önemi
1921	Svenska Orientsällskapet	Akademik bilgiyi konferanslar ve popüler yayınlarla geniş okur çevresine taşır.
1930	Tor Andrae'nin siyer yazımı	Hız. Peygamber'i din psikolojisi ve tarihsel çevre üzerinden yorumlar.
1980'lerden itibaren	Jan Hjärpe ve Christer Hedin	İslâm'ı medya, eğitim ve kamusal tartışmalarla birlikte inceler.
1998 / 2000	Mohammed Knut Bernström'ün <i>Koranens budskap</i> çevirisi	Müslümanların İsveççe Kur'an anlatısına katıldığı yeni dönemi gösterir.

Ek-3: İsveççe Kur'an Çevirilerinden Dört Başlık Sayfası
1843, 1874, 1917 ve 2000 tarihli başlık sayfaları, İsveççe Kur'an tercümesinin tarih içindeki değişimini görsel olarak gösterir.

Şekil E.1: İsveççe Kur'an Çevirilerinden Dört Başlık Sayfası

Crusenstolpe, 1843 Koran, öfversatt från arabiska originalet, jemte en historisk inledning	Tornberg, 1874 Koranden. I från arabiskan öfversatt
Kaynak: <i>Koran: öfversatt från arabiska originalet, jemte en historisk inledning.</i> çev. Fredrik Crusenstolpe. Stockholm: P. A. Norstedt & Söner, 1843.	Kaynak: <i>Koranden: ifrån arabiskan öfversatt.</i> çev. Carl Johan Tornberg. Lund: C. W. K. Gleerups Förlag, 1874.

Şekil E.1 (devam): İsveççe Kur'an Çevirilerinden Dört Başlık Sayfası

Zetterstéen, 1917 Koranen. Översatt från arabiskan	Bernström, 2000 Koranens budskap. I svensk tolkning av Mohammed Knut Bernström
Kaynak: <i>Koranen: översatt från arabiskan.</i> çev. Karl Vilhelm Zetterstéen. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1917.	Kaynak: Bernström, Mohammed Knut. <i>Koranens budskap: i svensk tolkning av Mohammed Knut Bernström, med kommentarer av Muhammad Asad.</i> Stockholm: Proprius Förlag, 2000.

DİZİN

XII. Karl, 46-47

A

Ahlâkî örneklik, xiii, 123, 149, 152, 158

Ahlâkî rehber, v, 89, 137, 144, 163

Akademik İslâm Araştırmaları, xii, 75

Akademik otorite, 23, 27, 45, 78, 104

Alcorani textus universus, 15

Algı, 1, 4, 10, 52, 144, 160

Ana Kaynaklar, xii, xiii, 91, 130, 138

Anlatma hakkı, 166

Ansiklopediler, xii, xiii, 24, 37, 61, 63-64,
91, 109, 114, 116-118, 130-131, 138,
146-147, 163

Ara Metinler, xiii, 139

Arapça, iv, 2, 12-15, 19, 21-22, 33, 39, 42-
44, 52, 55-57, 66-67, 69, 71-74, 76-
80, 82, 86

Arşivler, 4, 26, 57, 60, 65, 67

Asuroloji, 74, 78

Avrupa merkezli açıklama, 33

Aydınlanma, xi, 7, 16-19, 70, 164

B

Bakara sûresi, 66

Benî Kurayza, 102-103

Beyzâvî, 92

Bilgi Dolaşımı, xii, 61, 65

Bilginin Standartlaşması, 61

Bilgi üretimi, xii, 10, 27, 36, 53, 60, 111

Buhârî, 100, 105-106, 112, 133, 148

C

Cebrâil, 105, 123, 133, 151

Celsing koleksiyonu, 47

Cihad, 120

Ç

Çeviri faaliyetleri, 65

Çoğulculuk, 35, 153

D

De religione Mohammedica, 15

Ders kitapları, v, xii, xiii, 4, 21, 24, 38, 61-
63, 91, 118-131, 138, 145-147, 150,
152, 163, 165-166

Description de l'Égypte, 22

Din eğitimi, 61-62, 88, 152

Din Fenomenolojisi, 83

Dinî otorite, 148

Dinî tecrübe, 28, 44, 75-76, 80-81, 83, 97,
100-101, 104, 107, 110, 119, 132,
137, 163, 165

Dinî uyarıcı, 123-124

Dilsel ve kültürel bağlam, ix

Din kurucusu, v, ix, 2, 33, 37, 109-110,
114, 124, 130-132, 137-138, 147-
148, 163, 166

Dinler Arası Diyalog, xiii, 153, 162

Dinler tarihi, v, xii, xv, 7-8, 19, 24, 36, 38-
39, 41, 43-45, 53, 55, 62, 67-68, 75-
78, 80, 82-84, 87-89, 99, 108, 118,
124, 130, 138, 149, 165

Din özgürlüğü, 159

Din psikolojisi, 80-81, 83, 87-88, 99, 104,
108, 132, 135

Diplomasi, xi, 36, 45-46, 48-49, 69, 71, 89

Dipnotlar, xiii, 91, 97, 99, 130, 133

Doğu dilleri, 7-8, 13-15, 19, 22, 24, 39-43,
48, 53, 56, 65, 67-70, 72-76, 79, 141,
163-164

Doğu Tasavvuru, xi, 16, 30

Dünya dinleri, 75-76

E

Eğitim ve Kimlik İnşası, xiii, 152
Erken modern dönem, xi, 7, 12-14, 163

F

Farsça, 13, 22, 33, 39, 43, 71-73
Filoloji, v, xi, xii, 8-10, 13-15, 19-22, 24, 26, 31-33, 36, 38-39, 41-45, 53-56, 66, 70-73, 75-87, 92, 94, 96, 118, 130, 132-134, 138, 164-165
Främmande religionsurkunder, 67, 71, 74-78, 96

G

Görsel kayıtlar, 45, 47

H

Hadis, iv, v, 11, 13, 54, 88, 105, 107, 118, 133, 149-150, 152
Hristiyanlık, 11, 43, 61, 80-81, 95, 101-102, 106, 124, 127, 154-156, 163
Hristiyan teolojisi, xiii, 149, 153-155, 157-159, 161
Hicret, 62, 98, 113, 123, 135
Hudeybiye, 102, 108
Hz. İsa, 102, 104, 116, 154, 157, 162
Hz. Peygamber Hassasiyeti, xiii, 159-160
Hz. Peygamber Sevgisi, xiii, 149-150
Hz. Peygamber Tasavvuru, i, ii, iii, v, ix, xii, xiii, 4, 8, 11, 17, 40, 46, 68, 77, 80, 87-89, 91-92, 95, 97-98, 100, 109, 118, 123-124, 128-130, 138-139, 141-143, 145-146, 148, 161

I

Institut d'Égypte, 22

İ

İbn İshak, 100
İbn Sa'd, 100
İbranice, 13, 33, 39, 42, 44, 68-70, 79

İfade özgürlüğü, xiii, 35, 139, 143-146, 159-160

İlâhî hitap, 11, 17, 97, 105, 111, 148

İlâhî kelâm, 105

İslâmî yayınlar, xiii, 89, 150

İslâm kelâmı, 157

İslâm tarihi, 28, 41, 43-44, 71, 73, 88, 138

İstanbul, 7, 10, 12, 25, 32, 35, 46-48, 57, 68-69, 71, 82, 99, 105-106, 116, 140, 154

İsvেç Araştırma Enstitüsü, 57, 68

İsvেççe İslâmî yayınlar, xiii, 89, 150

İsvেççe Kur'an tercümelere, v, 48, 72, 164

İsvেç oryantalizmi, v, ix, xi, xii, xiv, 7-9, 19, 24, 34, 36, 38-40, 55, 68, 71, 75, 82, 85, 88-89, 104, 109

J

Jarring arşivi ve koleksiyonu, 68

K

Kamusal alan, v, 34, 66, 138, 141, 143, 146, 149, 159, 161

Kamusal tartışmalar, ix, xiii, 4, 85, 138-139, 143, 145-146, 148, 159, 166

Kanun koyucu, v, ix, 2, 4, 33, 93, 131, 135, 163-164

Karikatür krizleri, 35, 143-146, 159

Karşılaştırmalı dinler tarihi, 83, 99

Kaynak tenkidi, 80-81, 87, 99, 104

Kaynak tercihleri, 9, 53

Kimlik İnşası, xi, xiii, 49, 152

Kolonyal tecrübe, xii, 1, 39-40, 58, 60

Koranen: Muhammedanernas Bibel, 74, 95

Kur'an çevirileri, xiii, xiv, 66-67, 91, 97-99, 109, 118, 130-131, 133, 138, 146

Kur'an kronolojisi, 77, 133

Kur'an tercümelere, iv, v, 3, 7, 24, 39, 41, 45, 48, 51, 68, 71-72, 81, 86, 91, 151, 163-164

Kutsala saygı, 35, 143, 146, 161

Kütüphaneler, ix, 7, 22, 36, 38, 48, 52, 54,
65, 67, 164

L

Latince, 11-12, 15, 66
Leiden, 14-15, 19, 23, 36, 39-40, 55, 69-70,
82-84, 87
Le Monde Oriental, 44, 55, 65
Lokmân sûresi, 66
Lund Üniversitesi, 42, 57, 79, 86

M

Medine dönemi, 64, 95-96, 108, 113, 115,
124, 126, 135-137, 148, 165
Medya, xiii, 34-35, 139, 143-147, 150, 160
Mekke dönemi, 95, 102, 124, 135
Metin neşri, 20, 22, 39, 54, 72, 78-79
Misyonerlik, xi, 14, 25, 27-28
Modern Şarkiyat, xi, 16, 20, 53
Mucize, 157-158
Muhammedanernas Bibel, 74, 95
Muhammedanizm, 114-115, 127, 129
Muhammed: hans liv och hans tro, 81,
98-108, 137, 147-148
Müfredat, xii, xv, 61-64
Müslüman cemaatler, xiii, 4, 139, 149, 161

N

Napolyon Bonapart, 21
Nationalencyklopedin, 64
Nefret söylemi, 144, 159
Nordisk familjebok, 63-64, 72, 76, 79-80,
109-117
Nübüvvet, v, ix, 2-4, 17-19, 28, 33, 37, 87,
103-104, 106-108, 110-112, 114,
116, 123, 148, 151, 153-155, 157-
158, 161-164, 166-167

O

Okul bilgisi, 63, 65
Orientalia Suecana, 44, 55-56, 85

Oryantalist Bilgi, xi, xii, 10, 22, 25-26, 36,
40-41, 45, 49-50, 53, 56, 118, 141
Oryantalist temsil, xi, 29, 31, 34-35, 38
Oryantalizm, iv, v, ix, xi, xii, xiv, 1-2,
7-10, 19-22, 24-27, 29-40, 51-52, 55,
57, 68, 71, 75, 82, 85, 88-89, 104,
109, 111, 142, 164
Oryantalizm Eleştirileri, xi, 24
Osmanlı coğrafyası, 45, 47

Ö

Österländska språk, 43
Ötekileştirme, 49

P

Peygamberlik, 18, 80, 93, 95, 99-100, 108-
110, 113, 124, 129, 136, 138, 157-
158, 162, 165
Polemik, v, xi, 3, 7, 10-11, 13-15, 18, 20,
24, 28, 33, 38, 50, 71, 109
Popüler yayınlar, v, xiii, 4, 138-139, 141
Postoryantalizm, xi, 34
Psikolojik açıklama, v, ix, 105, 110-111,
114, 133-134

R

Rahmân sûresi, 66
Rahmet peygamberi, 146-147, 149-150,
166
Reformcu, v, 18, 164
Risâlet, 18, 33, 37, 91, 94, 106, 108, 110-
111, 113, 122, 124, 136, 144, 151,
155-158, 162, 165
Rönesans, xi, 12-13, 32, 163

S

Sahte peygamber, 11, 17, 33, 99, 155, 163
Sekülerleşme, xi, 16
Semitik filoloji, xii, 75-76, 78, 81
Seyahat, v, xi, xiii, 4, 9, 12, 14, 17, 20, 26,
30-31, 35-36, 39-40, 45-48, 56-57,
61, 68-69, 71, 73, 89, 118, 138-140,
142, 146, 164

Seyahatnameler, v, xiii, 4, 14, 31, 138-140, 146

Siyasî lider, v, ix, 4, 17, 33, 108, 110, 114, 123, 130, 135-138, 147, 163, 166

Siyasî otorite, 115, 117, 123-124, 135

Siyer, iv, v, ix, xiii, 3, 41, 45, 51, 81, 87, 91, 93-94, 97-100, 102-106, 108-109, 130, 133, 136, 138, 146, 148, 163

Sömürgecilik, 25, 27-29, 32, 59

Söylem, 8, 12, 15, 22, 24-25, 27, 30-31, 34, 37, 50, 95, 98, 111, 144, 156-157, 160, 167

Sünnet, iv, v, xiii, 3, 37, 87, 108, 141-142, 145-147, 149-154, 158-159, 161, 166

Sünnetin kaynağı, v, 147, 149, 154

Sürelî yayınlar, 7, 20, 44-45, 56, 65

Süryanice, 42, 69, 79-80

Svensk uppslagsbok, 109, 112, 114-117

Ş

Şemâil, iv, v, xiii, 3, 91, 97-98, 107, 130, 136

Şeriat, 62, 118, 120-122, 128

T

Tarihsel bağlam, 9, 51, 92, 103, 138

Tarihsel şahsiyet, 17-18, 143, 164

Tebliğ, 91, 93, 98, 102, 105, 107-108, 110-111, 123-124, 126-128, 131, 133, 135, 141, 144, 154, 157-158, 164

Temsil, iv, xi, xii, 8-9, 12, 25, 27, 29-31, 33-35, 38, 46-47, 54, 58, 61, 65, 68, 71, 73-75, 82, 91, 109, 111-112, 120, 143, 159-161

Teokratik hükümdar, 103

Teolojik polemik, 7

Tesir, xii, xiii, 4, 91, 148, 161

Tevhid, 18, 108, 116, 129, 148, 155-158, 162

Toplumsal düzen, 18, 110, 119, 124, 129, 136-137

Türkçe, ii, iv, 13, 22, 33, 39, 43, 56, 71-73, 104

U

Ulusal kimlik, xi, 40, 49-50, 144

Uppsala Üniversitesi, 4, 39, 54, 69, 73, 75, 80, 82, 92

Ü

Ümmet, 80, 108, 113, 147-150, 156, 159, 161

V

Vahiy, v, ix, 2, 11, 17-19, 28, 33, 37, 62, 64, 74, 80-81, 89, 91-97, 99, 101-102, 104-106, 108-113, 115-116, 123-126, 128-138, 144, 147-148, 152-153, 157-158, 161-167

Vahiy alan elçi, v, 130

Vahiy tecrübesi, 28, 64, 80-81, 91-92, 101, 111-112, 116, 125-126, 130, 132-133, 136, 138, 165

Y

Yabancı Din Belgeleri, 67, 75, 78

Yahudilik, 106, 124, 127, 156

Yakındoğu dilleri, 79

Yayın dünyası, 68

Yazma koleksiyonları, v, ix, 12, 20, 23-24, 39, 164

Z

Zemahşerî, 92

Hz. Peygamber, İsveççe kaynaklarda nasıl anlatıldı? Bu anlatılar hangi tarihî, akademik ve kültürel kabuller üzerinde şekillendi? *İsveççe Kaynaklarda Hz. Peygamber Tasavvuru*, Avrupa oryantalizminin tarihsel arka planından hareketle İsveç'te gelişen şarkiyat geleneğini ve bu gelenek içerisinde Hz. Peygamber'e dair oluşan tasavvurları kapsamlı biçimde inceliyor. Uppsala ve Lund üniversitelerindeki akademik çalışmalar, Kur'an tercümeleri, siyer ve şemâil eserleri, ansiklopediler, ders kitapları, seyahatnameler ve kamusal yayınlar karşılaştırmalı olarak değerlendiriliyor. Eser, Hz. Peygamber'in kimi metinlerde vahiy alan bir elçi ve ahlâkî rehber, kimi metinlerde ise din kurucusu, kanun koyucu, siyasî lider veya reformcu olarak sunuluşunun arkasındaki düşünsel zemini ortaya koyuyor. Akademiden okula, eğitimden kamusal tartışmalara uzanan bu çalışma; oryantalizm, nübüvvet, temsil ve Hristiyan-Müslüman ilişkileri üzerine düşünmek isteyenler için özgün ve dikkat çekici bir kaynak niteliği taşıyor.

Hacı Yıldız İsveç'te büyüdü. Bağımsız araştırmacıdır. Doktorasını 2026 yılında Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesinde, İsveç'te oryantalizm ve Hz. Peygamber tasavvuru üzerine yaptı. Hadis ve sünnet çalışmaları, oryantalizmin tarihi ve İsveççe Kur'an çevirileri üzerine çalışmalar yürütmektedir.

www.tcr.oom.tr

doi.org/10.70458/tcr.9786258596632